حەجیێ جندی

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

حەجیێ جندی

ژیان و کار

ئامادەکرنا:

فریدا حەجی جەواری

دیاریە بۆ ١٠٠ سالیا ژ دایکبوونا حەجیێ جندی

ناو کتێب: حەجیێ جندی – ژیان و کار
ئامادەکردنی: فریدا حەجی جەواری
بڵاوکراوەی ئاراس– ژمارە: ٧١٣
هەڵەگری: فرات کەلەهکی
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: ئاراس ئەکرەم
بەرگ: مەریەم موتەقییان
چاپی یەکەم، هەولێر ٢٠٠٨
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە ی ساڵی ٢٠٠٨ی دراوەتێ

ئەڤ پرتووک جارا دویەمین، [*] ب بیرانین، شرۆڤەکرن، دۆکومەنتێن ئارشیڤا، قیمەتکرن، نێرین وێنە و هنەک گوهاستن و زێدەکرناڤا تێ وەشاندن.

د ڤێ پرتووکێدا هەموو ڕەنگێ کارکرنا حەجیە جندی تێ بەر چاڤا. د دەرحەقا ریا ژیانا وییا ژ سالێن زارۆتییێ هەتا رۆژێن ویێ داوییێ. ل ڤر ببلۆگرافیا پرتوکێن حەجییێ جندی و ئەو قیمەتکرن و فکرێن د دەرحەقا ویدا هاتنە بەرهەڤ کرن و کیژان ژ ئالیە چ زانیار و رەوشەنبیرێن نەتەوێن جودا-جودادا هاتنە داین.

(*) ئەڤ پڕتووک جارا دوەمین ب پیتێن لاتینی هاتییە چاپکرن و نەها ژی جارا یەکەمە کو ل کوردستانێ ب پیتێن عەرەبی تێ چاپ کرن.

ژ خوەندەڤانێن مەرا

پرۆفێسۆر حەجیێ جندی ئەو شەخس و خەباتکارێ کوردێ سۆڤیەتییە، ناڤێ وی گرێداییە ب پێشداچووینا چاندا کوردایا تۆمەری. ئەوی ب راستی ب تەڤاهی مەکتەبەکە زارگۆتنزانییێ ب بەرەکەت ساز کر.

د دیرۆکا چاندا کوردایا سۆڤیەتا بەرێ دا یەکەم ناڤ و کارکرن ب حەجیێ جندی تێ دیارکرن و نرخاندن. دۆتا حەجیێ جندیێ هێژا، فریدا حەجی جەواری ب خەمخواری، دلبارستانی و شێکرداریا ئەولادیێ ب ریا ژیان و کارکرنا باڤێ خوەڤا مژوول بوویە و ئەڤ پرتووکا هادانیە سەر تەختێ مە. ئەڤ کار تەنێ هێژایی پەسندانێ و شکرداریێیە.

پرتووک ب خوە گەرەکە بێ دیتن و قیمەتکرن کو وەکو چاڤکانیا ناسکرنا ژیان و کارکرنا حەجیێ جندیا هەرە پێشنە. ب ڤێ پرتووکێ کو ژ نەها و پێڤە د دەرحەقا وی رەوشەنبیرێ حەلال خوەدیێ کەدا پر مەزن چ لێکۆلێن و لێگەرین بێنە نڤیسین. وەکی مە گۆتی -ئەڤ پرتووکا هاچاڤکانیا هەرە پێشنە حەقی و راستگۆیە کو گەرەکە ببە بنگەها دۆکومەنت -بیبلیۆگرافیێ بۆنا ب راستی و تام نیگار رۆلا حەجیێ جندی د دیرۆکا چاندا کورد و کوردستانێ دا جیێ خوەیی هێژا و لایق بگرن. ئاها بۆنا ڤێ یەکێ کارێ دۆتا ویا پرئەمەک فریدایێ ب حەقی رێزگرتن و مەتحدانێ یە.

ئەڤ پرتووک د دەرەجا بیرانین و شێکراندنێ دا هەیکەلەکی پر کەماله بۆنا بیرانینا قەحرەمانییا حەجیێ جندی ل مەیدانا چاندا کوردی.

دۆکتۆر چەرکەزێ رەش

دو گۆتن

سالا ١٩٨٩ بوو. باڤێ من حەجیێ جندی نەخوەش بوو. هەر ژ دل گازن دکرن. مە د عەمرێ خوەدا جارا پێشن باڤێ خوە بێ کار ددیت. ئەو ژی پر ل بەر خوە دکەت، کو ناخەبتە، نانڤیسە و ناخووینە. دگۆت: " مخابن، کالتیێ زۆر ل من کرییە و بێهەواس بوومە... " ئەم جارنا د بەر دلێ ویرە دچون و دهاتن. وی هەر زارۆتیا خوە، رۆژێد بوهور یەن رەش، رۆژێد عەمرێ خوەیە باش و دژوار دانی بیر... و من دنڤیسی.... بۆنا حازرکرنا ڤێ پرتووکێ من بیرانینێن باڤێ خوە، نڤیسارێن وی، بیرانینێن دییا خوە، ئارشیڤا مالا باڤێ خوە و ئوسا ژی " شوخول هەژمارا ٧٦٢٣ " ژ ئارشیڤا ک گ ب (هێزێن ئەولەکاریا دەولەتێ) دانە خەباتێ.

گۆتارێن من " ژ ژیانا حەجیێ جندی " د رۆژناما " ریا تەزە " دا سالا ١٩٩٤، هژمارێن ٤ -٢٣ هاتنە وەشاندن. پاشێ وەک پرتووک، ب سەرنڤیسا " حەجیێ جندی ژیان و کار " جارا یەکەمین سالا ٢٠٠٣ - هاتنە وەشاندن... لێ ژ بەر کو د وێ پرتووکێدا هنەک کێماسی هەبوون، من جارەکە دن پرتووک بەر چاڤارا دەرباس کر، کێماسی راست کرن، چەند گۆتار و وێنەێن نوو د ڤێ پرتووکێدا ب جی کرن.

ئەز ڤێ پرتووکێ پێشکێشی ١٠٠ -سالیا بووینا باڤێ خوە حەجیێ جندی دکم.

فریدا حەجی جەواری

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

١

گوندێ من

ل سەر تۆپا دنیایێ جیێ جنەتی بۆنا من گوندێ منە -گوندێ ئەمانچاییرێ یە، کو نێزیکی قەرسێیە (تورکیا). ئەز وی گوندی، گوندێ زارۆتیا خوە، پر حز دکم. بیرانینێد منە پر شیرن ب وی گوندیڤا گرێدایینە.

ئەمانچاییر، راستە گوندەکی بچووکە لێ ژ ئالییێ خوەزاییێ ڤا گەلەکی دەولەمەندە: گوندێ چیا، گەلی -گەبۆزا، چاییرا، چیمانا، گول و گیهایە، گوندێ کولیلکێد جورە -جورە -سۆرسۆرکا، بەیبوونا، پلتانا، قلتۆکا، خاشخاشکا، گولێ گولگەش و ییێن دن یێن بیێن خوەشە...

ناڤێ گوندێ مە و ناڤێ دیا من ب ناڤێ خوەزاێڤە گرێداینە. کی دهاتە گوندێ مە، ل وان چاییر، چیمانا مێزە دکر، دگۆت: " ئەمان...، چاییر... " لێ ناڤێ دییا من ژی -زۆزان، هەروا ناڤێ زۆزانێد مەیە دەلالە...

درەخ گوندێ مە دو چیاییێد بلند هەنە. یەک چیایێ کۆلکە، ئەودەر زیارەتا مە بوو: گوندی دچوونە بەر زییارەتێ، دوعا و درۆزگە دکرن، بەرخ و کار سەرژێدکرن ...

لێ ژ چیایێ دنێ را دگۆتن چیایێ شەهید. ئەو هندەکی دووری گوندە. د ناڤبێنا هەردو چیا دا ژی ئاڤ هەیە. د گوند دا چەند کانی هەنە. چەمەکی

بچووک دناڤ گوند را دکشە. ژێرا دگۆتن چەمێ چاچۆ. هاڤینا، تشتێ تێ بیرا من ئاڤا چەم دمچقی. لێ دەستپێکا بەهارێ ئاڤ رادبوو. بەلەکی دکەتنە ئەردێ. تەیر ڤەدگەریان. لەگلەگا هاڤینا خوە داڤێتنە ئاڤێ. هێلینێد وان هەبوون، چەلیکێ خوە فرێ دخستن... هێلینێ چڤیکا، یێن مۆزێ بەیانی وەختا گیهادرۆونێ ب ئەردێڤا خانێ چێ دکرن.

گول و گیهاییێ گوندێ مە، خوشە -خوشا ئاڤێد جەو و کانییێد ئاڤلحەیاتی، ویتە -ویتا جڤیکێد روو ل ئەزمان، کنجێد ژن و قیزێد گوندێن بەدەو، رەنگ -رەنگی، کۆفی -کتانێ وان، ئێلەکێ وان، دێرێد کێرتیککری، بەشمێرتێ مێرا، ئارخالخ و کۆلۆزێد وانە دەڤەتووکی، رشییێد شەرێد وانی رەشە قەیتانی، چوخ و بێشمێرتێن وان، گۆرێن وانە نەخش -نەخشی، خەبەردان و رابوون -روونشتاندنا مێرێد گوند، ماقوولی، دلساخی و حەلالیا وان، لیستکێد وان، ئەڤ هەمموو هێ -هێ ل بەر چاڤێ منن و ژ بیرا من تو وەختا ناچن...

نە خاسم بەهارێ قیز و بووکێد گوند ب دێرێ قیچک، سۆر، کەسک، تەمەزییێد رەنگ -رەنگی سێری، کۆڤ و کتان، فنۆ و قۆتک گرێدایی -د ناڤا گول -گیهادا پێڤاسک، کەرەنگ، سپنگ، جەتری، ترشۆ، مەندک بەرەڤ دکرن. تە دگۆ هەر یەک کوللکەکە؛ وان و گول -سۆسنێ وان چاییرا پر ل هەڤ دکرن. دەنگێ سترانێد وان یێد خوەش ژ هەردەر دهاتن...

گوندییێن مە بێهترێن وان حەیوانەت خوەی دکرن.

کولفەتێ گوندێ مە ب هۆستاتی ل بەر تەڤنێ روودنشتن و خالی -خالیچەێن پر بەدەو چێدکرن.

ئەمانچاییری هەمموو نەخوەندی بوون. " د ئاینا دینێ مەدا خوەندن ژ ملەتێ مەرا قەدەخەیە "شێخ و پییرێ گوندێ مە وا دگۆتن. لێ د گوند دا مەرڤێ ئاقل و سەروەخت هەبوون وەکو بەکرێ شەمۆ، باسۆیێ رەجۆ: ئەوانا

دەرسدارێد رووس ئانیبوونە گوند و ب پەرە کورێد خوە ددانە خوەندن.

گوندێ مە د قەزا قەرسێ دا ب ناڤ و دەنگ بوو وەکو گوندێ بەدەوا. جارنا ژی ژێرا دگۆتن گوندێ زۆزانا ئیڤۆ. زۆزان هەوقاسی بەدەو، ژێهاتی بوو، کێ لێ بنهێریا، ژێ تێر نەدبوو.. مەرڤ ژ باژارێ پادشێ (س. پێتێربوورگێ. ف. ح) هاتبوون خوەستبوون وێنەیێ وێ بکشینن: ژ وانارا پەسنێ زۆزانا دیا من دابوون. لێ مالباڤانێ وێ کەچا خوە ڤەشارتبوون. کالکێ منی ئیڤۆ گۆتبوو:

– کی زانە، دەولەتە، دڤە وێنەیێ وێ بکشینن، پاشێ بێن زۆزانێ هلدن و بن؟..

من ژ زووڤا ئەمانچاییر نەدیتیە ... ئەز گەلەکی بەریا وی گوندی دکم. ژ منرا بوویە حسرەت و ئەو حسرەت ل سەر کاخەتێ نایێ رشتن. ئەمانچاییر وایە نەزیکی مەیە. لێ مخابن، سینۆرە ناڤبینا مە... و حەیف رێ ژی ڤەنەبوو ئەز بچووما قەرسێ، پاشێ ئەمانچاییرێ، من دلێ خوە رەحەت کرا و بینا من ڤەبوویا. منێ جی –وارێ کال و باڤە خوە، مالا مە و کالکەد خوە بدیتا و منێ گوندێ زارۆتیا خوە بدیتا...

منێ خوەلیا وی گوندی ب دلێ تژی ماچ کرا. ئەو خوەلیا، کو خووشک و برا، پیرک و کالکێ من، دێ و باڤێ منە پر حزکری، بۆ من تم بەدەو و جاهل مایی لێ گەریانە...

٢

پێشییێد من

گوندێ مە بچووکبوو، وەکە چل مالی، گشک سیپکانی و کوردێن ئێزدی. ئەم ژ بەرەکا وتیا بوون. مەرا دگۆتن مالا جەوارییا. کالکێ من ئەسەدێ برۆیێ جەوار و کەڤانیا وی قودرەتێ، پێنج کور مەزن کرن: قەرەمان، جندییێ باڤە من، تێلی، خەلیل و چاچان.

کالکێ منی ژ ئالیێ دێ ئیڤۆیێ حەمۆ بوو. کەڤانیا وی زەینەڤ، کولفەتەکە ناڤسەرە بوو، خانمەکە گۆتنا تە. چار قیز و دو کورێ وان هەبوون: چیلێ، زۆزانا دیا من، خەزال، کدێ، حەسەن و ئووسڤ.

پەی رەڤێرا (دەرحەقا وێدا ئەزێ پاشێ گلیکم)، وان سالێد ئۆخرمێد گراندا، من گۆقەی من مەرڤێ خوە گشک ئوندا کریە. پاشوەختییێ پێ حەسیام، کو خاتیا من کدێ، خالێن من– حەسەن و ئووسڤ ساخن و ل ئەرمەنیستانێ ل گوندێ پامپا کورادا (ناکا سیپان) دژین. ئەم راستی هەڤ هاتن. تە بدیتا شابوونا کدا خاتییا من...دگریا و ل دۆرا من دچو – دهات. " پی، –دگۆت– ئەڤا کورێ زۆزانا خوشکە... ئەز ب قوربان، دە وەرە روونێ، دە گلیکە، دە بێژە... قوربانا بەژن و بالا تەبم... " کدا خاتی گەلەکی دیا من دانی بیر: کنێز، خیرەت و کارکرەکە زۆر بوو. من ئەو دیتن، من وانە من هەبوونەکە بێ حەد و حەساب دیتییە... پەیرا گوهێ مە تم ل سەر هەڤ بوو...

ئەز ئوسا ژی راستی دو ئاپانێد خوە هاتم راستی خەلیل و تێلی. ئەو ل باژارێ تبیلیسێ دمان و دخەبتین. حەیف، ئەو یدی تونەنە. خالێد من، خاتییا من ژی ڤان سالێد ئاخرییێ چوونە سەر دلۆڤانیا خوە.

ئەز پەی مرنا تێلییێ ئاپێ خوەرا پر ب کێر هەرچار زارێ وی زینێ،

مەجیت، گولێ و شامل هاتم.

لێ خەزالا خاتیا من وەختا رەڤێ، شەڤەکێ تەڤی مێرێ خوە کۆرۆخلی، تەنێ دمینن، راستی دوو یێنیچەریا تێن. ئەو کوردێ مەیی موسلمان بون. دە برا خوەدێ قەبوول نەکە، چاوا دژمنێ گەلێ مە دووبەندی خستن ناڤێنا مە کوردا و کرن خێرنەخوازێ هەڤ... نە ئاخر ئەم ملەتەکن...

ئەو یێنیچەری مێرێ خەزالێ دکوژن. لێ حەسەنیکێ جەمالدینی، خەزالێ دکە ژنا خوە. بۆ خاترێ رەحمەتیا دیا خوە، خەزالێ و رزا سالا ١٩٨٠ ئی ژ تورکیایێ هاتنە ئەرمەنیستانێ بۆنا دیتنا خاتی و خالێد خوە. رزایێ کورخاتی هات، گلی و گازندە کرن و گۆ، خووشک و برێ ویی -مەیرەم، حەمد، حوسۆ، زەیتوون و زەکی ل تورکیایێنە. ئەو رەوشا گشکا دپرسن. و باس کر، چاوا دیا وی دەستێ وی دگرت و دهاتنە بەر ئاڤێ -ویالی سینۆر، دێ دکرە گازی و ژ سینۆرڤانا پرسا خووشک و برێ خوە دکر...

لێ تو کەسەکی بەرسیڤا وێ نەددا...

هاتە بیرا من وەختێ سالا بەرێ بایلۆزێ پسمام کو وی چاخی مەزنێ سینۆرڤانا بوو ئەو گلی ژ منرا گۆتبوو لێ ناڤێ خووشک و برێ وێ ژنا هێسیر نەدگۆت...

نەها ئەز زانم، ئەو خاتیا منە رەحمەتی خەزال بوویە. ئاخ، خاتی جان...

پەی چونا رزا رە هەلبەستڤان فێریکێ ئووسف دەستانەک نڤیسی " رزایێ کورمەت ". وا چەند رێز ژ وێ دەستانێ:

...خەزالێ
نوخورییێ خوە دایە دو خوە،
هاتییە خامێ " دەلی -قازی "
و دەیل سینۆرڤانا کرییە،

دوورڤا کرییە هەوار -گازی:
" ئەز خەزالم،
ئێزدییا سپکی،
قیزا ئیڤۆ، خووشکا حەسەن، خووشکا ئووسڤ،
کەڤانیکا حەسەنیکێ جەمالدینی...

سینۆرچییۆ، بەختە تەمە،
تویێ جابەکێ منرا بینی
حەسەن ساخە؟
ئووسڤ ساخە؟
کدێ ساخە؟
گەلۆ قە وان دەرا دکن
پرسا حالێ خوەیینگا خوە؟

رزا چاوا هاتە یرێڤانێ، سبەترێ ئەو و گولا ژنا وییە دەلالە زارخوەش چوونە پامپێ، و رزا
تەڤی خزم و خووناڤێ گوند
خوەی -خووناڤێ دەرەنگ هاتی
دچە پالا چیایێ بلند -
سەر مەزەلێ خال و خاتی...

چەنگە خوەلییا مەزەلێ خال
و مەزەلێ کدا خاتی،
دکە ناڤا دەزمالا ئال
ب تبەرکی، تولزماتی.

وەکی ببە هەرە ورا
برەشینە ب شین -شایی،
سەر مەزەلێ خووشکا وانە
ئاخ و کەسەر دلدا مایی...

زریەتا خال و ئاپان و خاتیا نەها شکر ساخن، ل باژارێن جودا -جودا دا دژین و کار دکن.

دە من عەمرێ خوەیی پاشوەختیێ پێشکێشی بەرەڤکرن و لێنهێراندنا فۆلکلۆرا (زارگۆتنا) کوردا کرییە. جارەکێ سالا ١٩٣٧ -ئا، ل باژارێ باتوومێ سەرهنگێ مستۆ چەند کلام منرا گۆتن، من نڤیسی و پەی گۆتنا یەکێرا ئەز ژ جیێ خوە قولۆز بووم و ب شابوون من گۆت:

- ئەڤ کلام د دەرحەقا دیا مندانە...

"وێرانا ئەمانچاییرێ وێ ب روو ڤێسە،
زۆزانا ئیڤۆ وێ پشتا خوە دایە قەلاخێ،
تەشینگا خوە درێسە...
دێ و باڤێ زۆزانا من خێرێ نەڤینن
زۆزانا من دانە
هرچەکی ئوسا،
نۆلا نالێ دەرێ،
خوونا پەنیا خوە بالێسە"...

وێ دەمێ دایکا منە جاهل و بەدەو کەتە بیرا من و ئەز کەلۆگری بووم...

٣

چووکتیا من

بچوکتیا من دئەمانچاییرێ دا دەرباز بوو. زۆزانا دێ و باڤێ من جندی، ژ مالا کالکێ من ئەسەد تازە جهێ بووبوون، لێ گوهێ وان ل هەڤ بوو. پر کارکر بوون، خیرەت و دوەختەکی کندا مالەکە پاک دانیبوون. ئەز ٤ -٥ سالییا خوەدا دچوومە بەر بەرخا. من بەرخێ مالا مە دبرنە چێرێ.

دییا من نیڤێ شەڤێ رادبوو، دەو دکەیاند، کارێ خوە دکر و بەربانگێ دەیل من دکر:

حەجی جان، دگۆت، خەلقێ بەرخێ خوە بر، یێ مە مان... رابە، قوربانا تەبم، رابە...

هەر سبە تۆ ددانی سەر نانێ من، " بەرخێ خوە دوور نەڤی " دگۆت و ئەز ب رێ دکرم.

من بەرخێ خوە دبرن دبەردەم سینۆرێ ناڤبینا زەڤیا: ل ئۆرتا زەڤیا مال -مـوول لێ نەدگەریا، چێرا وێ رند بوو. من نەدهشت کارێ منە هار تێکەڤنە زەڤیێ خەلقێ.

جارنا ژی من بەرخێ خوە دبرنە دۆر چەمێ چاچۆ، دخستن ئاڤێ و دشووشتن.

بەرخکا و کارا گاڤا ماکێ خوە ددیتن دبوو بارا -بارا وان و ئەز ژی وانارا شا دبووم. ئەز روحمال بووم. ئاخ لێ، وەختا پەز دزا ئەز پر کەفخوەش دبووم، بەتایبەتی پەزا یەکەم. خەلندۆرێ وێ پارا من بوو.

برێ من خاچۆ و خووشکا من پەریشان بچووکێ من بوون. ناڤێ برێ من دانیبوون خاچۆ ژ بەر کو درۆژا بووینا وی دا ئەرمەنییێ جینارێ مە خاچ ئاڤیتبوون ئاڤێ.

خووشکا من شەرێ مەزنا من بوو. بەدەو بو: دگۆتن بلا هەیڤ، دەرنەیێ شەرێ دەرێ، -رۆژ، دەرنەیێ بلا شەرێ دەرێ، ئەو قەدەر بەدەو بوو. شەرێ بوو ١٤ -١٥ سالی خوەزگینیێ وێ زاف دهاتن. هنەک ب خەید دچوون. دێ و باڤێ من هەڤ شێورین، رۆکرن -پیڤان، ئێدی نزام زۆرا قەلەن بوو چ بوو شەرێ دانە یەکی ژ قۆزلجێ. ل ور مالا لەوەند هەبوو، برێ شاوۆ. کورێ لەوەند -عەگیت، پر کێم خوەندی بوو. شەرێ دانە عەگیت.

داوەتا شەرێ تێ بیرا من. خەلّک زاف هاتبوو، هووتییێ رەشت ژی ژ شیرنکۆیێ تەڤی کورێ خوە ئەشۆ هاتبوو. تێ بیرا من، ژنکەکێ ل من نهێری، ل ئەشۆیێ هووتی نهێری و گۆت:

- بەرخێ سالەکێنە...

ئەشۆ جلێ رند ل خوە کریبوون - ساپۆگ، بەشمەرت و پاپاخ - ئەو د دەواتێدا دلیست و باڤێ وی دەستێ خوە ل هەڤ دخست. ئەشۆیێ هووتی خوە سالا ١٩٠٧ دا دنڤیسە. ئەو کورێ بەگا بوو، سالێ وی هەلبەت، راست لێکرنە. خویانە ئەز و ئەشۆ " بەرخێ سالەکێ " بوونە، ئوسانە ئەز ژی سالا ١٩٠٧ ئادا ژ دییا خوە بوومە؟ (سالا بووینا من سێویخانێدا - سالا ١٩٠٨ نڤیسین).

دەما نێزیک بوونا بووک سوارکرنێ دەف و زوورنێ مەقامێ سوارا لێخستن، سوارا دەست ب لیستکێ کرن و کەتنە جریدێ...

خووشکا من سیار کرن، برن گوندێ قۆزلجێ.

ئەز بشکۆریێ مالێ بووم: زڤستانا ل بەر دروونگێ دسەکنیم، بەهار ژی من بەرخێ مالێ دچێراند. تێ بیرا من، من تم ئالی باڤێ خوە کریە. ئەز دوەستیام، دخودانێدا دمام، لێ بۆنا کار شەرپەزە نەبە، ئەز کەڕ دبووم. ژ منرا بوو تایبەتمەندی و هێ -هێ ژی ئەز بێ کار نکارم بمینم.

باڤێ من ئەز دکرم هۆتاخ. سەر نیر روودنشتم، شڤکا هۆتاخچیێ یا

بچووک دگرتە دەستە خوە و گایێ خوە شڤ دکر.

و جارەکێ ژی چاوا قەومی جۆتێ مە شکەست. زەڤییا مە دووری گوند بوو. باڤێ من ژ منرا گۆت:

- ئەزێ هەرم گوند جۆتێ خوە بدم چێکرن و بێم.

چوو. گوندییێ مە ژی ل چۆلێ بوون لێ دووری من. من هەو دیت گوندییێ مە دکن گازی " هۆجە -هۆجە "... ئەز ژی سەکنیمە ل وانا دنهەرم. وەکە دەه گاڤا هەو من دەهنێ خوە دایێ دو سێ کووچک (گور بوون) بەر منرا هاتن و ب لەز دەرباز بون...

ئێڤارێ دیا من هاتە پێشیا مە، خویایە گوندییا ژێرا گۆتبون. وێ ئەز هەمێز کرم و بوو مرچە -مرچا وێ. ئەز ماچ کرم، بینا وێ هاتە بەر و گۆ:

- شکر ژ تەرا خوەدێ، کورێ من ساخ و سلامەتە!

باڤێ من خێرخواز بوو، ژ دژمنێ خوەرا ژی خرابی نەدخوەست، دگۆت: " برا تەسلیمی خوەدێ بن ".

گاڤا ب جیکیدا دچوو، گەلەک جارا ئەز ژی ب خوەرا دبرم. دەستێ من دگرت و ئەم دچوون گوندێ ترماشێنێ. ل وێدەرێ کاخک چێدکرن، مە کاخک و کووز ژ وێدەرێ تانین.

کالکێ من ئیڤۆ پر مێر بوو. جارەکێ دزەک ئاگر بەردێ لۆدا وان. گشک دچنە هەوارا لۆدێ: دز تێ دکەڤە مالێ، هوور -موورا دکە چەوالەکی و دخوازە ببە، زۆزانا دییا من تێ هوندور، ویا دگرە. بەر هەڤ ددن: دیا من ب خوە ژ دووجان بوویە. کالکە من ئیڤۆ پێرا دگهیژە و دبە:

- لاوۆ، بەردە، برا هەرە. حەسەن، لاوکێ بێن لێخن و بکوژن. برا خوونا وی بەر دەرێ من نەرژە، ژ ناڤێ مە و شانێ مەرا دەست نادە...

(وەختا رزایێ کورێ خاتییا باڤێ من ژ تورکیایێ هاتە یرێڤانێ، باڤێ من، ترس ل دلدا، هەوقاسی ژی ویی باوەر نەدکر دگۆت: " مەرڤێ

خەریبە، ترکا ئەو " بۆنا من شاندنە ". پرس ئەوە، وەختێ حەجیێ جندی ل رادییۆیا یێریڤانێیا ب زمانێ کوردی پر جارا بۆ قەتلیاما و ئینکارکرنا کوردا دژی ترکا خەبەر ددا و خێنژ وێ، پەی کەلا بۆلشێڤیکرا ژ مەرڤا زو -زو باوەر نەدکر. لێ وەختا رزا ژ بیرەوەرییێن دیا خوە -خەزالێ، د دەرحەقا شەوتاندنا لۆدێ و دزییێ و دەرحەقا مێرخاسیا خاتیا خوەیە زۆزانێدا خەبەردا، باڤێ من تەزە ژ ویا باوەر کر و ب هاتنا وی بێحەد و حەساب شابوو. ف. ح.).

هەڤالێ منە زارۆتییێ جەردۆیێ گێنجۆ و ئەمینێ عەڤدال بوون.

زارۆتییێ دا مە هەر گاڤ ب هەڤرە دلیست، تەڤ دچوون و دهاتن، ب هەڤرا کاپ دلیست، پەسکێگورۆ و چاڤگرتنۆک...

جارەکێ ل چۆلێ ئەمین راستی من هات و گۆ:

– حەجی، توو بەرخێ خوە تەڤی بەرخێ من بکە و ڤایە ئەزێ هەرم و بێم.

بەرانەکی وانی هار هەبوو ل زارۆکا دخست. ئەوی دا پەی من، ئەز رەڤیم و ب سەر کەڤرەکی دا کەتم، ئەنیا من قول بوو. دەخما وێ برینێ حەیانە هاژی کڤشە (باڤێ من دەستێ خوە بر ئەنیا خوە و دەخمە نشانی مە کر. ف. ح). ژ وی کەڤریرا پشترا زارۆکێ گوند دگۆتن "کەڤرێ حەجی".

من هێ د زارۆتیا خوەدا چیرۆک و سەرهاتییێن جمەتێ حز کرنە. دێ و باڤێ من گەلەک تشتەن هەواسکار ژ مەرا دگۆتن. جارنا ئێڤارا دیا من زارۆکێ خوە سەر نڤینا ددانە رووندشتاندنێ و ژ مەرا حکایەت دگۆتن. حکایەتا " گایێ زەرین " و بەیت -سەرهاتیا " سیبابەند و خەجێ " تو وەختا ژ بیرا من ناچن. ئەوێ ب زارەکی شیرن و کوبرەکە خوەش دگۆت. ڤێ سەعەتێ ژی تێ بێژی دەنگێ وێ گوهێ مندانیە...

مەهێد زڤستانێ، چاخێ بەرفێ گاز -گێدووک دگرتن، گوندیێ ئەمانچاییرێ شەڤێد زڤستانێ یە درێژ دهاتنە ئۆدا کالکێ منی ئەسەدێ برۆ. یێن دینادیتی -دەرحەقا کال و باڤێ خوەدا، عەمرێ بەرێدا خەبەر ددان، تشتێن رۆژێ -چ دقەومی، بەحسا وان دکرن... بەیت، سەرهاتی، سۆمبەت و کلام دگۆتن...

ژ وان حیکایەتبێژ و دەنگبێژا یەک ژی سازبەند و دەنگبێژەکی بناڤ و دەنگ، عاشق نازک (کاملێ بەکر) بوو، کو ژ گوندێ قۆزلجێ دهاتە گوندێ مە دبوو مێڤان. ئەو ژ چاڤا بەلەنگاز بوو ل سازێ دخست و پێرا ژی ب دەنگەکی خوەش کلام دگۆتن لێ چاوا دگۆتن... و وەختا کلامێد خوە سەر هەڤدا تانین، هەرچێ وێدەرێ روونشتبوون " تە سەحەت خوەش، سەحەت خوەش " دگۆتن و پێرا کێفخوەش دبوون.

و هەر جارا، کۆ ئەز ب باڤێ خوەرا دچوومە ئۆدێ، من ب سەحەت و هەواسکاریکە مەزن گوهـ ددا سەر وان کلام و حیکایەتا... و وان نموونێن زارگۆتنێ ل سەر من تەسیرەکە مەزن دهشتن...

ژ گوندێ ئەمانچاییرێ ئێ کو هەرتم بێن بیرانین دناڤا دیرۆکا چاندا کوردیدا، کوو ئەولادێن ئەمانچاییرێ، هەڤالێد منە زارۆتییێیە تم نێزیک و حەلال جەردۆیێ گێنجۆ و ئەمینێ عەڤدال مەرڤێ پێشن بوون، وەکە کو ل ئەرمەنیستانێ خزمەتا چاندا (کوولتوورا) کوردا کرنە و ناڤەکی لایق بۆنا سلسلەتێ هشتنە.

مە هەرسێکا ژی پەی کۆچبەربوونێرا دێ و باڤ وندا کرن و ئەم دسێویخانادا مەزن بوون.

جەردۆیێ گێنجۆ کاتبێ نەهیا هەجی -خەلیلێیی (نها ئاراگاس) کۆمسۆمۆلایی پێشن بوویە. سالێد ٢٠ ئی ئەو ئیدی دناڤ جێرگا پارتییا کۆموونیستییێ دا بوو. ئەوی سالێن ١٩٢٩، ١٩٣٠ ئی سەرۆیێری ل

کوورسێد حازرکرنا دەرسدارێد بۆنا دبسدانێن کوردا کرییە. چەند سالا رێداکتۆری ل رۆژناما " ریا تەزە " کرییە و ئەو زاف ب مەریفەت بوو و مەریفەتا خوە د رۆژنامێدا ددا رۆکرنێ، ب نڤیسارێن خوە رۆژنامە دخەملاند. سەد مخابن، نڤیسارێد وی نەهاتنە بەرەڤکرن..خوەندنخانا کوردا یا پێداگۆگیێ دا دەرسبێژ بوو. پشتێ من را هاتە گرتن، ئازادکرن. پاشێ بوو سەرۆکێ شانۆیا کوردایا دەولەتێ گوندێ ئەلەگەزێ، بۆنا تێیاترۆیێ شانۆ ژ زمانێ ئەرمەنکی وەردگەراند سەر زمانێ کوردی.

ئەمینێ عەڤدال ژ سالا ١٩٢٦ هەتا س. ١٩٣١ مامۆستایێ دبستانێد گوندێن کەرڤانسەرێ (نها –عەمرێ تەزە) و قونداخسازێ (نها –ریا تەزە) بوو. ئەو ل گوندێ کەرڤانسەرێ زەوجی. سالا ١٩٣١ ئێ پشتی چەند نامەیێ من کو من ژێ هێڤی دکر ژ گوند بێ باژارێ یرێڤانێ، ژ بەر کو بۆنا خوەندنخانێ و رۆژناما مە کارکر پر کێم بوون، ئەمین ب مالڤە ژ گوند هاتە یرێڤانێ. ئەو بوو دەرسبێژێ خوەندنخانا مەو ل رۆژنامێ دە ژ بوو کاتبێ چاپدار. پرتووکێن دەرسا د وەشاندن. ئەو بوو ئێتنۆگرافێ پێشن ل یەکیتییا سۆڤێتێ دا.

ئەو و جەردۆیێ گێنجۆ بوونە خەملێن چاندا مە.

هەتا رۆژا مرنا وان ئەم هەرسێک هەڤالێ هەڤە پر نێزیک بوون. خوەش مێر بوون!

بەلێ، ل گوند تەڤی دێ و باڤ، خووشک و برا، دناڤا حکیات و کلامێد گەلەریدا، ناڤا خوزایێ، د ناڤا هەڤال و هۆگرا، ناڤا پەز و بەرخێن حزکری دا رۆژێد زارۆتیا مە بێخەم دەرباز دبوون هەتا...هەتا رەڤا (کۆچبەربوونا) مە...

٤

کۆچبەربوونا مە

سالا ١٩١٨ بوو. جمعەت نەرەحەت بوو. باڤێ من ل قەرسێ تڤنگا بێردانگ کری. زڤستانا سالا ١٩١٧ ناڤبێنا گوندێ مە و جینارا هاتە برین. مە دبهیست کو هنەلا مەرڤ هاتنە کوشتن...

دۆستێ مەیی ئەرمەنی ژی ژ گوندێ ئاکراکێ هات و گۆ:

– ڤا رۆمێ تێن، ئیرۆ –سبێ وێ بێ.

وێ ئێڤارێ سوارەک هات و گۆ:

– رۆم گهیشتییە قەرسێ...

گوندییا حازریا خوە کرن: پۆخێن حازر کرن، دەو هلدان، نان، هەرچێ تشتێ سڤک و قیمەتێ وان گران ب خوەرا هلددان...

وێ رۆژێ چەند گوندی برێ کەتن و چونە گوندێ ئەیلا سنجۆ، لێ هنەک ژی مان. من ژی وان رۆژا پەز دچێراند. باڤێ من منرا سبەترێ گۆ:

– هەرکو ژ ژۆردا دەنگێ تڤنگا هات بزانبە –عەسکەرێ رۆمێیە تێ، برەڤە و وەرە...

هەما وسا ژی بوو: چەند ئەسکەرا ئاگر دکرن، من پەز هشت و ئەز رەڤیم، پۆتێ خوە ژی من کەڤر دانی سەر کو ئوندا نەبە. لێ ئەو نە عەسکەرێ رۆمێ بوون، کورمانجێ مە بوون ژ خوەرا ئاگر دکرن...

سبەترێ دیسا چوومە بەر پەز. نیڤرۆ باڤێ من هات و ژ منرا گۆ:

– ئەم دچنە ئەیلا سنجۆ، هەرکو تە دەنگێ ئاگرکرنێ بهیست، وەرە بگهیژە مە.

مییەکە من هەبوو، گەرەکە بزا. من ئانی مالێ و پاشێ چوومە بەر پەزێ خوە. هەو من دیت سیوار تێن و بوو قرچە –قرچا تڤنگا. ل چیایێ

بەرامبەر گوند بوو خرمین –خوشین و دوویێ تڤنگا دبوو تەلپا مینا ئەورا. من هەر تشت هشت و ئەز رەڤیـمە چیایێ ئۆرتا مە و ئەیلا سنجۆ بەرب باڤێ خوە. باڤێ من تۆڤێ باهارێ دخوەست برەشینە...

ئەوی گۆ:– حەجی جان، دە تو زوو هەرە بگهیژە دیا خوە، ئەزێ بێم.

ئاڤا ئەیلێ دگێلی دا بوو و خوشە خوشا ئاڤێ بوو...

دلێ من تژی بوویە و درەڤم... هێسیرێ ئەمانچاییرێ دکشیا... زیڤەزیڤ کەتە ناڤ هێسیر...هەر دەرا زارە –زار و ویلا –ویلا مەرڤا بوو و دەنگێ گرییێ زارۆکا دهات. من دیا خوە نەدیت...

ئەز دگریم ل دێ و باڤێ خوە دگەرم و گازی وانا دکم، گازی خووشک و برێ خوە دکم. دە خوەدێ حزکر من دیا خوە دیت: ناگۆنێ مە، گۆلکێ مە داژۆت، ئەرەبا بارکری ل پێشییێ، خوشکا من هەمێزێ دا، برێ بچووک ژی پێرا دچە...ژ شابوونا لنگێ دیا من ئەرد نەدگرت. ئەم ب سەر هەڤدا گریان. دیا من ئەز ماچ دکرم. ئەوێ ئەز هەمبێز کرم و هەی دگریا و هەی دگۆت:

– باڤێ وە ل پێشییێ یە، باژۆن، باژۆن، کا خوەدێ دبێ چ...

ئەم گهیشتنە دیگۆرا ئەلی ئاخا. ل وێدەرێ راستی باڤێ خوە هاتن. دیگۆر خالی بوو، کەس نەمابوو و رەڤیبوون. ئێڤارێ ئەم دوان مالادە مان... سبەترێ ئەم چوون گهیشتنە گوندێ قۆزلجێ. چوون مالا لەوەند خەزوورێ شەرا خووشک، باڤێ عەگیدێ زاڤا. د مالا واندا کەس تون بوو. تەنوورا وانە هێ گور بوو و دەری ل سەر پشتێ ڤەکری بوون. مریشک مالدا مابوون. باڤێ من مریشکەک گرت، رووچکاند و ئاڤێتە تەنوورێ و پاشێ خوارن، نەخوارن نایێ بیرا من... پاشێ باڤێ من بەرێ مە دا بەرب چەلایێ کو خەلق بوێدا درەڤی...

رۆژە کە شلی بو، شۆیی، ئاڤ و هەری، لێیی –لێمشت، هەوار و گازی.

خەلق درەڤی و رەڤ پەی کەتبوو، وەکە گور بدە پەی کەرییێ پەز... ئەم ل دەرڤا رازان و سبەترێ ئەم رێ کەتن.

ئەم گهیشتنە گوندەکی و کەتنە مالەکێ. تەنوورا ژ زوودا تەمری دادان. باڤێ من ئانی دانەیەک سەرژێکر و هەو مە نهێری بوو قرچە –قرچا تڤنگا... دە خێر و خوەشی ب سەر وە دا ببارە، کەڤر و کوچک ب سەر وێ جمعەتا وەستیایی و خالفی دا. رەڤ پێ کەت و بەرێ خوە دا چەمێ نەناسی رابوویی...

هەر تشت هشتن، هەر کەسی دەستێ زارێ خوە گرتن و بەرێ خوە دانە چەمێ دەرباهارێیێ رابوویی... خوە ئاڤێتنە ناڤ ئاڤا رەش. چەمێ رەشدا زارۆک دخەنقین...گەلەک بێ سەر و بێ بەرەتە وندا بوون... باڤێ من خاچۆ و تڤنگا خوە هلدا و کەتە ئاڤێ. لێ ئەز و پەریشانا فەقیر مانە د ستوێ دیا خوەدا. ئەم کەتنە ئاڤێ. ئاڤ کوور بوو. دیبیا من بقەوات بوو، قەویم دەستێ من گرتبوو و خووشکا من سەر پشتا وێ ئەم دەرباس دبوون. کال و پیر و زارۆک رۆدا دچوون... پێلێد ئاڤێ ئەز دبرم لێ دیا من خوە وندا نەدکر، دەستێ من بەرنەددا و پێشدا دچوو... ئاخین و واخینا وێ بوو، لووڤە –لووڤا وێ و ب زۆر خوە ب قراخا چەمرا گهاند...

ئەم دەرکەتن سەر رەشایێ. چەقە –چەقا دەڤ و درانێ مە بوون. مینا چڤیکێ شلبوویی مە درجفاند. هێسیر د سەر هەڤرا دچوون و ل هەر جییا ل هاویر دەنگێ هەوار و گازیێ دهات. گشک ل مەرڤێن خوە دگەریان، یێ کو گازی زاروا خوە دکر یێ ژن و دیا خوە یا گازی مێر و برا و پسمامێ خوە دکر... مە ژی گازی باڤێ خوە و خاچۆ دکر. بووبوو هەشەر –مەشەر رۆژا قیامەتێ کەسی کەس ناس نەدکر...

هاتن گۆتن کو هنەکە بەخترەش، گاڤا کو خەلکێ بەلەنگاز د وی هالی دا دیتنە ب قەست ئاگر کرنە داکو جمعەت رەڤ پێ کەڤە و ئەو ژی بێن تالان بکن...

و تالان کرن و د ئاڤا رەشدا ب هەزارا مەرڤ هاتن خەنقاندن...

ئەم ئێڤارێ د گوندەکی دا مان: ساربوو، زاف ساربوو. ئاپانە من ئاگر ڤێخستن. نیڤێ شەڤێ کنجێ من ئاگر گرتبوون. ئاگر ب زۆر تەفاندن. هەکە ئاپانێ من هشیار نەبوونا، ئێگر وێ ئەز ببراما. ئەڤ جارا دویەمین بوو کو ئەز ژ مرنێ خلاس بووم (گور د بەر منرا دەرباز بووبوون و ئەڤ جار).

سبەترێ پرس پرسیاری مە شەرا خووشک ژی دیت. ئەوێ گاتە دا من و گۆ:

– حەجی تو بخوە... پاشێ ئەز و خووشکا خوە گهیشتنە هەڤ و ئەم ب سەر هەڤدا گریان. مە هەڤ ماچ دکر و وێ ل دەستێ منی شەوتی دنهێری، دگریا لێ دیسا دوعا خوەدێ دکر کو ئەم راستی هەڤ هاتن.

پاشێ خووشکا من بەر چاڤێ من وندا بوو. ئەم ل شەرێ گەریان مە نەدیت ...

... ئەم دچەند گونداره دەرباز بوون ئەم چون گهیشتنە گوندێ پۆشتێ (کاروانسەرە) گوندێ مەتا من جەواهرێ. چڤا ل ور مان نایێ بیرا من. تەنێ تێ بیرا من کو مەتا من و پیرکا منە قودرەت و مێرێ مەتێ ب رۆژی بوون.

ئەم ئێدی چوونە گوندێ ئۆتکۆڤێ. ئۆتکۆڤ بەرامبەر جەجوورێیە کو ژێرا دگۆتن باخداتۆلی. گوند ل سەرێ چییێیە بەرامبەر ئەڤدیبەگێ (نها ساخکابێر). د وی گونددا مالا کالکە باڤێ منی ژ ئالییێ دێ دما لۆما ژی باڤێ من و براێن وی خوە ل وی گوندی گرتن. وەختەکێ ئەم ل وێ دێ مان.

لێ تو وەرە رۆژ دەرباس دبە لێ قەدا دەرباس نابە. دیا من ل وێدەرێ بوو ئاگر و ئالاڤ و ب خوە کەت، رۆژ نە دهات سەرێ باڤێ من:

– نەبوویە کو نابە، ئەزێ هەرم جەم قیزا خوە، بگهیژم ئێلێ. رابە ڤێ گاڤێ ئەم هەرن جامووشڤانا مەزن جەم قیزا خوە...

باڤێ من کەتبوو حالەکی خراپ: دەستێ وی ژ باڤ و هەرچار برێ وی نەدبوو. لێ مالا جەگەرێ بشەوتە، جەگەر یا خوە دکە...

سبەهەکێ باڤێ من چوو ڕوویێ باڤێ خوە و هەرچار برا و خاترێ خوە ژ هەڤدو خوەستن و گۆ: " برا دلێ وە ژ مە نەمینە " و ب دلەکی برین بەرێ خوە دانە جامووشڤانێ (ئەلەگەزا نها). لەزاندن داکو زوو بگهیژنە هێ کو رۆمێ خوە پێرا نەگیهاندیە و رێ نەگرتنە ... تە دگۆ دێ و باڤێ من هەر یەک بووبوو پێلەوانەک ئاڤ و هەرییا بەهارێ دقەلاشتن، شەڤ دکرنە رۆ و دچوون...

ب جەفایەکە مەزن ئەم گهیشتنە جامووشڤانێ. ل وێدەرێ ئەم راستی شەرێ هاتن شەرا خووشک...

وێ دەمێ عەسکەرێ رۆما رەش وەکو گورێ هار ئێدی دهەرکی بەرب جامووشڤانێ. ملەت مینا سیتلا سەر تەنوورێ دکەلیا.

وی چاخی باڤێ من جندی و دیا من زۆزان دفکرین چارەکێ بڤینن داکو خوە و مە و هەرسێ زارۆکا خلاس بکن. مەها گولانێ بوو. دەنگ بەلا بوو گۆ وەلّە جانگیر ئاخایە خەتیف ئاغا هەرچی تڤنگچییە ب رزا دل بەرەڤ دکە (چەکدار)، داکو ل پێشیا عەسکەرێ رۆمێ شەر بکن. دیا من لاڤە دکر کو باڤێ من هەرە. ئەو گەلەکی فکری بوون، دان و ستەندن و بریار دان کو باڤێ من هەرە ئاخبارانێ تەڤلی عەسکەرێ جانگیر ئاغا ببە دا کو ب رۆمێرا شەر بکن و بێن جامووشڤانێ ژی ژ دژمن ئازادکن. ئەو بو قرارا وان هێسیرا... باڤێ من هەر زارەکە خوە هەمبێز کر و ماچ کر و تڤنگا خوە یا بێردانگ ئاڤیتە ستویێ خوە، هەبانا نان هلدا و ب دلەکی کول و برین لێخست، چوو...

لێ ئاغایێ مە -عەلی ئاغا گۆت:

– ئەم ب جیکیدا نارەڤن و ناچن، جمعەت وەستیایە...

عەسکەرێ رۆمێ هلکشیا ناڤا گوند. گوند کرە ناڤا حەسارێ. مەرڤ دگۆت قەی گوند تەمری و مر... کەسەک ل دەرڤا تونە بوو گشکا دەری ل سەر خوە دادان... تەنێ دەنگێ کوچکا دهات. ئەو ئامنێن خوەدیێ خوە بوون، تە دگۆت قەی ب ئەوتا -ئەوتا خوە ددانە هەوار کرنێ کو دژمن خارجینە و ئەو ژی بێخوەیی مانە. زووکە -زووکا وانا بوو... دەنگێ تڤنگا دهاتن، کوچک دکوشتن دبوو کاستە -کاستا وان... کی دوێر بوو دەری ل خوە ڤەکرا، ل کوچکێد خوەیی ب ئیتبار ببوویا خوەیی؟ ...

گوند -گوندی د مالا خوەدا ب ترس و خۆف و خەتەر ل هیڤییێ بوون، کا چ عەجێب وێ بێ سەرێ وانا... دوعا و درۆزگێ وانا، نفرێ وانا دەرباز نەدبوون ... گوندێ سیپکانی دنالیا ... ئەم د گۆما سەفۆ دا دمان.

شەڤەکێ بوو رنگە رنگا دەری. " کاپی ئاچ، کاپی ئاچ! " (دێری ڤەکن، دێری ڤەکن!) دگۆتن. مێر چوون د ناڤ پێزدا خوە ڤەشارت. مە هەو نهێری دەری شکێناندن و چار عەسکەر، مۆمە ل سەر لولا تڤنگا کەتن هوندور. ئەڤانا مینا سەێد هار ڤی ئالی وی ئالی دنهەرین و وسا ژی کەتنە ناڤا پەزێ نیڤ مەخەل. جوان دانە بەر قونداخا تفنگا و پاشێ دەستێ گشکا ب هەڤڤە گرێدان، دانە پێشیا خوە و برن... کالکێ من ئیڤۆ و سەلیمێ برێ وییی کالەمێر ژی برن...

روح د مەدا تەیری و هات سەرێ پۆزێ مە...

دیا من ب تاریکا سبێرا پۆخینا پاشن ل پشتێ کر، پەریشان هلگرت و دەستێ هەردو گەدێ خوە گرت و بەرێ خوە دا مەزەلێ پێشبەر ... و هێ نەگیهشت بوو پچەکی بەرژێر نهێری ژ نشکێڤا " سملإیی " کر و ڤەجێنقی... بن پرێ تژە جەندەک بوون، خوون ب سەر ئاڤێ کەتبوو، ئاڤا

بەهارێ بووبوو خوون و دکشیا. خوونێ جەندەک دبرن...

رۆمێ د جامووشڤانێ دا کربوو خەلایا مێرا... زۆزانا دیا من نەگریا وێ دەستێ خوە بەرب ئەزمان بلند کر و دیسا جەنازەێن عەشیرا سیپکا نهێری و شەرا خوەیە سۆر ئاڤێتە سەر مەیتێ خۆرتەکی و ئاخنەکە کوور کشاند...من ئەو یەک ب چاڤێ خوە دیت و ئەو وەکو برینەکە مەزنە پر خەزەبە ل سەر دلێ من مایە...

ئەم دچوونە ناڤا مەزەلا ناڤ شەڤیڤێ چیا... گەلەک جارا ژی ئەو ب هەرسێ زارێ خوەرا دچوو د گوهێرا پێز دا دما... ئەوێ وەک کەوەکە سپی خوە خوەیی کر، کنجێ پەرتی ل خوە دکر و حاشا پیسییێ زارا ل سەر روویێ خوە دخست و مینا سێبەر ستار ل زارێ خوە و ناڤ و ناموسا خوە خوەیی دەردکەت...

ژ مەرا گۆتن کو پاشێ عەسکەرێ رۆمێ کەتنە مالا عەلی ئاغایێ کالەمێر. عەلی ئاغا نان و خوێ خوەستییێ بدە پاشا. لێ پاشا لنگێ خوە ل وی نانی خستیە، ئاڤێتیە عەردێ و ئەمر کریە دەست و پێ وی گرێدن و ل ئۆرتا مالێ بدنە روونشتاندنێ داکو ببینە کا عەسکەرێ ویی خوونخوار چ عەجیبێ تینن سەرێ نەفەرێد وی...

...رۆم ڤەکشییا. من ڤەکشاندنا وان ژی دیت و رەڤا وان ژی...

چەندەکی شووندا باڤێ من جندی ڤەگەریا هات. تەڤی عەسکەرێ جانگیر ئاغا پەشبێری عەسکەرێ رۆمێ شەر کربوو. گوللێ دوو تلیێ باڤێ من فراندبون... دە وە گریێ دێ و باڤێ من بدیتا... هەوارا خوەدێ ... دیا من دگۆ:

– شکر ژ تەرا خوەدێ ئەم ژ وێ خووینێ ئازاد بوون...

باڤێ من خستە سەرێ دیا من کو هەرن ئۆتکۆڤێ... شەرێ دووجان بوو. ئەو د گوند دا ما و ئەم رێ کرن: نە دەستێ وێ ژ مە دبوو و نە دەستێ مە

ژ ویٚ دبوو. ئەم دگریان... هیٚ -هیٚ دەستهەژاندنا ویٚ ژ مەرا تیٚ بەر چاڤیٚ من...

ئیدا من شەرا خووشک نەدیت... ئەو سەر زارویٚ چووبوو...١٥ -١٦ سالییٚ دا عەمریٚ خوەدیٚ تەمام کر...

ب ریٚدا ل گوندیٚ پۆشتیٚ پیٚشی ئەز نەخوەش کەتم و پاشە دیا من نەخوەشیا حال (کۆلیٚراییٚ) ژ من هلدا...

رۆکی هشیار بووم دیا من تونە: هەی دەردکەتم دەرڤا و هەی دهاتم مالە ل دیا خوە دگەریام. باڤیٚ من ئەز هەمیٚز کرم و ئەم تیٚر ب سەر هەڤدا گریان... پەریشانا بچووک ژی ل ویٚدەریٚ مر...

پەی مرنا دیا منرا باڤیٚ من ئەم هلدان و ئەم چوونە ئۆتکۆڤیٚ. باڤیٚ من ژ بۆ دیا من گەلەکی ل بەر خوە دکەت و ب دزی دگریا. ئەز دبیٚم ژ برینا دەستیٚ وی و کەربی دیا من بوو کو باڤیٚ من جندی عەڤدیبەگیٚ دریٚژ عەمر نەکر و زوو چوو رەحمیٚ...

ئیدا ئەز و خاچۆییٚ بریٚ منی بچووک گهشتنە مالاپانیٚ خوە. ئیٚتیمبوون پر دژوارە خوەدیٚ نەدە ئیسانا. بەلیٚ، ئیٚتیم مان ئیٚتیم...

سالا ١٩١٩ ئەم دیسا ڤەگەریانە ئەمانچاییریٚ. کالکیٚ من ئەسەد، ئاپانیٚ من تیٚلی، خەلیل لیٚ قەرەمان و چاچان مری بوون. مالا مە هلوەشاندبوون... ئەز دچووم ل دۆرا مالیٚ دگەریام و من خوەلیا مالیٚ د ئاڤیٚتە سەر سەریٚ خوە... دنالیام کو نە دیٚیە و نە باڤ و نە خووشک... پر دژوار بوو ژ منرا. من ژ خوە -خوەرا دگۆت: " لیٚ ئەز چرا مامە؟ "

ئەم د مالا کالکیٚ ئەسەد دا دمان. برچیبوون بوو و حال دژوار بوو ...

پاشوەختەکی، سالا بەریٚ ب پرس و پرسیاری من مەزەلیٚ باڤیٚ خوە ل عەڤدیبەگیٚ دا دیت و کەڤر دانی سەر. ژ بۆنا خاتریٚ باڤیٚ خوە ژ کتیٚبخانا خوە من چارسد پرتووکیٚ کلاسیکیٚ ئەرمەنیا پەشکەشی مەکتەبا

(دبستانا) گوندیٚ عەڤدیبەگیٚ (نەها ساخکابیٚر) کر. (پەی عەردهەژا سالا ١٩٨٨ -ئا ئەو دبستان ژی هاتبوو هەلوەشاندنیٚ. ف. ح.)

ل گوندیٚ پۆشتیٚ دا مەزەلیٚ دیا خوە من نەدیت، کەسی نزانی بوو ئەو ل کیٚژان گۆشەیی چال کربوون.

ل ناڤ مەزەلیٚد گوندیٚ ئەلەگەزیٚ دا عەگیتیٚ زاڤیٚ من جییٚ مەزەلیٚ شەرا خووشک نیشانی من کر... من کەڤر دانی سەر و ل سەر کەڤر نڤیسی: " شەرا کەچا جندییٚ ئەسەد و زۆزانا ئیڤۆ. "

(باڤیٚ من -حەجییٚ جندی، ئەز دڤیٚم سالا ١٩٧٨ -ئا بوو هیڤی ژ من و فیٚریک کر وەختیٚ هاڤینیٚ ژ گوندیٚ پامپیٚ ئەمیٚ بچوونا هاڤینگیٚ هەرنە عەڤدیبەگیٚ سەر مەزەلیٚ جندییٚ کالکیٚ خوە. ئەز و فیٚریک ب ئاڤتۆیا ئۆنیکیٚ تییٚ خوە چوونە سەر مەزەلیٚ جندییٚ ئەسەدیٚ برۆییٚ جەوار. جییٚ مەزەلیٚ کالکیٚ من یەکی ئەرمەنی، ناسیٚ باڤیٚ من هۆڤسیٚپیٚ کالەمیٚر نیشانی مە دا. ژ مەرا گۆتن، وەکی گوندیٚ ئۆتکۆڤیٚ کو بەرامبەر گوندیٚ ساخکابیٚریٚ بوو هاتیە ڤالاکرن و ویٚرانکرن. ف. ح.).

٥

سێویخانە

مە بهیست گۆتن ئەمەریکاییێ ل قەرسێ سێویخانە (ئێتیمخانە) ڤەکرییە: زارێ بێ دێ و باڤ بەرەڤدکن و دبن ب خوەیی دکن و ددن خوەندن. ئەز و برێ خوە ژی کەتنە وێ ئێتیمخانێ. ئەز د کۆما یەکێ دا دامە روونشتاندنێ. مە زمانێ ئەرمەنکی نزانیبوو، گشک زارێن ئەرمەنی بوون ژ مەرا پر دژوار بوو... چەند مەهـ وێ ئۆرتێ را دەرباس بوون. رۆکێ تێلییێ ئاپێ من هاتە جەم مە: خورەک ئانیبوو مە خوار و پاشێ ئەوی ئەز رەڤاندم و برمە گوند. دو چێلەکێ وان هەبون. ئەز دشاندمە بەر وان. ئەز ل بەر خوە دکەتم من بێریا برێ خوە دکر دخوەست دیسا ڤەگەرم و هەرمە ئێتیمخانێ. ژ ئاپانێ مە بەکرێ شەمۆ ژی وەختێ ئەز ددیتم دگۆت:

– لاوۆ، هەرە هەرە ئێتیمخانێ مقاتی برانکێ خوە بە، هەرە بخوونێ توبی سەروەختی... ب کالکێ ئەسەد را پەڤ دچون، بۆ من بدێ ئێتیمخانێ. ئەوی ئیرۆ سبێ دکر و " هەی بیر دکر "... ئەز هێرس دبووم...

رۆکێ ژی ئەز بێ دلێ خوە چوومە بەر دەوێر ب وێ تەخمینێ، وەکە کو عەجێبەک وێ بێ سەرێ من... من ل چۆلێ فیشەکەک دیت، پێ لیست و ب کێرەکە ژ ڤایە بچووک خوەست سەرێ فیشەکێ دەرخم... بوو تەقین... ژ دەستێ منی چەپێ خوون کشیا. من دەوار هشت و ئەز بەرب مالێ رەڤیم... مێرێ کدا خاتییا من حەمیدێ هوسۆیێ رەهمەتی ئەز هلگرتبووم و بربوومە نەخوەشخانا قەرسێ...

ل وێ دەرێ ئەز دامە خەبەردانێ و گۆ بێژە: " یەک، دودو، سسێ... " نزام من چقا گۆت ب سەر هشێ خوە هاتم ئیدی دەستێ منی چەپێ زەندێ دا تونە بوو. هەما ژ نەخوەشخانێ ژی ئەز برمە ئێتیمخانێ.

ترکا دیسا قەرس زەفت کرن. شەڤ و رۆ دەرگەڤانێ ئەمەریکان بەر دەرێ سێویخانێ دسەکنین داکو ئەوانا دەستێ خوە نەدنە مە. پاشێ ئەم ب ڤاگۆنا (ترێن) ڤەرێیی ئێتیمخانا گومرییێ کرن. جارەکێ چەند دۆختر هاتن شێورا بژیشکا بوو، تەسەلیا مە کرن، بەژنا مە پیڤان، درانێ مە نهێرین و سالێ مە نڤیسین. سالا بووینا من ١٩٠٨ نڤیسین.

ئەز جارەکێ گران نەخوەش کەتم. زارێ نەخوەش دبرنێ دیلیجانێ. لێ وەختا هنەکی سەر خوەدا هاتم ئەز پاشدا ئانیمە گومرییێ. من برێ خوە خاچۆ ل ور نەدی، زارێ بچووک جیگوهاستی کریبوون. ئەز زەف بەر خوە دکەتم... ئاخرییێ چەند کۆمێ زارێ بچووک پاشدا ئانین و من کورەک دیت ناڤێ وی خاچیک، من گۆ: " برێ منە ". ئەز گاڤ و سەعەت پێ شا دبووم و مقاتی لێ دکر. دە ئەز بووم و ئەو برا...لێ گەلۆ ئەو برێ من بوو؟ ...دە ئەو شک هەتا ناکا ژی رحەتییێ نادە من...

هەڤالێ من یێن ئەرمەنی هەبوون. ئەم ب هەڤرا زاف باش بوون و مە ئالی هەڤ دکر. و پەی ئێتیمخانێرا گەلەک ژ وانا بوونێ مەرڤێن هێژا و ناسکری. ئەو بوونە دەرسبێژ (لێکتۆر) و ئینژێنێر. ئەو کیراکۆس و تاتۆس و ئاندرانیک و خاچیک، زاریک و سۆنیا و ئازگووش و یێ دن کو هەتا ناکا ژی ئەم ل هەڤ دپرسن. ئەم تم ب هەڤرا مینا خووشک و برا بوون. سالێ پێشن ئەوانا ئەز هینی زمانێ ئەرمەنکی دکرم. ئەز زوو هین دبووم و من دخوەست دەرسێ خوەدا پێشیا وانا بکەتاما. من رند دخوەند: ئەزی خەبات حەز بووم و زاف ب خیرەت... باواریا تە هەبە هەما وی زەمانی فکرا مندا ئەو هێڤی هەبوو کو ئەزێ پاشوەختیییێ قوولیخی جمعەتا خوە بکم. سالا ١٩٢٤ ئەز کەتمە ناڤا جەرگا کۆمسۆمۆلا. پاشێ وەک بێژەرێ کۆمسۆمۆلا هاتمە هلبژارتن.

پەی خلاسکرنا دبستانا حەڤت سالارە من ئوسا ژی سالا ١٩٢٩ دا خوەندنخانا گومرییێ یا پێداگۆگییێ (دەرسدارحازرکرنێ) خلاس کر.

٦

گوندێ قوندەخسازێ

نها ژ وی گوندیرا دبێژن گوندێ ریا تەزە. ئەو ل پێشا چیایێ ئەلەگەزێدایە.

پەی خەلاس کرن خوەندنخانێرا هەما وێ سالا ۱۹۲۹ هاڤینێ من کوورسێد کورت یێن حازرکرنا دەرسدارا یا سەڤا نەهشتنا نەخوەندیتیێ خەلاس کرن کو وەزارەتا ئەرمەنیستانێ یا رۆناکبیرێ ئامادە کربوون. ئەو کوورس هاتبوون ئامادەکرن ژ بەر کو دبستان دەرباسی ئەلیفبا کوردی یا تەزە دبوون. دەرسبێژێن وان کوورسا سازکرێ وێ ئەلیفبایێ دۆستێ جمعەتا مە ئی. ماراگوولۆڤێ مەخێن (ئاسۆری) و بەدرخان (ژ تبلیسیێ) بوون. هەما وێ سالێ بوو کو ب وێ ئەلیفبایێ (ب تیپەن لاتینی) کتێبا زمانێ کوردی " خوەخوە هینبوونا زمانێ کورمانجی " رۆنکاییی دیت. ئەو ئی. ماراگوولۆڤ و ئە. شەمۆ حازر کربوون. د دبستانێد هەموو گوندێن کوردادا دەرس ب زمانێ کوردی د هاتنە دەرباس کرن.

ئەز وەکو دەرسدارێ زمانێ کوردی شاندمە دبستانا گوندێ قوندەخسازێ (نها ریا تەزە). ژبۆ ولۆ ب تەڤایی من ل دبستانا گوندێ جاموشڤانا مەزن /نها ئەلەگەز/ دەرسێ زماین ب کۆلخۆزڤانێ جاهلرا دەرباس دکرن. ئوو... نها شکر ژ تەرا خوەدێ ئەز د ناڤ جمعەتا خوەدا بووم... من زمانێ دێ زاف زوو ئانی بیر. من ب زمانێ خوە خەبەر ددا و ب زمانێ دێ دەرس ددانە زارۆکێن مە. ئەو شابوونەکە مەزن بوو بۆنا من...

من دەست ب وەرگەرا کر کو شاگرت خێن ژ ڤێ کتێبا دەرسێ نڤیسارێد دنێ ژی بخوونن. ئەو دوپا هەلبەستێن توومانیان بوون کو ئەوی بۆنا زارۆکا نڤیسی بوون.

حەجیێ جندی (روونشتی، ژ چەپێ یێ سسیا) تەڤی خوەندکارێن (کۆلخۆزڤانێن جوان) گوندێ ئەلەگەزێ (س. ۱۹۳۰)

ئاها وەرگەرا " هوربیا " توومانیان –وەرگەراندنا منا پێشن:

هووری چووبوو پنجارێ،
پنجار نیبوو، گیها بوو،
بن گیهێدا چڤیک بوو،
کرە چڤ –چڤ فری چوو...

پاشێ بۆنا ل گوند نەهێشتنا عەدەتێ زەواج و مێرکرنێ یێ نەباش من کۆمێدیا ئێدڤارد خۆچیک " ئەڤینتیا ل بەر بیرێیە " لیریکیی ب ئەمەلەکی وەرگەراند. مە ئەو شانۆ ل گوندێ نەهیێ یێ کوردا نشان دا. ئەو د عەمرێ وان گوندا تیاترۆیا پێشن بوو.

ل گوندێ قوندەخسازێ دا من ب کووری بەرێ خوە ددا ئەرف و عەدەت و رابوون و روونشتاندنا گەلێ خوە.

و هەما دوی گوندی دا بوو کو من ب حزکرن جارا یەکەمین حکیات، کلام و گلی و گۆتنێد گوندیا نڤیسین...

پەی خەباتا سالەکێرا ئەز هاتم یێرێڤانێ (پایتەختێ ئەرمەنیستانێ) بۆنا زانینگەهێ دا بێمە قەبوولکرن.

ئەو سالا ١٩٣٠ بوو.

٧

سالێن خوەندکارییێ

سالا ١٩٣٠ حەجییێ جندی د کۆلێژا (بەشا) زانینگەها یێرێڤان یا فیلۆلۆگییێدا تێ قەبوولکرن و دبە خوەندکارێ ئەرمەنیستانێ یێ کوردی پێشن.

حەجییێ جندی تانی بیر: "دەرسبێژێن پر هێژا، دۆکتۆر و پرۆفێسۆرێن منا برێز م. ئابێخیان هر. ئاچاریان گ. خاپانسیان و یێن دن ب دلۆڤانی و شابوون بەربری من دبوون..."

د سالێن خوەندکارییێ دا حەجییێ جندی ب زانەبوون و خەباتحزییا خوەڤا بەربچاڤ دبە. نڤیسارەک ژ ئارشیڤا باڤێ من یا کو زمانزانێ مەزن گ. خاپانسیان سالا ١٩٣٢ ژ رێکتۆراتا زانینگەهێرا شاندییە شاهدە بونا وێ یەکێ ددە. دوێ کاخەزێ دا تێ گۆتن: " د وارێ زمان دا خوەندکارەکی ل پێش هەیە حەجییێ جندی، من ئەو سپارتیە هەتانی مەها گولانێ دو گۆتارێن زمانزانییێ بخووینە ".

حەجییێ جندییێ خوەندکار سالا ١٩٣٢ د ئینستیتووتا دیرۆکا چاندا ماتێریالی دا دەرباسی سەر کار دبە (ژ بۆ بەرەڤکرنا فۆلکلۆرا کوردا).

سالێن ٣٠ ئی ب بریارا مۆسکۆڤایێ (پەیتەختێ حوکومەتا سۆڤیەتێ) ل کۆمارا ئەرمەنیستانێ ئۆجاخێن کوردا یێ چاندی و خوەندنێ و کوولتووری ڤەدبن.

د ٢٥ ئێ ئادارا سالا ١٩٣٠ ی دا رۆژنەما " ریا تەزە " چاپ دبە. حەجییێ جندی هەما وێ سالێ ژی وەکو سەروەرێ بەشا وێ رۆژنامێ یا چاندی و ئەدەبیاتێ تێ دیار کرن. د رۆژنامێ دا جیکی مەزن ددە رۆژنامەڤانێد نوگەهشتی یێن ب ماریفەت و ئالی وان دکە.

د سالا ١٩٣٠ ئی دا ب خەمخوریا حەجییێ جندی كۆما نڤیسكارێ كورد د رەخ ئاسۆسیاسیا نڤیسكارێن ئەرمەنیستانێ تێ ئامادە كرن و ب خوە دبە سەرۆكێ وێ بەشێ.

ل وێدا جوانێن كو مێلا وان ل سەر ئەدەبیاتێ هەبوو بەرەڤ دبوون. نڤیسارێد وانی دەستنڤیسار دهاتن نرخاندن. دەرحەقا ئەدەبیاتێ دا (لیتێراتوورایێ دا) دەرس دهاتن خوەندن و نڤیسكارێد ئەرمەنییێ هێژا راستی وان دهاتن.

د ێرێڤانێ دا بەرە بەرە نڤیسكار و وەرگەرڤان و رۆژنامەڤانێن كورد ێن سلسلەتا پەشن دگهیژن.

حەجییێ جندی ئەفراندنێن خوەیی بەدەوەتییێ ێن پێشن د رۆژناما " ریا تەزە "دا ددە چاپ كرنێ. ئەو خێن ژ ئەفراندنێد خوە ئوسا ژی ب وەرگەراندنێڤا مژوول دبە. سالا ١٩٣١ ب ئەمینێ عەڤدالرا لەگەڵ رۆمانۆكا كەدكارێ چاندا گەلێ كوردا لازۆیە /هاكۆب گازاریان/ " سەرهاتیا جاسمێ كورد " و سالا دن ژی سەرهاتییا ه. توومانیانە " گیكۆر " وەرگەری كوردی دكە.

" ێرێڤان خەبەر ددە، گوهدارێن ئەزیز، ببهێن خەبەردانا مە ب زمانێ كورمانجی... " ئەڤ جوملا ها سالا ١٩٣٠ جارا ئەولین ب لوتڤێ حەجییێ جندی و حەلالا وی زەینەڤا ئیڤۆ ب رادیۆیا ئەرمەنستانێ بەلایی چار ئالییێ جیهانێ دبە...

چلەیا سالا ١٩٣١ ل ێرێڤانێ و دنیاییێدا جارا ئەولن تێخنیكووما (خوەندنخانا) كوردی یا پشت كاڤكازێ یا پێداگۆگییێ (دەرسدارحازركرنێ) ڤەدبە. ل رەخ خوەندنخانێ كوورسێد دەرسداراییێ یەكسالە ژی ڤەدبن. سالا ١٩٣١ ئێ ٦٣ مەرڤ بۆ كوورسێد حازركرنێ و كوورسا خوەندنخانێ یا ئەولدا تێنە قەبولكرن. سێ سالێ دن ل ور "

كوورسێن نەهشتنا نەخوەندیتێ د ناڤا ژنا دا " تێنە ئامادەكرن.

هەما ژ وێ سالێ هەتا مەها ئادارێ یا سالا ١٩٣٨ (هەتا گرتنا خوە) حەجییێ جندی د خوەندنخانا كوردی یا پێداگۆگییێ دا دەرسێ زمانێ كوردی ددە.

ئەو د ناڤا پرسێن زمانێ كوردی و دەرسداینا ویدا كوور دبە و سالا ١٩٣٢ " مێتۆدیكا زمانێ كوردی " چاپ دكە. وێ شووندا تەڤی چەند هەڤالا " خەبەرناما (فەرهەنگا) زمانێ فلـّەیی -كورمانجی " (سالا ١٩٣٣) ددە وەشانێ.

هەلبەستڤانێ ئەرمەنیایێ مەزن یێخیشێ چارێنس گوهداریا تایبەت ددە سەر حەجییێ جندی و گۆتارا وی یا پێشنە د دەرحەقا هشیاربوونا كوردێن سۆسیالیستییێ دا ب شكلێ ویڤا عالماناخا مەزنە ٧٠٠ رووپێلی یا فووندامێنتال " ئۆكتێمبێر -نۆڤێمبێرێ دا " (ئەرمەنكی، س. ١٩٣٢) جیوار دكە.

حەجییێ جندی نڤیسیە: " ..ژ ئالییێ شاعیرێ مەزن یێخیشێ چارێنس دا تێرا هاتبوو دیتن كو بۆنا كتێبا ب رێداكتۆریا وی ئەز ژی د دەرحەقا گولڤەدانا چاندا گەلێ كوردێ دۆستدا بنڤیسم... "

سالا ١٩٣١ كۆما ئەلیفبا یا وەزارەتا ئەرمەنیستانێ یا ڕەوشەنبیرییێ د ناڤا دیرۆكا گەلێ كوردا جارا ئەولین كۆما بەرەڤكرنا زارگۆتنێ ئامادە دكە. سەركاری ل وێ كۆمێ زانەیێ زمانێ كوردی پرۆفەسۆر ئاساتوور خاچاتریان دكر. تەڤی وێ كۆمێ دبن رێداكتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " جەردۆیێ گێنجۆ، كۆمپۆزیتۆر كارۆ زاكاریان و حەجییێ جندی. كۆما بەرەڤاكرنێ ل وان ناڤچێن ئەرمەنیستان كو كورد لێ دژیتن كار دكە و ناڤا مەهەكێ دا گەلەك قنیاتێن زارگۆتنێ بەرەڤ دكە.

وێ شووندا ح. جندی سالێد ١٩٣٢ و ١٩٣٣ تەڤی كۆما بەرەڤكرنا

زارگۆتنا ئەرمەنیا و کوردا دبە. ئاها ئاکادێمیک ئارام خانالانیان چ دنڤیسە:

"وەکە سی سالا من و حەجیێ جندی ب هەڤرا کار کریە. دەستپێبوونا سالێد ١٩٣٠ ب تەڤایی تەڤلی کۆما زارگۆتنێ بوونە کو ب سەرکاریا کارۆ مێلیک -ئۆهانجانیانێ ئەمەکدار هاتیە تەشکیلکرن. گەلەک گوندێد ئەرمەنیستانێ گەریانە و گەلەک ڤینیاتێد زارگۆتنێ بەرەڤ کرنە..."

سالا ١٩٣١ حەجیێ جندی وەکو دەلەگە تەڤی کۆنفێرانسا دەرسدارێن ملەتێد سۆڤیەتا پەشن دبە کو ل مۆسکۆڤائ دەرباس بوویە.

سالا ١٩٣٢ پرتووکا " ئەفراندنا ئەول " تێ وەشانێ. وەکو ل ور هاتیە نڤیسارێ، ئەو تۆپکرنا نڤیسارا کۆما کورمانجا رەخ ئاسۆسیاسیا نڤیسارچییێ فلستینییێ "یە. ل ور ئەفراندنێن حەجیێ جندی، ئەمینێ عەڤدال، ڤاناتێ کوردۆ، ئەتارێ شەرۆ، فەتی، سالح، بایلۆزێ چاچان هاتنە جیوار کرن.

٢ ئێ تەباخا سالا ١٩٣٣ ب بریارا کاتبیا کۆمەرکەزییا پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانێ حەجیێ جندی دکنە ناڤا کۆمیتێیا ئامادەکرنا یەکیتیا نڤیسکارێن کۆمارا ئەرمەنیستانا سۆڤێتێ.

ژ بیرانینێد دیا من

حەجی خەباتکارەکی زۆر بوو. دە سالێن ٣٠ ئی کادر (کارکر) هندک بوون و رۆژێ باوەر بکی ١٤ -١٦ سەعەتا دخەبتی. پێرا نەدگیهاند و وەستاندنا وی تونەبوو ژ بەر کو ئەوی ژ کار و گەلێ خوە پر حز دکر. ژ سالا ١٩٣٠ هەتا سالا ١٩٣٧ ئەز و حەجی د رادیۆیا کوردیدا خەبتینە، ئەز وەکو سپیکێر لێ ئەو وەکو رێداکتۆر و سپیکێر دخەبت.

حەجی کتێبێن دۆختریێ (بژیشکیێ) وەردگەراندە کوردی داکو گەل بخوونە و مقاتی ساخلەمیا خوەبە (مەسەلە کتێبێن ئا. ناڤاسارديانە "

تراخۆما "، سالا ١٩٣٣، ئا. گازاریانە " گر "، س.١٩٣٣، پ. مارگاریانە " سلامەتیا ژنێ "، س. ١٩٣٤). ئەوی دوو شانۆ نڤیسین " قوتیا دوو- دەرمانا " و " ئاوا، یانێ وا " (س. ١٩٣٢).

وان سالا هاتن چووینا مالا مە گەلەک بوو. باوەر بکی هەررۆ مێڤانێ مە هەبوون. حەجی ژ وانا زارگۆتنا جمعەتێ دنڤیسی. دە وێ دەمێ ماگرەفۆن تونەبوون. ئەوی ئەو زارگۆتنا ها ب قەلەمێ دنڤیسی... ئەوی خەبەرێن زاربێژ بەرنەددان و وەختا چاپکرنا وان سەر هەر خەبەرەکێ درجفی داکو نەیێ گوهاستن.

وان سالا (هەتانی سالا ١٩٣٣) ل چاپخانا ئەرمەنیا دا ئەوی ئیدی ١٣ لێکۆلین چاپ کربوون. نڤیسارێن وی یێ ئەدەبییاتێ بەرەڤۆکا " ئەفراندنێد ئەویل " -دا (سالا ١٩٣٢) و د رۆژناما " ریا تەزە " دا چاپ دبوون، حەجی خودانێ شەش کتێبێن دەرسا بوو.

حەجی ئالی من ژی دکر: دە وان سالا من دوو خوەندنخانە یا ئەرمەنیا و یا کوردا یا پێداگۆگییێ خلاس کرن و پەیرا ئەز وەکو دەرسبێژ د خوەندنخانا کوردا خەبتیم...

سالا ١٩٣٣ حەجیێ جندی زانینگەهێ خلاس دکە.

٨
بەر ب ئاسۆێن نوو د فره

پایزا سالا ١٩٣٣ حەجیێ جندی د ئینستیتوتا دیرۆکا چاندێ دا وەکو ئاسپیرانت -زانیار (دۆکتۆر) د دەرەجا بەرەڤکرن و لێکۆلینکرنا فۆلکلۆرێ دەتێ قەبوول کرن. پرۆفێسۆر ئاساتوور خاچاتریان تێ کڤشکرنێ وەکو سەروەرێ وی.

سالێن خوەندکاریێ دا ح. جندی وەکو هاتە گۆتنێ تەڤی ئێکسپێدیسییایێد وێ ئینستیتووتێیێ یێن فۆلکلۆر بەرەڤکرنێ بووبوو و گەلە ڤینیاتێن فۆلکلۆرا کوردی بەرەڤ کربوو. ئەو پاشێ ب هلبژارتنا وان ڤنیاتاڤا مژوول دبوو.

تەڤی پرۆف. ئا. خاچاتریان ئەو ئوسا ژی بەرهەمێن شاعیرێن کوردێن سەدسالێن ناڤین مەلێیێ جزیری و ئەحمەدێ خانی ب دەست دخە و بۆنا کارکرێد رۆژناما " ریا تەزە " و دەرسداریێن خوەندنخانا کوردی و نڤیسکارێن کورد و د دەرحەقا واندا و هەروا ژی د دەرحەقا پرسێن زمانێ کوردی و ئەدەبیاتێ و زارگۆتنێ دا دەرسا ددە.

ل گەل وان هەموو کارا کاتبێ پارتیا کۆموونیستێ ئەرمەنیستانێ یێ پێشن ئاخاسی خانجیان د هەمجڤانا ٩ ئا دا (یانڤار، س. ١٩٣٤) پێشداهاتنا کارکرێ کوردی زانیاری مبارەک دکە.

حەجیێ جندی سالا ١٩٣٤ ب حورمەتناما هەرێما ئەرمەنیستانێڤا تێ رەواکرن.

سالا ١٩٣٤ یەکەمین و سالا ١٩٧٥ دویەمین جار حەجیێ جندی وەک پارلامێنتارێ شێورا باژارێ یرێڤانێ تێ هلبژارتن.

ب بریارا کۆمەرکەزیا پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانێ، ل گەل

کۆمیتەیا ئەلیفبا تەزە یا مەرکەزیی، ئینستیتووتا دیرۆکا چاندا ماتێریالی و ل گەل هەڤالێن ل یرێڤانێ کۆنفێرانسا کوردزانێ یا یەکیتیا سۆڤیەت پێشن ئامادە دکە.

کۆنفێرانس ٨ هەزیرانا سالا ١٩٣٤ ل یرێڤانێ ڤەدبە. زانیارێن یەرێڤانێ، مۆسکڤایێ، لێنینگرادێ و تبیلیسێن یێن ناڤدار، دەرسدارێن زمان و ئەدەبیەتا کوردی یێن دبستانێن کوردا کو ل ئەرمەنیستانێ، ئازەربێجانێ و توورکمەنیستان دا هاتبوونە ڤەکرنێ و خودانێد کتێبەن زمانێ کوردی یێن دەرسا و رەوشەنبیرێن دن تەڤی وێ کۆنفێرانسێ دبن.

پرسێ کۆنفێرانسێ ئەڤ بوون:

١- ئینقلابا (شۆرشا) ئۆکتیۆبرێ و چێکرنا کوولتوورا (چاندا) ملەتێن د ناڤ خەباتچییێ کورمانجا دا (داکلاد -ل. ئاریسیان).

٢- دەرحەقا خەباتا سێکسیا کورمانجا یا ئەنستیتووتا دیرۆکا چاندێ (داکلاد -حەجیێ جندی).

٣- رەوشا چڤاکی دناڤا کورمانجادا هەتا شۆرشا ئۆکتیۆبرێ (داکلاد -ئا. شامیلۆڤ).

٤- پرسێ ئەفراندنا زمانێ کورمانجی یێ ئەدەبیاتێ (داکلاد -گ. سێڤاک، پرۆف. ئا. خاچاتریان).

٥- پرسا راستنڤیسارا زمانێ کورمانجی و گوهاستنا هنەک هەرفا (داکلاد -ئەمینێ عەڤدال)

٦- رکنێ گرامەرا زمانێ کورمانجی (داکلاد -ئی. سووکێرمان و قاناتێ کوردۆ).
٧- دەرحەقا چێکرنا تێرمینا دا (داکلاد- ڤاردان پیتۆیان)

داکلادێد بۆ کۆنفێرانسێ هاتنە ڤەخوێندن و خەبەردانێد دێلێگاتا د دەرحەقا پرینسیپێن زمانێ کوردی یێ ئەدەبیاتا یەکیتی و راستنیڤیسارا وی و رێزمانا (گراماتیکا) زمانێ کوردی، چێکرنا تێرمینێد تەزە و هنەکی گوهاستنا ئەلیفبا تەزە و پرسێد دندا بوون. ئەوانا هەواسکاریکە مەزن پێشدا دانین.

حەجیێ جیندی ب داکلادەکێ پێشدا تێ کو د دەرحەقا پێشداچووینا کوردزانیێ بوو ل ئینستیتووتا دیرۆکا چاندێدا. هەر تەنێ ئەو د وێ کۆنفێرانسێ دا داکلادا خوە ب زمانێ دێ ب کوردی دخوینە.

ئەوێ کۆنفێرانسا هێژا چەند بریارێن فەرز قەبوول کرن و ب هەقی بوو دەستپێکا پێشداچووینا کوردزانیێ ل ئەرمەنیستانێ. ب روحێ وان بریارا ژی گۆڤەکا کوردزانیێدا خەباتێن هەواسکار چاپ بوون.

حەجیێ جندی وەکو دێلێگات تەڤی خەباتا کۆنگرەیا یەکیتیا نڤیسکارێد ئەرمەنیستانێ یا پێشن دبە (سالا ١٩٣٤). ل ڤر ئەو تێ هلبژارتن وەکو ئەندامێ سەروەرتیا یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانێ و دێلێگاتێ کۆنگرەیا نڤیسکارێن یەکیتیا سۆڤیەتستانێ. ئەو جڤینا یەکیتیا نڤیسکارێد سۆڤیەتستانێ یا پێشن بوو. ئەو کۆنگر ١٧ -ئێ ئاڤگوستێ سالا ١٩٣٤ ل مۆسکۆڤایێ ڤەدبە. "حەجیێ جندی نڤیسییە" بۆنا من بەختەواریکە مەزن بوو ئەز ئەولادێ گەلێ کوردی زێراندی و بێئەختیار ب نڤیسکارێن ئەرمەنیا یێن ب ناڤ و دەنگ وەکویی. چارێنس، ئا. باکوونس، ئا. شیرڤانزادێ، د. دێمیرچیان، گ. ماهاری و یێن دنرا ب گشتی تەڤی خەباتا وێ کۆنگرەیا دیرۆکی دبووم".

МАНДАТ
№ 95
ВЫДАН ТОВАРИЩУ
ДЕЛЕГАТУ ОТ
С ПРАВОМ РЕШАЮЩЕГО ГОЛОСА
ОРГКОМИТЕТ ССП СССР:

ПОРЯДОК РАБОТ СЪЕЗДА:
1 а) «Советская литература» доклад т. А. М. ГОРЬКОГО.
б) Содоклад «О детской литературе» т. С. МАРШАКА.
в) Доклады о литературе:
1 УССР
2 БССР
3 Татарской АССР
4 Грузинской ССР
5 Армянской ССР
6 Азербайджанской ССР
7 Узбекской ССР
8 Туркменской ССР
9 Таджикской ССР
2 О международной художественной литературе докладчик т. К. РАДЕК.
3 Советская драматургия — докладчики тт. В. КИРПОТИН, А. ТОЛСТОЙ, В. КИРШОН, Н. ПОГОДИН.
4 Советская поэзия — докладчики тт. Н. БУХАРИН, Н. ТИХОНОВ.
5 О работе с молодыми писателями — докладчики тт. В. СТАВСКИЙ, К. ГОРБУНОВ.
6 Устав Союза Советских Писателей — докладчик т. П. ЮДИН.
7 Выборы руководящих органов Союза Советских Писателей.
а) Правления Союза Советских Писателей СССР
б) Ревизионной комиссии ССП СССР.

مانداتا حەجیێ جندی

ئەدەبیاتێد گەلێد ماینرا تەڤایی ئوسا ژی دەرحەقا وێ ئەدەبیاتا کوردا تێ خەبەردانێ کو ل ئەرمەنیستانێ دا دهاتە سازکرنێ. وەکیلەکی وێ ئەدەبیاتێ دێلێگاتەکی هەمجیڤینێی رەوشەنبیر حەجیێ جندی بوو.

د وێ هەمجڤینێدا داکلادڤانێ ئەرمەنی د. سیمۆنیان ددە دیارکرن، کو د ئەرمەنیستانێ دا نڤیسکارێن کورد ب زمانێ دێ چاندا خوە پێشدا دبن و هەر ئوسا ژی ئالیکاریا ئەدەبیەتا تەمامیا گەلێ کورد دکن.

ل وێدەرێ حەجیێ جندی نڤیسکارێ فرانسزی دیار خودانێ رۆمانا " شەڤا کوردا " ریشار بلۆکرا دبە ناس.

سالا١٩٣٤ " ئەفراندنا دودا " یا نڤیسکارێن کورمانجا تێ وەشاندن. بەرهەمێن حەجیێ جندی، ئەمینێ عەڤدال، جەردۆیێ جێنجۆ، ئاحمەدێ میرازی، نووری، رووبێن درامبیان، ئەتارێ شەرۆ، قاناتێ کوردۆ، سالح جەواری، ه. سادیگۆڤ، ب. چاچان، فەتییێ ئووسف، ک. شەرۆ، م. مەمەد تێدا هاتنە جیوار کرنێ (ب جی کرن).

حەجیێ جندی ب سەروەرێ خوە پرۆفەسۆر ئا. خاچاتریانرا سالا ١٩٣٥

" گرامەرا (رێزمانا) زمانێ کوردی " چاپ دکە، " یا بۆنا دبستانان کو جارا یەکەمین و ب بەرفرەهی ئاخافتنا کوردی یا خوەزایی تێ دا هاتە لێکۆلین. حەجیێ جندی سیستەما زمانێ کوردی یا گرامەریێ ب زمانێ کوردی شرۆ ڤەکر کو تو بنگەهەکە وی د وی واری دا کو ژ زەمانێ بەرێ مابوویا بەر دەستێ وی تونەبوو " (ژ نڤیسارا ئی. سووکێرمان).

سالا ١٩٣٥ پرتووکا " نڤیسکارێن کورمانجا شێوری. ئەفراندنا سسیا " ب ئامادەکرنا حەجیێ جندی تێ وەشاندن. بەرهەمێن عەرەب شامیلۆڤ، ح. جندی، ئە. عەڤدال، ج. گێنجۆ، ج. جەلیل، نووری، ئا. میرازی، و. نادری، خ. موورادۆڤ (قاچاخێ مراد)، م. مەمەد، ل. بەکۆ، س. ئەسلان تێدا هاتنە جیوار کرنێ.

سالا ١٩٣٥ حەجیێ جندی سەرهاتییا ح. کۆچارە " خەجێ " و دەستانا ه. سیراسە ڤەکری " مەمێ و عەیشێ " وەردگەرینە سەر زمانێ کوردی. ئەونا د دەرحەقا ئەمیرێ کوردا دا بوون.

سالا ١٩٣٦ ئانتۆلۆگیا " نڤیسکارێد ئەرمەنیایە شێوریێیە " پێشن چاپ دکە کوتێدە حەجیێ جندی ئەفراندنێن ٢٤ نڤیسکارێن ئەرمەنی وەردگەرینە سەر زمانێ کوردی و جیوار دکە و ئوسا ژی دەرحەقا ئەمرژیینا نڤیسکارا دا دنڤیسە.

نڤیسارێد ح. جندی بەرەڤۆکا " نڤیسکارێد شێوریێیە کورد " ب زمانێ ئەرمەنی (س. ١٩٣٦) چاپ دبن.

کوتاسیا سالا ١٩٣٦ خەباتا ح. جندی یا دیسێرتاسیۆن (تەز) ئیدی تام حازر بوو. شەدەتیا (شاهد) وێ یەکێ هەما نڤیسا پرۆف. خاچاتریانە کو ژ کاتبێ ئینستیتووتا دیرۆکێ و ئەدەبیاتێ یا زانیاریێ س. هارووتیوونیانرا شاندییە (مەها یانڤارا س. ١٩٣٧).

د وێدا تێ گۆتنە: " خەباتا حەجیێ جندی یا دیسێرتاسیۆن دەرحەقا

ئێپۆسا " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤیدا " خەباتەکە فەرز و تامە. خودان بەرێ ئەولین ٣٠ شاخێن (ڤاریانتێ) وێ ئێپۆسێ بەرەڤکرنە و ژ وان شاخا رۆمانەکە تام هوونایە بێ گوهاستنا سەرەجەم و زمانێ وێ. ئەڤا جەرباندنا تەزە یا بەدەوە، مەرەمێ ئەوە ژی کو ئێپۆسا " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤیە " تام رابەری خوەندەڤانێ کورد بکە.

ئەڤ ئۆرژینالا (بنگەه) کوردیە بژارە ب زمانێ ئەرمەن هاتیە وەرگەراندنێ. ب وێ یەکێ خوەندەڤانێن ئەرمەنی ژی وێ بکاربین ناسییا خوە بدنە نمونەکێ زارگۆتنا جمەتا کوردا.

خەباتا سەر ئۆرژینالێرا ب تەڤایی سەرەجەم و زمانێ وێ ژی هاتییە لێنهێراندنێ. ب لێنهێراندنا سەرەجەما رۆمانێڤا خودان ناسیا خوەندەڤانا ددە عەمرێ عەشیرەتێن کوردا – ب تۆمەری هلدایی. لێ ب تایبەتی ژیانا عەشیرەتا ملییا تێ بەر چاڤا. مێرخاسێد رۆمانێ ژ ڤێ عەشیرەتێنە. ئەو قەوماندنێد ژیانا کوردا یا هەواسکار تینە... هێژایی گوهداریێیە بەشا لێنهێراندنا زمانێ کوردی... لێنهێراندنێد ئاسپیرانت حەجیێ جندی ژ ئالیێ زمێندا کۆمەکێ ددنە کارێ پێشدابرنا زمانێ ئەدەبیەتێ...

دیسێرتاسییا زانیاری وێ نیشان بدە کا خودانێ وێ ب فەمدارییا زانیاریێ چاوا بەربری قنیاتێ خوە بوویێ و مەتۆدا لێنهێراندنا وی چڤاسی زانیاریە. ڤێ دەرەجێدا ئەز تەخمین دکم، وەکی خەباتا کاندیداتێ کوردزانییێ (ئاسپیرانت) حەجیێ جندی ل گۆری ڤێ خوەستنێیە.

ئەڤ خەبات هێژایی ناڤێ " دیسێرتاسیاێیە ". ئەوێ ناڤا ئەدەبیەتا کوردا بمینە چاوا جێرباندنا ئەولین د گۆڤەکا لەنهێراندنا فۆلکلۆرێدا. ئەڤ دیسێرتاسیا ئاسپیرانت حەجیێ جندی دبە مەسەلە بۆنا ێد دن، وەکی وێ دەرەجێدا بخەبتن.

پرۆفێسۆر ئا. خاچاتریان
س. ١٩٣٧، یانڤار ".

٩

ئاها ئەڤە قورعانا مە

"من چقاس زارگۆتن دنڤیسی حەجیێ جندی دانی بیرا خوە و ئەو ئاوقاس ژ منرا دبوو خووین و گۆشت و من بریار دا کو دور و جەواهرێن زارگۆتنا مە بەرەڤکم وەکی ئەو نە کو تەنێ ژ وندابوونێ خلاس بن لێ ئوسا ژی ببنە ئارزیتیا زانیاریێ کو جمعەتێد دن ژی ناسیا خوە بدنێ و ئەو ببە ئارزیتیا گەلەک سلسلەتا.

زارگۆتنا جمعەتا مە پر دەولەمەند و پر رەنگین و بەرە ب تایبەت بەیت و سەرهاتییێد وێ کەڤرێن قیمەتلینە... گەلێ کورد د ناڤ فۆلکلۆرا خوەدا گەلەک خەم و خەیال، شاهی و پەریشانی و ئازادخوازیا خوە جیوار کرییە..."

زلامێ جێ و مسکەن و دێ و باڤ ئونداکری ب هەستا ئونداکرنێ یا خەدار تەخمین کر کو دور و جەواهرێ گەل، بەیت و سەرهاتی و حکایات و کلام و مەسەلۆک ژی دکارن بێنە وندا کرنێ.

حەجیێ جندی نڤیسیە: " خزنەکە جمعەتێ دەور و زەمانا خوەی کری هەما ل بەر چاڤێ مە دحەلیا و وندا دبوو... "

سالا ١٩٣٦ زارگۆتنا کورمانجا کو د ناڤبەرا چەند سالان دا وی ژ زاربێژا نڤیسی بوو، ب کتێبەکە مەزنڤا ب سەرنڤیسا " فۆلکلۆرا کورمانجا " تێ وەشاندن.

ئەو قەوماندنەکە بەرچاڤ بوو د ناڤا دیرۆکا چاندا کوردا.

ژ ٦٥٠ رووپەلێن وێ بەرەڤۆکێ ٥٧٠ رووپەل حەجیێ جندی نڤیسینە، ٨٠ رووپەل ئەمینێ عەڤدال نڤیسینە. د وێ بەرەڤۆکێدا ئەڤ نڤیسارێد ح. جندی جی –وار بوونە: ٣٠ شاخێن (ڤارییانت) ئێپۆسا " کەرِ و کولکێ

حەجیێ جندی ژ حەسۆیێ مەمۆ
ل گوندێ هەکۆدا زارگۆتنێ دنڤیسە (١٩٣١)

سلێمانێ سلیڤی"، ١٧٢ کلامێن بەنگیتیێ، ٦٦ ئەفراندنێن زارۆتیێ، ٤١ ێن گۆڤەندێ، ١١ کلامێن عەڤدالێ زەینکێ، ٣١ بەیت و سەرهاتی (وەکو " زەمبیلفرۆش "، " خەجێ و سیامەند "، " مەمێ و عەیشێ "، " مەم و زین "، " لەیل و مەجلووم "، " دەورێشێ ئەڤدی "، " دم –دم " و یێن دن)، ئوسا ژی ٢٥ هکیاتێن جمعەتێ.

د ڤردا ئوسا ژی نڤیسارێن ئەمینێ عەڤدال سێ ڤاریانتێن " مەم و زینێ " (یەک تەڤی ح. جندی)، بەیت و سەرهاتییێن " فەقیێ تەیرا "، " لەیل و مەجرووم "، " زەمبیلفرۆش "، " عەڤدالێ زەینێ " هاتنە جیوار کرنێ.

کۆرێکتۆریا (تەمزکرنا) وێ بەرەڤۆکێ حەجیێ جندی و کەڤانیا وی زەینەڤا ئیڤۆ کرنە.

پرتووکا " فۆلکلۆرا کورمانجا " کارەکی پر بهاگرانە و ئیزباتیکە بالکێشە. پاشوەختیێ ل کۆمارا ماهابادێ قازی محەمەدێ نەمر "

فۆلکلۆرا کوورمانجا " گرتبوو دەستێ خوە و بلند کربوو و گۆتبوو:
" ئاها ئەڤە قورئانا مە. "

هەما وێ سالێ ژی حەجیێ جندی بەرەڤۆکەکە دنە مەزن یا ب سەرناڤێ " کلامێن جمعەتا کورمانجا " تەڤی سازبەند کارۆ زاکاریان کو نۆتا وان کلاما دنڤیسە ددە وەشاندنێ.

١٠

بەری گرتنێ

دیا من گلی دکە

سالا ١٩٣٦ د ٢٨ سالیا خوەدا حەجی دخوەست ببوویا ئەندامێ پارتیا کۆموونیست. بەری جڤینا پارتیێ یەکی ژێرا گۆتبوو:

– هاژ خوە هەبە دبە پرسا تە شووندا بێخن.

حەجی هات مالێ و گۆت:

– جا ئالی من بکە ئەم هەسابکن کا من چەند پرتووک چاپ کرنە. ئەزێ بنیڤیسم و د جڤینێدا بخوینم.

مە هەساب کر. ژ سالا ١٩٣٠ هەتا ١٩٣٦ ئەڤ پرتووک چاپ بووبوون:

یێ پێداگۆگیێ ٧، یێ دەرسا ١٤، یێ وەرگەرا ٧، یێ فۆلکلۆرێ ٢ پرتووک، پاشێ و" کلامێد جمعەتا کوردا " (تەڤی ک. زاکائیان) و " فۆلکلۆرا کورمانجا ". ئەوی گۆ:

– ئەزێ " فۆلکلۆرا کورمانجا " ب خوەرا بڤم. ئەزێ بێژم کو د ئینستیتووتا زانیارییێدا و رۆژناما " ریا تەزە " -دا و رادیۆیا کوردیدا و خوەندنخانا کوردی دا کار دکم و هەروەها دیسێرتاسیا (تێز) من بۆنا خوەیکرنێ تام حازرە.

چوو جڤینێ...

دەرەنگ، پر مروسکری هات و گۆ:

– دەنگێ خوە نەدانە من...

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

کاتبێ تەشکیلەتا خوەندنخانێ یێ پارتی یێ ئا. دەرکەتە پێشیا من.

– ئەو چاوانە –ئەوی گۆت، پرۆفێسۆر خاچاتریان تو جارا ئاسپیرانتێد کۆموونیست و کۆمسۆمۆل خوەی ناکە لێ حەجیێ کۆمسۆمۆل ئاسپیرانتێ وییە؟.. پاشێ ئەوی زێدەکر –حەجی پر ناسیۆنالیستە (ملەتپەرەستە) ...

ئاوا ب دەستێ وی کۆموونیستێ دوروو و پێزەڤەنک و ڤرەک ئەز نەکەتمە جێرگا پارتیێ. وی چاخی قەدرێ من کەت: ناس و نەناسا دگۆتن: " هلبەت، دڤێ ئۆرتێ دا تشتەکی مەرا ئاشکرا و خراب هەیە کو حەجی هلنەدان ناڤا جەرگێ پارتیا کۆموونیست..."

شوخولێ من و پارتی یێ کشاند هەتا سالا ١٩٤٦.

دیسێرتاسیيا (تێزا) من دەرحەقا لێنهێراندنا ئێپۆسا "کەر و کولکێ سلێمانێ سلیڤی" دا تام حازر بوو لێ خوەیکرنا وێ شووندا دێخستن ژ بەر کو بەحسا دەرحەقا "ئەکسیشۆرشڤانی و ناسیۆنالیستییا" مندا گهیشتبوو ئەنستیتووتێ ژی.

پاشێ پەی گۆتارا من یا بناڤێ "ژ یەکیتیا نیڤیسکارا بەری جەسووسا دن"، کو درۆژناما " کۆموونیست " دا- جۆتمەها سالا ١٩٣٧ دەرکەت رۆژ نەددانێ من. خوەدێ قەبوول نەکە ئەز دناڤا ئەمەلێد ناسیۆنالیستیێ و ئەکسیشۆرشڤانییێ دا گونەکار دکرم. ئەز ب وێ یەکێ گونەکار دکرم کو من ل گوندێ هەکۆ ئاگیتاسیا ئەکسیشێورێ و ئەکسی کۆلخۆزییێ برییە...

ژ هەموو کارا بەری من دان...

ژ ئارشیڤا مالا مە

" ئەمرکرنا هەژمارا ٣٩٥ ئا یا دیرەکسیا (سەروێرتیا) خوەندنخانا پێداگۆگیێ ٧ –ئێ ئۆکتیابرا سالا ١٩٣٧ ئا.

ژ ٦ ئێ ئۆکتیابرا ئیسالدا دەرسدارێ خوەندنخانا پێداگۆگیێ یا زمانێ کوردی حەجیێ جندی ژ خەباتێ ئازادکن:

١- بۆنا گۆتنا وییە ناسیۆنالیستییێ.

٢- بۆنا چاپبوونا گۆتارەکە وییە ل رۆژناما وەلاتێ دەرەکەیە رامکاڤار و داشناکساکانێ ملەتییێدا.

٣- بۆنا وێ یەکێ، کۆ ئەکسیشۆرشڤان خالتێ جەلالزادێ پەی ڤەگەرا وییە ژ سرگوونێرا مەهەکێ مالا خوەدا خەدیکریە و کار ژێرا دیتیە (کریە سەر خەباتێ). (خالت جەلال زادێ ژ زولما رۆمێ رەڤیا بوو ئەرمەنیستانێ، ف. ح)

٤- بۆنا وێ یەکێ کو عەرەب شامیلۆڤێ شۆرشگەرێ کەڤن خوەدیکریە و د پرتووکێد خوەیە دەرسادا شکلێ وی و بەرهەمێن وییە ناسیۆنالیستیێ نەشر کریە. "

دیا من گلی دکە

ژ هەجیرا چما دگۆتن ناسیۆنالیستە؟ پەی خلاسکرنا کورسارا (کوورسێن دەرسدار حازرکرنێ) ل باژارێ لێنینگرادێ (نها س. پێتێربوورگ) تیتال مووراداۆڤ، ئەدۆ، ئووزۆیێ بەکر، سالحێ جەواری، مەیرەم و یێن دن کو نایێنە بیرا من ڤەگەریانە یێرێڤانێ. وی چاخی سەرۆکێ خوەندنخانا کوردا ڤاردان پێتۆیان بوو. ئەوی نە دخوەست وانا هلدە سەر کار. حەجی بۆنا خەباتا وان دەڤ ژ پێتۆیان بەرنەدا. جارەکێ ژێرا گۆتبوو: " خوەندنخانا کوردایە، کورد دڤێ ل ڤێ دەرێ کارکن ". بۆنا ڤان گلییا هەرتم دگۆتن حەجی ناسیۆنالیستە.

***

بریارا هەژمارا ٤٤ یا ئینستووتیتا دیرۆکا چاندێ ١١ ئۆکتوبرا سالا ١٩٣٧: ل گۆری بریارا کاتبیێ –خەباتکارێ دەرەجا فۆلکلۆرا کوردی

حەجیێ جندی ژ کار دەردخن.

دوورا ژ قولخا سەدرێ سەکسییا نیڤیسکارێن کوردا ژ سپیکێریا رادیۆیێ دەردخن.

رەشنیڤیسارا عەریزەکە حەجیێ جندی یا شیکایاتکرنێ هەیە: " هەڤالێ ت. ئالێکسیانیانێ قەدرگر (کارکرێ کۆممەرکەزیێ، ف. ح.)، ئەڤا سێ مەهە بێ کارم. کتێبێن منە دەرسا رۆناهی دبینن لێ وەزارەتا رۆناکبیریێ دخازە من ژ ئەختییارەتێ ئاڤتۆرییێ مەحروم بکە...ەز شکایەت دکم... "

تەباتی نەدکەت وی...

پەی عەریزا شکایەتکرنێ حەجیێ جندی پشتی ٢ –٣ مەها د کارێن خوەدا تێ داسەکناندنێ. یانڤارا سالا ١٩٣٨ دیسا وی دەستنیشان دکەن وەکو سەرۆکێ سێکسیا نیڤیسکارێد کورد. ب بریارا ئینستیتووتا دیرۆکێ و ئەدەبیاتێ ١٤ –ئێ یانڤارا سالا ١٩٣٨ وی دەستنیشان دکن " خەباتکارێ ئینستیتووتێ یێ زانیاریێ وەکو پێشەکزانێ فۆلکلۆرا کوردی". ئەو دیسا د خوەندنخانێدا دەرباسی سەر کار دبە...

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

بەلێ، ئەز دیسا دەرباسی سەر کارێ خوەیێ حزکری بووم. لێ مخابن، ئەز ئیدا دلشکەستیبووم...هەڤال و هۆگر دووری من دکەتن و حەڤزا خوە ژ من دکرن... دیسا من دخوەندنخانا پێداگۆگیییێدا کار دکر...

لێ... باوەریا تە هەبە هەفتێ جارەکێ لاوکێ خوەندنخانێ دهاتنە مالا مە و دگۆتن: " هەڤالێ حەجی گازی تە دکن، جڤینە ل پرسا تە دنهێرن گەرەکێ ت بێ... " جارنا مە دمالا خوەدا رۆنکاییی زوو ڤێدساند و د تارییێدا دمان داکو بزانبن ئەمە نە ل مالن لێدن هەرن...

جارەکێ دیسا ل دەرێ مە خستن. من دەری ڤەکر. گۆتن: " فلان رۆژێ و سەعەتێ وێ دیسا ل پرسا تە بنهێرن وەختێ خودا حازربە. " من بەرسڤا هەر چار زلاما دا گۆ: " ئەزێ بێم ".

دوشەمێ ب دلەکی نەرەحەت بەرب ئاڤایا خوەندنخانێ چووم. خەیسەتێ من بوو زوو دچووم.. پاشێ دو ب هەڤرا هاتن. سەرا کمکمی بوو. کاتبێ کۆمسۆمۆلا خ. بوو. ئەڤی جڤین ڤەکر. گەلەکا خەبەر دان. ناڤێ ڤان نەیارا ناخوازم بیر بینم. گشکا ژی ئەز" رند " ناس دکرن وەکی " ناسیۆنالیست، شۆرشڤاتی کەڤن و جاسووس... " دگۆتن دەما من گۆتار نیڤیسیە ژ وەلاتێ دەرەکەرا، پەڤگرێدانا من تەڤی سەرکارێ هەموو کوردا و ئەندامێ کۆمیتێیا کوردا یا " خۆیبوون " جەلادێت بەدرخان (ل سوریایێ) هەیە و پێواندیێ من ب شێخا و پیرا هەنە و ناسیا منە شەخسی هەبوویە ب کاتبێ کۆممەرکەزیا پارتیا کۆموونیستی یا ئەرمەنیستانا سۆڤێتێ ئاخاسی خانجیانرا (وی وەختی ئا. خانجیان هاتبوو کوشتنێ) و هەروا برایێ عەرەب شامیلۆڤی مەزین کو ژ خوەندنخانێ دەرخستبوون من دیسا دخوەندنخانێ دا دایە قەبوول کرن و گەلەک تشتێ دن...

جڤینێ درێژ کشاند... د داویێ دا دەنگ دانە " من ب گونەکاری ". من گۆت، کو د عەمرێ خوەدا من گەلەک دژواری و رۆژێن گران دیتیە و ئەز د وەختێ خوەدا دناڤا جەرگا پییۆنەرا و کۆمسۆمۆلایە دا دزیکاڤا تێدە بوومە... راستە من گۆتار نڤیسیە و شاندیە پاریسێ لێ من رۆژنامەکە کۆموونیستی را شاندیە. من ئوسا ژی نامە ژ جەلادەت بەدرخانرا شاندنە و بەرسیڤێ من هاتنە. ناما و گۆتارا دا من دایە دیارکرن کو ل وەلاتێ سۆڤیەتێ و هوکومەتا ئەرمەنیستانێ هەر مەجال چێ کرنە بۆنا پێشداچووینا چاندا مە: رۆژناما مە " ریا تەزە " دەرتێ، کتێبێد مە چاپ دبن، رادیۆیا مە و دبستانێ مە هەنە. ئەز ژی ب زارگۆتنا گەلێ خوەڤا مژوول دبم و ئینستیتووتا زانیاریێ و رۆژناما " ریا تەزە " و، رادیۆیا

کوردا دا ئەز کار دکم و پرتووکێن دەرسا بۆنا دبستانا حازر دکم. من هەرتم ب پر حەلالی خەباتا خوە کرییە و دکم...

وەکو دخویا خەبەردانا من تەسیر ل سەر گوهدارڤانا کربوو و ئەگەر پێشیێ گشکا ب دەنگەکی دگۆتن: " ژ جیرگێ کۆمسۆمۆلا بەردنێ "، نها د گۆتن " ژ کۆمسۆمۆلێ دەرنەخن لێ جرمە بدنێ ".

ئەز دبێم مەهەک دەرباز بوو. رۆکێ ریداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " جەردۆیێ گێنجۆ گازی من و ئەمینێ عەڤدال کر. ئەم چوونێ رەداکسیا رۆژناما " ریا تەزە ". ئەوی گۆت:

– گەلی برا، ئەز ژ وەرا بێژم کو کارێ مەیی هەفت سالا ب ئاڤێ دچە...ڤان پێلال کۆمەرکەریا پک ئەرمەنیستانێ وەکو ئاشکرایە جڤینا رەوشەنبیرێن کورد بوو دە وە ژی ل ورا خەبەر دا ...ئەو ب تەخمینا من بۆنا وێ یەکێ بوو کو پێ بحەسن کا ناڤا مەدا کی هەنە و کی چ کاری دکە. دیارە دخوەستن مە ناسبکن. بۆنا چ؟

دوه منرا هەر تشت ئاشکرا بوو. بوورۆیا کۆمەرکەزییێ ئەز ئاگاهدار کرم وەکو رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە "، هەرمە جڤینا وێ. من خێن ژ کاتبێ پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانێیا پێشن گریگۆر هارووتیوونۆڤ و مەزنێ چێکیستان خڤۆرستیان کەس ناس نەدکر. پرسا چاندا گەلێ مە، یا ئەلیفبایێ، یا رۆژنامێ، رادیۆیێ و خوەندنخانێ دانین. دەنگ نەدانە من. هارووتیوونۆڤ د داوێیرا ئەم کورد ناڤکرن " لاموکێد " داشناکا و بەری من دا. دە ئیدی حەسابێ خوە بکن...

ئەم پر بەرخوە کەتی و دلشکەستی دووری هەڤ کەتن...

ئەز دچوومە دەرسا لێ نە من ب پاکی دەرس ددا و نە ژی خوەندکارا ب پاکی گوه ددانە من...

١١

گرتن

ژ بیرانینێد ح. جندی

بەلێ...

١٧ ئێ مەها ئادارێ بوو سالا ١٩٣٨. بۆنا دەرباسکرنا ئێڤاریا رۆژا کۆموونا پاریسێ ب سپارتنا سەرۆکێ خوەندنخانێ من خوەندکارێن خوە حازرکربوون وەکی ب داکلاد، خەبەردان و هەلبەستاڤا پێشدا بێن. ئێڤار رند دەرباس بوو. تەڤی خوەنکارێن بەشا ئەرمەنیا خوەنکارێن بەشا کوردی ژی باش پێشدا هاتن.

پەی ئێڤارێرا ئەز ژ وێ ئاڤایا خوەندنخانێ دەرکەتم و هنەکی ل بەر دێری سەکنیم. دەستێ من ژێ نەدبوو مەرڤ دگۆت ئەز خاترێ خوە ژێ دخوەزم...

مادرکری و بەرخوەکەتی قە نزام چما، ئێ نە ئێڤار ژی پاک دەرباس بووبوو، گەرەکە ئەز شا بووما رێ کەتم و چووم مالێ...

شەڤ خەوا من نەدهات... من هەو نهێری د خەونێدا بوو پیرقە پیرقا کەڤانیا من. من گۆ: " سملإ، قەت هەوقاسی من کەنێ وێ وەختێ رازانێ نەبهیستیە. "

دیا من گلی دکە

پەی ئێڤارێرا حەجی دەرەنگ هاتە مالێ. کێفا وی تونەبوو و خوارنا خوە نەخوار... وێ شەڤێ د خەونێدا من دی تێلیێ ئاپێ حەجی هاتبوو مالا مە و مشکەکی لیستۆک ئانیبوو. ئەو د ئۆدا مەدا ژ قولچەکی دچوو قولچێ دنێ لۆما ئەز د خەونێدا دکەنیام. ئەز هشیار بووم و من خەونا خوە و حەجیرا گۆت.

چەند دەقا شووندا دەرێ مە خستن. حەجی گۆت:

– رابە! وبەکو هاتنە پەی من؟ ...

هەتا ئەمێ رابوونا جینارا مە ڤاردانووشێ مێرێ وێ ژی گرتیێ سیاسی بوو دەری ڤەکر. ناڤێ حەجی ژێ پرسین و سێ ڤولخچیییێ کگب کەتنە ئۆدا مە...

– تو گرتیی! ئەوانا ژ حەجیرا گۆتن و کاخەزا دەرحەقا گرتنا حەجیدا نیشانی مە دان.

– بۆنا چ؟ حەجی پرسی...

...ئەونا کەتنە مالێ و مینا وی مشکێ خەونا من، هوور و موور ب خوەستنا خوە دگەریان. چەند پرتووکێن حەجی، رۆژنامە چەند نامە کو ئەوی ژ جەلادێت بەدرخان ستەندبوون ب خوەرا برن. ئیشکافا پرتووکا ژی مۆهر کرن (ئەو ئیشکافا پرتووکا ناکا مالا چەرکەزێ رەشدانە. ف. ح). نەهشتن ب حەجیرا کورمانجی خەبەردم. ئەوی خاترێ خوە ژ من و قیزکا مەیە مەزن فریج خوەست. لێ فریدە هشیار نەبوو، فریدە ژی ماچکر و تەڤی وانا نڤین ل پشتێ دەرکەت...

حەجی برن...

نڤیسکار و دیرۆکزانێ ئەرمەنی ئارمێناک مانووکیان د پرتووکا خوەیا " زەخت و زۆرییێن سیاسی ئەرمەنیستانێ دا سالێن ١٩٢٠- ١٩٥٣ " -دا نڤیسیە:

" ...گەرە سەردا زێدەکن کو ماکینا زۆردەستییێ یا مەرڤخور ئوسا ژی هنداڤا وەکیلێن کێمنەتەوا هێوشاندن دیهار نەدکر و خوەبەر فامدارییە، وەکی گلی دەرحەقا رەوشەنبیرادانە.

بەهارا سالا ١٩٣٨ رەوشەنبیرێن کورد، ئەندامێن یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانێ، رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە "، پاشوەختییێ سەرۆکێ

تیاترۆیا کوردا یا دەولەتێ جەردۆیێ گێنجۆ و وێژەزان و پاشوەختییێ دۆکتۆرێ ئەدەبیاتزانیە پرۆفەسۆر حەجیێ جندی دگرن و دکنە حەبسخانێ.

ئەو تاوانبار دکرن کو خوەدێگراڤی ئەوانا سەروەری ل " کۆما ئووسیانجییێن کورد و سۆڤیەتا کەڤن دکرن ". حەجیێ جندی ئوسا ژی گونەکار دکرن ژ بەر کو " د خەباتا خوەیە پێشەنیا وەژایا کوردی دا رووپەلێن چاپەنەمییێدا رامانێن نژادپەرەستی دەرباز دکر و تێکیلییێن وی هەبوون ب سەرۆکێ سازیا خۆیبوونێ یا کوردی داشناک جەلادێت بەدرخانرا و جەسووس ب ئانگلییایێ هاکۆبیانرا و هەروا مالوماتێن جوور ب جوور دشاند دەرحەقا کوردێن ئەرمەنیستانێ دا "...

ئەم پاشی مرنا باڤێ خوە حەجیێ جندیرا، شوخولێ گرتنا وی یا رێچگەرییێ هژمارا ٧٦٢٣ کو د ئارشیڤا کەلا ک گ ب –وەزارەتا ئەولەکاریا دەولەتێ دانە بوونە ناس و مە چەند رووپەل بەر نڤیسینە.

هەما سڤتێ وی شوخولی دا کاخەزەک وا هەیە کو سالا ١٩٣٥ هاتیە نڤیسارێ. خودانێ وێ کاخازێ ئا. چ. بوو. ئەوی نڤیسی بوو: " ب مەهنا بەرەڤکرنا زارگۆتنا فۆلکلۆرێ، حەجیێ جندی تم گوندێد نەهیا تەلینێ و ئاخبارانێ دا کارێ سۆڤیەتا کەڤن برێڤە د بە ".

هەروا نڤیسارەکا دن ژی پێوەندێن حەجیێ جندی ل گەل تەریقەت و شێخ و پیرێن ئێزدییا بوو کو هێشتا سۆڤیەتێ دا کێم دهاتنە قەبوول کرن.

حەجیێ جندی دانی بیر کو ئەوی پر جارا ژ شێخ و پیرێد مە زارگۆتن نڤیسیە ژ بەر کو ئەوانا زاف رند حکایات، کلام، بەیت و سەرهاتیا گەلێ مە زانبون و ب زارەکی خوەش دگۆتن.

ژ شوخولێ رێچگەرێ یا هژمارا ٧٦٢٣ (ئارشیڤا "ن ک ڤ د")

(ئارشیڤا وەزارەتا ئەولەکاریا کارێن هوندور)

ئەز، کیراکۆزۆڤ –کۆمەکدارێ سەرەکە یێ جیدەرەجا ١ ئێ یا بەشا

سەروەرتیا نکڤد رشس ئەرمەنیستانێ یا بێقەزیابوونا دەولەتێ یا ٣ ئا ژبەر وێ یەکێ هەساب هلتینم کو باژارڤان حەجیێ جندی سالا ١٩٠٨ ژ دیا خوە بوویە و ژ گوندێ ئەمانچاییرێیە، کوردێ ئێزدییە، باژارڤانێ شێورستانێیە و ئەندامێ کۆمسۆمۆلایە و دەرسدارێ خوەندنخانا کوردا یا پێداگۆگییێ و ژ وێ یەکێ وەکو هاتییە دیارکرن کو حەساب دبە ئەندامێ مەرکەزا تەشکیلەتا داشناکا یا شۆرشگەرێن کەڤن یا ئووسیانجی د ناڤا کوردێد ئێزدیدا و جەسووسێ ئانگلیایێ پرۆفێسۆر خاچاتریانرا و سەرکارێ هەموو کوردا و ئەندەمێ کۆمیتا داشناکا یا کوردایە " خۆیبوون " کو ب بەدرخان ڤە گرێدایە، من قرار کر: باژارڤان حەجیێ جندی حەسابکم کو مەرڤەکی ئوسا کو ب کۆدەکسا ئەرمەنیستانێ یا کریمیناله ٦٧، ٦٨ ئا تێ گونەکارکرن: بۆنا خوە ژ رێچگەرییێ و دادێ تا نەدە، من دا گرتنێ و کرە حەبسا ن ک ڤ د پ ش س ئەرمەنیستانێ یا هوندور. "

" ب ڤێ یەکێرا قاییلم " سەرۆکێ جیدەرەجا ١ ئێ یا پارا سسیا گریگۆریان.

" قاییلم " سەرۆکێ پارا ٣ ئایە شکەماهکێ سەرە یێگۆرۆڤ.

ئۆردێر (ئەختیارینامە) ٧/ ٧٩ ١٧ ئێ ئاداری سالا ١٩٣٨ " دانە خەباتکارێ سەروەرتیا ن ک ڤ د بێقازیابوونا دەولەتێ هەڤالێ گریگۆریان بۆنا مالا حەجیێ جندی بنهێرە ".

دییا من گلی دکە

بەلێ، رۆژناما " ریا تەزە " و رادیۆیا مە ژی کو من و حەجی کار دکر دادان. هەرفێ مەیە ب تیپێن لاتینی دانە هلدان. پەی گرتنا حەجیرا ٢ – ٣ رۆژ دەرباس بووبوون. جڤینا کۆمسۆمۆلادا سپیکێرێ کۆمسۆمۆلا گۆت: " گەلۆ دکارە ژنا شۆرشگەرێ کەڤن ل جەم مە بخەبتە؟ " گشکا هەڤرا گۆتن –" نا! " و بەرب من نهێرین. سبەترێ ئەز ژ خەباتێ درخستم. لێ

کوورسێد هلدانا نەخوەندیتییێ ناڤا ژنادا کو من دەرسێ زمانێ کورمانجی ددان، من کار کر هەتا داویا سالا خوەندنێ.

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

ئەز کو ل حەیاتا کەلێ ژ ئاڤتۆیێ پەیا دکرم من نهێری وی پرۆفێسۆر ئاساتوور خاچاتریانێ کال حزحزی ل حەیاتێ دانە سەکناندن...مە هەڤ دت... ئەو بوو منێ بگۆتا: " رۆژا مە رەش بە " لێ هاتن ئەو برن...دە ئیدی من دەرد و کولێ خوە بیرکرن و گونێ من ب وی کالەمێری هات و ئەز کەلۆگری بووم...

من وەکە باڤێ خوەیی رەحمەتی ژێ حز دکر. هەی واخ! وی کورمانجی زانبوو: پرتووکا زماننامـا ئەرمەنی –کوردی چاپکر. پاشێ، گاڤا ئەز بوومە ئاسپیرانتێ وی، من و وی رێزمانا کورمانجی بۆنا خوەندنخانێ و دبستانێد ناوەندی حازر کر...

جارەکێ وەختێ مە ل گوندەکی ناڤچا ئەرمەنیستانێ یا تالینێ ب هەڤرا زارگۆتنا جمعەتێ دنڤیسی یەکی ژێ پرسی:

– پرۆفێسۆر، ئەوێ جاهل کییە؟

گۆ: کورێ منە... (ئەز وێ هنگە پر کێفخوەش بووم...).

...وە دەما کو من و پرۆفێسۆر خاچاتریان مە هەڤ دیت، ژ ئالیکیڤە تە دگۆ قەی، شابوون کەتە دلێ من. ئەز فکریم: " گرتنا خوەدا وێ من گونەکار نەکە... "

ئەز برمە ئۆدەکێ ئانکێتا من نڤیسین، بلێتا منە کۆمسۆمۆلا ژ بەریا من دەرخستن و لێ نهێرین و دیتن کوسەر جخیز کرییە چێری من " دژمینی " کرن کو چاوا من بلێتا کۆمسۆمۆلا رەش کریێ؟ ... هەتا منێ بگۆتا " کەچا منێ بچووک ئوسا کرییە رەنگێ ڤاکسا سۆلانە... " ئەز زوو راکرم و برم هوجرێ. دەری ڤەکرن ئەز دەفدامە هوندور و دەری دادان. ئەز ب نڤینێ

خوەڤا ل بەر دەری بوومە رساس سەکنیم. وی چاخی من هەو بهیست یەکی گۆت:

– ئەو کییێ؟

من ب دەنگەکی هێرس گۆت..

– ئەز ئەزم، حەجیمێ، حەجییێ جندی...

وی ئەز ناسکرم، گۆ:

– وای، خێخچ تخا، کێز ئێل بێرین (پەی گەدێ بەلەنگاز توو ژی ئانین؟).

من ژی دەنگێ وی ناسکر: نشان ماکینس بوو سەرۆکێ نەشیرەتا پارتییێ. ئەز ژێ سلبووم و من ژ خوە خوەرا گۆت: " چاوا ئەز ئانیمە جەم یەکی مینا وی گرتییێ سییاسییێ؟ ئانیمە وەک شۆرشڤانێ کەڤن؟ ... " من کر کو ئەز دێریخم گازی کم و پرسکم چرا ئەز ئانیمە ڤر... هەتا ئەز د ڤان متالادا بووم، ئەوی رەحەت ژ منرا گۆت:

– فلانکەس، نڤینێ خوە هلدە و وەرە کێلەکا من.

منێ چ بکرا؟ من کەرۆلاڵ بێ دلێ خوە، چاوا ئەوی گۆتبوو من ئوسا ژی کر: پشتا خوە دا دیوێر و سەر نڤینێ خوە تەهەرەکی روونشتم... ئەز هیڤیا ئەوێ یەکێ بووم کو وێ گازی من بکن، گوهدارییا من بکن و من بەردن... دلێ من بێ سەبر لێ ددا...

ماکینس گۆ:

– ئەز رانەزابووم و ئەز ئیرۆ ژ کەلا مەزن ئانیم: من گۆ ئانینە داکو بکوژن، لۆما خەوا من نەدهات. وەختا دەرێ حوجرێ ڤەکرن من گۆ –" هاتن من ببن ". کەڤانیا من ژی سیرووش ماکینس گرتنە... ئەو دجڤینەکێدا رادبێ دبێژێ: " مێرێ من نیشان، دژمنێ دیوانێ نینە، هەکە ئەو دژمنە، وەکی ئوسانە ئەز ژی دژمنم ".

بۆنا وێ خەبەرێ وێ ژی دگرن... دە وەرە ل بەر خوە نەکەڤە و د خوەدا نەشەوتە...

دەنگێ زارینیا وی دهات و ل بەر خوە دکەت، کەسەرا کوور دکشاند و پرس ل من دکر کال " دەرڤا " چ هەیە چ توونەیە...

ئەز ل ور مام. سێ چار مەرڤێ دن ژی ل ور هەبوون. ئەو و ماکنس د خەورا چون. لێ خەوا من نەدهات و متالا ئەز هلدابووم... ئاخر من چ کربوو کو ئەز دامە گرتن؟ نە ئاخر من خوە پێشکێشی گەلێ خوە کربوو و ب هەلالی کار دکر... ئەز د ناشا خوەدا هێرس دبووم و بۆنا ژن و زارێ خوە بەر خوە دکەتم... ئەز دوی حالیدا من هەو بهیست یەکی ژ منرا گۆت: " سالەکێ شووندا توویێ ئازا ببی. " ئەز ڤەجێنقیم، من چاڤێ خوە ڤەکر و ب ترس " سملا، سملا " من ژ خوەرا گۆت و جی ب جی کەر بووم...

خەو نەکەتە چاڤە من. ئیدی سبە سافی دبوو... دەنگێ چڤیکا دهات چیڤە چیڤە وان بوو. من خوەزیا خوە ب وان ئانی کو دەری ل سەر وانا کلیت نەکرنە... دوان خەم و خەیالادا من نشکێڤا دەنگێ کوخکا جەردۆیێ گێنجۆ ل پشت دیوێر بهیست. من فامکر کو ئەو ژی گرتنە. بوو ویشا ویشا من، کەلا من تژی بوو و ئەز بێبی حەمدێ خوە گریام...

خێلەکێ شووندا ماکنس هشیار بوو و ژ من پرسی:

– هێی، چاوا رازایی؟

– رازانێ ئەز رانەزام و من گۆتێ: وەلە نزام، هشیار بووم، رازایی بووم، نزانم. یەکی ژ منرا گۆت کو سالەکێ شووندا توویێ ئازا ببی.

– وەی خوەزیا من ب تە، ئەوی گۆت.

ئەز هێرس بووم و من ژێرا گۆت:

– چرا من چ کرییە کو سالەکێ بمینم د حەبسخانێدا؟..

دیسا ل هیڤییێ بووم کو دەری ڤەکن و ئەز هەرم بێژم کو ئەزی پاقژم و من

تو خرابی د عەمرێ خوەدا ب کەسیرا نەکرییە...

لە ماکنس ژ منرا دگۆت:

– لەز نەکە، تووییێ هەری و سەبرا خوە بینە...

لێ تو وەرە سەبرا من تونەبوو. من دخوەست ل دەری خم... بەخت، هەما وە لەزێ یەکی دەری ڤەکر و گۆ:

– وەرە!

ئەز شا، ب لەز دەرکەتم. وی ئەز برم ئۆدا سەرکار. مەرڤێ تێدا نەهیشت ئەز دەڤێ خوە ڤەکم. رابوو مینا گورەکی دەڤبخوین دۆرا من چوو هات و گۆت:

– تە و خاچاتریان وە چ کیریە بێژە و دەرحەقا نامێد خوەدا کو تە ژ جەلادێت بەدرخانرا شاندنە و ستەندنە... دەرحەقا هەڤالێد خوە پرۆفێسۆر هاکۆبیان. " بێژە و ها بێژە... " و پێرا ژی چێری من دکە...

من نکاربوو دەڤێ خوە ڤەکرا، گازن و شکیات بکرا: ژ شەلماق و کولمێن وی دلە من تیژی بووبوو... و گاڤا وی دیت کو خەنژ شکایەت کرنێ گلییێ منە دنێ تونەنە دیسا گازی وی ژەندەرمایی کر و وی لەز لەز ئەز پاشدا ئانیم. چاوا کەتمە ئۆدا، تەپ و رەپ کەتمە سەر جی و نڤینێ خوە... هنە وەخت شووندا ئەز رابووم سەر خوە و ماکنس ل رەوشا خوە نهێری و تەزە فامکر کو ئەو ژی منا من حەلاّلە...

– ئەوی گۆ حەجییێ پسمام بۆ من دها دژوارە نە ئاخر سیرووش بۆنا من هاتییە گرتنێ.

گۆت و ئاخینەکە کوور کشاند...

بۆ سیرانووشا خانما ئاقل و بەدەوا باژارێ یرێڤانێ دگۆت و دنالیا و ژ گۆتنا خوە تێر نەدبوو. دل دگرییا، زمان خەبەر ددا... دگۆت و دگۆت:

– ئەز کۆموونیستێ کەڤن چرا گەرەک حەبسخانێدا بم؟ گەلۆ ستالینێ مەزن قە هاژ مە و ئەڤێ زولمێ و نەهەقییێ تونە؟

ژ شوخلێ رێچگەرییێ یا هژمارا ٧٦٢٣ بەرنڤیسارا پرسیارکرنێ

(سالا ١٩٣٨، ١٤ ئێ گولانێ)

پرس: هوون، حەجییێ جندی، هەتا نها هاتنە گرتنێ بۆنا کارێ شۆرشگەریا کەڤن، کو وە د ناڤا کوردێن پ ش س ئەرمەنیستانێدا کرییە. دەرحەقا کارێ خوەیی شۆرشگەرییێدا بێژن.

جاب: من ناڤا کوردادا تو کارەکی شۆرشڤانییێ نەکرییە.

پرس: هوون راست نابێژن. سالخێد ئەساس دەستێ مەدا هەنە دەرحەقا کارێ وەیی ئەکسیرێڤۆلیووسیۆنی ناڤا کوردادا. ئەز دیسا ژ وەرا دبەژم سەر گیلییێ خوەدا نەکەڤن ل خوە موکور وەرن و دەرحەقا کارێ خوەیی شۆرشڤانییێدا بێژن.

جاب: ئەز جارەکە دن ژی دوەکلینم کو من نە ناڤا کوردادا و نە ژی وەکی دن کارێ شۆرشڤانییێ نەکرییە.

پرس: ئەڤا ئیدی مەه و نیڤەکێ زێدەترە کو هوون ڤێ یەکێ ئینکار دکن. هوون چاوا کارێ خوە و ئوسا ژی کارێ تەرەفدارێ خوەیێ ئەکسیشۆرشڤانییێ د ناڤا کوردادا ئینکار دکن. ئەڤا ئیدی جارا سیسیانە ئەشارەتییێ ددمە وە، سەر گلییێ خوەدا نەکەڤن و دەرحەقا کارێ خوەیی ئەکسیشۆرشڤانییێ دا بئاخڤن.

جاب: دوەکلینم کو من ناڤا کوردادا کارێ ئەکسیشۆرشییێ نەکرییە. ئەز قەبول دکم کو سالا ١٩٣٤ من ئینفۆرماسیۆن دەرحەقا خەباتا کۆنفێرانسا کوردزانییێدا کو وێ سالێ یرێڤانێ دا دەرباسبوو و سالخێد دەرحەقا پێشداچووینا چاندا کوردا و دەرحەقا کادرێد کوردا کو پێشەنیا چاندێدا

کار دکن و دەرحەقا دبستانێن گوندێد کوردادا و ئەدەبیەتا کوردادا ب هیڤیداریا پرۆف. هاکۆبیان دانە وی، وەکە وی دگۆت بۆنا پرۆفێسۆر بدە کوردزانەکی فرانسز. چەندەکی شووندا ئەو سالخ دئۆرگانا پارتیا رامکاڤارییێیا ئەکسیشۆرشڤانییێ رۆژناما " ئاپاگادا " (" پێشیرۆژ ") کو ل فرانسیاییێ چاپ دبە هاتنە وەشانێ...

پرس: دەرحەقا شوخلکاریا پرۆفێسۆر هاکۆبیانا جەسوسیێدا هوون چ زانن؟

جاب: خێنژی وان سالخێد دەرحەقا کوردادا کو من دانە پرۆفێسۆر هاکۆبیان ئەز هاژ تو گیلی و گۆتنێ دن تونەمە... –

پرس: جابێ وە رەچگەرییێ نادنە رازیکرنێ. هوون خوە ژ جابێ راست تاددن. بێژن، ئەو عەمەلێ وە فکرێن وەیە ئەکسشۆرشڤانییێ ب ناسیۆنالیزمێرا چقاسی تێنە گرێدان؟

جاب: توو پەڤگرێدانێک ئۆرتێدا تونە.

پرس: ب شاهدەبونا چەند شاهدا هوون بۆنا وێ یەکێ تێنە گونەکارکرنێ کو وە ل گوندێ هەکۆ کارێ ئەکسیشێورێ و ئەکسیکۆلخۆزا کرییە.

جاب: بەلێ، سالا ١٩٣٧ شەر ئاڤێتنە من کو من ل گوندێ هەکۆ خەباتا ئەکسیشێورێ و ئەکسیکۆلخۆزا کرییە. لێ ئەو بوخدانن و تو گونەکارییێن من تونەنە...

ژ برانینێن حەجیێ جندی

ئەز د ئۆدێ دا هشیار بووم، ئارمۆ ساریان بەر من سەکنیە. ئەوی گۆت کو ب شەڤ هشکەتی ئەز ئانیمە ئۆدێ.

من جەزاییێ کو وان رۆژا ئانیبوونە سەرێ من ژ وانارا گلی کر و من گۆ:

– دەه رۆژا ئەز سەر پیا دامە سەکناندنێ و زێراندنێ. ئەز هەی دکەتمە ئەردێ، خەورا دچووم و دەنگێ بەرخێ خوە دبهیست لێ ژ شەماقێد

سلسچیا ئەز ڤەجێنقی رادبوومە سەر پیا. سلستچی رۆژێ دو جارا دهاتن گوهاستن. ژنەکە سلستچی و یەکی ب فەمیلا کیراکۆزۆڤ زاف کافر بوون.

ئەوانا دگۆتن: " ئەمێ چایا شیرنکری و تۆتکێ گەرم بدنە تە ". سۆز ددان کو وێ من جیبجی ئازاد کن لێ ب وان هەموویان نکاربوون من مەجبوورکن کو ئەز خوە و هەڤالا گونەکار حەساب بکم و کاخەزا وانە نڤیسی یە کو ژ بەرێدا حازر کربوون فەمیلا خوە بنڤیسم... لنگێ من وەرمی بوون و حالێ من تونەبوو...

...پاشێ ئێپێجە وەخت گازی من نەدکرن ئەز هێرس دبووم...

بۆنا گەرێ رۆژێ ئەم ١٠ دەقا دەردخستن دەرڤا ل دۆرا کەلێدا دگەریان. ئەو ١٠ دەقە بوون کو بینا من هەڤەکی دەردکەت: ئەز ب هەواییێ و شەمس و ئەزمان و چڤیکا و تەبیەتێرا دهاتمە گرێدانێ. ناڤا گرتیادا ئەز ب چەڤا ل جەردۆییێ گێنجۆ دگەریام لێ من جەردۆ نەددیت. ئەم کو ڤەدگەریان دەری ل سەر مە دهاتە کلیتکرن. هێژا ئەم دها مەلوول دبوون و بینا مە تەنگ دبوو. و چاڤێ مە ل دەری بوو کو جابەکە خەرێ سەر مەدا بێ. من تمێ دگۆت:

– خوەدێ، تو رێکێ ڤەکی ژ ڤێ زولمێ و شەرێ نەشووشتی خلاس بکی و ژ سەریکی ئۆدێ دچوومە سەرێ دنێ...

ژ شوخلێ رێچگەرییێ هژمارا ٧٦٢٣

...من، خەباتکارێ بەشا سسیا یا ن ک ڤ د ر ش س ئەرمەنیستانێ، لێیتێنانتێ بێقەزیابوونا دەولەتێ یا سەرەکە ئا. خایلوونز کۆ شوخلێ رێچگەرییێ هەژمارا ٧٦٢٣ بۆنا گونەکارکرنا حەجیێ جندی جەواری و یێ دن نهێری، دیت کو ب شاهدە بونا شکایاتچیا و شاهدا ئوسا ژی گەلەک مداکومەنت کو د ناڤا شووخلە رێچگەرییێ هەژمارا ٧٦٢٣ دا هەنە حەجیێ جندی گونەکار تێ دیارکرنێ وەکو سەرکارەکی تەشکیلەتا کوردا و

ئوسیانچییێ ئەکسیشۆرشڤانییێ و دخوازە وەختا ی ر س س (یەکیتیا ریسپووبلیکێن سۆڤیەتێ یا سۆسیالیستییێ) ب دەولەتێد کاپیتالیسترا بکە شەر، ر ش س ئەرمێنیستانێ زۆرێ ژ ی ر ش س بقەتینن و ئوسا ژی ئینفۆرماسیا دایە رێزیدێنتێ جاسووسیا ئانگلیاییێیە ل باژارێ یرێڤانێ ھ. ھاکۆبیان و بریار کر:

گونەکارکرنا حەجیێ جندی ب گۆتارێن کۆدێکسایا ٦٧، ٦٨ ئە کو بەرێ پێشدا ھاتبوونە ناسکرنێ، بگووھەزن ئانەگۆری مقالا کۆدێکسا رشس ئەرمەنیستانێ ٥٨.

ھەق دکم:

سەرۆکێ بەشا سیسیا یا ن ک ڤ د (وەزارەتا کارێن ھوندور) ر ش س ئەرمەنیستانێ، لەیتێنانتێ بێقەزیابوونا دەولەتێی سەرە یێگۆرۆڤ.

ھەفتێ سباتێ سالا ١٩٣٩ وان خەباتچییێد ک گ ب تێرا دیتن کو پەرچێ رۆژناما داشناکا " ئاپاگا " و کۆڤارا " ھەوار "، کۆکۆمیتێیا داشناکا - کوردا ل باژارێ حەلەبێ چاپ دکر کو جەم حەجیێ جندی دیتبوون و ھلدابوون، حەساب بکن داکومەنتێن ئوسا کو ب ھەڤ گرێدانا وانە جەسووسی تێ دیار کرن. ئوسا ژی پێرا دیتن کو د ھنەک ھژمارێن رۆژناما " ریا تەزە " پرتووکێن دەرسێ زمانێ کوردیدا فکرێن ئەکسیشۆرشڤانی و ناسیۆنالیستی ھەنە. مەرەمێن کارێ گیانجێسیان ئارمێناک یانێ جەردۆیێ گێنجۆ و حەجیێ جندی ئیدی ئاشکرایە.

بریار کرن:

وان داکوومەنتا شوخلێ رێچگەرییێ ھەژمارا ٧٦٢٣ بکن داکوومەنتەکە ئوسا کو کارێ وانی گونەکارییێ یێ ئەکسیشۆرشی و ناسیۆنالیستییێ دیار دکە...

ژ پرۆتۆکۆلا (بەرنڤیسارا) پرسیارکرنێ

٧ ئێ سباتا سالا ١٩٣٧

پرس: رێچگەری ھاژ پێ ھەیە کو ھوون ب جەسووسێ رێچگەریا ئانگلیاییێ ل دیمەشقێ جەلادەت بەدرخانرا گرێدایبوونە و وە ھەرتم مەلوومەتێد جاسووسییێ دەرحەقا یەکیتیا سۆڤێتێ ژ ویرا شاندنە. ھوون خوە گونەکار حەساب دکن، وەکی جاسووسێ رێچگەریا ئانگلیاییێ بوونە؟

جاب: من نامە رێداکتۆرێ کۆڤارا " ھەوار " بەدرخانرا دشاند. من وەکە دەھ پرتووکێن دەرسا و رێزمانا زمانێ کوردی ژ ویرا شاندنە. ئەز تو وەختا جاسووس نیبوومە.

پرس: ھوون حەساب دبن چاوا سەرکارەکی تەشکیلەتا کوردا یا ئەکسییەکیتیا ئوسیانچی کو وە خوەستیە ئەرمەنیستانێ ژی یەکیتیا سۆڤێتێ بقەتینن. وە ئوسا ژی ئینفۆرماسیا دایە رێزیندێنتێ رێچگەریا ئانگلیاییێ. ھوون خوە گونەکار حەساب دکن؟

جاب: نا، نا خێر! ئەز ناڤا تو تەشکیلاتەکە ئەکسیسۆڤێتیا ئوسیانچییێدا نیبوومە. تو وەختا جاسووسێ رێچگەریا ئانگلیاییێ نیبوومە.

ئەز گونەکارکرنێد پێشدا کشاندی ئینکار دکم...

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

رۆژێ دژوار د کەلێدا دەرباز دبوون...

عیدا دەربەھار بو و بەلەکی کەتبوونە دەر دۆرا...

رۆژەکێ دەری ڤەکرن گازی من کرن و ئەز برمە قاتێ ژۆرن. ئەم چوونە ئۆدەک خەملی. جامێرەک روونشتبوو. ئەوی گۆت:

– کەرەمکن روونێن. ڤان رۆژا وێ دەستب دادا وە ببە. شکیاتچییێ وە

کاخەز نڤیسینە. ئەز گۆتی بخوونم و هوون هاژ پێ هەبن کا ئەوانا کینە و بۆنا وە چ نڤیسینە...
ئەوی ناڤێ وان نەمەردا دا و نڤیسارا وان ژ منرا خوەند.
...پاشێ ناسیا من دا فکرێ گونەکارکرنێ داوێ و ئەز پاشدا شاندمە ئۆدێ.

ژ فکرێ گونەکارکرنێ یێ کوتاسیێ

... حەجیێ جندی تێ گونەکارکرن ژ بەر وێ یەکێ وەکی:
ئا.حەساب بوویە سەرکار و روهدارکرێد تەشکیلەتا کوردا یا ئەکسیسۆڤێتێ و ئوسیانچییە ئیدەالیستیی ل ئەرمەنیستانێ ئانتۆگۆنیزما (دژی هەڤ) کوردا بەرب ئەرمەنییا دایە گورکرنێ و سپارتیە ئەندامێن تەشکیلەتێ کو ئاژیتاسیا ئەکسیسۆڤێتێ یا ئوسیانچی و ئەکسیکۆلخۆزا بکن.
ب.ئەو کو پێشەی ب ئەدەبیاتا کورداتا خەبتییە رووپێلێد پرێسایێدا ئیدێایێد ئەکسیشۆرشڤانییێ و ناسیۆنالیستییێ ئەشکەرە پرۆپاگاندا کرییە. ج. ژ سالا ١٩٣٠ دا پێوەندییێن وی تێڤی وەکیلێ کۆمیتێیا داشناکا -کوردا یا وەلاتێد دەرەکە جەلادێت بەدرخان و جەسووسێ ئانگلییایێ ل یرێڤانێ هاکۆبیانرا هەبوونە، مالوماتێن جوورە -جوورە دانە وان دەرحەقا کوردێد ئەرمەنیستانێ دا.

داد

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

...١٥، ١٦و ١٧ ئێ ئادارا سالا ١٩٣٩ ل تریبوونالا لەشکەرییێ یا لەشکەرێد ن ک ڤاد ر ش س ئەرمەنیستانێ یا سینۆرخوەیکرنێ و کارێن هوندر باژارێ یرێڤانێ داد کرن.
...رۆژێ دادێ ئەز دبرم رەخ جەردۆیێ کورخالێ من ددامە روونشتاندنێ...

ژ پرۆتۆکۆلا (نڤیسارا) جڤینا دادێ

گۆتنێن حەجیێ جندی د ڤێ پرۆتۆکۆلێدا هاتیە نڤیسارێ:
"رۆژ نایێ بیرا من لێ قەوماندن بیرا مندانە. جارەکێ من نامە نڤیسی ژ زانیارێ فرانسییێ کوردزانرا. د وێ نامێدا من گلی دکر کو ل دیوانا سۆڤێتێییێدا چ مەجال تێنە ئافراندن بۆنا سازکرنا ئەلیفبا زمانێ کوردی و ڤەکرنا دبستانانا و تشتێ دن. پاشێ ئەز پێ حەسیام کو ئەو نامە من ل رۆژناما وەلاتێ دەرەکە " ئاپاگا " دا چاپ بوویە. من تەخمین نەدکر وەکی دقەومە ناما من د رۆژنامێدا بێ چاپ کرن یان نا من ئەو تو جارا نەدنڤیسی. د نامێدا من خوەستنێ خوە دیار کربوون کو ژ بۆنا کوردێ وەلاتێد دەرەکی ژی مەجالا ساز کن کو ب وێ ئەلیفبایێ ئا کو ل یەکیتیا سۆڤێتێ دا ددنە خەباتێ بخوونن...
...رێچگەرییێد سفتەدا من گۆتیە کو ئەز تەڤی سازیا کوردا یا ئوسیانچی و ئەکسیشۆرشڤانییێ نەبوومە...
...وەختا ئەز ب کارێ زانیارییێ چووبوومە گوندێ هەکۆ من ژ بنەلیێد کورد ڤنیاتێن زارگۆتنێ دنیڤیسین. هەما وی چاخی ژی بوخدان ئاڤیتنە من کو وەختا ئەز چوومە گوندێ هەکۆ من ئاژیتاسیا ئەکسیسۆڤێتییێ کریە...
من نامە نڤیسی ژ رەداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " جەردۆیێ گێنجۆرا و

هیڤی کر کو د جیدا ل گوندێ هەکۆدا ئەڤێ پرسێ سافیکە و وێ بوخدانێ بنهێرە. ئەو چوو گووندێ هەکۆ و پرسا من کرە قەیدەرۆژا جڤینا پارتی یێ -کۆمسۆمۆلا. ئەوی ئاشکرا کر کو ئەز د توو تشتیدا گونەکار نینم. ئەوی قرارا وێ جڤینێ ب خوەرا ئانی باژارێ یرێڤانێ.

چەند جارا من و بەدرخانێ ژ باژارێ دەمشقێ (سووریا) نامە ژ هەڤرا دیشاندن. من جارەکێ دیسا کوڤارا " هەوار " ستەند د وێدا ناما کو بەدرخان ژ من و جەردۆیێ گێنجۆرا شاندبوو هەبوو. دنامێدا بەدرخان هیڤی دکر دیارکن کا کوردێد یەکیتیا سۆڤێتێ چاوا دژین، چ دبستان هاتنە ساز کرن بۆنا زارۆکێد کوردا و تشتێد دن. تەرجما نامێ شاندن ژ کۆمەرکەزییێرا و ل وێ دەرێ بریار دان کو ئەم جابا نامێ نەدن! "

خەبەردانا گونەکاریا (حەجیێ جندیە) کوتاسیێ

" ئەز نە داشناکم و نە ژی ئەکسیشۆرشڤان. هەگەر وان گونەکاریادا دەرەمەک ژی راستبە هیڤی دکم من ژ گرتنێ ئازا نەکن و گولەکن. ئەو شەرێ کو ئاڤیتنە من ب تو تشتی نایێنە ئیزباتکرن.

ئەز حازرم هەتا داویا عەمرێ خوە خزمەتا گەلێ خوە و دیوانا سۆڤێت بکم ".

***

وەختا دادێ دوو رەوشەنبیرێن ئەرمەنی، بێ ترس، مینا براکی حەلال پشتا حەجیێ جندی و جەردۆیێ گێنجۆ سەکنی بوون: ئەو هراچیا کۆچار و هارووتیوون مکرتچیان بوون و سالێن ٣٠ ئی درۆژناما " ریا تەزە " دا کار کربوون و بووبوون رێداکتۆرێ وێ رۆژنامێ. ئەوانا کورمانجی زانبوون.

(هراچیا کۆچار بەرەڤۆکا " فۆلکلۆرا کورمانجا " دیاری هەلبەستڤانێ مەزن ئاڤ. ئیساحاکیان کریە و ئەو بەرەڤۆک د مال -مووزێیا ئاڤ. ئیساحاکیاندانە. ف. ح.)

عەجێب قەومی...

ب بریارا دادا تریبوونالا لەشکەریێ حەجیێ جندی و جەردۆیە گێنجۆ و ئاحمەدێ میرازی... هاتنە عافووکرن و ئازادکرن.

ئەرێ، ئەو بەخت بوو، ئاخر وان سالێن (زۆر و زەخت)دەما زولما ستالین بێ داد و بێ زاکۆن ب هەزارا گرتییێ سۆڤێتا بەرێ دهاتنە گوللە کرن و سرگوون کرن...

سێ رۆژێن دادێ

ژ بیرانینێد دیا من -زەینەڤا ئیڤۆ

١٤ ئێ ئادارا سالا ١٩٣٩ تەزە تەری کەتبوو عەردێ ئالماستا ژنا ئەمینێ عەڤدال هاتە مالا مە و گۆ:

– زانی، ئەمین کاخەز ستەندییە سبێ وێ دادا لاوکا، دادا حەجی و جەردۆبە. گۆتگازی ئەمین کرنە وەکو شاهد و ب لەز ژ مال دەرکەت چوو.

" داد، دادا لاوکا و سبێ... " چەند دەقا من ئەڤ خەبەر وەکلاندن نزانبوو شابووما یان بگریاما... من هیڤی ژ جینارا خوە ڤاردانووشێ کر کو بەر هەردو زارۆکێ منبە و ئەز رەڤە رەڤ چووم مالا جەردۆیێ گێنجۆ، چووم زەریکا ژنا ویرا ژی بێژم... ئەم سەر هەڤدا گریان و ئەز مەلوول ڤەگەریام مالێ.

شەڤ خەو نەکەتە چاڤێ من. سبێ شەڤەقێ من زارێ خوە برنە باخچێ زارا کو من ژی وەک تەربیەتدارا زارا کار دکر. من ئیزنا خوە خوەست و بەرێ خوە دا حەبسخانێ، کەلا ن ک ڤ د (سەر کۆلانا نالبانديان). زەریک ئیدی ل ور بوو. ئەم بەر دیوێر سەکنی بوون و مە ددیت چاوا دەرسدارێن خوەندنخانا کوردایا پێداگۆگی بەرێ و لاوکێد نەهیێد تالینێ و ئاخبارانێ دکەتنە هوندورێ ئاڤایی و دەردکەتن...

رۆژا دودا شەڤەقێ، کووچێ دا من تەخمین کر کو یەک ب لەز پەی من و زارۆکێن من تێ و هات نێزیکی مە بوو. ئە- هاسمیک بوو، ژنا نڤیسکارێ ئەرمەنییی دیار هراچیا کۆچار.

ئەوێ ب کەلۆگری گۆ:

– دادا حەجی و جەردۆدا وەکو شاهید ئیرۆ گازی مێرێ من هراچ کرنە...تەمامیا شەڤێ ئەز گریامە و ژمن وەرە هراچ وێ ژ دادێ ڤەنەگەرە و وێ ویا ژی بگرن...

– پی، خوەدێ نەکە و من گۆتێ گلیێ ئوسا نەبێژە...

هێ خەبەر دەڤێ مندا هاسمیک دووری من کەت. وەختێ زولما ستالین بوو گشک ژ هەڤ دترسیان...

ئەز و زەریک بەر دیوارێ حەبسخانێ سەکنی بوون، کولفەتەک نێزیکی مە بوو. زەریکێ گۆ:

– ئەڤ ژنا سەرعەسکەر شامل تێموورۆڤە.

ئەوانا ژ گومریێ هەڤ ناس دکرن. زەریک ب خوە ژ گومریێ بوو. پشترا ئەم پێ حەسیان کو دادا شامل تێموورۆڤە ژی.

باران دباری، ئەم شل بووبوون لێ فکرا مەرا دەرباز نەدبوو کو ئەم ڤەگەرن هەرن مالێ...مە ب هەڤرا خەبەر ددا: " گەلۆ وێ چاوا بە، گەلۆ داد وێ چ بریارکەێ بدە و گەلۆ و گەلۆ... ". مە دوعا خوەدێ دکر، هیڤی ژێ دکر کو بێ هەوارا مە و زارۆکێن مە.

رۆژا سسیا خوەیێ گرتیا هشتن هەرنە هوندورێ ئاڤاهیێ: ئەم چەند قاتا پەیایی ژێرێ کرن و کێلەکا سەرا دادێ دانە سەکناندنێ. ئیدی تو کەس نەدچوو هوندورێ سەرایێ و دەرنەدکەت. نیڤرۆ دادێ ناڤبری دا. لەشکەر ئەم تەڤ دان بەر دەریکی، بەر مە سەکنی و هەر هەشت گرتی سەر روویێ وان دەرکەت و مەلوول بەر مەرا دەرباز بوون. وانا ل دۆرا خوە نەدنهێرین...

پێشیا گشکا یەکی بلندی بەدەوی پۆرسپی دچوو: پاشێ ئەم پێ حەسیان کو ئەو جانگیر ئاغا بوو، ئەو مێرخاسێ مێرخاسا هۆگرێ مێرخاسێ ئەرمەنیا ئاندرانیکێ سەر عەسکەر بوو کو پێشبەری ترکا شەر کربوون و ئاحمەدێ میرازی ژی ناڤا واندا بوو. من حەجی دیت تە دگۆ خووین ژ دلێ من نقتی، حەیفا من وی هات زاف هاتبوو گوهاستنێ...

ئێڤارێ ئەز دبێم سەحەتا شەشا، دیسا داد دەستپێ بوو. کەسی ژ مەرا تشتەک نەدگۆت. ئەزم، زەریکە و ژنا شاملە. مە نزانبوو کو ئەو رۆژا دادێیا پاشنە لێ مە رند زانبوو کو چەند رۆژێ دن ژی وی داد بکشینە و جییێ مە ئەڤدەرە و ئەمێ هەررۆ بێنە ڤرا...دلێ مەدا ترس و خۆف و هلبەت و هەبەک گومان و هێڤی ژی هەبوو...

دەرێ سەرا دادێ ڤەبوو. مەرا گۆتن: " وەرن هوندوردا روونێن ". ئەم ب ترس و کەرە –کەر کەتنە هوندور و سەر روونشتەکە پاشن روونشتن. سەر دکێ کەس تونەبوو. من ل ئالییێ گرتیا نهێری لێ سەرێ وان بەر واندا ل مە نەدنهێرین...دەرێ پێشییێ ڤەبوو و دادکر ب هەڤالێ خوەڤا هاتنە هوندور. ئەم رابووبوون شپیا. من تەخمین کر کو چۆکێ من دلەرزن. چ دەقێ دژوار بوون... دە هەتا نها ژی گاڤا دکم بیرا خوە دلێ من بێ حەمدی من لێ دخە...

و دادکر بریارا دادێ خوەند...

د ئارشیڤا حەجیدا بریارا وێ دادێ هەیە.

"١٥، ١٦، و ١٧ ئێ ئادارا سالا **١٩٣٩** جڤینا دادێیا دەریگرتیدا شوخولێ گونەکارکرنا...

...حەجیێ جندی و جەردۆیێ گێنجۆ، هەردو ب گۆتارێ قانوونێن کریمینالێ یا ٥٨ ئا دهاتن گونەکار کرن...دادێ ل پرسێ وان نهێری و بریار دا: حەجیێ جندی ، جەردۆیێ گێنجۆ ئەفوو بکن ".

...بەختێ مە ئانی و مێرێ مە هەرسێکا: حەجی، جەردۆ و شامل ب بریارا دادێ ژ حەبسخانێ ئازا بوون...

بەلێ، حەجی ژ کەلێ ئازا بوو و ئەم ب هەڤرا ڤەگەریان هاتنە مالێ. ئەز ژ شابوونا دگریام لێ ئەو بەر دلێ مندا دهات و هەی ب دلخوەشی دگۆت:

– ئەز پر ژ خوە رازیمە کو سڤتە هەتا داویا من شەر نەئاڤیت نە خوە، نە هەڤال –هۆگرا...، نە زێراندن و نە ژی بوخدانا و نە ژی جەزاێن کو دانین سەرێ من نکاربوون من مەجبوورکن و قەواتا روحێ من قەلسکن...

راست سالەکێ شووندا حەجی ڤەگەریا مالێ. ئەوی رۆژا گرتن و بەردانا خوە رۆژا ١٨ ئادارێ دیار کر وەکو رۆژا بووینا خوە.

١٢

ئازادییێدا

وەزیرێ نادری هات دیتنا حەجی

وەزیرێ نادری (١٩١١ –١٩٤٦) ژ وان رەوشەنبیرێن کوردی پێشن بوو کو سالێن ٣٠ ئی سەدسالا ٢٠ ئا ل ئەرمەنیستانێ خزمەتا چاندا کوردا کر و ناڤەکی لایق بۆنا سلسلەتا هشت.

ئەو دەرسبێژێ خوەندنخانا کوردیا پێداگۆگیێ یا پسکاڤکازێ (ل یرێڤانێ) بوو. پەی خەلاس کرنا زانینگەهێرا بوو ئاسپیرانت و تێزا خوەیە دۆکتۆرییێ حازر دکر لێ پێرا نەگیهاند خوەیکە ژ بەر کو ئەو برنە عەسکەرییێ. پەی شەرێ جیهانی یێ دویەمین ٢٦ ئێ مژداری سالا ١٩٤٦ قەزیا تێ سەرێ وی و ئەو وەفات دبە.

وەزیرێ نادری خودانێ ڤان پرتووکانە: " رەڤا ژنە " (١٩٣٥)، " نووبار " (١٩٣٥)، دەستانا " نادۆ و گولیزەر " (١٩٣٦)، " زمانێ کورمانجی، زمان –نامە و راستنڤیسار " (١٩٤٧) و پەی وەفاتێ " وەتەن و حزکرن " (١٩٦١).

وی زمانێ کوردی، ئەرمەنی، رووسی، ترکی و فارسی زانبوو.

***

ناڤا ئارشیڤا باڤێ خوە حەجییێ جندیدا من نڤیسارەک دیت، نڤیسارەکە نازک و دلۆڤان: ئەو د دەرحەقا نڤیسکارێ کورد وەزیرێ نادریدا بوو (من ئەو نڤیسار تۆمەری دایە دۆک. چەرکەزێ رەش). بیرانینێد خوە دەرحەقا وەزیرێ نادریدا پایسار زاکاریانێ هەڤالا وی یێ زانینگەهێ نڤیسی بوو. وەختێ خوەندنێ ئەز راستی ڤان جوملا (رێزا) هاتم:

" ...رۆژەکێ ژی وەزیر گـەلەک بەشـەرخـوەش هاتە دەرسێ. وەختـێ ناڤبرییێ ئەو نێزیکی من بوو و هێدیکا گۆتە من:

– لاوکێ مە بەردانە...لێ دترسم هەرم وانا بڤینم و دبە پەی وانا دگەرن؟

وێ فکرێ وێ گـەلەکی درێژ تابەتی نەدا وی ئەگـەر من ژێرا نەگـۆتا کـو ئەم تەڤـایی هەرنە دیتنا وانا. وان سـالا مـالا حـەجییێ جندی سـەر کـۆلانا سڤێردلۆڤ دما. ئێڤارێ دەرەنگ ب خەبەردان ئەم نێزیکی مالا وان بوون. وەزیر تەنێ چوو مـالا حـەجی لێ ئەز مـام و وێ کـووچێـدا چووم و هاتم ل هیڤیا وی سەکنیم... "

دیبا من گلی دکە

– بەلێ، بەلێ، ئەو چەند رۆژ بوو کـو حەجی ژ کەلێ ئازا بووبوو، حالێ وی تونەبوو، بەلەنگاز بووبوو، لنگێ وی وەرمی بوون، شەڤێ خەو نەدکەتە چاڤا، هەی ڤەدجێنقی و هەی بەرخەڤا خەبەر ددا و ب زمانێ ئەرمەنکی دگـۆ: " نا نا، ئەزی نە گـونەکـارم... " و ژ مـالێ دەرنەدکەت... ویا کـربوونە حەبسێ وەکو " دژمنێ جمعەتێ "، وە " ئەکسپـێـشـۆرشڤـان "...، بۆنا وێ یەکێ کـو وی و جەلادێت بەدرخـان هەڤرا نـاما نڤـیسـیـبـوون... گولله ژێرا دەرکەتبوو. حەجی گلی دکر کا چاوا کەلێدا ویا دابوونە جەفێ زێراندنێ کو وانارا قایل بە شەر باڤێ خوە و هەڤالێن خوە و گونە هلدە سەر خوە...

پاشێ دادا وان بوو... وان سـالا مـرۆڤێ دیار، ئامـەتام گـرتی پر جـارا بێ داد گولله دکرن و سرگوون دکرن لێ ڤێ جارێ عـەجێب قەومی!.. خوەدێ ئوسا حز کر و حەجی و جەردۆ و شامل و ئاحمەد هاتنە ئەفوو کرن...

ئێڤارەکە دەرەنگ دەرێ مە خستن. دە ئەو دو سال بوو کەسی دەرێ مە نەدخست و نەدهاتنە مالا مە. وەختە خراب بوون، سالێن زۆر و زەخت ئا ستالین بوون، سالێن حەباندنا نەفسا وی...دلێ گشکادا ترس هەبوو...

جینارا مە دەری ڤەکر، مە تەخمین کر کو یەک حەجی دپرسە و هەما وێ دەڤێ دەرێ ئۆدا مـە خـستن. من و حـەجی ب ترس و خـۆف چاڤێ هەڤ نهێری. حەجی گۆ:

– متێک (ئەرمەنکی –کەرەمکن).

دەری ڤـەبوو یەکی بەژنبلندی بەدەوی پۆرکـوریشک هاتە هوندور. ئەو وەزیرێ نادری بوو. حـەجی ژ جیـێ خـوە رابوو و وی و وەزیر هەڤ هەمـێـز کـرن بوو مـرچە مـرچا وان و هەڤ مـاچ دکرن و چەڤێ وان ب هێـسـر و ها یەکی دگـۆ " برا جـان "...ها یێ دن هەڤ بەرنەددان ئەز ژی دۆرا وان دچووم دهاتم ئیسکە ئیسکا من بوو دگریام. هەردو کەچێد مەیە بچووک ژی سەر کوورسییێ روونشتی کەڕ و ب ترس ل مە دنهێرین...

چەند دەڤێ دن هەردو ژی روونشـتن. لێ عـەجـێب ئەو بوو کـو خـەبەر نەددان تە دگۆ زار و زمان کەتبوون: ل چاڤێ هەڤ دنهێرین، بەشەرخوەش دبوون و هەی ب دەزمالێ هێسترێ چاڤا پاقژ دکرن...

نشکێڤا حەجی منرا گۆت:

– دە رابە، نابینی مێڤانەکی ئەزیز هاتیە مالێ، رابە نان داینە.

ئەز ها –هانگا رابووم لێ وەزیر گۆ:

– نا خووشکێ، ئەزی ب لەزم مەری هیڤیا منە...

حەجی مەدێ خوە کر، ژێ وەیە " هنەکا " ئەو شاندنە مالا مە کو ژ وانارا دەرحەقا حەجیدا گلیکە...وەزیر ژی تەخمین کر کو حەجی مەدێ خوە کر و گۆ:

– حەجی، ئێ نە تو پایسارێ ناس دکی ئەوە ب هیڤیا من.

حەجی ب دەنگەکی شابوویی و بەشەرخوەش گۆ:

– پایسارێ سلاڤکی و ئەوانا خاترێ خوە ژ هەڤ خوەستن و وەزیر چوو.

وەزیرێ نادری خوەش مێر بوو، خالێ کنیاز بوو، دۆکتۆر -پرۆفێسۆر کنیازێ ئیبراهیم میرزۆیێڤ، کۆ ناکا ل قازاخستانێ دژی.

پایسارە نفس بو:

"وەزیر ژ مالا حەجی دەرکەت و پێرا پێرا پرسی:

– مەرڤێ نەناس نەهاتنە کڤشێ؟

– نەترسە، کەس نەهاتییە کڤشێ و من گۆتێ، ژ سیا خوە ژی دترسی؟

گۆ: -حەجی تو سلاڤ دکری و پاشێ پرسی ئەم سبێ ژی نەچنە دیتنا جەردۆ؟

من وی چاخی جەردۆیێ گێنجۆ پاک ناس نەدکر و قایل نەبووم لگەل وەزیر هەرم. ئەز دبێم ئەو چەندەکی دنێ سەر جەردۆدا ژی چوو.... "

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی

بۆنا من بەختەواریکە مەزنبوو کو پەی هێسیری و زەلوولیا کەلێرا دیسا دناڤا ئازادییێدا بووم...

ئەز ئازاد بووم لێ د مەیدانا کوردزانییێدا کەسەک نەمابوو و خالی بووبوو... تو کەس کوردزانییێڤا مژوول نەدبوو و ئۆجاخێن چاندی و زانیاری کو سالێن ٣٠ ئی ڤەبووبوون هاتبوونە دادان... ڤێ یەکێ ئەز پر ئێشاندم و خەمگین کرم، ئەو دەربا سسیا بوو کو پەی دەربێن ئێتیمیێ و زێراندن و گرتنێ گهیشتە من.

ناڤا هەڤال و هۆگرا، قەوم و پسماما، ناسا نەناسادا ژی مینا یەکی خەریب بووم و تەنێ مابووم...مەرڤ ژ من درەڤیان و من ژی خوە دووری وان دگرت داکو نەرەحەتی نەدا وان... دەرگێ کار و خەباتێ ل بەر من دادابوون. کەسەکی کار نەددا من: " حەیف، کارێ ل گۆر تەل با مە تونە... "، " مخابن جەم مە جیێ کار تونە "، -مرۆڤێن قوولخادا ب ڤی رەنگی

بەرسیڤا من ددان...

لێ رحەتی و خوەشیا من د ناڤا کار دا بوو و کار ژی " تونە بوو ".

ئۆدەکە مە ژی پەی گرتنا منرا ژ دەستێ مە هلدابوون و پاشدا نە ددان.

رۆژێ دژوار و شەڤێ بێ خەو دهاتن و دبوهورین... کەسەکی دەستێ کۆمەکدارییێ درێژی من نەدکر...

***

سالا ١٩٣٩ ل ئەرمەنیستانێ تڤدارەکە دەرباسکرنا جەژنا ١٠٠٠ سالیا دەستانا گەلێ ئەرمەنیا " ساسوونسی داڤیت " ددیتن. چەند سالا پێشدا من ب زمانە مە شاخەکە " ساسوونسی داڤیت " ە بچووک ژ جامێرەکی نیڤیسیبو. ئەو " داوودێ سامسوونێبو ". من وەرگەرا وێ ب زمانێ ئەرمەنکی دابوو رێداکسیۆنا کۆڤارا " خۆرهردایین گراکانووتیوون " ئێ (ئەدەبیەتا سۆڤیەت).

ڤالاییەکە مەزن بوو بۆنا من وەختێ هژمارا کۆڤارێیا ٨ -٩ دا یا سالا ١٩٣٩ ئەو هاتە چاپکرن. پەی کەربوونا سێ سالارا ئەز دیسا د ناڤا ئەدەبیەتێدا هاتمە خویا کرن.

هەزارسالیا دەستانا " ساسوونسی داڤیت " ب شاینەتی تەمامیا وەلێتدا دەرباس دبوو. وەکیلێد هەموو کۆمارێن وەلێت هاتبوون یێرێڤانێ... ١٦ ئێ ئیلۆنێ پەی جڤینا شاینەتیرا بوو پلێنوما یەکیتیا نڤیسکارێن تەمامیا یەکیتیا شێورێیا ٧ یە ب سرێیە فرە کو ب تەمامی پێشکێشی جەژنا هۆبەلیانا دەستانا " ساسوونسی داڤیت " کریبوو. کاتبێ یەکیتیا نڤیسکارێ سۆڤێتێ پێشن ئالێکساندر فادییێڤ خەبەردا.

هەما وان رۆژا ل با من فکرەک پێشدا هات: " گەلۆ نابە ئەز دەرحەقا دەرد و خەمێ خوەدا فادییێڤرا بێژم؟ نە ئاخر ئەز ب خوە ژی بووبووم دەلەگێ جڤینا نڤیسکارێد یەکیتیا سۆڤێتێیا پێشن. بەرێ چەند جارا ژی

هاتبوومە هلبژارتنێ وەکو ئەندامێ سەروێرتیا یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانا سۆڤیێتیێ و بوومە تەشکیلدار و سەرۆکێ بەشا نڤیسکارێن کورد.... "

ب ڤان متالا من ئەو شەڤا درێژ سافی کر. و سبەترێ من ژ فادێییێڤرا تێلێفۆن کر و ژێرا گۆت کا ئەز کیمێ و هیڤی ژێ کر کو بۆنا پرسەکێ چەند دەقا من قەبوولکە. ئەوی هیڤیکرنا من تەخسیر نەکر.

ئالێکساندر فادێییێڤ ل مێڤانخانا " سێڤان " یە تەزە چێکریدا دما. ئەوی ب بەشەرەکە خوەش ئەز قەبوول کرم. گوهـ دا خەبەردانا من و داوی ژ منرا گۆت کو بەر خوە نەکەڤم، بێهنا خوە فرەهـ بکم و گۆ:

– هەر تشتێ پاک بە...

فادێییێڤ ڤەگەریا مۆسکۆڤایێ. " لێ پرسا من وێ چاوا بە؟ " –من ب خوە ژ خوە دپرسی. و دیسا و دیسا بەرسیڤا من ددان: " کار تونە... "

هەتا کینگێ؟ چاوا بکم و ژ کێرا بێژم؟

رۆکێ سبێ زوو ب گەر نزانم چاوا گهیشتمە بەر ئاڤایا پۆستێ. وێ دەمێ قەی بێژی یەکی ئەز دەفاندمە هووندرێ ئاڤاییێ بەشا تێلێگراما. من فادێییێڤرا تەلەگرام شاند کو مینا بەرێ بێ کارم و ئۆدا مە ژی شووندا نادن...

دوو سێ رۆژ وێ ئۆرتێ دەرباس بوون... منرا گۆتن کو ژ مۆسکڤایێ سەر ناڤێ من تێلێگرام هاتیە گۆتی هەرمە مالا نڤیسکارا وێ هلدم. ئەز ب لەز چوومە مالا نڤیساکارا من تێلێگرام هلدا.

تێلێگرامێدا نڤیسیبوو: "یرێڤان، مەیدانا سەر ناڤێ لێنین، یەکیتیا نڤیسکارا، نڤیسکار حەجیێ جندی جەواریرا. من هارووتیوونیانرا خەبەر دایە. ئەو کو ڤەگەریا وێ کۆمەکێ بدە وە. ب سلاڤ –فادێییێڤ". تێلێگرام ٢٧ ئێ مژدارێ سالا ١٩٣٩ شاندبوو.

(هارووتیوونیان (هارووتیوونۆڤ) سەرۆکێ پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانا سۆڤیێت یێ پێشن بوو. ف. ح.)

بەلێ پەی وێ تێلێگراما مزگینیێرا تە قەی دگۆت بارەکی گران ژ سەر پشتا من رابوو. ناڤا عەمرێ مندا گوهاستنێد مەزن قەومین: ب ناڤجیتا ئالێکساندر فادێییێڤ ئەز د ئینستیتووتا ئەدەبیاتێ و زماندا هلدامە سەر کار. ئۆدا مە پاشدا دان.

هەستێ شابوونێ د ناڤا روح و سەودێ مندا چێ بوو.

د وێ دەمێ دا بۆنا من کارێن منە زانیاری و ئەدەبیاتێ بوونە بەربێن. من بۆنا چاندا مە خوە دا بەر گرانیا مەزن داکو ئۆجاخێن چاندا مە نەیێنە تەمراندن.

***

ژ رۆژا ئازادیێ سال دەرباز بووبوون ئەز دڤێم سالا ١٩٧٢ بوو. رۆژەکێ بۆنا خزمەتەکێ ئەز چووبوومە مالا نڤیسکارا. من ل ور کارێ خوە قەداند و ئەزێ ئیدی ژ ئاڤاییێ دەرکەتاما گاڤا ستێپان کوورتیکیان– رێداکتۆرێ کۆڤارا " سۆڤیێتاکان گراکانووتیوون " ئێ (ئەدەبیاتا سۆڤیێتیێ ب زمانێ ئەرمەنکی) راستی من هات ئەز تەکلیفی ئۆدا خوە کرم.

من ژێرا گۆت:

– من سێ سەرهاتیێن تە وەرگەراندیە سەر زمانێ کوردی.. مخابن من خوەرا نەئانینە داکو پەشکێشی تە کرا...

– زەف رازیمە حەجیێ پسمام و ئەوی گۆت. لێ ئەز دەرحەقا تشتەکی دنێدا دخوەزم تەرا بێژم...سلستچیێ تە کیراکۆزۆڤ تێ بیرا تە؟

– ئێ، برا من گۆتێ مەرڤێ ئوسا چرا تینی بیرا من ئەز وی بیر ناکم...

– دە ببهە! ئەوی گۆت. –ئەز و کیراکۆزۆڤ د ئۆداکێدا گرتی بوون...

– برا؟ ئای چ عەجێب ئەو وەکی...

– ئەرێ ئەرێ! ستێپان کوورتیکیان بەر گلییێ مندا هات. –هەما ئەو رێچگەر ب منرا تەڤایی دحەبسخانێدا بوو و گرتی بوو ئەو ژ گشکا زەفتر بەرخوە دکەت و دگۆت: " نە ئاخر ئەز سلستچی بوومە، من نەنەرە ئانینە سەرێ خەلقێ هێسیر... "

نەهەق کەلۆگری دبوو. جارەکێ گلی کر و گۆ:

– گرتیکی مەیی کورد هەبوو ناڤە وی حەجی...

– حەجیێ جندی؟ من ژێ پرسی.

– ئەرە، هەما ئەو بوو... رۆکێ من دینا خوە داییێ حەجی دەستەکی خوە ژ بەریکا خوە دەرناخە. من سەر ویدا کرە قیژین و گۆتێ: " دەستێ خوە ژ بەریکا خوە دەرخە! " ئەوی دەرخست... و من دی... وەکی دەستێ وی زەندێدا تونەبوو. وی چاخی ئەز بەر خوە نەکەتم لێ نها... دکم بیرا خوە، دخوەزم عەردێدا هەرم...دەه رۆژا حەجی د ئۆدا مەدا ل بەر دیوێر سەکنی بوو...لێ ئەوی قەت تو گونە هلنەددا ستویێ خوە؟ رۆکێ ژێ ئەز کارێ خوەڤا مژوول بوم. پاشێ من ل حەجی نهێری چ ببینم؟ حەجی کاخەزەک ل دیوێر خستبوو و پێرا خەبەر ددا. چووم بنهەرم کا چ کاخەزە؟ سی مانێت (زووبل) بو شکلێ لێنینێ ل سەر. ئەز عەجێبمایی مام و ئەز حەرس بووم... من پەرە هلدا و کرە بەریکا وی...

– بەلێ، بەلێ –من گۆتە ستێپان، –ئەو ئەز بوومە. من ب شکلێ لێنینرا خەبەر ددا، گازنێ خوە دکر و شکایەت دکر... راستە دەه رۆژا وانا ئەز دامە سەکناندنێ...، لێ من ئوسا ژی گونە هلنەدا سەر خوە و شەڕ نەئاڤیتە خوە و هەڤالا...

...تێ بیرا من –من گۆتێ –خوەیێ گرتیا هەر مەه گرتییێ خوەرا ٣٠ مانات دشاندن. جارەکێ من ئەو ٣٠ مانات ستەنت لێ ل سەر کاخەزا کو نڤیسی بو: " حەجی، ئەز ژ تەرا ٣٠ ماناتی دشینم " –دەستنڤیسارا

کەڤانیا من نیبو. ئەز پز بەر خوە کەتم و من خوە خوەرا دگۆت: " هلبەت، ژن و زارۆکێ منە هێسیر ژی گرتنە و یانێ ژی سرگوون کرنە...گەلۆ چ هاتە سەرێ وان؟ "...ب متالێد خراب و حالەکی دژوار و زەلوولیا کەلێ بیر کری، من سەرێ خوە دیوێر دخست و پر دژوار مەهەک دەرباز کر. ئەز بێسەبر ل هیڤیا مەها نوو بووم: کا وێ پەرە بێن یان نا؟ بەخترا مەها دن پەرە هاتن و ناما کەڤانیا من ژی پێرا.

پاشوەختییێ پێ هسیام کو وێ جارێ باخچێ زارادا زەینەڤێ کار دکر و هەیەت هاتبوو و سەروێرێ نەهشتبوو کو بێ ژ پەرا منرا بشینە: ئەوێ ژی هیڤی ژ هسرەتا قیزاپا من کربوو وێ شاندبوو...

ئەز و ستێپانێ جامێر ئێپێجە وەخت کەرولال د ئودا ویدا روونشتیبوون...

ئەوی کەس قەبوول نەدکر و تێلێفۆنا خوە ژی کەر کربوو...

هەر یەکی ژ مە د دلێ خوەدا زەلوولی و زولما کەلێ دانی بیرا خوە...

***

پاشی گرتنا خوە حەجیێ جندی کارێ دیسێرتاسیا (تێزا) خوە بەردەوان دکە.

سالا ١٩٤٠ مەها چلە (دێکابرێ) حەجیێ جندی دیسێرتاسیا (تەز) خوە ب تێما " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " خوەی دکە و یەکدەنگی ناڤێ کاندیداتێ (دۆکتۆر) زانیستییێ فیلۆلۆگییێ دستینە (ئەو بوو دۆکتۆرێ کوردی پێشن).

هژمارا رۆژناما " سۆڤێتاکان هایاستان " (ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ) یا ٧ ئێ یانڤارا سالا ١٩٤١ ئێدا هاتیە نڤیسارێ:

"جڤینا شێورا زانیاریێ یا ئینستیتووتا ئارمفانێیا ئەدەبیاتێ و زماندا هەڤ. حەجیێ جندی ب تێما دەستانا جمعەتا کوردایا "کەڕ و کولک"

دیسێرتاسیا خوەی کر. ئەوی خەباتەکە فیلۆلۆگیێ مەزن کرییە. سی شاخێد وێ بەرەڤ کرییە و لێکۆلینێن وان کرییە... "

دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ چەرکەزێ رەش نڤیسیە: " ب کتێب –دیسێرتاسیا " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " حەجیێ جندییێ ٣٢ سالی ل ئەرافێ مەیدانا عولم خوە کشف کر وەکو کوردزانەکی شەرازایی گهشتی. وێ دها راست و ب جی بوویا ئەگەر سەڤا وێ جارەکێرا ناڤێ دۆکتۆرێ زانیاری (یا دەرەجا دودا) فیلۆلۆگیێ بدانا وی ژ بەر کو وی چاخی ئەوی " نۆرما " (چاپنیش) دۆکتۆریێ ئێدی ب رێدەیی تژی کربوو "...

حەجیێ جندی سالا ١٩٥٦د " دەهرۆژێد ئەدەبیاتا و ئیسکووستڤا (هونەرمەند) ئەرمەنییایا ل مۆسکڤایێ " حازر بوویە. حەجیێ جندی نڤیسییە: " ... د وان دەهرۆژیادا ئەدەبیاتا گەلێ کورمانجایێ سۆڤێت ژی هاتە کڤشێ... من سالا ١٩٥٦ ل سەرا مۆسکڤایێ یا ستونخەملی دا ب زمانێ کوردی هەلبەستا خوەی " ئەدلاییی " خوەند... "

حەجیێ جندی سالا ١٩٤٠ ئی پرتووکا "حکیاتێد جمعەتا کوردا " ب زمانێ ئەرمەنکی چاپ دکە.

١٣

سالێد شەڕێ جیهانی یێ دویەمین

وەختا دەستب شەرێ وەتەنیێ بوو وەشانخانا ئارمفانێ (یا ئاکادەمیا زانیارییێ) پرتووکا حەجیێ جندی " ئێپۆسا (دەستانا) جمەتا کوردایە کەر و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " وەشاند کو ب ناڤەڕۆکا خوەڤا بوو سمبۆلا ئالتنداریێ.

سالێد شەرێ جیهانییێدا حەجیێ جندی د ناڤا بنەلیادا خەباتا ئاگیتاسیۆن دکە و بریارێد پارتییێ و دەولەتێ و پڕوپاگەندەی ئینفۆرمبیوورۆیا سۆڤێتییێ د ناڤا گەلدا بەلا دکە.

پایزا سالا ١٩٤١ ئێ مالا مە " کاخەزا رەش " ستەند. ژ بۆ ولۆ لێکربوون کو ئاپێ من خاچۆ جەواری دشەڕدا شەهیت بوویە...

کۆمیتێیا کۆمسۆمالا حەجیێ جندی وەکو زانیارێ کۆمسۆمۆل، زانەیێ زمانێ کوردی و ئەرمەنی دشینێ ل ناڤچا ئەلەگەزێ و تالینێ بۆنا گوندێد ئەرمەنیا و کورددادا دەرسا بخوونە. وێ هنگێ ژ دەنگبێژ و زاربێژێن کورد و ئەرمەنی کو زارگۆتنا وەختێ شەڕ سێوراندبوون زارگۆتنە بەرەڤ دکە. ل سەر هیمێ وان قنیاتا گۆتارا وی یا " مۆتیڤێد مێرخاسیێ و وەتەنحزیێ زارگۆتنا کوردادا " سالا ١٩٤٢ ب زمانێ ئەرمەنکی چاپ دبە. وان سالا حەجیێ جندی ب هەستێ وەلاتپارێزیێ و مێرخاسییێ ڤان پرتووکێن خوەیە ب زمانێ کوردی چاپ دکە: "وەتەن" (کلامێن کوردایەن مەرخاسیێ ب هەڤکاری و تەڤگەلی و رەداکتۆریکرنا شوخلڤانێ هونەرمەندیێ یێ ئەمەکدار سامسۆن گاسپاریان (١٩٤٢)، " ئەولێدێد وەتەن "، سترانێد دەرحەقا وەتەنێدا ب هەڤکاری و رەداکتۆریکرنا س. گاسپاریان (١٩٤٣).

سالا ۱۹٤۱ -۱۹٤۲ حەجیێ جندی تەکلیفی بەشا ئینستیتووتا پێداگۆگییێیا ئاسیرانتوورایێ دکن کو وەکە دەرسبێژێ زمانێ فارسی کار دکە. سالا ۱۹٤۲ ئەو کورسێد ئارتیستێد تیێاترۆیا ئەلەگەزێییێ کوردی یا دەولەتێدا دەرسێ زمانێ کوردی و زارگۆتنا کوردا ددە. رۆژناما " سۆسیالیستاکان ئووخیۆڤ " دا (" ب رییا سۆسیالیزمێ ") تەباخا سالا ۱۹٤۲ ئا ئەم دخوونن: " دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ حەجیێ جندی ئارتیستێد تیێاترۆیا کوردا هینی خسووسیێد زمانێ کوردی و فۆلکلۆرا کوردا دکە ". ئەو ۱٤ شانۆیێن دراماتوورگێد ئەرمەنییایێن قەدیم و تەزە وەردگەرینە کوردی. ئەو گشک سالێد شەڕ و پەی شەڕدا د تیێاترۆیا ئەلەگەزێ یا کورددادا تێنە نیشاندایێ: وەکو مە، " پەپۆیا " گ. سووندووکیان، " نامووس " و " روحێ نەس "، ییێن ئا. شیرڤانزادێ و " قەیا " یا ڤرت. پاپازیان، " نەزەرێ مێرخاس " یا د. دێمیرچیان، " حەیفەلدان " یا ن. زاریان و ییێن دن.

سالا ۱۹٤۵ سەدرتییا ئاکادەمییا رشس ئەرمەنیستانێ یا زانیستی حەجیێ جندی دیار دکە وەک سەرکارێ ئاسپیرانت نورێ پۆلاتۆڤا.

سالا ۱۹٤۵ چەند رۆژا پێشیا خلازبوونا شەڕ، یەکێ گولانێ ل یێرێڤانێ دیرەکتۆرێ (سەرۆکێ) تیێاترۆیا ئەلەگەزێ یا کوردی دەولەتێ جەردۆیێ گێنجۆ وەفات دبە. مرنا هەڤالێ حەجیێ جندی یێ نێزیک نە کو تەنێ بۆنا وی ئوسا ژی بۆنا چاندا کوردا زیانەکە مەزن بوو. حەجیێ جندی دنیڤیسە: " جەردۆ هەر دەرا بۆنا هەڤال و هۆگرا دبوو شێوردار و ئالیکار... ژ مەریا حزدکر و ب شەواتا دلێ خوە و ب کێلما خوەش حەیر -هەوەس ناڤا دۆر و بەرێ خوەدا ب پێشدا دانی. ئەو خوەیی خەبەرێ خوەش بوو، زارخوەش و دلنازک و خەمکێش بوو... رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " بوو، ئەوی رۆژنامە دخەملاند. پاشێ گوندێ ئەلەگەزێدا بوو دیرێکتۆرێ تیێاترۆیا

کوردایا دەولەتێ. ل ڤر ژی کارێ خوە ب رووسپیتی قەداند. جەردۆ پڕ گەلحز بوو... "

حەجیێ جندی پەی مرنا جەردۆیێ گێنجۆرا هەر سال سسێ مەها گولانێ دچوو سەر مەزەلێ هەڤالێ خوە. لێ پاشێ کولیلک دبرن سەر مەزەلێن جەردۆیێ گێنجۆ، ئەمینێ عەڤدال و هراچیا کۆچار.

لێ سالێد عەمرێ خوەی داوییێ ئیدی نکاربوو بچوویا.

حەجیێ جیندی سالا۱۹٤٦ دناڤا جەرگێد پارتییا کۆموونیستدا تێ قەبوولکرن. هەما وێ سالێ ژی ب مێدالا " بۆنا خەباتا ئەفات ل شەرێ وەتەنییێ یێ مەزندا " تێ رەواکرن.

١٤

ئەلیفبا كوردی یا كیریلیا تەزە

سالا ١٩٤١ ئێ نڤیسارا حەجیێ جندی یا دیسێرتاتسیۆنێ " كەڕ و كولكێ سلێمانێ سلیڤی " وەک پرتووک حازر بوو كو چاپبە. لێگەرین ب ئەرمەنكی، تێكست ب كوردی، ئەرمەنكی و رێزیووم و پێرادانۆک رووسی. تێكست ب حەرفەد مەیە لاتینی هاتبوون رێزكرن. وی وەختی پرتووكێن كوردی چاپ نەدبوون و حەرفێن لاتینی هاتبوونە هلدانێ. حەجیێ جندی ل پەی هەڤ بۆنا حەرفێن كوردی ناما دنیڤیسە بۆ وەزارەتا رۆناكبیریێ... ب قایلبوونا دیرەكتۆرێ ئینستیتوتا زمان و ئەدەبیاتێ مێلیكیان تێكستا دەستانا " كەر و كولكێ سلێمانێ سلیڤی " یا بژارە كو دپرتووكێدا هەبوو جارا ئەولن ب حەرفێن كیریلی هاتە چاپكرنێ.

ئەو وەختەک بوو گاڤا ب بریارا دەولەتا سۆڤێتیێ گەلە كۆمار و د ناڤ وانادا ئوسا ژی گەلێن بچووک (كێمنەتەو) تیپێن رووسی قەبوول دكرن ژ بۆ ئەدەبیاتا خوە.

ئەڤ نڤیسارا كاتبێ كۆمیتەیا تێرمینۆلۆگیێ یا زانیاریێ پرۆفێسۆر س. خازاریان هەواسكارە كو ئەوی ٢٠ئێ ئاداری سالا ١٩٤١ نڤیسیيە:
" هەڤالێ حەجیێ جندی! سپارتنە وە ل سەر هیمێ ئەلیفبا رووسی ئەلیفبا زمانێ كوردی حازركن و بدنە كۆمیسایاتا (وەزیرەتا) رشس ئەرمەنیستانێ یا رۆناكبیریێ بۆنا تەستیقكرنێ. وەخت هەتانی ٣٠ ئێ ئادارا ئیسال ".

حەجیێ جندی ئەلیفبا كوردایا كیریلی تەزە حازر دكە (ئەوا كۆ ئەوی " كەڕ و كولكدا " دابوو خەبتاندن هەبەكی ددە گوهاستنێ). ئەو ئەلیفبا

سسێ هەزیرانێ سالا ١٩٤١ ئێ ژ ئالیێ شێورا وەزارەتا ر ج س ە ڤە تێ تەستقكرن.

لێ شەڕێ جیهانی یێ دویەمین مەجال نەدا كو پرتووكێن كوردی ب حەرفێن كیریلی چاپ بن. سالا ١٩٤٤ ئا حەجیێ جندی سەرۆكێ یەكیتیا نڤیسكارێن رشس ئەرمەنیستانێ ن. زاریانرا دنڤیسە كو " گوه بدنە سەر چاپكرنا پرتووكێن كوردی و حەرفێن نوو ".

٢٥ ئێ ئاداری سالا ١٩٤٤ دەوسگرتیێ وەزیرێ ر ش س ئەرمەنیستانێ یێ رۆناكبیریێ یێ گەلەری خازاخێسیان حەجیێ جندیرا دنڤیسە: " بۆنا دیسا لێنهێرندنا ئەلیفبا كوردی كو تیپێن رووسیبە، هێڤی دكم پرۆژەیێیەكی حازر كن و بدنە وەزارەتێ ".

٢٥ ئێ هەزیرانێ سالا ١٩٤٤ ئەلیفبا تەزە كو خودانێ وێ حەجیێ جندی بوو ژ ئالیێ وێ وەزارەتێ ڤە تێ لێنهێراندنێ و قەبوولكرنێ. ئەندامێن وێ وەزارەتێ بوون ئەندامێد ئاكادەمیا ر ش س ئەرمەنیستانێ یا زانیاریێ وەک گ. خاپانسیان و ه. ئاچاریان و ئوسا ژی ئە. عەڤدال، و. نادری، ج. جەلیل، نوورێ پۆلاتۆڤا، ن. ماخموودۆڤ و خازاخێسیان.

سالا ١٩٤٦ ب وان حەرفان " ئەلیفبا " حەجیێ جندی چاپ دڤە. هەما وی چاخیدا ژی دەستب وەشاندنا بەرهەمێن نڤیسكارێن كورد ب حەرفێن كیریلی (رووسی) دبە.

ب ڤی ئاوایی دەست ب پێشداچوویینا چاندا كوردایا پاشی شەڕ دبە.

١٥

سالێن ٥٠ ئی میانی سالێن ٣٠ ئی

نیڤێ سالێن پێنجییی دیسا ئۆجاخێن کوردی ێن چاندی و کوولتووری و زانیاری ل کۆمارا ئەرمەنیستانێ ڤەبوون.

ل پایتەختێ کۆمارا ئەرمەنیستانێ ل یێریڤانێ دیسا رۆژناما " ریا تەزە " هاتە وەشانێ کو سالێن ١٩٥٥ و ١٩٥٦ حەجییێ جندی وەک کاتبێ بەرپرسیار کار دکە. بۆنا رۆژناماڤانێد جاهل ئەو و ئەمینێ عەڤدال دبنە دەرسدار.ل یێریڤانێ بەشێ رادیۆیا کوردی ڤەدبە کو دەنگ و سترانێن کوردی بەلایی چار ئالییێ جیهانێ دکە.

هەما وێ سالێ ژی د خوەندنخانا ئەرمەنیایا پێداگۆگییێدا بەشا کوردی ڤەدبە. حەجییێ جندی ل وێ دەرێ دەرسێ زمانێ کوردی و ئەدەبیەتا کوردی ددە. سێ سالا جارەکێ کتێبێد وی یێ دەرسا وەک " ئەلیفبە " و " زمانێ دێ " ژ بۆ کۆما سسیا چاپ دبن.

حەجییێ جندی هەرسال مەهەکێ هاڤینێن سالێن ١٩٤٦ -١٩٨٤ د کوورسێن داها باش حازرکرنا مامۆستادا (ئاتێستاشیۆن) کو وەزارەتا ئەرمەنیسیانێ یا رۆناکبیریێ ئامادە دکرن، ب دەرسدارێن زمان و ئەدەبیاتا کوردیرا دەرس دەرباس دکرن.

سالا ١٩٥٥ حەجییێ جندی بۆنا کارێ خوەیی بەربچاڤ د دەرەجا کوردزانیێیدا ب ئۆردێنا " نیشانا حورمەتێ " تێ رەواکرن.

سالا ١٩٥٨ ل باژارێ تاشکێنتێ کۆنفێرانسا نیڤیسکارێن وەلاتێن ئاسیا و ئافریکایا جیهانێ دەرباس دبە. حەجییێ جندی دبە دەلەگاتێ وێ کۆنفەرانسێ.

سالا ١٩٥٩ ئانەگۆری بریارا سەدرتیا ئاکادەمیا ر ش س ئەرمەنیستانێ

یا زانیستییێ حەجییێ جندی ژ ئینستیتووتا ئەدەبیاتێ یا سەر ناڤێ م. ئابێخیان جیگوهێزی سێکتۆرا رۆژهلاتزانییێ دبە و ل ور بەشێ کوردزانییێ ئامادە دکە و دبە سەرۆکێ وێ بەشێ. سایا حەرەکەتێ وییی تەشکیلدارییێ و کارێ وییی خوەنەهێڤشاندی دپارێدا بەرە بەرە ئاسپیرانت و کاندیداتێد زانیارییێ پێشدا تێن. ئەو کارەکی مەزن دکە بۆنا کوردزانییێ بگهینە هێلانێ نوو. لێکۆلینێن فیلۆلۆگییێ و ئێتنۆگرافییێ و دیرۆکێ تێنە چاپ کرنێ.

" ئەز تەنێ دخوازم ئەمەکێ وەیی مەزن د کارێن سازکرنا بەشا کوردزانییێ و کفشکرنا دەرەجا کوردزانییێ و راست رێکرنا پرۆفیلا وێ بدمە کڤشێ. وە ئەو یەک حەساب کریە وەکو مەرەمەکی عەمرێ خوە و سالێد عەمرێ خوەیە هەرە باش پەشکێشی وێ کریە، " دیرەکتۆرێ (سەرۆکێ) ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ ئاکادێمیک نیکۆلای هۆڤهانیسیان د ناما خوەیە بۆنا ٨٠ سالیا بووینا حەجییێ جندیدا نیڤیسییە.

سالا ١٩٦٠ حەجییێ جندی دبە دەلەگاتێ کۆنفەرانسا رۆژهلاتزانییێ یا جیهانێیی ٢ ئا کو ل مۆسکڤاییێ هاتبوو ساز کرن. پەی مۆسکڤایێرا ئەو دچە لێنینگرادێ. ژ سالا ١٩٤٦ حەتانی سالا ١٩٦٤، حەجییێ جندی گەلەک پرتووک و گۆتارێن زانیارییێ و بەرەڤۆکێن زارگۆتنێ چاپ دکە. ژ ڤان پرتووکان: " بەیت -سەرهاتیا گەلێ کورد " مەم و زینێ " ب زمانێ ئەرمەنکی، " شاخێد " کۆرۆخلی " یێ کوردی " ب زمانێ ئەرمەنکی، جلدێد حکیاتێد جمعەتا کوردا ١ و ٢ (ب زمانێ کوردی)، " بەیت – سەرهاتییێد کوردایێ ئێپیکیێ " ب زمانێ روسی (مۆسکڤا)، " ئۆچێرکا ئەدەبیەتا کوردایێ ئەرمەنیستانا شێورێ " ب زمانێ ئەرمەنکی، بەرەڤۆکا هەڵبەستێن هەلبەستڤانێ ئەرمەنی ب ناڤ و دەنگ سایات- نۆڤایە کو وەرگەراندیە سەر زمانێ کوردی (تەڤی فێریکێ ئووسڤ) و بەرەڤۆکا سەرهاتیا (چیرۆکا) " سبا تەزە " ب زمانێ کوردی و یێن دن.

١٦

"ئەز ب دل دۆکتۆرێ زانیارییێ یێ کوردی پێشن بمبارەک دکم"

(ژ تێلێگراما سێدا روودێنکۆ)

٣٠ ئێ ئیلۆنا سالا **١٩٦٢** سەرا جڤینێن ئاکادەمیا ئەرمەنیستانێیا زانیستێدا بوو جڤینا شێورا زانیارییێ یا ئینستیتووتا ئەدەبیاتا یا ل سەر ناڤێ م. ئابێخیان و ئینستیتووتا زمێن ب تەڤایی.

پرسا بێ خوەیکرنا دیسێرتاسیا ناڤێ دۆکتۆرییێ (یا دەرەجا دودا) بدنە حەجییێ جندی دهاتە لێنهێراندنێ. رێسێنزێنت -ئاکادێمیکێ ئاکادەمیا رشس ئەرمەنیستانێ یێ زانیارییێ دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ ئارارات خارێبیان، دۆکتۆرا فیلۆلۆگییێ ئارمێنووهی سراپیانێ و کاندیداتێ فیلۆلۆگییێ ئەمینێ عەڤدال خەبەر دان و رێسێنزییا دۆکتۆرا عولمێد تاریخێ سربووهی لیسیسیانێ خوەندن.

" ب حەسابهلدانا ئەمەکێ حەجییێ جندی د پێشدابرنا کوردزانیا سۆڤێتییێ دا د دەرەجێن فۆلکلۆرزانییێ، زمانزانییێ، ئەدەبیاتزانییێ و ئوسا ژی بۆنا وێ یەکێ، وەکی کارێن وییە د دەرەجا فۆلکلۆرێدا ئالییێ کەمالا خوەدا ژ گۆڤەکا کوردزانییێ دەرتێن و دبنە ئەمەکەکی فەرز ناڤا فۆلکلۆریستیکا تۆمەریدا، شێورا زانیارییێ یا تەڤایی بریار کر کو ناڤچیگارییێ بکە بەر کۆمیسییا (مۆسکۆڤاییێ) ئاتێستاسیۆنە هەرە بلند بۆنا بێی خوەیکرنا دیسێرتاسیا ناڤێ دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ بدنە حەجییێ جندی. "

ژ مۆسکۆڤاییێ بریارا کۆمیسیا ئاتێستاسیۆنا هەرە بلند دەرەنگی دکەت. هنەکا دژی حەجییێ جندی عەمەل دکرن و ژ ئالییێ هنە " رەوشەنبیرا " دا راپۆر دچوونە مۆسکۆڤاییێ.

لێ هەقییێ ئالت کر و مە بەری گشکا تێلێگراما بمبارەکییێ و شابوونێ ژ کوردزانا دیار سێدا (مارگاریتا) روودێنکۆیێ ستەند. پاشێ باڤێ من ب دەها نامە و تێلێگرامێن بمبارەکییێ ستەندن.

ژ نەما کوردزانێ دیارە ئی. سووکێرمان:

" ئەز ب دل و جان وە بمبارەک دکم دۆکتۆرێ مەیی پێشن...ئالتنداری هاتە دەستانینێ مقابلی پاشدماین ئا کوردا و دوتیرەتیا هەتا هەتایێ و وەکو کو کوردا دها گەلەک زیان دانە هەڤ نە کو دژمنێ وانا... "

مەها جۆتمێهێ فیلۆسۆفا ئەرمەنیایا دیار دۆرا سوورێنۆڤنا دانیێلیانێ مەرا گۆت کو دیرەکتۆرێ ئینستیتووتا ئاکادێمیا ت ر ش س زانیستی یا فیلۆسۆفییێ و سەرۆکێ کۆمیسیا ئاتێستاسیۆنا هەرە بلند ئاکادەمیک بۆنیفاتی مخایلۆڤیچ کێدرۆڤ ب ژ نا خوەڤا مێڤانێ وێنە. ئەوێ گۆت کو ئەوی دەرحەقا پرسا دۆکتۆریا حەجییێ جندیدا گلی کرییە و وەختێ پێ حەسیایە کو دۆرا سوورەنۆڤنا حەجییێ جندی ناس دکە و دکارن راستی هەڤدو بێن گەلەکی شا بوویە و گۆتیە: " ئەز دخوازم وی مەرڤی ببینم. "

بۆنیفێتی کێدرۆڤ و کولفەتا ویە نازک رۆژا کڤشکری بوونە مێڤانێ مالا باڤە من. ژ زاڤاییێن حەجییێ جندی شەکرۆیێ محۆیی و فێریکێ ئووسڤ حازربوون.

ئاکادێمیک کێدرۆڤ گلی کر: " حەجییێ پسمام ل کۆمیسیا ئاتێستاسیۆنا هەرە بلند چەند راپۆرێ بێ سەری (بێ فەمیل) مقابلی وە هاتبوونە ستاندنێ ب جوورێن نامە و تێلێگراما... وەختێ کارێ وە دهاتە بهیستنێ ژ بۆ تەستیقکرنا ناڤێ دۆکتۆرییێ بێی خوەیکرنا دیسێرتاسیا (ب ڤی تەهەری دەگمە مەرڤ ناڤێ دۆکتۆرییێ یێ دەرەجا دودا دستینن)، گۆتن کو چەند راپۆرێ بێ سەری هەنە (ناڤێ خوە نەدنڤیسین) و چەند حەب خوەندن... بەخترا ناڤبری دانێ کو سەحەت نیڤەکێ، دو سەحەتا

کشاند. مەجال کەتە من دها هوورگلی ناسیا خوە بدمە شوخلە وە و فکرێن یەکی کورد و یەکی ئەرمەنی ییی زانیار بخوونم. پاشە من سەرهاتیا عەمرێ وە و بیبلییۆگرافیا وەیە پر دەولەمەند خوەندن و کتێب و مقالێ وەیە کۆمیسیا ئاتێستاسیۆنا هەرە بلندرا شاندی نهێرین... ئەز زەندەگرتی مام: " مەرڤەک و هاقاس خەبات؟ ". من بریار کر پلێنوومێدا خەبەردم...

پلێنوومێدا من گۆت کو ژ تەمامیا داکوومێنتاسیا من دەرخست کو ناڤا عەمرێ کوردێد سۆڤێتیدا حەجیێ جندی رێبەرە، خوەندکار و ئاسپیرانت و کاندیداتێ زانیاری یێ پێشن بوویە و هیمدارەکی ئەدەبیاتا کوردایا سۆڤێتییێیە. نڤیسکار و تەرجمەچی و مامۆستا و خودانێ پرتووکێن دەرسا و خودانێ ئەلیفبا کوردی یا تەزەیە ب حەرفێن کرلی و فۆلکلۆریستێ مەزن و شوخلکارێ مەخلووقەتییێیی دیارە، لۆمۆنۆسۆڤێ گەلێ خوەیە... من دا کفشێ کو وەختەکێ وێ مەرڤ دیسەرتاسیا بنیڤیسین د دەرحەقا کارێن حەجیێ جندی ێن ئەفراندارێ دا... من گۆت کو کارێ ح. جندی کری لایقی (ئانەگۆری) کارێ ئینستیتووتەکە زانیارییێیە و من گۆت کو وان راپۆرێ بێ سەری بەندی تشتەکی حەساب نەکن و من ژ هەموو ئەندامێن کۆمیسییا ئاتێستاسیۆنە هەرە بلند هێڤی کر کو لازمە کارێن حەجیێ جندیرا دها باش ببنە ناس.

من ترێ ئەز تەنێ خەبەرنادم، هوون، نەناسێ من، رەخ من سەکنینە... ئەو شەرکاری بوو بۆنا هەقیییێ. و وە ب کارێن خوەیە حەلالڤا ئالتنداریا گەش بر...

– ناڤا عەمرێ منی نەهێسادا دو مەرڤێن رووسێ گەلەکی ناڤدار ئالیکارییا مەزن دانە من و باڤۆ گۆت. –ئەو ئالێکساندر فادێییێڤ و هوونن مەڤانێ مەیی ئەزیز، بۆنیفاتی مخایلۆڤیچ. هوون سەر چاڤ و سەر سەرێ مەرا هاتنە.

فێریک سەردا زێدەکر:

– ستێرکا ئاپێ حەجی گەشە، ژ کەلا ستالین ئازا بوو و ڤێ پرسێدا ژی ئالت کر...

– تشتەکی بالکێشە، کو باڤە من گۆت ئەو هەردوو پرس بهارێ، مەها ئادارێدا هاتنە سێری...

پاشێ ئاکادەمیک کێدرۆڤ ب هەواسکاریکە مەزن گوه دا خەبەردانا شەکرۆیێ خودۆیە دەرحەقا حالێ کوردا ل تورکیای و عیراق و ئیران و سووریایێ...

ئاکادێمیک کێدرۆن حەیفا خوە ئانی کو ئەو گەلێ مێرخاس هەلا بندەستە و حالەکی دژوار دانە...

١٧

سەرسالييێد عەمر و كاركرنا حەجيێ جنديى سەرەكە د سالێن ١٩٦٥-١٩٩٠

پاييزا سالا ١٩٦٤، ٢٢ ئێ سێنتيابرێ هۆگرێ ح. جندى پێشەوتييێ چاندا كوردا، زانيار و نڤيسكار، مامۆستا و خودانێ پرتووكێن دەرسا بۆنا دبستانا ئەمينێ عەڤدال خاترێ خوە ژ جيهانێ خوەست.

مە باڤێ خوە ئاوڤا بەرخوەكەتى و دلشكەستى نەديتبوو. ئەوى پر درێژ سەرووبێ خوە هلنەددا و دگۆت: "حەيفا ئەمين، هەڤالەكى پر حەلال بوو، بۆرجناس و بخيرەت..."

ب خەمخوريا حەجيێ جندى ئەو هاتە دەفنكرنێ ل پانتێيۆنا يێرێڤانێ لوى جێ كو مەرڤێن ناڤدار دەفن دكن، دبستانا گوندێ قونداخسازێ (ناها ريا تەزە) كو ئەوى ل وێ وەك مامۆستا كار كربوو كرنە سەر ناڤێ ئەمينێ عەڤدال و دو پرتووكێن ئەمينێ ئەمين پەى وەفاتبوونا ويرا هاتنە وەشاندنێ.

***

سالا ١٩٦٥ حەجيێ جندى هاتيە هلبژارتن وەكو ئەندامێ سەدرتيا بەشا ئەرمەنيستانێ يا شەورا پێوەنديێن دۆست و چاندەيى تەڤى وەلاتێن عەرەبا.

بۆنا ئەمەكێ خوەيى پێداگۆگيێ و زانياريێ يێ سالێن درەژ سالا ١٩٦٦ ئەو لايقى ناڤێ پرۆفێسۆريێ دبە.

حەجيێ جندى سالا ١٩٦٨ سەر ناڤێ رێكتۆرێ ئوونيڤێرسيتێتا (زانينگەها) يێرێڤانێ ئاكادێميك م. نێرسيسيان نڤيسارەكێ دنڤيسە و هيڤى دكە كو ل بەشێ رۆژهلاتزانييێدا بەشا كوردزانيێ بێ ڤەكرن. بەلێ،

ب خەمخوريا حەجيێ جندى ل زانينگەها يێرێڤانێ د بەشێ رۆژهلاتزانييێدا بەشا كوردزانيێ ڤەدبە كو ژ سالا ١٩٦٨هەتا س. ١٩٧٤ دبە دەرسبێژێ زمان و ئەدەبيات و فۆلكلۆرا كوردى.

سالا ١٩٦٨ ئا ٦٠ ساليا بووينا حەجيێ جندى تەمام دبە

" خەباتكارێد كابينێتا (ناڤەندا) كوردى يا ئينستيتووتا رۆژهلاتزانيێ ڤاناتێ كوردۆ، ئى. سووكێرمان، م. روودێنكۆيێ، ژ. مووسايێليانێ، ز. يووسووپۆڤايێ، ى. ڤاسيليێڤايێ ب دل كوردزان، بەرەڤكر و زانە و لێكۆلينەرێ ئەفراندنا گەلێ كوردايێ مەزن و نوردار و نيڤيسكارێ كوردايى ناڤدار بمبارەک دكن... وە دناڤا وەختەكى كورتدا ئەوقاس فۆلكلۆرا كوردا بەرەڤ كر و چاپ كر وەكە كو هەموو كوردزانێ بەرى وە ناڤا سەد ساليدا كربوون... تو دەرەجەكە كوردزانيێ يا ئوسا تونە كو وە ب كارەد خوە ئەو دەولەمەند نەكربە " دناڤا سلاڤناميى دا كو وانا شاندبوو حەجيێ جنديرا تێ گۆتنێ.

حەجيێ جندى وان رۆژا ب دەها تێليێگرام و سلاڤنامە و پيرۆزنامە ستەندن.

سالا ١٩٧٠ حەجيێ جندى ب مێدالا " بۆ خەباتا ئەفات " گرێدايى ١٠٠ ساليا بووينا ڤ. لێنينڤا تێ رەواكرن.

سالا ١٩٧٢ حەجيێ جندى نامە ژ پرێزيدێنتێ (سەرۆكێ) ئاكادێميا عيراقێيا كوردايا زانيستى ستەند كو ل ور نڤيسى بوو:

"ماقولێ قەدربلند پرۆفێسۆر حەجيێ جندى.

ب حەسابهلدانا وێ يەكێ كو وە ب شوخولڤانيا خوەيە زانيستى ئەمەكەكى مەزن رێتيە بۆنا پێشدابرنا چاندا گەلێ كورد، سەدرتيا ئاكادێميا كوردايا زانيستى ٢٠ێ دەكابرێ سالا ١٩٧٢ بريار كريە دەرحەڤا هلبژارتنا وە وەک ئەندام -مقالەدارە ئاكادەميا مە...

پرێزیدێنتێ ئاکادێمیا کوردایا زانیستی ئاکاد. ئیسخان شێرزاد "

حەجیێ جندی ب بریارا سەدرتییا شێورا رشس ئەرمەنیستانێ یا تەورەبلند سالا ١٩٧٤ هێژایی ناڤە " کارکرە ئەرمەنستانەیێ زانستیی ئەمەکدار " هورمەتلی بوویە.

هەما وێ سالێ ژی ب بریارا وەزارەتا ر ش س ئەرمەنیستانێ یا رۆناکبیریێ ئەو ب مێدالا رۆناکبیرێ ئەرمەنیا خ. ئابۆڤیان تێ رەواکرن.

سالا ١٩٧٥ دویەمین تێ هلبژارتن وەکو پارلامێنتەرێ شێورا باژارێ یرێڤانێ.

سالا ١٩٧٦ حەجیێ جندی دنڤیسە: " بەرسڤەکە نەبخێر هات گهیشتە مە: کنێزا مە، کوردزانا مەشوور، ئەدەبیەتزان، زارگۆتنزان و دۆکتۆرا ئەدەبیاتزانییێ مارگاریتا (سێدا) روودێنکۆ وەفات بوو... ئەوێ ب وەشاندنا بەرهەمێن خوە نیشان دا کا سەدسالێن ناڤیندا ئەدەبیاتەکە مەیە دەستنڤیسارە چاوا هەبوویە... ئەڤ یەک بوویەرەک ئوسا بوو چاوا مەرڤ پێشیێد خوەیە ئاقلبەندە خوەیکەمال و ماریفەتا مەزن ژ خەوا هنگۆری هشیار بکە...

...مارگاریتا بۆریسۆڤنایێ نایێ ژ بیرکرنێ. وێ د ناڤا گەلێ مەدا کارەکی نەمری و ناڤەکی قەنج هشتییە... " (رۆژناما " ریا تەزە ").

ئەزێ ڤرا تەنێ دو نامایێ بچووک بێن سێدا روودێنکۆیێ بێن کو حەجیێ جندیرا ب زمانێ کوردی شاندنە رابەری خوەندەڤانا بکم:

" سەلام، هەڤالێ حەجی، پر ئەزیز!

من کتێبا تە یا پر هێژا و قیمەتلی ستەند و دلێ من گەلە و گەلە شا بوو. چاوا دبێژن برا خوەدێ سەحەت و قەواتێ بدە وە، ئاوقاس دورِ و جەواهرێد بهاگران ژ خەزنا ملەتێ کورد وە ژ ئوندابوونێ خلاز کرنە، لێکۆلین کرنە و بۆنا سلسلەتا دهێلن.

دها شامە، وەکی کتێبا وەیە تەزە، چاوا کو کڤشە و هازرە! وەڵە، قەواتا جاهلا ناگهیژە وە.

...خوەشبەختی و سەرفریازا وە ئارمانجا دلێ منە.

سێدا روودێنکۆ.

٢٠. ٤. ٧٣ "

" سەلام، هەڤالێ حەجیی پر ئەزیز!

٢٠ ئێ مەهێ من دیسێرتاسیا خوە خوەی کر، یەکدەنگی بوو.

ئەز گەلە و گەلە ژ وە رازیمە بۆنا نێتا وەیە خێرخاز...

ب سلاڤێن شیرن

س. روودێنکۆ "

٧٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی

بۆنا ٧٠ سالیا بووینێ و بۆ وان کارێ پر مەزن د دەرەجا پێشداچووینا کوردزانییێ و ئەدەبیاتا کوردی و پێداگۆگیییێدا حەجیێ جندی سالا ١٩٧٨ ب ئۆردێنا " دۆستانیا گەلا " و حورمەتناما ئاکادێمیا ر ش س ئەرمەنیستانێ یا زانستییێ تێ رەواکرن.

... " وە دەولەمەندیا زارگۆتنا گەلێ خوەیە کوور دیهارکر و نیشان دا...بەرەڤۆکێن وەیە فۆلکلۆرا کوردا ب شرۆڤەکرن و پێشخەبەرێد قیمەتلیڤا پرتووکێن سەر تەختێ هەر کوردزانەکی و فۆلکلۆریست و ئەدەبیاتزان و ئێتنۆگراف و زمانزانانە...

خەباتکارێد کابینێتا کوردی یا ئینستیتوتا رۆژهلاتزانییێ (لێنینگراد) ق. کوردۆ، ئی. سووکێرمان، ز. یووسووپۆڤا، ی. ڤاسیلیێڤا، ژ. مووسایێلیان، هەیدەری و یێد دن ".

حەجیێ جندی وان رۆژا ب دەها نامە و تێلێگرام و پیرۆزنامە ستەندن.

حەجیێ جندی سالا ١٩٧٩ تێ هلبژارتن کو ئەندام و مقالەدارێ ئاکادەمییا عیراقێ یا زانیستی.

٣٠ ئێ حەزیرانێ سالا ١٩٨٢ ئەو تێ کفشکرنێ وەکو کۆنسوولتانتێ بەشا کوردزانییێ یا ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ یا ئاکادێمییا ئەرمەنیستانێ.

سالا ١٩٨٥ د گۆتارا خوەدا (" ریا تەزە "، ٢٠. ١١. ١٩٨٥) بۆنا وەفاتبوونا کوردزانێ نەمر قاناتێ کوردۆ حەجیێ جندی نڤیسیە: " ......مرنا دۆکتۆر –پرۆفێسۆر قاناتێ کوردۆ هنداڤا چاندا گەلێ مەدا دەربەکە خەدارە مەزن بوو... "

حەجیێ جندی گەلەک سالا ئەندامێ شێورێن ئینستیتووتا ئاکادەمییا رشس ئەرمەنیستانێ یا ئەدەبیاتێ یا سەر ناڤێ م. ئابێخیان (١٩٦٤ – ١٩٧٥) و ئینستیتووتا زمانە سەر ناڤێ ه. ئاچاریان (١٩٦٤ –١٩٧٦) و ئوسا ژی ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ یا (١٩٥٩ – ١٩٩٠) زانیارییێ بوویێ کو دەرەجێن زانیارییێ ئیزبات دکرن.

سالێن ١٩٧٥ و ١٩٨٥ بۆنا ٣٠ و ٤٠ سالییێ ئالتنداریا شەرێ وەتەنی یێ مەزن ب مێدالێن هۆبێلیانێڤا هاتیە رەواکرن.

سالا ١٩٨٥ بوویە ئەندام و هیمدارێ ئینستیتووتا کوردا یا پاریسی یا حورمەتلی.

سالا ١٩٨٦ خەلاتا رۆژناما " ریا تەزە " یە مەخسووس " بۆنا وەرگەراندنا ئەدەبییاتا ئەرمەنیا ب کوردی " ددنە وی.

حەجیێ جندی چاوا کو دۆکتۆر –پرۆفێسۆرێ کوردی پێشن بوویە ئۆپۆنێنتێ دیسێرتاسیایێد قاناتێ کوردۆ، ئیساحاک سووکێرمان، سێدا روودێنکۆیێ و چەرکەر باکاییێڤە دۆکتۆرییێ بویە.

٨٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی

سالا ١٩٨٨ بۆ٨٠ سالیا بووینێ حەجیێ جندی ب هورمەتناما سەدرتیا شێورا رشس ئەرمەنیستانێ یا تەورەبلندڤا تێ رەواکرن.

٣٠ ئێ ئاڤگووستێ دەوسگرتییێ (جیگر) سەدرێ سەدرتیا سۆڤێتا رسس ئەرمەنیستانێ یا تەورەبلند ڤ. خالوومیان هات دیتنا حەجیێ جندی کو ژ روویێ بێکێفی وان رۆژا ژ مال دەرنەدکەت و پێشکێشا دەولەتێیا بلند تەسلیمی وی کر. مالا باڤێ مندا سەرۆکێ ئەنستیتووتا رۆژهلاتزانییێ نیکۆلای هۆڤهانیسیان و شەکرۆیێ خودۆ حازر بوون.

ڤ. خالوومیان ژ ناڤە کۆمەرکەزیا پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانێ و سەدرتیا سۆڤێتا رسس ئەرمەنیستانێ یا تەورەبلند و حوکومەتا کۆمارێ بۆنا ئەوێ پێشکێشێ ب دل حەجیێ جندی مبارەک کر و ژێرا جانساخیا باش و خەباتا ئەمەکدار خوەست.

ڤێ جارێ ژی حەجیێ جندی وان رۆژا ب دەها تێلێگرام و پیرۆزناما ستەندن.

ژ سالێد ١٩٦٥ – ١٩٩٠ ئی حەجیێ جندی ڤان پرتووکا ددە چاپکرنێ: جلدێد حکیاتێد جمعەتا کوردایا سسیا، چارا و پێنجا، " دیهاربوونا دۆستیا گەلێد ئەرمەنی و کورد د ناڤا زارگۆتنێدا "، " ئۆچێرکا ئەدەبییاتا کوردایا ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ "، " کلامێ جمعەتا کوردایا لیریکیێ "، "حکیاتێد جمعەتا کوردا " (ب زمانێ ئەرمەنکی)، " کلامێ جمعەتا کوردا "، " شاخێد دەستانا رۆستەمێ زالە کوردی "، جلدا ١ –ئێ، " کارخەزال "، "حکیاتێد جمعەتا کوردا " (ب زمانێ رووسی)، " مەسەلە و مەتەلۆکێ جمعەتا کوردا "، " بەیت –سەرهاتییێد کوردایێ ئێپیکیێ "، جارا دوییێمین (سڤێد)، " بەهار " (بەرەڤۆکا ڤەچێکرنا زارگۆتنێ). سالا ١٩٦٧ رۆمانا ویە بهاگرانە دیرۆکی " هەواری " چاپ دبە. پاشێ ئەو ب

رووسی و ئەرمەنکی و عەرەبی ژی تێ وەرگەراندن.

حەجیێ جندی نڤیسیە: " مێرخاسێ رۆمانا من جمعەتە، دها راست نڤیسینا پارەکە جمعەتا کوردە، کو گەلەک تەلی و تەنگاسی و زەلوولیا عەمر دیتیە "... ئەو کول و ژانا جمعەتا کوردە...

وێ رۆمانێدا ب هەواسکاری دەرحەقا عەدەت و رابوون و روونشتاندنا گەلێ کورددا تێ خوەندن.

پەی وەفاتبوونا حەجیێ جندیرا چار پرتووکێن وی هاتنە وەشاندنێ:

ئووسڤ و زەلیخە - پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارێن ١٠ شاخا (ڤاریانتا) یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان، س. ٢٠٠٣.

حکیاتێد جمعەتا کوردا - کتێبا ٦ ئا، پێشخەبەر و نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ٨٠ حکیاتا یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان، س. ٢٠٠٥.

دمدم - پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ١٣ شاخا یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان، س. ٢٠٠٥.

شاخێن دەستانا " رۆستەمێ زالە " کوردی جلدا ٢ ئا دهۆک، س. ٢٠٠٦ دمینە سەردا زێدەکن کو ئارشیڤا حەجیێ جندیدا دەستنڤیسار ئێن کو مانە ئەڤ بەرهەمێن هان: " کلامێد کوردایێ گەلەری "، جلدا " مەسەلە و مەتەلۆکێد کوردایا " ٢ ئا، " ئانێکدۆتێد (لاقردیێد) مەلّە نەسردین " و " میرۆ "-حکیاتێد جمعەتا کوردا ب زمانێ رووسی.

١٨

ئەز (دەیندارم) ئالی بکم

د دەرحەق کارێ حەجیێ جندی یێ جڤاکیدا مرۆڤ کارە پرتووکەکێ بنڤیسە، کا ئالی چەندک و چەند مرۆڤان کریە، کو ب پرسگرێکێن خوەڤا بەربری وی بوونە. دگۆت: " ئەز دەیندارم ئالی وانا بکم ".

" حەجیێ جندی وەکە قەواتا خوە کاری ب- کێری مەریا بێ...پارەکە فیلۆلۆگێد (و نە کۆ تەنێ فیلۆلۆگ) کوردیێ سلسلەتا ئۆرتە و جاهلە ئیرۆین ب گۆتنا جمعەتێ ب سایا سەرێ وی بوونە مەری " ئاکادێمیک ئارام خانالانیان د گۆتارا خوەیە " گلی دەرحەقا ٧٠ سالیا حەجیێ جندیدا " (کۆڤارا " لرابێر "هژ. ٣، ١٩٧٨) نڤیسییە.

دۆکتۆرێ زانیستیە بژیشکیێ و پرۆفێسۆر و نڤیسکارێ کورد سەعیدێ ئیبۆ سالا ١٩٧٨ د ئەڤاریا جاهلادا کو بۆنا ٧٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی هاتبوو ئامادە کرن، فکرەکێ وەها گۆت: " حەجیێ جندی هاتیێ ناسکرن وەکو زانیار و نڤیسکار و خەباتچیییێ مەخلووقەتیێ، لە دەرەجەک ژی هەیە دەرحەقا وێدا پێدڤی یە بێ گۆتنێ و قیمەتکرنێ. گلی دەرحەقا مەرڤحزیا ویدانە دەرحەقا وێ یەکێدانە کو حەجیێ جندی عەمرێ خوەدا تمێ خەرخاز و پڕ ئالیکار بوویە. "

و ئەوی گلی کر کو گەلە سالا بەرێ تەڤی برێ خوەیی مەزن تێ مالا حەجیێ جندی داکو ئەو ئالی وی بکە کو خوەندنخانەکێ بخوونە...

سیبەترێ حەجیێ جندی تەڤی وان دچە با سەرۆکێ تێخنیکووما دۆکتۆریێ (بژیشکیێ) خاچیک هۆڤانێسیان، کو هەڤالێ ویی سێویخانێ بوو. حەجیێ جندی ژ خاچیک هیڤی دکە کو ئالی سەعید بکە داکو سەعید د خوەندنخانێدا بخوونە. خاچیک دبێژە:

– حەجیێ برا ڤێ زڤستانێ نیڤێ سالا خوەندنێ بێ ئیمتحان... نە ئاخر وێ من گونەکار بکن؟

خێلەکێ دفکرە و پاشێ دبێژە:

– نا، برا ئەز نکارم هیڤیکرنا تە بشکێنم. خوەرت هەما سبێدا برا بێ دەرسا.

دیا من گلی د کە

پاشێ خاچیک راستی هەجی هاتبوو و گۆتبوو:

– سەعید تشەرەزایە چقاس رند بوو کو مە ئەو دیت.

ببوویا پرسا خوەندنێ و کار و ستاندنا خانمانێد دەولەتێ و ل هەردەرا حەجی حازربوو و ل گۆری قەوات و قەدرێ خوە ئالی مەرڤا دکر. و گاڤا بینتەنگ دبووم من دگۆت: " مالە گرانە و هاقا شوخلێ مالێ هەیە لێ تو وەختێ خوە بۆنا خەلقێ خەرج دکی... " ئەوی دگۆت:

– عەڤدا خوەدێ، حەساب بکە کو ئەو ژی کارێ منە. ئەز نکارم ئالی مەرڤا نەکم ئەو ژی دەینێ منە...

ئەز دبێم سالا ١٩٤٨ بوو. حەجی ل تبیلیسێ (پایتەختێ کۆمارا گورجستانێ) راستی میکاییلێ رەشید تێ. میکاییل دبێژە کو دێ و باڤێ وی سرگوون کرنە و خووشکا وییە مەزن ژی مێر کرییێ و ئەو تەنێ مایە و دخوەزە بێ ێریڤانێ بکەڤە خوەندنخانەکێ. حەجی ئادرێسا مە ددێ و دبێژە: "مقیم بێیی ئەزێ، ئالی تە بکم". میکاییل هاتە مالێ. حەجی پێشییێ کەت و دو –سێ رۆژا سەر هەڤ بۆنا وێ پرسێ دچوو خوەندنخانا پێداگۆگییێ و میکاییل د وێ خوەندنخانێدا دا قەبوولکرن.

پەی خلازکرنا خوەندخانا شکلکێشییێرا خۆرتەکی بروکی بەگۆ هاتە مالا مە و گۆ:

– دخوازم هەرم کییێڤێ خوەندنا بلند بستینم لێ هەرم با کێ کو ئالی من بکە؟

حەجی فکری و چوو مالا نڤیسکارێ ئەرمەنی یێ ناڤدار ئاڤێتیک ئیساحاکیان دەرحەقا بەگۆدا گلی کر و گۆ:

– ل کێڤێڤێ کەسی وی تونە، گەلۆ ناسێ وە ل ور تونەنە؟

ڤارپێت (هۆستە، ئیساحاکیانرا دگۆتن هۆستە) سۆز دا حەجی.

ئەوی ژ شاعیرێ ئووکراینی ناڤدار پاڤلۆ تیچینارە نامە نڤیسی. گۆتبوو کو ئەوێ مقیم ئالی وی لاوکی بکە. ئوسا ژی بوو.

پاڤلۆ تیچینا گەلەکی ئالی بەگۆ کالۆیێڤ کربوو.

کنیازێ ئیبراهیم گەرەکە باژارێ باکوویێ (پایتەختێ کۆمارا ئازربێجانێ) دیسێرتاسییا (تێزا) کاندیداتییێ خوەیکرا. حەجی ژی ئۆپۆنێنتێ وی بوو. نەخوەش بوو و خوونا وی گەلەکی بلند بوو. فریجا مە و دۆخترێ دن گۆتن: "کریزیسا هیپێرتۆنیاییێ یەو گەرە ١٥ –٢٠ رۆژا ناڤا جی و نڤینادابە و رانەبە و بێ دەرزیکرن". حەجی گەلەکی بەر خوە دکەت. هەتا رۆژا خوەیکرنا دیسێرتاسیا مابوون دو رۆژ...حەجی بەر خوە نەدا و ئەم تەڤایی چوونە باکوویێ. خوەیکرنا دیسێرتاسییا زاف باش دەرباس بوو. دو –سێ رۆژا شووندا ئەم ڤەگەریانە ێریڤانێ.

تشتەکی دن کەتە بیرا من: سالێن ٣٠ ی خوەندنخانە تەزە ڤەبووبوو. چەند لاوکێن خوەندکار هەر رۆژێن شەمیا دچوونە جەم حەجی و دگۆتن:

– هەڤالێ حەجی ئەمێ هەرنە گوند پەرێ رێیا مە بدە.

رۆکێ ژی حەجی نە ل خوەندنخانێ بوویە و ئەوانا ژ دەرسبێژەکی دن پەرا دخوازن.

دبێ: –پەرێ چ؟

دبێن: -ئێ نە هەڤالێ حەجی پەرێ ریا مە ددە مە...

دبێ: -هلبەت، پەرێ باڤێن وە ل سەر وییە هەرن ژێ بخوازن.

ئەو جامێر تێ حەجیرا دکە شەڕ و دبێ: تە چاوا ئەوانا هینی پەرا کرنە، هلبەت دەولەتیی ها ؟

پەیرا ئیدا پەرە نەدخوەستن، هلبەت ژ دێ -باڤێ خوەرا گۆتبوون... (دیبیا من گلی کر و تێر کەنیا.)

بۆنا کارێن شکۆیێ حەسەن، عەلیێ عەڤدلرەحمان، شەکرۆیێ خودۆ، میکاییێلێ رەشید، سەحیدێ ئیبۆ، فێریکێ ئووسڤ، ئەمەریکێ سەردار، چەرکەزێ رەش و گەلەکێن دن چوویە ئالی کریە... کێ بێژی و کێ نەبێژی... و هەردەرا هەروەخت ئەرمەنیێ پسمام قەدرێ حەجی دگرتن و هەرتم گلیێ وییا قەبوول دکرن. حەجی وەختێ خوە و رۆژێ خوە ئوندا دکر لێ شوخول دانی سێری.

سالا ١٩٧٨ حەجیێ جندی ژ ئالییێ شێورا زانیاریێ یا ئینستیتووتا ئێرێڤانێ یا پێداگۆگایێ یا سەر ناڤێ خ. ئابۆڤیاندا هاتە تەستیقکرنێ وەکو سەرۆکێ ئاسپیرانتێ وێ ئینستیتووتێ چەرکەزێ رەشێ زانیاری. چەرکەز ئالیکاری و خەمخوربیا سەرکارێ خوە هەرتم ب شێکرداری و شیرحەلالی بیر تینە. بالکێشە کو حەجیێ جندی دەرحەقا خەیسەت و کارکرنا مە -ب مە و دەستانێن و چوویێن و هاتنا ئاسپیرانتێ خوەدا نڤیسیە. مە ئەو نڤیسارانا د ئارشیڤێدا دیتن و دانە چەرکەز.

پاییزا سالا ١٩٨٩ سەرۆکێ ینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ ئاکادێمیک گاگیک چارگسیان حەجیرا تەلەفۆن کر و گۆت، کو جارا یەکەمینە، د ناڤا دیرۆکا ئاکادێمی یدا سەدرتیا ئاکادەمیا زانیستی یا ئەرمەنیستانێ بۆنا هلبژارتنا ئەندام و مقالەدارێ ئاکادەمیا جەک دایا کوردزانییێ و ئەو جی بۆنا حەجیێ جندی هاتیە باشقەکرنێ.

حەجی ژێرا گۆت: ئەز سپاسیا خوە وەرا دبێژم بۆنا ڤێ پرسدانینێ.

ئەوی گۆتبوو: ئەو کار بدەینێ منێ و دەینە مەیی فەرزە.

٣ -٤ رۆژێ دن ب هیبیکرن و داخوازا قیزا (کەچا) مەیە مەزن حەجی شوندا سەکنی.

دە حەجی یەکی ئووسا بو...

خوازەیێ حەجی ئوسا خولقاندبوو: پر خێرخاز و مەرڤحز بوو و نکاربوو ئالی مەربیا نەکرا.

" ئوو ئەگەر ئیرۆ د ئەرمەنیستانێدا رەوشەنبیرێن کوردا هەنە و وێ یەکێدا ئەمەکێ حەجیێ جندی گەلەکە "سەرۆکێ ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ ئاکادێمیک نیکۆلای هۆڤهانیسیان نڤیسیە د " نامە بۆنا ٨٠ سالیا بووینا ح. جندیرا ".

١٩

روپەل- ژ ژیانا وەلاتپارێزێ کوردی باژارڤان

دلێ من دگری و شینێدامە...

تەلەگراما دنڤیسم و دشینم... وەکی دن ژ دەستێ من تشت نایێ کو بکرا. ئاوقاسە مەیدانا من...

چ بکم، قە نا پەی ڤان تێلێگراما هنەکی دلێ من سێکن دبە...

حەجیێ جندی

مۆسکۆڤا، کریمل

ژ کاتبێ کۆممەرکەزیا پارتیا تفاقا
سۆڤیەتێ یا کۆموونیستی یا سەرەکە

هەڤال لێۆنید ئیلییچ برێژنێڤرا

ئەز کو ئەندامێ پارتیا تفاقا سۆڤیەتێ یا کۆموونیستی و وەکو نڤیسکارێ سۆڤێتیێ و ئەندام مقالەدارێ ئاکادێمیا کوردایا زانستی یا (عیراقم) ب کورانی ل بەر خوە دکەڤم بۆنا رەوشا بنەلیێن کوردستانا عیراقییا نهایە گران و تراژیک.

ئاوا ئیدی چار مەهە کو شەرێن پر گران دقەومن د ناڤبەرا هێزێن عیراقیێ چەکدار و ئوسیانچییێن کوردا. گوند و باژار و جی و وارێن کوردا تێنە بۆمبەباران کرن. زارۆک و کال پیر و کولفەتێن زێندی مایی ب دەستێ زۆرێ ژ جی و وارێن کال و باڤا تێنە شەهتاندن و راقەتاندنێ.

ئەز ب باواری بەربری وە کاتبێ پارتیا مەیە لێنینێ یا سەرەکە و

شەرڤانێ بۆنا ئاشیتیێیی ناسکری دبم کو هوون ناڤچیتیێ بکن داکو ل کوردستانا عیراقێ ئاشیتی بێ داسەکناندنێ.

ب حورمەتا مەزن پرۆفەسۆر حەجیێ جندی جەواری

یرێڤان، ٢٣- ٦- ١٩٧٤

مۆسکڤا، کرێمل

ژ کاتبێ کۆممەرکەزیيا پارتیا تفاقا
سۆڤیەتێ یا کۆموونیستییێ سەرەکە

هەڤال لێۆنید ئیلییچ برێژنێڤرا

ئەز ئەندامێ پ ک ت س ئێ، دەلەگاتێ کۆنگرەیا نڤیسکارێن تفاقا سۆڤیەتێ یا پێشن و ئەندام- مقالەدارێ ئاکادێمیا کوردایا زانستییێ (عیراق)، پر خەمگینم بۆنا رەوشا گەلێ کورد ل کوردستانا عیراقێی کو بێحەساب گران و خەدارە.

ئەز بەربری وە- کاتبێ سەرەکە یێ پارتیا مەیە لێنینیێ و مەرڤحزێ مەزن و دۆستێ گەلێن زێرایی و بێماف دبم و تەواقە دکم کو هوون ناڤچیتی و ئالیکاریا خوە دیهار بکن بۆنا پاراستنا ب هەزارا مالبەتێن کوردایێ بێ هێڤی و بێستار مایی.

ب حورمەتا مەزن حەجیێ جندی جەواری

دۆکتۆر پرۆفەسۆر شوخولڤانێ زانیستایێ یێ ئەمەکدار

یرێڤان ٢٨- ٣- ١٩٧٥

مۆسکۆڤا، کریمل

وەزیرێ کارێن دەر یێ تفاقا رێسپووبلیکایێن سۆڤیەتێ یێ سۆسیالیستییێ

هەڤال ئێ. ئا. شێڤاردنادزێرا

ل تورکییێ بێئسافی کوردا قڕ دکن. ئەز نکارم بێدەنگ بمینم. ب باوەری بەربڕی وە دبم وەزیرێ قـەدربلند و دخـوازم کـو هوون د هنداڤـا ڤێ یەکـێـدا ناڤچیتییێ بکن و ئالیکاریێ بدنە گەلێ منی کوردیی بێچارە و پرزێریایی.

حەجیێ جندی جەواری ئەندامێ پ ک س س ئێ،
نڤیسکارێ کورد، دەلەگاتە کۆنگرێیا نڤیسکارێن
ت ر س س -ە پێشن و شوخولڤانێ زانستیێ ێی
ئەمەکدار یێ کۆمارا ئەرمەنیستانا س س دۆکتۆر
پرۆفەسۆر ئەندام -مقالەدارێ ئاکادێمیا عیراقێ
یا زانیارییی ێرێڤان، ٢٠- ٤- ١٩٨٧

هەڤال حەجیێ جندی جەواری یێ ب هورمەت

گـرێدایی تێلێـگرامـا وەیە ب ناڤـە ئەندامێ بوورۆیا سـیـاسی یا کـۆممەرکـەزییـا پ ک ت س و وەزیرێ کـارێن دەر یا ت ر س س -ئێ ئێ. ئا. شێڤاردنادزێ شاندیڤا، ئەم دیار دکن وەکی پرسا کو وە د تێلێگرامێدا ئانیە بەر چاڤا، هەرتم ناڤەندا گوهدارییێدانە و د ناڤ خەباتا پراکتـیکدا تێ حەساب هلدانێ.

ب تەمیکرنا سەروەرێ پارا قەبوولکرنێ
یا وەزارەتا کارێن دەر یا ت ر س س -ئێ ئا. ن. شووڤایێڤ
مۆسکۆڤا، ٢٧- ٧- ١٩٨٧ هەژ. ٣١٣٥

مۆسکڤا

ژ رێداکسیۆنا رۆژناما " پراڤدا " یێرا

شەڕێ براکوژیێ بدنە سەکناندنێ!

ئەم هەرۆژ دبهێن کو ل کوردستانا ئیرانێ لهەڤکەتنێد گران دقەومن د ناڤـبـەرا ئووسـیـانچـییێن کـورد کـو بۆنا ئۆتۆنومـیـا گـەلێ خـوە رابوونە و

لەشکەرێن ئیرانێییی حوکومەتێدا. تێخنیکا عەسکەریێ یا نها هەر ڕۆژ ب دەها هەزارا کال و پیر و ژن و زارۆکێن کورد دکوژە. گوند و باژار و جی و وارێن کورداێن دن تێن وێرانکرن و کافکوونکرنێ.

وەکو خەباتکارێ زانیستی و نڤیسکارێ کورد ئەز نکارم بێخەم ل ڤان بوویەرێ شپووک مێزەکم.

گەرەکە ب لەز ڤی شەڕێ براکوژییێ بدنە سەکنادنێ!

حەجیێ جندی جەواری
خەباتکارێ زانیستی یێ سەرەکە یێ ئینستیتووتا
رۆژهلاتزانییێ یا
ئاکادێمییا زانیارییێ یا ئەرمەنیستانا سۆڤیەتێ یا
سۆسیالیستییێ،
دۆکتۆرێ ئولمێد فیلۆلۆگییێ، پرۆفەسۆر و شوخولڤانێ
زانیاریێ ێی
ئەمەکدار یێ ئەرمەنیستانا سس و ئەندامێ یەکیتیا
نڤیسکارێن ترسس

٢٨- ١٠- ١٩٧٩ ئادرێسا من ێرێڤان، ٣٧٥٠٣٨،
سۆڤاقا حالابیان، تام ٣، مال ٣٤ حەجیێ جندی

حەجیێ جندی بەرسڤێن ڤان تێلێگراما ب ریا تێلێفۆنخستنێ دستەندن و دگۆتن- تەلەگرام هاتنە ستەندن و ئەو پرس د ناڤەندا گوهدارییێدانن.

حەجیێ جندی دگۆت: " زولم و نەحەقییێد دنیاییێ ب سەر گەلێ مەیی زێراندی و بێ دەولەت بارینە: دخوازن- قر دکن، دخوازن- سرگوون دکن، دخـوازن بۆمـبێ کـیـمـیـاییێ داڤـێـژنە سـەر گـوند و باژارێد مـە. دنیـا کەڕە...جمعەتا مە گەلەک جارا پێشبەری زولمکارا شەڕ کرییە لێ هەتانی ڤێ گاڤێ سەد حەیف نەگهیشتیە تو مەرەمەکی "...

٢٠

رۆژێد عەمرێ حەجیێ جندی ێی داویێ

فێرکە ئووسڤ

ڤێدسە زێنا وی

ڤێدسە زێنا وی هێدی -هێدی،
مینا کوورەکێ کەر، دتەمرە.
سێورەکە سادە مینانی پرتی
پێلاسوویا پاشن لەڤ دفوورفوورە.

ئەو ئاقلبەندێ کولی جمعەتێ
ب فکرەک بەتال بیردە داخە،
ئینجمیش دبە ب خەمەک نەتێ...

....

لێ دەرناکەڤە ژ ماقولیا خوە:
هەتا نەڤی ژی فرە ئاڤ ددێ،
" ئەز زەف رازیمە "، -نەڤیێرا دبێ...

٢٤- ٤- ١٩٩٠

سالا ١٩٩٠ مەها سباتێ وەزارەتا ئەرمەنیستانێیە رۆناکبیرێی ئەز- (فریدا هەجی) وەکو ئاڤتۆرەکە (خودانەکە) پرتووکێن " ئەلیفبێ " و کتێبا " زمانێ کوردی " بۆنا کۆما سیسیا شاندمە مۆسکڤایێ بۆنا تەڤی سەمینارێ بم. من کتێبێن زمانێ کوردی بۆنا کۆمێد دودا هەتا هەیشتا خوەرا بربوون مۆسکڤایێ. وێ دەمێ تەماشەگەها کتێبێن دەرسا ژی تەشکیل کربوون. کتێبێن مە ناڤا وەکیلێد کۆمارێن سۆڤێتیێ یا بەرێدا

هەوەسکاریکە مەزن پێشدا ئانین. دو کولفەت کو ل وەزارەتا قرقزستانێیا رۆناکبیرێدا دخەبتین نەزیکی من بوون و هێڤی کرن کو ئەز نڤیسارەکە وان بینم یرێڤانێ بدمە وەزارێ رۆناکبیرێ بۆنا ستەندنا ژ وان پرتووکێن دەرسێ زمانێ کوردی. ل وێ کۆمارێدا دەرسداینا زمانێ کوردی هاتبوو ئامادەکرن. وانا دگۆت: " مارزا ئۆشێدا کورد کۆمپاکت (تەڤایی) دمینن و د دبستانادا تەزە دەرسێ زمانێ کوردی دەرباس دبن لێ پرتووکێن دەرسا زاف هندکن. "

من تەواقەکرنا وان قەداند لێ حەیف ژ وانرا پرتووک نەشاندن: وەخت هاتبوو گوهاستنێ و سۆڤێت هلدشیا...

دو مەهـ دەرباز بوون. مەها نیسانێ ژ وەزارەتا ئەرمەنیستانێیە رۆناکبیرێ منرا تێلێفۆن کرن و گۆتن کو مەتۆدیستا سەرەکە یا وەزارەتا قرقزستانێیا رۆناکبیرێ ماڤلیووزا ئابدوولکادیرۆڤایێ تێلێگرام شاندییە و ئەز و فێریکێ ئووسڤ تەگلف کرنە باژارێ بیشکێکێ. من گۆت کو ئەم نکارن هەرن ژ بەر کو باڤێ من بەدحالە. سبەترێ ماڤلیووزایێ ب خوە مالا مەرا تێلێفۆن کر و گۆ: " ئەم پڕ هێڤی وە دکن، قە نا سێ -چار رۆژا وەرن. دبستانێد مارزا خۆشەبلاخێ بۆنا راستهاتنا وە حازریا خوە دیتنە ".

من گۆت: " ئەزێ سبەی بەرسیڤا وە بدم. "

وێ ئێڤارێ ئەز چوومە مالا باڤێ خوە. فریجا خووشک ژی ل وربوو. فریجە دهات و هەرتم دلێ باڤۆ دبهیست و سەرێ خوە مەرا دهەژاند و مە تەخمین دکر، کو رەوشا باڤێ مە خرابە.

لێ ئەوێ باڤۆرا دگۆت: " باڤۆ جان، تو گوهاستن تونە و دلکێ تە رند دخەبتە ".

وێ رۆژێ وەختا ئەز چوومە مال فریجێ سڤدەرێدا منرا گۆت: " کاردییۆگراما دلێ باڤۆ خرابە. ڤان رۆژا دیسا میکرۆینفارکت بربیە...لێ

دیسا ناخوازە بکەڤە ناڤا جی و نڤینا ".

هەلا پاییزا سالا ١٩٨٩ باڤە مە خوەستبوو کاخەزێن دەستنیڤیسارێن وی ژ سەر تەختێ وییی خەباتێ هلدن و ل دەوسێ پرتووکێن وی: " فۆلکلۆرا کورمانجا " (سالا ١٩٣٦)، پێنج جلدێد حکیاتا، " مەسەلە و مەتەلۆکێ کوردا "، رۆمانا " هەواری "، " بەیت -سەرهاتیییێد جمعەتا کوردا " و چەندێ دنێ داینن. دگۆت: " گاڤا ڤان پرتووکا دنهێرم بینا من دەرتێ ".

وێ ئێڤارێ ژی حەجیێ جندی بەر تەختێ نڤیسارێ روونشتی ل پرتووکێن خوەیە چاپبوویی دنهێری و دگرتە خوە، ڤەدکر و لێ دنهێری و دیسا دادانی دەوسێ. کەتبوو ناڤا متالا و وان رۆژا کێم خەبەر ددا. من زانبوو، کو ئێدی چووینا مە نابە لێ هەما ئوسا من گۆتێ:

– باڤۆ، ژ قرقزستانێ گازی من و فێریک دکن. دخوازن راستهاتنا مە تەڤی دەرسدار و خوەندکارێن کورد ئامادەکن...قە نزانم بۆنا چووینێ بەرسیڤا وان چ بدم؟

– لا -لاوۆ، دیا من هێدی منرا گۆت. تو حالێ باڤێ خوە نابینی؟ هوونێ چاوا وی حالیدا بهێلن و هەرن؟ ...

هەما وێ دەمێ باڤێ من سەرێ خوە نەئیسایی بلند کر و گۆت:

– قرقزستان...هەرن لاوۆ، هەرن...

مە دەمەکێ چاڤێ هەڤ نهێری...

پاشێ فریجێ گۆت:

– تە نە بهیست باڤۆ چ گۆت؟ تەنێ ل ورا نەعەرقلن.

ئیدی نەچووین نەدبوو. مالا مەدا مە گلییێ باڤێ خوە سەر چاڤێ خوە قەبوول دکر. مە لەزاند: کاخەزێ خوە حازر کرن و تیکێتا (بلێتا) بالافرێ دەست خست و ژ ماڤلیووزاییێرا تێلێگرام شاند کو " ئەم تێن ".

سبەترێ ئەم رێ کەتن.

ئەم ل باژارێد ئۆشێ و کۆک -یانگاکێ راستی خوەندکار و دەرسدارێن کورد هاتن. ئەوانا ب هەواسکاری و ماقوولی گوهـ ددانە مە. ئەم بوونە مێڤانێ دبستانا کۆک -یانگاکێیە هەژمارا ٤ ئای دیرێکتۆرێ (سەرۆکێ) وێ کوردەکی رەوشەنبیر و مەعریفەت ئیسایێ مستەفە مووسا بوو. ل ور ٣٢٨ شاگرتێد کورد هین دبوون. پشتی ئۆشێ و کۆک -یانگاکێ ئەم چوونە گوندێ میخایلۆڤکێ کو ل ور دبستانا ئۆرتە هەبوو. ل وێ دبستانێدا ئەم ب هەواسکاریکە مەزن دەرسێ زمانێ کوردیدا حازر بوون (دەرسدار ماقول نەژمەدینێ ئاحمەد بوو). داویێ مە ب شابوون کۆنسێرتا کۆما شاگرتێد وێ مەکتەبێ بهیست و گۆڤەند گرتن...مە ب خوەرا پرتووکێن کوردی بربوون و مە ئەو ب حزکرن پێشکێشی دەرسدار و شاگرتا کرن.

پاشێ ئەم برنە چایخانا باژارێ کۆک -یانگاکێ.

" چایخانە " ئۆدەکە زاف مەزن بوو، ل بەر دیوارا و ئۆرتێدا تەختێ درێژ دانیبوون. سەر تەختا کولاڤ و خالیچە راخستبوون و بەلگیێ مەزن دانیبوون. مێرێ مەزن سەر ڤان تەختا چارمێرکی روونشتبوون. هنەکا بەلگی دانیبوون بەرپالا خوە و قەلن دکشاندن و قسە دکرن. هنەکا نەردی و کشک دلیستن و بەر گشکا فنجانێ چایێ یێ فرە دانیبوون...

گاڤا ناسیا مە دانە وانا و ئەو پێ حەسیان کو ئەز دۆتا حەجیێ جندیمە، پێرا -پێرا پرسین: " گەلۆ دەرسدارێ مەیی ئەزیز هەیە؟ " ئەوانا سالا ١٩٣٧ -ئا هاتبوونە سرگوونکرنێ و هنەک ژ وان ژی خوەندکارێن خوەندنخانا پێرەڤانێیا کوردی بوون.

من گۆت: زەف نەخوەشە و بەدحالە. ئەمێ نەهاتانا لێ ئەوی چاوا کو پێ حەسیا کو ئەم تەگلیفی قرقزستانێ کرنە، گۆ " هەرن "...

من وانرا گۆت کو باڤێ من دەرحەقا واندا مەرا گلی کرییە: بۆنا سرگوونکرنا ئێلێ زەف بەرخوە دکەت و ب دلەکی کەدەر دگۆت: " زولم و نەحەقییێد دنیایێ سەر گەلێ مەیی زێراندی و بێ دەولەت بارینە... "

– بەلێ، یەکی گۆت –حالێ جمعەتا مە گرانە. هلبەت وێ مەرا ژی دەریک ڤەبە. ژ ئالییێ مندا هەڤالێ حەجی سلاڤکن بێژنێ حەمید و هەموو خوەندکارێ تە تەرا سەحەت و قەواتێ دخوازن...

گەلەکی خەبەردان و دەرسدارێ خوەیی حزکری بیر ئانین...

پاشێ فێریک وانرا چەند هەلبەستێن خوە و کەریک ژ دەستانا خوەیە " رهانا رەسۆ " خوەندن.

ئەم ژ چایخانێ دەرکەتن. چەند لاوک هاتبوونە پەی مە کو مە ببن مالێ خوە. یەکی گەلەکی هیڤی دکر و دگۆت: " کالکێ من ئاحمەد شاگرتێ ئاپێ حەجی بوویە. هوون گەرە مقیم بێنە مال و ئیرۆ هوون مێڤانێ مەنە...".

لێ وەختێ مە تونەبوو و مە رازیبوونا خوە دا وان و رێکەتن، داکو لەزەکێ زوو بگهیژنە یرێڤانێ.

***

٢٨ ئێ نیسانێ ئێڤارێ ئەم گهیشتنە یرێڤانێ. رۆژترا دن ئەز تەنێ چوومە مالا باڤێ خوە. من دەرحەقا باژارێ ئۆشێ و کۆک –یەنگاکێ و گوندێ میخایلۆڤکێ و چایخانێدا گلی کر و من گۆ:

– باڤۆ، خوەندکارێد تەیە خوەندخانێییێ وەختەک تو سلاڤ دکرن و ل کێفا تە دپرسین.

باڤۆ دبهیست و ڤەدبەشری...

٣٠ ئێ نیسانێ ئەز تەڤی فێریک چوونە مالا باڤێ خوە.

– ئاپۆ، فێریک گۆتێ –خوەندکارێد تەیە خوەندنخانا پێداگۆگییێ کو

سالێن ١٩٣٧ –١٩٣٨ هاتبوونە سرگوونکرنێ ب حزکرنەکە پڕ مەزن تو بیر دانین. تەرا سەحەت –قەوەتێ دخوەستن. ئاپۆ، ئەوانا تێنە بیرا تە؟

ب دەنگەکی نزم و ب بەشەرەکە خوەش گۆت: " ئەرێ... "

هەما وێ شەڤە و سەحەتا دودا دیا من مەرا تێلێ خست و گۆت:

– لەز، نەسەکنن وەرن!

وێ شەڤێ نازا خووشکا مەیە بچووک تەڤی دیا من مالا باڤێ مندا مابوو... شەڤ سەحەتا نیڤێ دودا باڤۆ هشیار دبە. نازێ ئالی وی دکە کو رابە. ١٠ –١٥ دەقا ناڤا ئۆدێ دگەرە و لەزەکێ بەر تەختێ خوەیی نڤیسارێ روودنێ و پاشێ دکەڤە ناڤا جی و نڤینا و نازێرا دبێژە:

– خەوا من تێ ئەزێ رازێم...، قوربانا تەبم من هشیار نەکی...

سالا ١٩٩٠، ١ ئێ گولانێ گەلێ کورد و مالباتا مە زانیارەکی مەشوور و عالمەکی مەزن، وەلاتپارێزەکی دلسۆز و یەکی پر ماقوول و رەم وندا کر: حەجییێ جندی یێ ٨٢ سالی خاترێ خوە ژ جیهانێ خوەست و چوو ئاخ و بەرێ سار...

هەتا نها ژی ئەم عەجێبمایی دمینن و دفکرن، یارەبی ئەو چ سێر بوو؟ ب خیالا حەجییێ جندی ئەم چوون دەرکەتنە قرقزستانێ و تێ بێژی ئەو هیڤیا مە سەکنی و تەخمین دکر کو ئەمێ ل وێ دەرێ راستی وان جامێرا بێن کو بۆنا وان ئەوقاسی ل بەر خوە دکەت و تێ بێژی دخوەست بزانبیا گەلۆ ئەوانا چاوانن؟ پاشێ ژ نازێرا کو ژ گشکا زەفتر ژێ حز دکر ئەو گلی گۆتبوون و دبە بۆنا ڤە یەکێ کو نەترسە و نەکە هەوار وگازی؟ ...

حەجییێ جندی ئوسا کەڕ و لال چوو سەر دلۆڤانیا خوە و بوو مێڤانێ جنەتێ...

و شەکرۆیێ محۆیی نڤیسی:

" ئەو لاوێ گەلێ کورد حازر بوو سەرێ خوە بدە رەهینا کورد و

کوردیستانێ ئەو شەوتی داکو رۆنایێ بدە گەلێ خوە... ".

و فێریکێ ئووسڤ نڤیسی:

" ...تە سەری دانی، سەرێ پێسەکن،

و تە هڤی کر – تە هشیار نەکن... "

و فریجێ گۆت:

" من هەتانی نها هەلا نەبهیستییە کو مەری ل بەر مرنێ گیلیێ ئوسا بێژن، چاوا باڤۆ گۆتبوو نازێ ".

و دیبیا من گۆت:

" وەختا من دگۆت: " بەسە بخەبتی و هەڤەکی هێسابە " ئەوی دگۆ: " عەڤدا خوەدێ، تو مرنا من دخوازی؟ " نها هێسابە، حەجی جان، هەی واخ! ...

و فێریک کرە بیرا خوە و گۆ: " پار بوو، ئاپێ حەجی منرا گۆت: " من پێیما (دەستان) تە " ئووسڤێ نەڤیا " زووڤا خوەندییە (ئەوی شاخێ " ئووسڤێ نەڤیا " پڕ جارا ژ زاربێژا نڤیسی بوو لێ وێ جارێ دەرحەقا نڤیسارا مندا دگۆ) و ناها تم دیدەمەک تێ بیرا من...وو ئەز دبێژم: " سەد جار خوەزی من ژی جییێ مەزەلێ دیا خوە زانبیا و مینا ئووسڤ قە نا رۆکێ، بچووما سەر مەزەلێ دیا خوە و چەند سەحەتا کێلەکێ روونشتاما و دلێ خوە ژێرا ڤەکرا... چ کو هاتییە سەرێ من پەی مرنا وێرا تشتێ شابوونێ و دەرد و کول و دەرحەقا برینێ سەر دلێ من سالا باربوویی منێ ژێرا بگۆتا و بگۆتا و بگۆتا... و پاشێ خاترێ خوە ژ ڤێ دنیا رۆنک بخوەستا... "

و فریدێ گۆت: " خوەدێ رەم دابوویە باڤێ من. فێریک دەستانا خوەیە " هوبێ خوەدێحز " دنڤیسی و دگۆت: "نیگارا ئاپێ هەجی تم بەر چاڤە منە".

و نووریێ گۆت: " من و خووشکێن خوە مە تم ددیت کو دو مەری، باڤێ من و دایکا من هەما د ناڤا کارێ خوە دانن و ئەوانا ژ مە را بوونە نموونەیێن باش. باڤۆ گوهداریا مەزن ددا خواندنا مە... مە ژ پێشەکێن باش ژ خوە را بژارتن و د خواندنێ دا پێشکەتی بوون و بوونە پێشەکزانێن باش".

باڤێ من گەلەکی خوەدێناس بوو و دبە لۆما خوەدە حز کر بەهارێ چوو سەر دلۆڤانیا خوە. ئەوی دگۆت: " خوەدە نەکە ئەز زڤستانێ بمرم، هلدانا منێ وەرا دژوارە ". خوەدێ ئوسا حزکر ١ ئێ گولانێ مر. ئەوی دگۆت: " دەرحەقا مرنا مندا جەفێ نەدنە مەرڤا و ئیلان نەکن ".

سالا ١٩٩٠ ئی ژی یەک و دودێ گولانێ رۆژێن خەباتێ نیبوون و مە ژ کەسیرا نەگۆ، یێ هاتی ب خوە پێ حسیابوون و هاتبوون هەوارێ.

حەجیێ جندی وەیسەتا خوەدا نڤیسی بوو:

..." جمعەتا منە حزکری، ئەز دەینداری زمانێ تە، ئەفراندن و زارگۆتنا تە بوومە و ب حەلالیا شیرێ دیا خوە تەرا خەبتیمە، داکو دەینێ تە سەر من نەمینە. گەلۆ من ئەو دەین چقا ڤەگەراندیە ئەو ژی برا خوەدێ زانبە.

زاف ژ تە رازیمە...خەباتێد خوە و پێرا ژی ناڤێ خوە ژ تەرا دهێلم و ئەو ژی گەلۆ وێ ب کێری تە بێ؟

نزانم، وەختێ یا خوە بێژە!

ب خاترێ وە!

حەجیێ جندی

٢٥ ئێ نیسانێ، س. ١٩٩٠، یرێڤان "

سەر رووپێلەکی دن مە خوەند:

" ڤیزێد منە دەلال!

خاتیا من کدێ و خالێد من حەسەن و ئووسف ئوسا ژی چەند گوندیێ مە (یێن گوندێ ئەمانچاییرێ، ف. ح) ل گوندێ پامپێ هاتنە دەفنکرن. پامپ نەزیکی ئەلەگەزێ پۆشتێ و عەڤدیبەگێیە کو شەرا خووشک و دێ و باڤێ من و زۆزانا ئیڤۆ و جندییێ ئەسەد دەفنکرینە. لۆما ژی ئەز دخوازم ل وی گوندی بێمە دەفنکرنە "...

مە خوەستنا حەجییە جندی قەداند. ئەو ل ئەرمەنیستان گۆرستانا گوندێ پامپا کوردا دە (نها سیپان) هاتیە دەفنکرن. سەر مەخبەر ئەڤ خەتێ فێریکە ئووسف هاتنە نڤیسارێ:

عەگلەبە، پسمام، بەر ڤی مەخبەری:
ڤرا دەفنییە ماقوولێ ملەت –
دەورەشێ عولمێ مەیی ئەزبەری،
سەرێ پێسەکن، پێشەوتییێ مەرد.

و فریدە نها ب دلشەوات ها دبێژە: " ئاخ، باڤۆ جان دۆتا تەیە مەزن، خاتوونا کورمانجی و کووباریا پیرەدێ و خوشکا، ئەزیزا دلە مە و مێرێ خوە شەکرۆ و زارا، فریجا تە ژی پاییزا سالا ١٩٩٣ ل گوندێ ئەلەگەزێ نێزیکی شەرا خووشکا تەیە رەحمەتی هاتە دەفنکرنێ. لێ ٣ ئێ گولانا سالا ١٩٩٧ زاڤایێ تە فێریکێ ئووسف پامپێدا هاتە دەفنکرن. هەردا ژی بێوەخت خاترێ خوە ژ جیهانێ خوەستن... "

١ ئێ سباتا سالا ٢٠٠٧ زاڤایێ مە شەکرۆیێ محۆیی و ٢٦ ئێ سباتێ پیرەدیا مە زەینەڤا ئیڤۆ خاترێ خوە ژ جیهانا رۆنک هەتا هەتایێ خوەستن و چوونە رەحمەتێ.

دە برا رەحما خوەدێ روحێ وانبە و برا جیییێ وان گشکا جنەتیبە...

فێریکێ ئووسف

ژ حەجییێ جندیرا

(رۆژا وەفاتبوونا وی)

تو هاتی روو -هەواتا دنێ،
وەکی تەستیقکی گلی- گۆتنێ
ملەتێ مەیی بێ دیوان- دەولەت،
ب مۆر- مۆزبەتا ماقوولیا ملەت.

تو دیهار بوویی چاوا پلانێت،
رۆنایدارەکی ب خوون و قنێت،
یێ کۆ ناڤ بایێ دەورانێیی هار
ژ ئۆربیتا خوە دەرنەکەت توجار.

تو دنێ کەتی، وەکی ئەرهەدە
ببی فانۆسا باتا بەندە،
وەکی ژ سەودێ تەیی نووراڤێژ
چرا خوە ڤێخە نسلەتەکە پێش.

همبەری شەر و شپووکێ دنێ،
دەردێ سێویتییێ، ژانا گرتنێ،
قەنجی، عەدلایی هەر ژ تە باری،
خەبات و خیرەت و کۆمەکداری.

حەلیاییی، چوویی تو بێ دەو و دەنگ
مینا عەورەکی بارییی بەترەنگ،
تە سەری دانی، سەرێ پێسەکن،
و تە هیڤی کر– تە هشیار نەکن...

١ ئێ گولانێ، ١٩٩٠

شەکرۆیێ محۆیی

مرنا زانایێ کورد حەجییێ جندی

ناڤێ حەجییێ جندی د ناڤا گەلێ کورددا ناڤەکی ناسکری و حزکریە. ئەو ناڤ و پایەبلندی ئەوی ب کارێن خوە یێن مەزن و گرانبها قازانج کرییە. زانایێ ب ناڤ و دەنگ ب رێیەکە درێژ و چەتن گهیشتییە ڤێ بلنداهییێ. ئەو رێ، رێیا تاری و تەنگاسییێ بوویە.

ئەو سالا ١٩٠٨ ل گوندێ ئەمەنچاییرێ ل قەزا قەرسێ ژ دیا خوە بوویە. خوەشی و شابوونا زارۆتییێ قەت نەدیتیە. هێ دەه سالی تونە بوو دەماڤا خەزەبێ دەرێ مالا باڤێ وی گرت. شەرێ جهانێ یێ یەکێ مالا جندی شهتاند و ئەو دەرۆدەرۆ بوو مال –حال هشت و ئەو رەڤینە رووسیایێ... ل ئەرمەنیستانێ ب جی بوون. د ناڤا خەریبیێ و تونەبوونێدا دێ و باڤێ حەجی دچنە رەحمەتێ. ئەو دکەڤە سێویخانا ئامێریکایێ (ل ئەرمەنیستانێ). ژیانا سێویخانێ حوکمەکی گەلەک گران ل سەر وی هشت...

پەی سازبوونا رێژیما سۆڤیەتییێ ل ئەرمەنیستانێ ژ بۆنا کوردێن ل ور مەجال و کانییێن پێشداچوونێ چێبوون. سالێن ١٩٢٠ بەرە –بەرە رەوشا کوردا یا چاندی کەتە رێیەکە باش. ئەو بوو کەیسەکا دیرۆکا یا مەزن ژ

بۆنا حەجییێ جندی. چاڤێ خۆرتێن کوردان شرەت ژ خەباتا کوردیتییێ تێر نەدبوو. مەرڤێ کو دیرۆکا کوردێد ئەرمەنیستانێ وێ دەمێ بخوینە وێ ناڤێ حەجییێ جندی ل هەر دەرا ببینە. د سالێن ١٩٢٧ –١٩٣٣ دە ئەو خوەندەوانێ تێخنیکووما (خوەندنخانە) گیوومرییێ و زانینگەها یێرەڤانێ بوو. هەما وان سالێن خوەندنێ ژی ئەو خەباتا دەرسدارییێ یا زمانێ کوردی ل خوەندنخانا کوردیدا یا رۆژنامەڤانییێ ل " ریا تەزە " دا دکە و ئەو تەڤی کولفەتا خوە زەینەڤا ئیڤۆ کارێ خوە رادیۆیا کوردیدا دکە. و پێرا ژی تەڤی بەرەڤکرنا نموونێن فۆلکلۆرا کوردان دبە. خەباتا حەجییێ جندی یا پرجوورە و پردەرەجە ب دو مانا ڤە گرێداییە:

أ– (خوەستن و خیرەتا وی یا نەتەوی ب) تونەبوون ئان ژی کێمانیا کادرێد زێدە و ژێهاتی.

ئێدی د دەستپێبوونا سالێن ١٩٣٠ دا ئەم خەباتێن حەجییێ جندی یێن زانستی و لێکۆلینی دبینن. ئەو تەڤی زانایێ ئەرمەنی خێرخازێ جڤاکا مە پرۆفێسۆر ئا. خاچاتریان، رێزمانا کوردی دنڤیسینە. لاوێ جڤاکا کوردی یێ هێژا ب چالاکی تەڤی هیمدانینا ئەدەبیاتا کوردی یا سۆڤێتییێ دبە. حەجییێ جندی وەکە نڤیسکار رێچەکە رۆناک هشتییە. سەرتاجا وی کارێ گرانبها رۆمانا " هەوارییە ". ئەو رۆمان ژییانا کوردێن ئێزیدی و تراگێدیا وان نیشان ددە. ئەو ب چەند زمانا هاتیە وەرگەراندن.

ب گشتی، د خەباتا حەجییێ جندی دە جییێ لاپی گرنگ و سەرەکە فۆلکلۆرزانی دگرە. هەر کوردزانەکی ئۆبژەکتیڤ و دلساخ نکارە نەبینە و نەبێژە کو د ئالییێ بەرهەڤکرن و چاپکرن و لێکۆلینکرنا فۆلکلۆرا کوردیدا خەزنە و ئەنسیکلۆپێدیا رەوشا جیڤاکا مە و ئەم بۆنا ڤێ یەکێ منەتدارێ حەجییێ جندینە. ئەز ب خوە شاهدێ ڤێ یەکێمە کو زانایێ ناڤدار چاوا دقاقژی بۆنا بەرهەڤکرنا زارگۆتنا جڤاکێ و چاوا شا دبوو ژ نموونەییێن وێ

يێ رامانكوور و فيلۆسۆفى رەو و چاوا ئەو حزكرن و قيمەتكرن د ناڤا مەرڤێن دۆر خوە دە بەلاڤ دكر... حەجيێ جندى هۆستێ وى كارى بوو و پرۆفێسيۆنەلەكى خويا بوو و ب سايا وێ يەكێ كوردزانێن نها و يێن پاشوەختيێ وێ ب سپاسدارىەكا مەزن ببيێن كو چاوا وى خەزنا گەلێ مە مينا كانيكا زەلال بێ حەرماندن پاراستيە.

د سالا ١٩٣٦ دە حەجيێ جندى تەڤى ئەمينێ عەڤدالێ رەحمەتى پرتووكا زارگۆتنێيە هەرە مەزن " فۆلكلۆرا كورمانجا " چاپ دكە. (وێ پرتووكێدا ژ ٦٦٠ رووپێلێد وێ ٥٨٠ رووپێل حەجيێ جندى نڤيسيە و ٨٠ رووپێل ئەمينێ عەڤدال نڤيسييە. ف. ح).

ئەو پرتووك د ناڤا خەباتا فۆلكلۆرزانيێ جيێ خوە يى تايبەت دگرە. چاوا ب مەزناهيا خوەڤە، وسا ژى ب سەرەجەما خوەڤە ئەو هەتا نها دمينە وەكە خەباتەكە تەكانە و بهاگران. ئەڤ پرتووك بوويە يا كو قازى محەمەدێ نەمر ل مەهابادێ گرتبوو دەستێ خوە و بلند كربوو و گۆتبوو: " ئاها، ئەڤە قورئانا مە ".

زانا ب حەيران و حزكرن هەموو شاخێد زارگۆتنا كوردا بەرەڤ دكرن: حكيات و مەتەلۆك و سترانێ گۆڤەندێ و يێن ئەڤينتيێ، يێن مێرانيێ، يێن شينێ و زووگۆتنۆك و رەنگێن دەستانێن كوردان يێن جهێ -جهێ: ئاها گۆڤەكا لێگەرينا زارگۆتنا كوردان. پڕ ئەسەرێن هێژا ژ ووندابوونێ خلاس بوونە و د پرتووكخانێ مە دا هاتنە پاراستن، وەكى شاخێد رۆستەمى زال يێد كوردى، يێن كۆرۆخلى، دمدمێ، زەمبيلفرۆش، كەڕ و كولكێ سلەمانێ سليڤى، مەمێ و زينێ و گەلەكێد دن.... د ڤان دەه - پانزدەه سالێن پاشن دا حەجيێ جندى ٥ جلدێن حكياتێن جڤاكا كوردان دانە چاپ كرنێ. تشتەكى سەمبۆليكە كو خەباتا حەجيێ جندى يا فۆلكلۆرزانيێ ب پرتووكا سالا ١٩٣٦ دا دەست پێ بوو و بێژى ب وى

ڕەنگى ژى ئەوى خوەست د ساخيتيا خوەدا ب پرتووكەكە دن ڤە خەباتا خوە ب سەر هەڤ بينە. گلى دەرحەقا پرتووكا " مەسەلۆك و خەبەرۆكێن كوردى " دا نە (نێزيكى ٨٠٠ رووپێلى) كو ڤان سالێن پاشن ل يێرێڤانێ چاپ بوويە. ئەڤ پرتووكا گەلەكى بهاگرانە. ب راستى ئەو ئێنسيكلۆپێديا رەوشا جڤاكا مەيە، د ناڤا وێدا تێنە بەر چاڤا عورف و عەدەت و خەيسەت و رابوون و روونشتاندن و دنێ فەمكرنا ملەتێ مە.

حەجيێ جندى ژ بەر بير و باوەريێن خوە يێن ملەتپەرەستييێ ساو و تێرۆرا ستاليّنيێ ديت. د ١٨ێ ئادارێ سالا ١٩٣٨ دە ب دەخەسى و بوخدانێن كەسێن كينگر و خێرنەخاز دا هاتە گرتن و كەتە گرتيگەها يێرێڤانێ. سالەكێ تێدا ما و ب ئاليكاريا نڤيسكارێ ئەرمەنى يێ هێژا هراچيا كۆچار و يێن دن رۆژا ١٨ ئادارا ١٩٣٩ هاتە عەفوو كرن.

پرۆفێسۆر حەجيێ جندى راستى مامۆستايێ مەزن و قەدرگران بوو: دەرسدارييا ل تێخنيكووما كوردان سالێن ١٩٣٠ - ١٩٣٨ و پاشێ ديسا ل وێ تێخنيكوومێ ل سالێن ١٩٥٦ -١٩٥٩ و پرۆفێسۆرێ بەشێ كوردى يێ فاكوولتێتا ڕۆژهلاتناسيێ يا زانينگەها يێرێڤانێ (١٩٦٨ - ١٩٧٦) و حازركرنا دەرسدارێن زمانێ كوردى... مامۆستێ مەزن خودانێ ئەليفبا زمانێ كورديە ب حەرفێن كيريلى كو هەتا نها دەه جارا هاتيە چاپ كرن و ب سەدان زارۆكێ كورد ب وێ زمانێ خوەيى دێ هين بوونە. ئەوى ب دەها پرتووكێد دەرسا يێن كۆمێد بلند نڤيسينە.

حەجيێ جندى خوەيێ خيرەتا مەزن بوو. ئەو ب خەباتا خوە ڤە دژيت و رحەتى و خوەشييا وى د ناڤا كار دا بوو. شەهديا ڤێ يەكێ هەژمارا خەباتان وينە. ئەو خودانێ ژ سەدى زێدەتر پرتووكێن زانستيە. ئەو ژ وان زانايێن بێهەمپا بوو كو د سالا ١٩٤٦ دا بێى خوەيكرنا دۆكتۆرايێ ناڤێ دۆكتۆريا زانينێ ستەند (يا دەرەجا دودا). د سالا ١٩٦٥ ئادا بوو

پرۆفیێسۆر. قەدر و حورمەتا حەجییێ جندی نە تەنێ د ناڤا کوردادا هەبوو لێ وسا ژی د ناڤا ئەرمەنیا و ل تەمامیا سۆڤیێتستانێ دە بلند بوو. د سالا ١٩٧٤ ئان دا ژ بۆنا خەباتێن وییە پڕ د وارێ کوردزانییێ دا ناڤێ بهابلند خەباتکارێ زانستی یێ ئەمەکدار دانە وی. ئەڤا ناڤەکی بلندە و ژ هەموو پرۆفیێسۆران را ل هەڤ نایێ کۆ لایقی وی بن. د سالا **١٩٧٣** ئان ئەو بوو ئەندامێ کۆری زانیاری کوردی ل بەخدادێ.

خەباتا حەجییێ جندی یا زانستی و پرقیمەت و خەیسەتێ مەرڤاتیا وی پێ -پێ ب هەڤرا دچوون. دەربێ وی تمێ ڤەکری بوو ل بەر هەر مەرڤا. ئەوی ئالیکاریا مەزن دایە گەلەکا. خێرخازی و روونەرمی و راستیا بەرک و دلساخی تشتنە هەرە ناس کرینە د ناڤا رابوون -روونشتاندنا حەجییێ جندی دا.

ئەو لاوێ گەلێ کوردا و ناڤسەر و پایەبلند بوو و حازر بوو سەرێ خوە بدە رهینا کورد و کوردستانێ. ب راستی چاوا لایقی مەرڤێ مەزنە، ئەو شەوتی کۆ رۆناهییێ بدە گەلێ خوە و ژێ رە کۆلەتی بکە و هێلا ناسکرنێدا ژێ رە حرمەتێ بینە ناڤا گەلێن دندا. د سالا ١٩٩٠ یەکێ گولانێ چوو رەحمەتییێ. لێ ناڤەکی قەنج ل پەی خوە هشت.

بەرێد پاشوەختییێ یێن سپاسدار وێ ناڤێ مامۆستا بکنە ناڤا چێرگا مەرڤێد ملەتێن مەزن و قەدربلند.

رۆژناما " کورمانج "، هەژمار٧، هاڤین، ١٩٩٠

***

دو نامە ژ سڤێدێ

مخابن من دەرەنگ بهیست کو عالمێ کورد ئێ مەزن حەجییێ جندی ژ ژیانێ چاڤێ خوە گرتیە و ژ ناڤ مە کۆچ کرییە. ئەز ژ کەزەبا کوور بەرکەتم.

مامۆستا حەجییێ جندی ناڤەک ژ وان ناڤان بوو کو ل کوردستانا باکور د دەما گەل هشیارکرنێ و کەسداریا خوە یا کوردی گەرینێ دا چرایا گەش بوو و ژ ڤێ چرایێ رۆناهیا باژارڤانییێ و عیلم و ژیانا نووژەن بەلاڤ دبوو.

شاعیرێن مە یێن مەزن یێن کلاسیک و عالمێن مە یێن مەزن و یێن کەڤن هەبوون. مە ب هەینا وان دزانی. لێ بەلێ د سەدسالا بیستی دا ل وەلاتەکی کو ژ بۆ گەلەکان قبلەگەها ئازادی و سەربلندییێ دهاتە ناسین، هەبوونا ب ناسناڤێ پرۆفیێسۆری یا کوردێن مینا مامۆستایێن رەحمەتی قاناتێ کوردۆ و حەجییێ جندی ڤێ پشتراستی و سەربلندایییێ ددە مە، کو گاڤا مەجالا سەربەستییێ ب دەست کەڤە، کورد تەنێ نە شەرکارن لێ ژ وان عالمێ مەزن ژی دەردکەڤن و " ئەم " ئانگۆ کورد ئەڤن.

...سەربلندیا مە حەجییێ جندی یەک ژ وان رۆناهیان بوو کو هێڤیا بەرپێش چوونێ ددا مە. ئەو رۆناهی و ئەڤ هێڤی بوو سەدەمێ ب رێکەتنا گەلەک خوەندا و رەوشەنبیرێن دودلی یێ ڤێ قۆناغا کۆ ئیرۆ ئەم گهیشتنێ.

مامۆستا حەجییێ جندی رەحمەت کر. لێ ب مرنا وی ئەڤ چرایا مە ژی ڤەمری گەلۆ؟ باوەر ناکم. حەجییێ جندی چاوا ژ بۆنا مە بوو رۆناهیا گەشکرنا مە یا ل هشیارییێ، باوەرم کو زارۆکێن وی (ب زاروو و زاڤا و نەڤی) هەر یەک ب تانگا خوە دا دێ ببن چرایێن گەشترن و ل زارۆکێن کوردستانێ رۆناهیا سەربلندییێ بەلاڤ بکن، دا ئەو بگهێن مەبەست و ئارمانجێ. ژ ڤێ بێهێڤی نینم.

بلا سەرێ وە و سەرێ گەلێ کورد خوەش بە.

ب سەلاڤا - رۆژەن بارناس

٢٨- ٥- ١٩٩٠

***

ئەز ب خەبەرا رەش گەلەک ئێشیام. مامۆستایێ هێژا حەجیێ جندی کوباریا مە کوردان بوو. ئەم چ بکن- هەمبەر مرنێ زێدە تشتەک ژ دەست نایێ. برا سەرێ وە ساخبە...

مالمیسانژ

ستۆکهۆلم، ٢١- ٦- ١٩٩٠

عەسکەرێ بۆییک

ژ حەجیێ جندیرا

...ناڤا قال -بالا دەورادا خەزەڤ،
تمێ قەتل و شەر، خەریبی و رەڤ،
نە خوەندن، کتێب، نە تاج، نە دەولەت،
تەرییا دین -دۆندا بندەست -بێرسقەت،
ملەتێ منی بن نیردا مایی
وێ هەبوونا خوە چا ببیا خوەیی؟
هەبوونا وی -ئەو دورِ، جەواهر،
بەلا، پەشموورده، بەر ئاڤێ، ئێگر،
هاڤاس ئوندا بوون بێسەر -بەراتە،
ناڤ تۆز -دوومانا نەزانییا وەدە،
ناڤ قرِ و برِا زولمکارایە ڤان،
قەدەخەکرنا روح، زار و زمان.

و تو، کو ژ ناڤ قر، خەزەڤ، خەتێ
خلاز بووبوویی ژ دەستێ نەتێ،

ملەترا بوویی عەولەدێ ئامن،
بوویی سۆندخاریێ حەلالی ئێگن.
بوویی کارکرێ ملەتی بێپار،
بوویی هم خولام و هم ژی دەرسدار.
دور -جەواهرێ زارگۆتنا مە،
تە تۆپ کر تەمام ب دل، روحێ خوە،
تە تۆپ کر گشک ب شڤا قودرەتێ،
کرە خەزنەکە هەتانی -هەتێ،
و بەر ژی بوویی خەزنەدارێ بەرک،
زاربێژێ مەیی حەلالی تبەرک.

گولان، ١٩٩٠

سەردا زێدەکرن

د دەرحەقا حەجیێ جندیدا

ژ وەلاتێ کال و باڤا دوور ل ئەرمەنیستانێ، حەجیێ جندی کوردێ پێشن بوو، کو یەکیتییا سۆڤێتێدا دەرەجا دۆکتۆر- پرۆفێسۆرێ زانیاریێ ستەند.

ئەو ل کۆمارا ئەرمەنیستانێ لایقی ناڤێ " کارکرێ ئەرمەنیستانیێ زانیستییێ ئەمەکدار " ئی حورمەتلی بوویە.

ژ تەرەفێ حوکومەتا سۆڤێتێ حەجیێ جندی بۆنا کارێ خوەیی پر مەزن، حەلالی و خوەنەهێوشاندی د دەرەجا پێشدا برنا کوردزانییێ و د وارێ چاندا کوردیدا ب گەلەک ئۆردێن و مەدال و حورمەتناما و ئوسا ژی نیشاناڤا هاتییە رەواکرنێ.

ئەو خودانێ ٩٠ پرتووکانە یێن زانیاریێ و ئەدەبیەتزانییێ و بەرەڤۆکێن

زارگۆتنێ و یێن پێداگۆگییێ -مێتۆدۆلۆگییێ (دەرسداینێ)، ئەدەبیاتێ (وێژەیی)، چیرۆکا و رۆمانا " هەواری " کو ب زمانێ ئەرمەنک و رووس و عەرەبی هاتیە وەرگەراندنە، بەرەڤۆکێن وەرگەرا و پرتووکێن دەرسا (بۆنا دبستانا). خودانێ وەکە ٤٠٠ گۆتارانە کو وەختێ باشقە باشقە ب کوردی و ئەرمەنکی و پووسی و زمانێن دن هاتنە وەشانێ و ب رادیۆیا کوردی هاتنە بەلاڤ کرن.

هەلا هێ سالا ١٩٦٨ ئا خەباتکارێن ناڤەندا کوردناسییێ یا ئینستیتوتا رۆژهلاتزانییێیە لێنینگرادێ (س. پێتێربوورگ) قاناتێ کوردۆ ئیساحاک سووکێرمان مارگاریتا روودێنکۆیێ ژ. مووسایلیانێ و ز. یووسووپۆڤایێ و ڤ. ڤاسیلییێڤایێ نڤیسی بوون:

..."تو دەرەجەکە کوردزانییێ یا ئوسا تونە کو وە ب خەباتێد خوە ئەو دەولەمەند نەکربە ".

د پرتووکخانا حەجییێ جندیدا پرتووکێن نڤیسکار و زانیارێ دن یێن ناڤدار هەنە کو دیاری دانە وی..

ئاوا تەنێ چەند نڤیسار کو وانا سەر پرتووکێن خوە نڤیسینە و نڤیسار کو د دەرحەقا حەجییێ جندیدانە.

***

رەوایی گوندیێ خوە و هەڤالێ خوەیی ئەزیز حەجییێ پسمام دکم.

تو شەمدانەکی بۆنا چاندا مە. ئەز باوارم، کو کارێ تەیی خوەنەهێوشاندی خەزنا کوولتوورا کوردا وێ گەلەک و گەلەک دەولەمەند بکە.

ئەمینێ عەڤدال ("گولیزەر"، ١٩٥٦)

***

ڤێ کتێبا خوە ئەز ب دل و جان پێشکێشی هەڤکارێ خوە یێ ئەزیز و

دلۆڤان حەجییێ جندی دکم، بۆنا بیرانینا هەڤالتییێ و هەڤکاریا مەیە یا د پرسا پێشداچووینا کوردزانییا سۆڤێتستانێ.

ژ خوەیینڤیس. قاناتێ کوردۆ

(ک. ک کوردۆییێڤ، " گرامەرا زمانێ

کوردی "، ٥- ٧- ١٩٥٧)

***

ب دل و جان پێشکێشی هەڤال و هەڤکارێ خوە یێ ئەزیز پرۆف. حەجییێ جندی دکم.

ژ خوەیینڤیس. قاناتێ کوردۆ

(" زمانێ کوردی، رێزمان "، ١٢- ٧- ١٩٨١)

***

ب چدقەکی ساخ و دلەکی شا پێشکێشی هەڤالێ حەجییێ جندی دکم.

عەرەب شامیلۆڤ (" بەربانگ "، ١٩٥٨)

***

ژ هەڤالێ منی زارۆتییێ یێ حەلالرا و ئەمەکدارێ ئەدەبیاتێ و چاندا کوردی یا ناڤدارا.

ئەمینێ عەڤدال، ١٩٦١

***

حەجییێ جندی یێ برێزرا، نڤیسکار و بەرەڤکر و لێکۆلینەرێ زارگۆتنا کوردایا خەمگینرا.

ئی. سوکێرمان

(" گۆتارێن دەرحەقا گرامەرا کوردیدا "، ١٩٦٢)

***

ب تەجرووبا من، نە کو ب تەنێ ئەم، لێ هەر وا نفشێن کوردزانان یێن

دوهاتی ژی وێ خوه وەکە منەتکار و دەیندارێ حەجیێ جندی ببینن بۆنا کارێ وی یێ مەزن.

ی. سوکێرمان ١٩٦٤

***

ب حزکرن و قەدرگرتن ژ کوردزانێ مەشوور و ناسکری هەڤالێ حەجیێ جندیرا ژ ئالییێ

سەدا روودێنکۆیێ، یا کو توجارا وە بیر ناکە.
(" ئەحمێدێ خانی، مەم و زین "، ١٩٦٢)

ژ تێلێگراما س. رودێنکۆ:

ئەز ب دل دۆکتۆرێ زانیاری ێی کوردی پێشن بمبارەک دکم.

١٩ –ئێ ئادارێ، س. ١٩٦٤

(س. ١٩٦٤ ئا ح. جندی بوو دۆکتۆرێ دەرەجا دویەمین. ف. ح.)

***

... برا خوەدێ سەحەت و قەواتێ بدە وەکو ئاوقاس دور و جەواهرێد بهاگران ژ خەزنا ملەتێ کورد وە ژ ئوندابوونێ خلاز کرنە و لێکۆلین کرنە و بۆنا سلسلەتا دهێلن.

ژ نەما سەدا رودێنکۆ، س. ١٩٧٣

حەجیێ جندی و جەلادێت بەدرخان

پاشی شەرێ جیهانێ ێی یەکێرا پرسا کوردایا نەتەوی کەتە ناڤەرۆکا ناڤنەتەوی. لێ دەو و دۆزێد دەستهلاتدارا ئەو پرس ژ حۆلێ دانە هلدانێ. پەیمانا سێڤرێ هەچبوو. پەیمانا لۆزانێ پرسا کوردا ژ ناڤەرۆکا تورکیێ دەرخست. پاشی وێ ئووسیانێد شێخ مەحموود و شێخ سەعید و سەعید رزا و ئیحسان نووری و مستەفا بەرزانی هاتن پەلچقاندنێ.

د ڤێ دەمێدا پرسەکە هەرە مەزن ئەو بوو کو ناڤێ کورد و کوردستانێ، چاند و ئەدەبیاتا کوردا بهاتانا خوەدیکرنێ و پێشدابرنێ بۆنا خوەدیکرنا

روحێ ملەتیێ و بۆنا وێ یەکێ کو گەل نەحەلە و ئوندا نەبە. د ڤێ مەیدانێ دا ل سۆڤەتستانێ حەجیێ جندی یەک ژ وانا بوو کو خوە دانە بن ڤێ گرانیێ. خەباتا جەلادەت بەدرخان ل سوریایێ و یا حەجیێ جندی ل ئەرمەنیستانا سۆڤیەتێ ب هەڤرا بوونە تاقەت بۆنا بیر و باوەریێ نەتەوی بێنە خوەدیکرنێ و ببنە بنگەها شەرێ ئازادیێ یێ تەزە.

رەشید کورد سووریا س. ١٩٦٤

(رەشید کورد وێ سالێ ل ئەرمەنیستانێ بوو. ف. ح.)

ب حزکرن و قەدرگرتنا مەزن نڤیسارکار و زانیارێ مەیی کوردا حەجیێ جندیرا.

خودانێ کتێبێ –چەرکەز باکاێڤ
(" زمانێ کوردێن سۆڤێتیێ "، ٤– ٥– ١٩٧٣)

***

ب حزکرنا بێقەلپ و قەدرگرتنا بێحەساب ئاپێ حەجیرا ئەولەدێ ڤێ جمعەتا مێرخاسرا کو ل گۆری وێ مێرخاسیێ ئەمەک بەردا درێژە.

شەکرۆیێ محۆیی،
(گۆتار " شۆرشا ئۆکتۆبرێ و تێکۆشینا نەتەوی ئازادیێ ل عیراقێ س. ١٩١٨ –١٩٢٥ "، کۆڤارا " لێنینیان ئووخیۆڤ "، هژ. ٤، ١٩٦٩)

***

ب دل و عەشق، خوەستنا قەنجییێ و ساخلەمیا سالێد درێژ ژ خەزوورێ منی ئەزیز و قەدربلند و ستوونا کوردزانێ یا مەزن ئاپێ حەجیرا.

شەکرۆیێ محۆیی، س. ١٩٨٣

***

کتێبا خوە پێشکێشی مەهلمێ جمعەتا کوردایا ئەزیز و قەدربلند برایێ مەیی مەزن پرۆفێسۆر حەجیێ جندی دکم.

نادیر نادیرۆڤ، ئاکادێمیک

(" نەفت، دووهـ، ئیرۆ و سبێ "، عالما –ئاتا، ١٩٨٣)

نەچوویی حەجێ، لێ بوویی حەجی
چمکی جمعەتا تە، ئەڤ مسکەن، ئەڤ جی
تەرا بوون زیارەت، تەرا بوونە حەج،
ئۆ تو لێ بوویی زیارەتڤانێ قەنج...

فێریکێ ئووسف، س. ١٩٦٨

***

دۆکتۆر –پرۆفێسۆرێ برێز و ئەزیز حەجیێ جندی. ئەز ب تەڤی مالبەتا خوە وە ممبارەک دکم و رادمووسم بۆنا ٦٠ سالی سەرسالیا وەیە بناڤ و دەنگ. عەمرژینا وەیە خێر و بەرەکەت و کارێ وەیی پر جوورە حەساب دبن نموونەکە گەش یا بۆنا ملەتێ خوە و بۆنا ئامادەبوون و پێشداچوویینا چاندا وێیا روحانی. وەرا دخوەزم عەمرژیینا درێژ و قەواتێن ئەفرانداربییە مەزن بۆنا ڤر هادا هێ پێشداچوویین و سەرکەتنا ئەدەبیات و کوردزانیا مە.

شکۆیێ حەسەنێ وە، ئادار، س. ١٩٦٨

***

حەجیێ جندی شەمدانبرەکی ئەدەبییاتا کوردایا سۆڤیەتێ یا پێشن بوویە. ئەمەکێ وی د دەرەجا سازکرنا ئەدەبییاتا کوردایا سۆڤیەتێ و کارێ پێشدابرنا کوردزانیییێدا مەزنە.

نادۆ ماخموودۆڤ

" ریا تەزە " ٢٠ ئێ مارتێ، س. ١٩٦٨

***

پێشکێشی عولمدارێ کوردایی مەزن پزمامێ خوە حەجیێ جندی دکم.

خەلیل مووڕادۆڤ (" قسێ جمعەتێ "، ١٩٧٢)

***

ئەز ڤێ کتێبا خوەیە بچووک لێ ب دلەکی بەحرستان رەوایی دەرسدارێ خوەیی ئەزیزی –دەلال، مەرڤێ حەق، نڤیسکار و عولمدارێ ملەتێ منی

زێراندی و تەربیەتدارێ ب هەزارا جاهلا حەجیێ جندی دکم.

ژ خودانێ کتێبێ عەلیێ عەڤدلرەحمان

(" گولستان "، س. ١٩٧٤)

***

ژ ئالاڤا دلێ کوردیێ کتێبا خوە رەوایی همدارێ لیتێراتوورا (ئەدەبیەتا) کوردێ سۆڤێتیێ و دۆکتۆرێ عولمایی پێشن دەرسدارێ خوەیی ئەزیز، ئینسانێ حەقیقیی یێ دلۆڤان هەڤالێ حەجیێ جندی دکم.

منەتدار و شاگرتێ وە –عەلیێ عەڤدلرەحمان

(" دێ "، ١٥– ٩– ١٩٦٥)

***

ب حزکرنەکە بێ حەد و حەساب کتێبا خوە " مزگینی " پێشکێشی عیشقدارێ گەلێ کوردا، کوردزان و نڤیسکارێ دنێ یێ ناڤدار ئاپێ خوە حەجیێ جندی و مەتا خوە زەینەڤ دکم.

ب شابوون و شێکراندن –وەزیرێ ئەشۆ، ١٩٧٦

هەڤالێ ئەزیز، حەجیێ جندی!

بۆنا رەواکرنا تە ب رەوا حوکومەتێیا بلند ئۆردێنا " دۆستیا جمعەتا " ئەز گەلەکی شامە و بۆنا وێ قەوماندنا ناڤ و نیشان ئەز تە بێقەلپ و ب دل و جان ممبارەک و پیرۆز دکم. ئەمەکێ تە د کارێ پێشدابرنا مەدەنیەتا جمعەتا مەدا پرە و ئەز شامە کو خەباتا تەیە گەلەک سالا دایا نەچوویە و ئوسا بلند هاتیە قیمەتکرنێ. ئەز ژ تەرا قەوات و سەحەتێ، دەستانینێ تەزە، خێر و خوەشیێ د خەباتا تەیە پرقیمەت و عەمرێ تەدا دخوەزم.

ئەم بێ تە نەبن!

میکائێلێ رەشید، ٢٢– ٣– ١٩٧٨

***

...حەجیێ جندی بوو حیمدارەکی ئەدەبییاتا کوردایا سۆڤیێتییێ و کوردزانیا سۆڤیێتییێ. ئەوی ئەفراندنێد بەدەوتییێ و خەباتێد زانیارییێ ئوسا نڤیسی کو ناڤەکی هەری لایق ناڤا دیرۆکا چاندا کورددادا قازانج کر.

وەزیریێ ئەشۆ، ١٩٧٨

***

بۆنا هنەکا باڤە و بۆنا هنەکا ئاپ، بۆنا هنەکا هەڤال و بۆنا هنەکا ژی کالک...لێ بۆنا تەڤا حەجیێ جندییێ دێمێ چاندا کوردایا سۆڤیەتییێ یی سەرەکە و باژارڤانێ پاقژ، مرۆڤێ خوەدییێ ئیسافا قەنج و شێوردار...

فێریکێ ئووسڤ، س. ١٩٧٨

***

ژ دەرسدارێ ئەزیز، شوخولکارێ ئەدەبیات و مەدەنیەتا مەیی ئەمەکدار هەڤالێ حەجیێ جندیی برێزرا، ب خوەستنێد هەرە قەنجڤا و شێکرداری.

سەعیدێ ئیبۆ

("کوردێ رێوی"، ١٩٧٩)

***

ئاپێ حەجیێ جندیرا باڤێ زارگۆتنا کوردارا، ئەمەکدارێ هیمدانێن و پێشدابرنا چاندا کوردایا ل یەکیتیا شێورێدا، زانیارێ گەلێ کوردییێ مەشوورا، ماقوو لرا کو ب کەد و خوودانا خوەیە هەرۆژی تەمامیا دەورانەکێ کرە نڤیسار، دیرۆکا بەربچاڤ و میراتا نەمری. وی قەهرەمانێ چاندا کوردارا کو بووز– جەمەدا نەخوەندیتییێ ناڤ مەدا حەلاند و ئەم دەرخستن بەر رۆنکایا جیهانا زانەبوونێ.

ب شێکرداریا هەتا هەتایێ –

ئاسپیرانتێ تە چەرکەزێ رەش، س. ١٩٨٠

***

ب دل پێشکێشی نڤیسکار و عولمدارێ مەزن، ئەمەکدارێ کوولتوورا جمعەتا مە، دەرسدارێ منی ئەزیز هەڤالێ حەجیێ جندی دکم. ژ ئالیێ شاگرتێ وی

بابایێ کەلەش. ("نیشانی"، س. ١٩٨٣)

***

...هەموو پارێد وێ خەباتا تیتانییێ ب دەستێ خوە و ب قەوەت و حەرەکەتا خوەیا نەفسییی میاسەرکرییە. گوند –گوند و باژار –باژار و جی و جی، زۆزان –زۆزان گەریایە و دیار کریە و ب خلاسکرنا زارگۆتنێڤا مژوول بوویێ. چلک –چلک سازکرنا سینەمدەفتەرا کوردایا بێ سەری و بنی هاتیە دوومایکرنێ...

چەرکەزێ رەش، ١٩٨٨

پەی وەفاتبوونا حەجیێ جندرا

ئەو لاوێ گەلێ کوردا و ناڤسەر و پایەبلند بوو، حازر بوو سەرێ خوە بدە رهینا کورد و کوردستانێ. ب راستی کو لایقی مەرڤێ مەزنە، حەجیێ جندی شەوتی کو رۆناهییێ بدە گەلێ خوە.

شەکرۆیێ محۆیی، س. ١٩٩٠

***

مامۆستاییێ هێژا حەجیێ جندی کوباریا مە کوردان بوو....

مالمیسانژ، ستۆکهۆلم، ٢١. ٦. ١٩٩٠

***

سەربلندیا مە حەجیێ جندی یەک ژ وان رۆناهیان بوو کو هێڤیا بەربپێش چوونێ ددا مە...

رۆژەن بارناس، ١٩٩٠، سڤێدێن

***

ئەز کەد و کارێ رەوشەنبیرێن مەیە ئەرمەنیستانێ یێ دن نمز ناکم. لێ هەقی ئەوە کو جیێ حەجیێ جندی د ناڤا گشکادا جودا بوو. ئەو تەیێ بگۆتا مالخێ وێ مالباتا رەنگین بوو، خەمخور و رێڤبرێ گشکا.

عەسکەرێ بۆییک (ژ پرتووکا " نوورا ئەلەگەزێ "، س. ٢٠٠٤)

چەند گۆتنێن دیباریکرنێ یێن نڤیسکار و زانیارێ ئەرمەنیاین ناڤدار و شارەزا

***

هەڤالێ برێز حەجیێ جندیرا، پیشەوتی و شوخولکارێ رۆنایداریا گەلێ کوردی برا کو لایقی پاشوەختیا هێ گەشە..

ب دل و قەدرقرتن ئاڤێتیک ئیساحاکیان ٢٦- ١٠- ١٩٥١

(ئاف. ئیساحاکیان -هەلبەستڤانێ ئەرمەنیایی مەزن، ف. ح.)

***

ئەولەدێ گەلێ کوردی برایی حزکری، کارکر و رۆناکبیرێ گەلێ کوردی برارا.

دێرێنیک دێمیرچیان

(د. دێمیرچیان نڤیسکارێ ئەرمەنیایی مەزن. ف. ح.)

***

روحێ خالسە حەجیێ جندی،
پرا زێرینە ناڤ مە و وانا،
کورد ئابۆڤیانە حەجیێ جندی،
نوورا نەمرە، زێندیێ زەمانا.

هۆڤهاننێس شیراز (تەرجوما فێریکێ ئووسڤ)

***

حەجیێ جندییی حزکری! ئێ، تو پرا زێرین ناڤبێنا دو برێد نەمریدا، دۆستێ قەلەما منی حەلال، چقاس پاقژ مایی و چقاسی دل پاقژ مایی و نەنهێری کێ ناڤا گەلەک -گەلەک رۆژێد ئوسارا دەرباز بوویی کو مینا دووکێشکێ تەنینە.

ئەز وێ قەلەما تەیە رێژ رادمووسم...، مەزمەزکێ فکرێد وە یێ گەش ئەو فکرە کو هەمموو ملەت ژ دێکێ بوونە چاوا کو هەمموو رەنگێد کەسکەسۆرێ -ژ تەڤێ...یانێ چاوا کولیلکێن پرئاواز و پزەنگ و پرجوورە و پربێن ژ دێکێ، ژ خوەلیا دێنە.

هۆڤهاننێس شیراز

(هـ. شیراز -هەلبەستڤانێ ئەرمەنیایی مەزن. ف. ح.)

***

نڤیسکار و زانیار و مەری و ئەولەدێ گەلێ خوەیی جانفیدا ژ دۆستێ سیوپێنج سالایی حەلالرا.

هراچییا کۆچار

(هـ. کۆچار نڤیسکارێ ئەرمەنیایی مەزن. ئەو سالا **١٩٣٩** ئا، دادا حەجیێ جندیدا، مینا براکی حەلال پشتا وی سەکنی. ف. ح.)

***

وە ب نقۆبوونەکە کوور لێکۆلین کر و نیشان دا دەولەمەندیێن هونەرمەندیا گەلێ خوەیی حزکری. ب ڤی ئاوایی هوون د ئافا زارگۆتنزانیا کوردادا رابوون وەک دارا پالووتێ. ئیرۆ چاڤێ وە ئاگرێ بەختەوارێڤا تژی دبن بۆنا وان جوانا کو ژ ئافا ب رەهێن وە قەوینبوویی بلند دبن.

گاگیک چارگسیان، ئاکادێمیک،

دیرێکتۆرێ ئینستیتووتا رۆژهلاتزانیێ یا ئەرمەنیستانێ

***

ئەم ب کوباری ددنە کڤشێ کو هوون د ئینستیتووتا مەدا گهیشتنە و پێشدا چوونە و بوونە زانیار و نڤیسکارەکی هەمناسکری و دۆکتۆرێ زانییاریێ فیلۆلۆگیێ و پرۆفێسۆر و کارکرێ ئەرمەنیستانێ ییێ زانیارییێیی ئەمەکدار...

ئێدووارد جرباشیان، ئاکادێمیک،

دیرێکتۆرێ ئینستیتووتا ئەدەبیاتێیە ل سەر ناڤێ مانووک ئابێخیان

***

حەلالی و رەم و بەربهێری و روونەرمی و شێکراندن و راستی خەیسەتێ حەجیێ جندییە هیملینە. خەیسەتێ هایی لازم خوەزاێی دایە وی و ئەوی ریا عەمرێ خوەیی نە ئەوقاس هێسادا مینا رۆنایا چاڤا خوەی کریە.

ئارام خانالانیان

ئاکادێمیک، س. ١٩٧٨

***

ئەز ئیلاهی دخوەزم ئەمەکێ وەیی مەزن د سازکرنا پارا کوردزانییێ و کفشکرنا دەرەجا کوردزانییێ و راست رێکرنا پرۆفیلا وێدا بدمە کفشێ...

...وو ئیرۆ ئەگەر د ئەرمەنیستانێدا رەوشەنبیرێن کوردا هەنە، وێ یەکێدا ئەمەکێ وە گەلەکە.

نیکۆلای هۆڤهانیسیان

ئاکادێمیک، دیرێکتۆرێ ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ، س. ١٩٨٧

***

تو ژ وان رەوشەنبیرێ مەیی، حەجیێ برا، کو عەمرەکی دژوار، لێ شبهی و بەدەو دەرباز کرن و تە کارەکی پر مەزن کر د عەمرێ هەردو گەلێن مەیە چاندێدا.

ئەز تو وەختا بیر ناکم کو هۆستێد چاندا مە –ئاڤێتیک ئیساحاکیان،

دێرێنیک دێمیرچیان، ستێپان زۆریان و مارتیرۆس چاریان دەرحەقا تەدا چڤاس باش خەبەر ددان...

کارێ تەیی ب دەها سالایی ئەمەکدار ل ئاکادێمیایێدا وێ ناڤێ تە دەرەجا زانیارییێدا تمێ گەش خوەیکە.

گوورگێن هۆڤنان دۆکتۆر، پرۆفێسۆر

***

ئەز نکارم ب ئالاڤی خەبەر نەدم دەرحەقا نیگارا زانیار و پێداگۆگێ بناڤوودەنگی مۆرالیێ یی بلنددا. حەجیێ جندی هەر دەرا و ناڤا کارێن لیتێراتووریێ و زانیارییێدا کارکرەکی حەلال و ملووک و نەواستیایی بوویە...ەز دخوازم حزکرنا وی مەرڤێ قەدرگری مەخسووس نە کو تەنێ بەرب گەلێ وی لێ ئوسا ژی بەرب قیمەتێد گەلێ ئەرمەنیایی برادا د هێلا روحانیێ و چاندییێدا... بەربریبوونا وییە عەینی براتییێ بەرب هۆگرێ وییە قەلەمێییێ ئەرمەنی، زانیار و نڤیسکارا و کارکرێد چاندێ بدمە کڤشێ.

ئەو ب راستی ژی کارکرێ زانیارییێیی ئەمەکدارە و زانیار و باژارڤان و هەڤال.

هرانت تامرازیان

دۆکتۆر، پرۆفێسۆر

***

ئیرۆ، بۆنا ٧٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی ئەدەبیاتزانێد ئەرمەنی سلاڤا خوەیە براتی یا ئالاڤی ئەولەدێ گێلێ کوردی برا وی مرۆڤێ پرەمەکی بێقەلپرا دشینن و یا هەرە قەنج ژێرا دخوازن.

هرانت تامرازیان

***

ئەمەکێ حەجیێ جندی حەوجێ پەسناندنا زێدە نینە: ئەو ب خوە

دەرحەقا خوەدا گەلەک تشتی دبێژە. ئەو بۆنا سلسلەتێد پاشوەختیێ " قنیاتێ " لێنهێراندنیێی دەولەمەندە و کانیا نەمچقیە.

ساریبێک مانووکیان

دۆکتۆر، پرۆفێسۆر

***

ب براتی ئەز وە فیلۆلۆگێ بناڤ و دەنگ و فۆلکلۆریستێ کوردایی مەزن، تەشکیلدارێ کارێ زانیاریێیی باش و تەربیەتدارێ جاهلا هەمێز دکم.

پرۆفیسۆر ئێوسیف مێگریلیدزێ

تبلیسی

کتێبێن ب نڤیسارێن پێشکێشکرنیێ ب دل و حزکرن ل پرتووکخانا حەجیێ جندی یی مالباتێدا دگهیژنە هەتا ١٧٠ ئی. ئەو خەبەرێن کو سەر وان پرتووکا هاتنە نڤیساریێ نیشان ددن کو ناڤ و شەرەفا ئەولەدێ کوردایی ناڤدار چقاس بلند بوویە ناڤا رەوشەنبیرێن ناڤ و دەنگدا.

حەجیێ جندی وەک زانیار و نڤیسکار، فۆلکلۆریست و مامۆستە، کابرایەکی ماریفەت و زیرەک پڕ حورمەت و سیبانەت ئانیە بۆ ملەتێ مە.

ئی. ئی. سووکێرمان

خودانێ کارێ مەزن

گەلێ کورد گەلەکی کەڤنارە و رەهێن وی د ئەردێ دا کوور داکەتنە، یێن کو دحەسبینە بێشیک لاندکا شارستانی و سیڤیلیزاسیۆنێن مەزن ل رۆژهلاتا ناڤین. سەدسالێن ناڤین دا کورد ژ ناڤا خوە چەند بەرپرسیارێن دەولەتێ یێن ب ناڤ و دەنگ پێش دا ددن. هێکەلێن ئەدەبیاتا کوردی یێن ب نڤیسار ژ سەدسالا یانزدەهمین دا گهیشتنە مە. هەری کێم بەریا هەزار

سالان بێتر سەر بنگەها تیپێن ئەرەبی ئەلفەبا کوردی هاتە چێکرنێ ب وان بەرهەمێن شاعیر و رۆناهیدارێن کورد یێن ب ناڤ و دەنگ گهیشتنە دەورانا مە. هەر چقاسی ژی قەول و شەرتێن دیرۆکی بۆنا کوردان گران بوون و هەر چقاسی ژی پرۆسێسا ب دەستی زۆرێ ئاسیمیلاکرنا وان ب ناڤبری بەردەوام دکر، لێ کوردان نە کو ب تەنێ کوردیتیا خوە ل سەر ئافا خوە پاراستن ب بەردەوامکرنا هێزا خوە یا فیزیکی و مێرخاسیا خوە یا ئەفسەنایی (لەگەنداری) ئەوانا نرخ و هێژاتیێن چاندا روحی یێن هەرە پێویست ژی و زمانێ هاقاس ب هێز و تەیباتی کو مەرڤا مەتەلمای دکە و ب سەر دا ژی فۆلکلۆر (زارگۆتن) ب دەولەمەندی و پرجوورەبوونا خوەڤا پاراستن.

ناڤا قەول و شەرتێن ژیانا سۆڤێتیێ دا کوردێن ل ئەرمەنیستانێ ژ ناڤا خوە کارکرێن چاندێ یێن هێژا دەرخستن. ل ڤرا بەریا هەمووشکان کفش دبە فیگوورا، قرافەتێ نڤیسکارێ کوردا یێ ب ناڤ و دەنگ عەرەب شامیلۆڤ بەشدارێ شەرێ سیڤیلی (باژارڤانیێ) و کۆموونیستێ کورد یێ یەکەمین.. لێ عەرەب شامیلۆڤ دەسپێکا سالێن ٣٠ ئی ژ یێرێڤانێ چوو لێنینگرادێ (نها س. پێتێربوورگ) ... لێ سالا ١٩٣٧ ئا ئەو ب تراژیکی ب سالێن درێژ ژ رەفێن مە قەتاندن.

ل یێرێڤانێ زووترەکێ شوونا وی حەجیێ جندی دگرە. تەمامیا پێشڤاچوونا کوردزانیێ ل ئەرمەنیستانێ کو باشتر و راستترە ئەم بێژن پێشڤاچوونا چاندا کوردی ل ئەرمەنیستانێ دیرێکت و بێ ناڤبری گرێدایە بناڤە حەجیێ جندی ڤا. ب سەری حەجیێ جندی گەلێ کورد لاوێ خوە یێ هێژا دبینە، پرۆپاگانداکرێ چاندا کوردی، نڤیسکار، پێداگۆگێ هەری باش، ئامادەکرێ گەلەک کتێبێن دبستانان و وەرگەرڤانێ بێ وەستا یێ وەرگەراندنا بەرهەمێن ژ زمانێ ئەرمەنکی سەر کوردی و ژ زمانێ کوردی

سەر ئەرمەنکی و ئۆرگانیزاتۆرێ رێخستن و سازیێن چاندی و زانیاری یێ ب کەمال (تالانت) و دەستپێکرێ گەلەک کارێن جڤاکی.

حەجیێ جندی خودانێ گرامەرا زمانێ کوردی[1] یا یەکەمینە ل سۆڤیێتا بەرێ.

سەر وێ فکرێنە کو گرامەرا زمانێ کوردی یا یەکەمین سالا ١٧٨٧ ئا ب دەستێ گارسۆنی هاتیە ئامادەکرن کو میسیۆنێرەکی ژ ئیتالیایێ بوو. نیڤەکا سەدسالا بوهوری (گۆری زەمانێ ئیرۆین سەدسالا ١٩ ئا) کتێبێن سەر زمانێ کوردی یێن نوو دەستپێ دکن دیهار دبن...

رێزوولتاتا ئێنەرژیا حەجیێ جندی یا بەرهەمداریێ دحەسبە گرامەرا کوردی یا بۆنا دبستانان یا سالا ١٩٣٥ئا کو جارا یەکەمین و ب بەرفرەهی زمانێ کوردی تێ دا هاتە لێکۆلینێ.

حەجیێ جندی سیستێما زمانێ کوردی یا گرامەریێ ب زمانێ کوردی شرۆ ڤەکر کو تو بنگەهەکی وی د وی واری دا کو ژ زەمانێ بەرێ مابوویا بەر دەستێ وی تونە بوو. جەرباندن و تەجروویێن ب ڤی ئاوای بەریا حەجیێ جندی ژی هاتن ب جیئانینێ لێ ئەوانا ب دەستنڤیسار مان و د وی زەمانی دا نە دیار بوون. لێ ئەگەر هاتن چاپکرنێ، وەشاندنێ ژی ئەو یەک دەرڤای سینۆرێ یەکیتیا سۆڤیێتیێ چێ بوو و بەر وێ یەکێ ژی ناڤا قەول و شەرتێن وی زەمانی دا هایا حەجیێ جندی نکاربوو ژ وێ یەکێ هەبوویا. وەکە میسال، گرامەرەکە سەر زاراڤێ باشوور ل بەخدایێ سالا ١٩٢٨ ئا هاتە وەشاندن لێ هەتا نها ژی ئەم نکارن ئەوێ ب دەست بینن.

حەجیێ جندی بەرەڤکر، زانە و لێکۆلینەرێ فۆلکلۆرا کورد یێ ب ناڤ و دەنگە.

(١) گەلێ دەرهەڤا وێ گیراوێرێدانە، کو هـ. کیندێ ا. خاچاتریان دابوونە وە ئەندینێ.

مێل و مۆلا حەجیێ جندی ب گرانی کشاند سەر بەرەڤکرن و لێکۆلینا فۆلکلۆر و زارگۆتنا کوردی. د ڤی واری دا ئەنەرژی و هێزا وی یا زانیاریێ یا ب دەستکەفتنا دەگمە دیهار بوو. هەتانی وی زەمانی گاڤا حەجیێ جندی دەست ب وی کاری کر ل رووسیایێ و رۆژاڤایێ کێم بەرهەمێن زارگۆتنا کوردان یا گەلەری هاتبوون بەرەڤکرن و وەشاندن. د ڤی واری دا بەریا هەمووشکان کفش دبن وەلاتیێن مە یێن وەکە ئا. د. ژابا، ئی. ب. لێرخ، س. ئا. یێخیازارۆڤ، س. هایکوونی و زانیارێن ژ وەلاتێن دەرڤا ئا. سۆسین، ئا. لێکۆک، ئۆ. مانن و گ. ماکاش. زەمانێ مە دا گەلەک کار و بار ژ بۆنا دهارکرن و پۆپوولیارکرنا بەرهەمێن فۆلکلۆرا کوردی ب جی ئانی ر. لێسکۆ (هنەک خەباتێن کو د ناڤا سالێن داوی دا دەرڤای سینۆر هاتنە وەشاندن کو هەتا ڤێ گاڤە بەر دەستێ مە نەکەتنە). لێ تشتێن کو حەجیێ جندی بەرەڤ کرنە و دانە چاپکرن، سەر وان هەموو تشتانرانە، یێن کو بەریا وی هاتنە وەشاندنێ و ب وێ را پێویستە ئەم هەموو نرخبوون و هێژابوونا وان بەرهەمان ژی بگرن بەر حەساب، یێن کو ئەوی جڤاندنە و هەر وا پرجوورەبوونا وان ژی و راست، بێ کێماسی و شاشیتی رێخستنا وان.

ژ ئالیێ حەجیێ جندی دا هاتنە دیهارکرنێ و تۆمارکرن و ژ بەر زارێ زاربێژێن ئەرمەنیستانێ یێن هەرە باش هاتنە گرتن، شاخێن سەرتاجێن دستانا کوردی یێن ئوسا، وەکو " کەرٍ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی "، " سیبابەند و خەجێ "، " مەم و زین "، " دمدم "، " مەمێ و عەیشێ "، " زەمبیلفرۆش "، " سێڤا حەجی "، " مەجرووم و لەیلێ " و یێد دن. ژ یالێ وی دا سێ جلدێن ٢ حکیاتێن کوردی هاتنە وەشاندنێ. هەما خووت بەرگرتن تۆمارکرنێن حەجیێ جندی جارا یەکەمین سفەت، روویێ لیریکا کوردی یا گەلەری ب فرەهی راخستن بەر چاڤان.

ب تەجـرووبا من، د واره فـۆلکلۆرزانییێ دا ب ئاواکی خـسـووسی جودا دبن ئەو لێگەرین و لێکۆلینێن حـەجـیێ جندی یێن کـو سـەر دەسـتـانا (ئێپۆسا) گەلەری یا " کەرِ و کولک " ب جیێانینێ.

سەرهاتیا کەڤنار یا دەرحەقا دو برا کولک و کەر دا ب ٣٠ ڤاریانتان ب دەستی حـەجـیێ جندی هاتیـە وەشـاندنێ و ئەو یەک ب تەنێ و خـوەبەری خوە دەرحەقا مەزنایی و گرنگیا کارێ کریدا شاهدیی یە ددە. پشتی شەرِ (یێ جیـهـانی یێ دویەمین) حـەجـیێ جندی چەند ڤـێرسیـۆنـێن کـوردی یێن دسـتـانا " کـۆرۆخلی " ب وەرگـەرا سـەر زمـانێ ئەرمـەنکی ب پێـشگۆتنا ئانگۆر دان وەشاندن...

ئەز نکارم ب بێـدەنگی بەر وێ یەکـێرا ببـوهورم کو بنگەها خـەباتێن من ژی یێن د واره زمـانـزانیا کـوردی دا بەریا هەمـووشکێ تێکسـتـێن حـەجـیێ جندی یێن فۆلکلۆریێ یێن باش و هێژا حەساب دبن.

حـەجـیێ جندی پرِ بەرهەمـێن زارگۆتنا کـوردی ب ئاواکی زانیـاری بەرەڤ کـرنە و دانە وەشـاندنێ: ب پاراسـتنا دەڤـۆکێ زاربێـژان، عـەینی ب وی ئاوایی ب چ ئاوای زاربێـژان هەر بـانگەک، هەر پەیڤـەک، هەر گـۆتنەک ئانینە سەر زارێ خوە. ئەڤ یەک نرخا وان تێکسـتـان یێ زانیـاری مـەزنتر دکـە. و ئەڤ هەمـووشک تشـتـێن هەرە بنرخ ددن بـەر دەسـتێ مـە یێن بۆنا ئانالیزکـرنا لـینگویسـتـیێ یا سـیـسـتـێـمـاتیکی و ب پێ را ژی ئـیمکـانا دهارکرنا تێندێنسێن ناڤا پێشداچوونا زمێن دا. ب تەجرووبا من، نە کو ب تەنێ ئەم، لێ هەر وا نفشێن کوردزانان یێن دووهاتی ژی وێ خوە وەکە منەتکار، دەینـدارێ حـەجـیێ جندی ببـینن ژ بۆنا کـارێ وی یێ مـەزن. میـسالا وی نیشان ددە، کا گەلۆ کوردەک چڤاس تشت دکارە ب جی بینە، گاڤا ب بیر و باوەرێن نەتەوی ڤا تێ روحدارکرنێ و هەیەجانکرنێ...

نڤـیسـاندن، ژ بەر زارێ زاربێژان، گـرتنا بەرهەمـێن زارگۆتنا کـوردی ب

دەسـتێ حـەجـیێ جندی دحـەسبن بنگەها هەرە ب ئیـتـبـار بۆنا لێکـۆلـینێن لینگڤیستیکیێ (زمانزانییێ) یێن پرجووره.

...نە کـو ب تەنێ کـوردێن مـە (یێـن سۆڤـییێـتیێ)، یێن دەرڤای سینۆر ژی حەجیێ جندی رند دناسن و ئەوی دخن سرێ، جـێرگا مـەرڤـێن گەلێ خوە یێن هەرە هێژا و بژارە. ئەوانا کار و بارە وی ب تەڤای دبینن وەکە میسالا ب ئامنی و هێژاتی خزمەتکرنا هنداڤا وەلاتێ خوە دا.

١٠.١.١٩٦٤

لێنینگراد

ڤێریکێ ئووسڤ

حەجیێ جندیرا

گرێدایی ٥٠ ئی سالیا بووینا ویرا

زانیارێ مەیی کەمال،
بمبارەک بە تە پێنجی سال.

پێنجی سالێ تە ب ئەزەت
ژ مەرا بوون ناڤ و حورمەت.
هەر سالەک تە یەک شەمدان،
کۆنێد مەدا عیشق ڤەدان.

سەر چەمێد مە قورن و دەورا
تو ژ مەرا بوویی پرا،
تو ژ مەرا بوویی ئاشڤان –
جەه و گەنمێ مە تە هێران....

و وێ دەورا زولم و قەهرێ
قە کێ خوەرا بدا فکرێ،
کو بێستار، تی و برچی –
دەستێ دایکا خوە تە گرتی،
هێسیر، فەقیر –دەست قزلباش
هوون درەڤیان مەتەل و شاش،

ب ترس و خۆف و بێگومان،
کو هون شەڤێ دەرڤا دمان:
تویێ ژ حالێ وێ سێویتییێ
بڤی کولیلکا ملەتییێ...

مینا چییایێ ئەلەگەزێ،
دوها عیدا دەر پاییزێ،
ل سەر سەرێ تەیی زانە
کولییێ بەرفێ شاخ ڤەدانە.

لێ هێ چیایێ مەیی کوبار،
سەرێ وی بەرف، خوە ب دیندار
وێ ژ مەرا هێ تێکە وار،
گەلەک زۆزان، گەلەک بەهار...

١٩٥٨

پەیهاتن ١

وەزیرێ ئەشۆ

ئەولەدێ جمعەتێ یێ ئەمەکدار

بۆنا ٦٠ سالیا بووینا حەجییێ جندی

(کورتکری)

بێژن حەجییێ جندی زانیارە لێ تەنێ زانیار ننە، نڤیسکارە لێ تەنێ نڤیسکار ننە، پێداگۆگە تەنێ پێداگۆگ ژی ننە...

سرافەت و زانەبوونێد پر، گۆڤەکا هەواسکارییێ فرە کەرەمنە ئوسانن بۆنا وی کو ب سایا وان ئەو ڤان هەموو دەرەجادا رووسپی دەرکەتییە.

ئەو بوو هیمدارەکی ئەدەبیاتا کوردایا سۆڤێتییێ و کوردزانیا سۆڤێتییێ. ئەوی ئەفراندنێد بەدەوەتییێ و خەباتێن زانیاریە ئوسا نڤیسی کو ناڤەکی هەری لایق ناڤا دیرۆکا چاندا کوردا قازانج کر.

ئەمانچاییر...گوندەکی کوردایی بچووک ل قەزا قەرسێ و ل پالا چیایێد بلند. سەری –بنی ٣٠ –٣٥ مالێد گوند هەبوون و بنەلییێد وی ژی، تەڤ قەوم و پزمامێ هەڤ بوون. هەما دڤی گوندیدا سالا ١٩٠٨ ئا حەجییێ جندی ژ دیا خوە بوو.

حەجی هێ زارۆ بوو، چاخێ دەنگێ تۆپا و تڤنگێد شەرێ ژیانێ کەت چیا و بانیا، گەلی و گەبۆزێد ئەمانچاییرا بچووکە عەدلی ژی. ئەمانچاییریا ددن سەر رێ و دربێد دژوار. خەلایی و کوشتن و نەخوەشی و مرن دبنە خورێ وان.

سەر وان رێ و دربا دێ و باڤێ حەجی و هەردو خووشکێ وی ژی

دمرن... حەجییێ ئێتیم دکەڤە سێویخانا.

...سالا ١٩٢٩ ئا حەجییێ جندی خوەندنخانا گیوومرییێ یا دەرسدارییێ خلاز دکە و تێ گوندێ قونداخسازێ (ناها رییا تەزە) دبە دەرسدار.... ل ڤرا ئەم حەجی د ئۆدادا دبینن. ئەو نە کو زارگۆتنا جمعەتێ دبهێ، لێ پێرا ژی دنڤیسە داکو ژ ئوندابوونێ خلازکە و بکە ئارزیتیا گەلەک سلسلەتا. سالا ١٩٣٠ ئی ئەو تێ ێرێڤانێ و د فاکوولتێتا ئوونیڤێرسیتا دەولەتێیا زمێندا تێ قەبوول کرن. ب خوەندنێرا تەڤایی حەجییێ جندی وەکو دەرسدارێ زمان و پێداگۆگییێ خوەندنخانا کوردایا پشکاڤکازێی کار دکە. ئەو ئوسا ژی وەکو سەرۆکێ پارا ئەدەبیاتێ د رۆژناما " رییا تەزە " دا کار دکە و رێداکتۆرێ وێ جەردۆییێ گێنجۆ و هەڤالێد دنرا تەڤایی پرۆپاگاندا عەمرێ مەیی تەزە دکە.

پێشەوتییێ کوولتوورا ملەتییێ وێرا تەڤایی شەڤ و رۆژ دکە یەک و بۆنا زارێد کوردا پرتووکێد دەرسا ژی حازر دکە. سالا ١٩٣٢ " ئەلیفبا " حەجییێ جندی چاپ دبە. وێ شووندا ئەو پرتووکێد دەرسا بۆنا کۆمێد بلند ژی حازر دکە و ئەڤ ئیدا دەڤە –دەڤی ٤٠ سالییە، کو ب هەزارا شاگرتێد کورد ب پرتووکێد وی، زمانێ دێ و ئەدەبیاتێ هین دبن.

...سالا ١٩٣٣ حەجییێ جندی پەی خلازکرنا ئوونیڤێرسیتێ د ئاسپیرانتوورایێدا تێ قەبوول کرنێ و د دەرەجا کوردزانییێدا دها کور دبە. ئەو سالا ١٩٤٠ ئی دیسەرتاسیا دۆکتۆرییێ ب تێما " کەرٍ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " خوەی دکە و ب وێ یەکێا د ئەرمەنیستانێدا دبە زانیارێ کوردی عەولن. وێ شووندا پرتووکێد وی یێ زانیارییێ پرقیمەت چاپ دبن...

سالا ١٩٦٤ حەجییێ جندی دەرەجا دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ دستنە و پاشێ ناڤێ پرۆفێسۆرییێ ددنە وی. ب ڤێ یەکێا ئەو دبە دۆکتۆر –پرۆفێسۆرێ

کوردی عەولن د یەکیتیا سۆڤێتییێدا.

کارێد زانیارە د دەرەجا فۆلکلۆرزانییێ و زمانزانییێ و ئەدەباتزانییێدا هەتا –هەتاییێ کەتنە ناڤا فۆندا کوردزانێ یا زێرین. ژ وان خەباتا ئەم هەما ناڤە چەند حەبا بدن: " کەرٍ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی "، " فۆلکلۆرا کورمانجی "، " شاخێد دەستانا کۆر –ئۆخلیە کوردی "، " مەمێ و زینێ "، " دیهاربوونا دۆستییا جمعەتێد ئەرمەنییا و کوردا د ناڤا زارگۆتنێدا "، " لیتێراتوورا (ئەدەبیاتا) کوردایا سۆڤێتییێ "، " گراماتیکا (رێزمانا) زمانێ کورمانجی " (تەڤی پرۆفێسۆر ئا. خاچاتریان)، " خەبەرناما کوردایا تێرمینۆلۆگییێ " و گەلەکێد دن.

سەر خەباتحزی و ئێروودیسیا حەجییێ جندییا مەزن مەرڤ تەنێ دکارە عەجێبمایی بمینە...

وێ دەور و قورنا د دەرحەقا وی کارێ حەجییێ جندییی مەزندا بێ نڤیسارێ یێ کو ئەوی کریە بۆنا بەرەڤکرن و لێنهێراندن و چاپ کرنا زارگۆتنا کوردایا دەولەمەند...

رۆمانا " هەواری " کو سالا پار چاپ بوو، وەکو جمعەت دبێژە سەرێ لۆدە گرت.

ئەو پرتووک دەستانینەکە ئەدەبیاتا کوردایا سۆڤێتایێ مەزنە.

... دژوارە، گەلەکی دژوارە مەرڤ یەکۆ –یەکۆ وان هەموو کرنا بدە کڤشێ کو حەجییێ جندی بۆنا تەمامیا چاندا جمعەتا کوردا کریە...

...حەجییێ جندی ٦٠ سال عەمر کریە، لێ هێ ب کەل و بینا جاهلییێ دئافرینە. ڤێ گاڤێ بۆنا چاپ کرنێ گەلەک پرتووکێن وی حازرن.

ئەم هۆبێلیارێ خوەیی ئازیزرا جانساخییێ و پر قەواتا ئەفراندارییێ یا تەزە دخوەزن.

رۆژناما " ریا تەزە "، ٢٠ ئێ ئاداری، سالا ١٩٦٨

فێریکێ ئووسف

ئاپێ منی حەجیرا

بۆنا ٦٠ سالیا بووینێ

قەرچوومەکێ سەر ئەنیا تە یەک جخیزن،
پێ و پێگێ پەی پەنیا تە یەک -یەک ئیزن،
سال تێن عولمێ جمعەتا مە لێ دنڤیسن...

١٨ ئاداریێ، سالا ١٩٦٨

شەرەفێ عەشر

قەدرگرتنا حەجیێ جندی

(بۆنا ٧٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی)

ناڤێ زانیاریێ کورد، نڤیسکاریێ بناڤ و دەنگ، پێداگۆگ و کارکریێ ئەرمەنیستانیێیی زانیاریی ئەمەکدار و دۆکتۆریێ فیلۆلۆگییێ پرۆفەسۆر حەجیێ جندی جەواری نە کو تەنێ د وەلاتێ سۆڤێتییێدا لێ ئوسا ژی ژ حدوودێ وی دەر بناڤ و دەنگە.

ڤان رۆژا ٧٠ ئێ سالیا بووینا حەجیێ جندی و ٥٠ ئی سالیا کارکرنا وی یا زانیاری -پێداگۆگییێ تەمام بوو. ئەو رۆژ ب شەینەتی وێ کۆلێکتیڤێ هاتە کڤش کرنێ کو نها زانیار کار دکە. سەرا جڤینێ یا ئاکادێمیا ر س س ئەرمەنیستانێیا زانیارییێدا گەلەک زانیار، نڤیسکار و کارکرێد دەرەجێن باشقە -باشقە بەرەڤ بووبوون ئوسا ژی وەکیلێد نەهیێد ئاراگاسێ، تەلینێ، هۆکتێمبێریان، ئێجمیازین و هەڤال و هۆگرێد وی یێ زارۆتییێ هاتبوون کو هۆیێلیار بمبارەک بکن. ئینستیتووتا ئاکادێمییا ر س س ئەرمەنیستانێیا زانیارییێیا رۆژهلاتزانییێ و یەکیتیا نڤیسکارێد ئەرمەنیستانێ ئەو جڤین حازر کربوون.

دیرێکتۆرێ ئینستیتووتێ ئاکادێمیک گاگیک چارگسیان وەختێ ڤەکرنا جڤینێ گۆت کو ریا عەمرێ پرۆفەسۆر حەجیێ جندی رێکە دوور و درێژە، رێکە سیانەتە ژبەر کوو کاریێ کو وی کرییە گەلەکی مەزنە و ئەوێ د ناڤا دیرۆکا چاندا جمعەتا ویدا هەتا -هەتاییێ بمینە. ئەوی هەر تشت کرییە کو لایقی ناڤە زانیاریێ سۆڤێتیێیە. کارێن حەجیێ جندی ژ ئالییێ پارتیا کۆموونیستی و دەولەتا سۆڤێتیێڤا بلند هاتیە قیمەتکرنێ: ئەو ب ئۆردێن و مەدالیێد یەکیتیا سۆڤێتێ و حورمەتنەمێد سۆڤێتا ر س س ئەرمەنیستانێیا تەورەبلند هاتیە رەواکرن. کاریێ وی ڤان ئاخریا دیسا بلد هاتە قیمەت کرن و ئەو ب ئۆردێنا " دۆستیا جمعەتاڤا " ژی هاتە رەواکرن. گ. چارگسیان داوییێ گۆت، کو ئەڤ یەک شەدەتیا پێشداچووینا کوردزانیا سۆڤێتییێ ددە.

د دەرحەقا عەمر و کارکرنا پرۆفەسۆر ح. جندیدا سەرۆکێ پارا کوردزانییێ یا ئینستیتووتا ئاکادێمییا ر س س ئەرمەنیستانێیا زانیارییێ ی رۆژهلاتزانییێ دۆکتۆریێ عوولمێد دیرۆکێ خالت چەتۆییێڤ داکلاد دا.

وی دا کڤشێ، کو زارۆتیا ح. جندی د ناڤا زەلوولی، خەلا و زولما رۆما رەشدا دەرباز بوویە. حەجیێ بچووکی ئێتیم و ستوخار ژی لگەل هێسیرێ ئەرمەنی و کوردا تەڤایی ژ قەزا قەرسێ رەڤی. پەی ئالتنداریا قەیدێ سۆڤێتێ ل ئەرمەنیستانێ چاوا بەر گەلەکا ئوسا ژی ل بەر حەجیێ جندی رییا فرە ڤەبوو. ح. جندی هێ د جاهلتییێدا خوە پێشکێشی لێنهێراندنا پرسێد کوولتوورا جمعەتا خوە کر، بۆنا پێشداچووینا وان کو ل ئەرمەنیستانا سۆڤێتێ هەموو مەجال هاتن ساز کرنێ. سەرهاتیا ح. جندی ئەو سەرهاتییا پارەکە جمەتا کوردایە، یا کو زەمانێ سۆڤێتییێدا بوو خوەیێ

ئیزن و رسقەتا خوە و ب هەموو ملەتێد وەلاتێ مەرا پێشدا چوو و گولڤەدا.

پەی داکلادێرا ئاکادێمیک گ. خاریبجانیان ح. جندی بۆنا ٧٠ ئێ سالیا بووینا وی بمبارەک کر و ژ ئالیێ پرێزیدێنتێ ئاکادێمیا ئەرمەنیستانێییێ زانیستییێ ئاکادێمیک ڤیکتۆر هامبارزوومیانێی حوورمەتناما سەدرتییا ئاکادێما تەسلیمی وی کر.

د سلاڤکرنا سەروێرتیا یەکیتیا نڤیسکارێد ئەرمەنیستانێدا کو کاتبێ وێ پێرچ زێیتوونسیان خوەند کارێ ح. جندی هاتە قیمەتکرن د دەرەجا پێشدابرنا ئەدەبیاتا کوردایا سۆڤێتییێدا. رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " میرۆیێ ئەسەد سلاڤناما کۆلێگیا رێداکسیۆن خوەند و ژ ناڤە کارکرێد رێداکسیایێ زانیار سلاڤ کر و دەرحەقا وی ئەمەکێ مەزندا خەبەردا کو ح. جندی سالێد کارێ خوەیی ل رۆژنامێ و پەی وێرا کریە ناڤا کارێ پێشدابرنا خەباتا رێداکسیایێدا. پرۆفێسۆرێ ئوونیڤێرسیت یێرێڤانێیا دەولەتێ گ. نالباندیان سلاڤناما فاکوولتێتا ئوونیڤێرسیتێ رۆژهلاتزانییێ خوەند، کو د دەرحەقا وی کاریدا هاتە گۆتنێ کو ح. جندی د فاکوولتێتێدا کرییە بۆنا هینکرن و حازرکرنا کادرێد جاهلا.

ژ ناڤە ئینستیتووتا دیرۆکێ یا ئاکادێمیا ئەرمەنیستانێ دیرێکتۆرێ وێ ئاکادێمیک گ. گالۆیان ناما سلاڤکرنێ خوەند. ژ ناڤە کۆلێکتیڤا رێداکسیا خەبەردانێد کوردی خەلیل موورادۆڤ، ئاکادێمیک ئارام خانالانیان، هەلبەستڤان فێریکێ ئوسف و گەلەکێد دن حەجیێ جندی سلاڤ کرن.

ئوسا ژی گەلەک تەلەگرامێد سلاڤکرنێ هاتبوونە ستاندنێ: ژ شێورا کۆردیناسیۆن یا ئاکادێمیا ت ر س س زانیارێ، ژ سەروێرتیا یەکیتیا نڤیسکارێد ت ر س س، کابینێتا کوردزانییێ یا پارا لێنینگرادێ یا

ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ یا ئاکادێمیا ت ر س س زانیاریێ، ئینستیتووتا مۆسکڤاییێیا ئەدەبیاتێیە سەر ناڤە م. گۆرکی، ژ نڤیسکارێد ئووکرایناییێ، ئینستیتووتێد زمێن، ئەدەبیاتێ و ئیسکووستڤاییێ یێد ئاکادێمیا رس س ئەرمەنیستانێیا زانیارییێ، کوردزان و زانیارێد وەلێت و نەفسێد باشقە -باشقە.

د داوێی دا هۆیێلیار خەبەر دا و رازیبوونا خوەیا مەزن دا پارتیا کۆموونیست و دەولەتا سۆڤێتییێ بۆنا بلند قیمەتکرنا ئەمەکێ وی و دا باوەر کرنێ، کو وێ ڤرهادا ژی قەواتا خوە نەهێڤشینە بۆنا پێشدابرنا کوردزانییێ و ئەدەبیاتا کوردایا سۆڤێتییێ.

رۆژناما " ریا تەزە "، ٨ ئێ نیسان، س. ١٩٧٨

فێریکێ ئووسف

بۆنا ٧٠ ئێ سالیا بووینا حەجیێ جندی

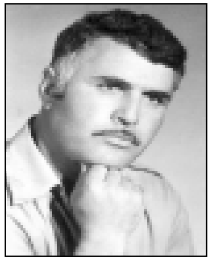

بۆنا هنەکا باڤە، بۆنا هنەکا ئاپ، بۆنا هنەکا هەڤال، بۆنا هنەکا ژی کالک...لێ بۆنا تەڤا حەجیێ جندییە- دێمێ چاندا کوردایا سۆڤیەتییێ سەرەکە و باژارڤانێ پاقژ، مرۆڤێ خوەدییێ ئیسافا قەنج و شێوردار...

ناڤێ وی پر بالکێشە و ب سەرەجەم... د جیهانا مسلمانیێدا گەرەکی بچوویایی مەککایێ داکو ببوویایی حەجی. حەجیێ جندی نە مسلمانە. لێ ئەو خوەدیێ مەککا خوەیە و خوەدیێ هەجا خوە... ئەو گەلە، ئەو گەلێ وییە، زارگۆتنا جمعەتێ یە. حەجیێ جوان ئێدی پێ حەسیابوو کو خەزنا گەلێ کوردا هەرێ مەزن چاندا ویە و کلاما وی. پەی وێ یەکێرا رەالیستێ خوەدیە شورەتا مەزن ئاکسێل باکوونس گەرەکە تەمی بدایێ: " ئای، هەرکێ قۆچاخن، تشتەکی

مینا " مەم و زین " بەفرینن ".

گەرەکە شێکسپیر ببیایی داکو ئانالۆگا " مەم و زینێ " بەفراندا. لێ ل مەیدانا چاندا کوردایێ سۆڤییێتییێ سالێ ٣٠ ئی عەرەب شامیلۆڤ، حەجییێ جندی، ئەمینێ عەڤدال، جەردۆیێ گەنجۆ و ییێن دن تەزە پێشدا هاتبوون. ئەوانا دووربوون ژ نێت و مەرەمێن ئوساێن مەزن.

حەجییێ جندی پێرا دیت کو مەیدانا نووە هندکی شۆڤ بکە. ئەوی دها باش حەساب کر کو چاندا گهیشتی بەرەڤ بکە. تێکنیکا سەدسالا ٢٠ ئا ب قووژە- قووژ، رادیۆیێ، کینۆیێ، دووردیتنۆکێ و سترانێن رابیز ب بێیسافی گول و کولیلکێن زارگۆتنێ داڤیتنە ناڤا بەزا چەمێ وەدە. لێ ئەوانێ هێ چقاسی کێر بهاتانا بۆنا مرۆڤ بکنە مرۆڤ... حەجییێ جندی ب کەل و خوەدان ئەوانا بەرەڤ دکرن. بەرەڤکر ب بارا و زەمبیلا... " زەمبیلفرۆش "، " مەم و زین "، " مەمێ و عەیشێ "، " سیابەند و خەجێ "، " خانێ چەنگزێرین "، ب سەدا و هەزارا چیرۆک، مەسلەحەت و کلام... بەرەڤکر، رێزکر، باشقەکر و کەمالا وان ڤەکر و تەسلیمی هەتا -هەتایێ کر. هەما ئەو ژی بوو کارێ وییی هەری مەزن. هەما د ناڤ ڤێ راستیێدا ژی شورەتا وی و هەیەتیا وی دیهار بوون. ب خەزنا جمعەتێ روحداربوویی و دەولەمەندبوویی کارێ وەدەیێن مەزنڤا هژمەکاربوویی ل سەر بنگەها همبەریهەڤکرنا ژییانا کەڤنار و نوە وی تەمامیا جێرگەکە ئۆدا (پەسندایین) و سەرپێهاتیا نڤیسی. د رۆمانا " هەواری " دا وی گلی و گۆتن، لەوز و زانیاری و فرازێن جمعەتێ ب ماریفەتی جی -وار کرن. ئەوی کتێبێن دەرسا یێ بۆنا زارۆکا حازر کرن و ئەو ب قسەتێن هژمەکار و قەلیبۆتکێن خوەشک و مەسەلە و مەتەلۆکانڤا شیرن کرن. ئەوی ئیزباتکر کو ب زمانێ رێنچبەرێ کورد ژی دکارن عۆمەر خایام، گیۆتێ، بایرۆن، پووشکین، ساحاکیان و لێرمۆنتۆڤ تەرجمە بکن... ژ ڤان مەزنا عەولەدێ

جمعەتا کوردی ملووک هینی هۆستاتیێ و زانستیێ دبوو، لێ توو جارا ژ کوباریا گەلێ خوە قوت نەبوو... ئەوی پر باش زانبوو کو گەرەکێ ئەسابەبی کو ژ جمعەتێ دوور بکاربی بەر خەزەبێن وەدە تەیاخ بکی. کرێدۆیا (حەباندن) زانیارێ مە ئەڤ بوو: بەفرینە بۆنا جمعەتێ و نقۆیی ناڤ بەحرا جمعەتێ بە. ئەوی تو جارا شەخسا خوە ژ مرۆڤێن سادە جودا نەکریە. ئەوی قەی بێژی هەرتم گۆتییە: " ئەز ژی تەڤی وە و ئەز ژی مینانی وە ". ب وێ یەکێ ژی ئەو ژ وەتەنداشێن خوە بلند بوو.

حەجییێ جندی د ژیانا خوەدا گەلێک تەلی و تەنگاسی دیتنە... ئێدی کۆچبەری، ئێدی خەلایی، ئێدی ئونداکرنا پسماما، سێویتی، حەبس و نەخوەشی... وەکو شاعیرێ ئەرمەنیایێ مەزن هۆڤهاننێس شیراز دبێژە ئەو د ناڤا رۆژێن ئوسایێ تەلرا دەرباس بوویە کو مینانی دووکێشکا بوونە. لێ ئەو دیسا مایە وەک مرۆڤەکی پاقژ. ئەز دکارم سەردا زێدەکم کو ئەو مرۆڤەکی بەختەوارە: بەختەوارە نە کۆ تەنێ ب باژارڤانیا خوەیە سۆڤیەتیێ ب هەڤالا ژیانا خوەیە ئامنڤا و ب عەولادێن خوەیێ باڤهەڤینڤا. لێ هیملی وێ یەکێ کو کارێ خوە حزکریە و ب وێ خەباتێ ژیایە...

د ژیانێدا و د دەبێدا ئەو مرۆڤ وەکە عەجێبماینێ ملووکە و هندکخواز. لێ ب فکرا کێلیمیا هەرە باش ئەو بروحی یە د هێلا ئەفراندارییێ و خەباتێدا. ڤێ دەمێ ژی گاڤا ئەو کەلیما " هەفتێسالی " دبهێ، ژ من وەیە ئەو حەیفا خوە تینە کو پێرا نەگیهاندییە ٧٠ جلدێ حکیات (چیرۆک)، حەفتێ شاخێن " روستەمێ زال "، ٧٠ رۆمانی و تشتێن دن نەشر بکە...

خەبات بۆنا وی مەجالا ژ تشتەکی ئازابوونێ یان ژی مەجالا تشتەک ستەندنێیی وەدەلی نیبوویە. ئەو بۆنا وی بوویەرەکە هەرتمییە و جوورێ ژیانێیە و خوەستەکا شابوون و مژوولبوونێیی هەر رۆژیێ...

حەجییێ جندی تەمامیا ژیانا خوەیە فەمدارییێ و حەرەکەتا خوە

پێشکێشی چاندا جمعەتێ کریە. ئەوی ژ ملەت تشتێن باش و بەدەو بەرەڤ کریە و خوەدی کریە. ئەوی ئوسا ژی د ناڤ نیگارا خوەدا هەموو شتاڤییێن گەلێ مە جیڤاندیە. ئەو ئادەکە (گراڤ) خەزنەییێن گەلێ کوردی بەلابوویە. ئەو رووسپیێ مەیی نوحە. حەجیێ جندی ژ لێمشتێن ژیانێ نموونێن فاوونا و فلۆرا روحێ مە خلاس کریە و دبە و تەسلیمی نووسلەتێن پێشەرۆژێ دکە.

برا بۆنا مە ناڤێ ویی قەنج هەرتم بژی وەک ناڤێ نوحێ رووسپی. برا د ناڤا شاینەتیا حورمەت و قەدرگرتنێد وییە پرانەدا ئەڤ حەفتێ سالیا ویە ب سیانەت هێ وەکە چلکەکێبە.

(فێریکێ ئووسڤ ئەڤا نڤیسارا خوە جڤینا هۆبێلیانیێدا کو سەرا ئاکادیمیا ئەرمەنیستانێییا زانییاریێدا دەرباز بوو بۆ ٧٠ ئێ سالیا بووینا حەجیێ جندیدا خوەند. ف. ح.)

فێریکێ ئووسڤ

بۆنا ٧٠ سالیا بووینا وی، ب حزکرن

ئەو کی دڤێژە -حەڤتێسالیمە،
من ختم کرییە دەه و دو سی؟
ئەو " حەڤتێ -مەڤتێ " کێ لەڤ ئانیە
ئۆ ل من کرنە خەونا قازی...
عیدا " هۆبێلیار "، عیدا " ئەمەکدار "،
عیدا " ئاقلبەند "، " کانا عولما "،
عیدا " نڤیسکار "، " دۆکتۆر " و " دەرسدار "،
نزام چ و چ...نا، قوربا، نا...

کەنگێ من حەڤتێ بەرەڤۆک چێکر،
حەڤتێ چلدێ خورت خوروو چیرۆک،
حەڤتێ سەرهاتی -بەیت ژ بەر لێکر،
حەڤتێ جلد کلام، حەڤتێ دیرۆک،
حەڤتێ لاووژۆک، حەفتێ نڤێژۆک،
حەڤتێ قەلەبێتک، حەڤتێ قەولک،
حەڤتێ مەتەلۆک، حەفتێ زووبێژۆک،
حەڤتێ بەند بەیتێ " کەرٍ و کولک "،
حەڤتێ بەرەڤۆک -کلامێ شینێ،
حەڤتێ یێ شایێ، خێر و خوەشیێ،
حەڤتێ ڤاریانتێ " مەمێ و زینێ "،
حەڤتێ یێ " سیابەند و خەجا زەرین "،
" ئووسڤێ نەڤییا "، " ئووسڤ و خەزال "،
یا " زەمبیلفرۆش "، " خانێ چەنگزێرین "،
و حەڤتێ شاخێ " رۆستەمێ زال "...
حەڤتێ کتێبێ شیێر و پۆێما،
حەڤتێ فەرهەنگۆک، خەبەرنامە،
حەڤتێ یێ دەرسا، حەڤتێ یێ عولما
و حەڤتێ ژی کتێبێ تەرجما...
و خوەدێ کۆ هات هەوارا حەڤتێ
و دو ملەتا، یا مە ژی تەڤ،
ئۆ من نڤیسی حەڤتێ " هەواری "،

حەڤتێ پۆمانێ باش و بەدەو،
هنگێ، حەیرانۆ، حەڤتێ سالی نا،
حز دکن بێژن سەد و حەڤتێ،
هنگێ، قوربانۆ، ئەز ژی تەڤی وە،
چ بێژن –بەژنا سیارێ من تێ...

١٩٧٨

چەرکەزێ رەش

باڤێ زارگۆتنا جمعەتا کورد

(بۆنا ٨٠ سالیا بووینا حەجییێ جندی)

تاریخا (دیرۆکا) چاندا کوردێن سۆڤێتێ هنداڤا دیرۆکا جمعەتا کوردایا هەمتۆمەریدا یرۆ قەوماندن و یزباتکە پر کەمالە کڤشە. و حەوجەیی لێگەرنا عولمیا کوور، هوورگلی و هەر ئالیە. پرس ئەوە کو هەما راچەڤکرن –لێنهراندنا وێ تەرقێیە ئانالیتیکە سەرسوورتە ژی تێندێنس و پرینسیپ و قەیدە و قانوونێد پێشداچووینێیە بەرکە هەواسکار دهار دکە. ئەو دیرۆک سالێد ٢٠ –٣٠ یدا گۆڤەکا ماسەرکرنا پرۆگراما شۆرشا کوولتووریێیا لێنینیێدا بهەمبوو –لڤیا. ریا وێ، تشتەکی دیارە، دناڤ حال –وەختێ جمعەتێیێ نەخوەندیتییێرا دەرباز دبوو. لەما ژی هەما سەرێ سێریدا سەرەجەما نێت –مەرەمێد ب خەیسەتێ ئووتیلیتاری پۆزیتیڤڤا باشقە بوو. لێ ب لۆگیکا هەژا تاریقییێ وێ هێدی هێدی رەخ ئێمپیریزما ئێکلێکتیکدا ئوسا ژی مەجال و مکانێد پەروازا فیلۆسۆفییێ –ئێستێتیکێیە کۆنسێپتووالە بینفرە دەست ئانی. و هەرکێ زارۆتیا خوەدا ئەو ژ دیرۆکا کوولتوورا هەمکوردییێ قەتیایی بوو باوەر بکی هاژ وێ

تونەبوو. لێ بەرە –بەرە " گێنێ " ئێتنیکیێ –ئەسلییێ هشیار بوون و لەقیان. و پێلێد " چوویێن –هاتنا " بیرانینا خوونێیە ساخلەم بوونە تەقل–هەلانێد تامبوونا سفەتێ وێیی ملەتییێ –خوەخوەتییێ. هلبەت، ئالیکاریا وەکیلێد ئینتێلیگێنسیا (رەوشەنبیری) جمعەتێد سۆڤیەتێ یی براتییێ (ئیلاهی یا ئەرمەنییا) و حوکومێ کوولتوورا وانا بەرچاڤ تو جار ب شێکرداری نایێ بیرکرنێ. کوولتوورا کوردێ سۆڤیەتییێ ناڤ شەمالا مێتۆدا رێالیزمێدا گوول ڤەددا. لێ گیها سەر کۆکا خوە شیندبە. و ئاها حەجییێ جندی هێ دەستپێبوونا سالێد ٣٠ یدا سەر کۆکا ملەتێ یا هیملییە زۆردا –سەر خەزنا زارگۆتنێدا ڤەگەریا. حەجییێ جندی هیمدار و شێوردار و سازکرەکی وێ کوولتووراێیە، کو بوویە ملک بۆنا هشیارکرنێ و ناسکرنێ، بۆنا خوەتەستقکرنا ملەتێ یا رۆناهییێ. ئیرۆ ئەدی سلسلەتا ئینتێلیگێنسیا کوردایا چارا دێری دخە.

و خرۆنیکا سەرهاتیا عەمرێ حەجییێ جندی کەلا شوخلکاریا گەشە. ئەو جێرباندنا خەباتهزیا نەبینایی یا نەهێڤشاندیڤا خوەبەر مەکتەبا تەربیەتکرن –هینکرنا سلسلەتێ تەزەیە و کانا بیر –باوەرییێ و مۆرالییێیە.

حەجییێ جندی سالا ١٩٠٨ ئا ١٨ ئێ ئاداریێ ل گوندێ ئەمانچاییرێ ژ دیا خوە بوویە. باڤێ وی جندییێ ئەسێد ژ مالا جەواریا بوو. ئەو مال ژ عێلا سیپکا ژ بەرەکا ئوتییا بوو و ناڤ ١٦ گوندێ کورمانجییێ سەر قەزا قەرسێدا خویا بوو وەکو مالەکە ئەنزەلە ب قەدر و قیمەت. لێ رۆژێ ئۆخرمێ گرانێ رەش –هەش پێرا گهیشتن و ئەو مال ژی وار –مسکەنێ کال و باڤا قەتیا و شهتی و دەرۆ دەرۆیی بوو.

سالا ١٩١٨ ئا دێ و باڤێ حەجی ئەدی مالێڤا تەڤ کۆمێ و قەون و پسماما و ئەرمەنییێ جینار ژ بەر شوورێ خەزەب –شپووکا رۆما رەش درەڤن. بەرێ خوە ددنە ئورسێتێ و تێنە ئەرمەنیستانێ. یالێ ئاپارانێ. لێ جندییێ ئەسێد وی وەختێ ب مرن –ژییان و زلمێڤا تەڤهەڤ بوویدا

دەستتەوار و هێڤیبر روونان. ئەو ب رەزادل تەڤ عەسکەرێ جهانگیر ئاغا ل باش ئاپارانێ مقابلی زولمکار و زەفتچییێن ترک دکە شەر. لێ چەرخا چەپ بوویی یا خوە دکە. حەجیێ ١٠ -١١ سالی دێ و باڤێ خوە و هەردو خوشکێ خوە شەرێ و پەریشانێ ئوندا دکە. ئەو دکەڤە ئێتیمخانا قەرسێ و پاشێ یا گیومریێ. خۆرتێ ملووکی خوەی شورەت ل ڤێ دەرێ خوە ل خوەندنێ دگرە و سالا ١٩٢٩ ئا تێخنیکووما ئەرمەنیایا پێدەگۆگییێ خلاس دکە. داخولقاندنا ئەرمەنیستانێ ریا عەمرێ تەزە بەر جاهلێ کوردیێ پێجرییی رێ و دربێن پێشداچووینێ ڤەدکە. ئەو دبە دەرسدارێ کوردی پێشنی خوەیێ خوەندنا پێشەکزانییێ. و سالا ١٩٢٩ -١٩٣٠ ئی ئەو ل گوندێ قوندەخسازێ وەکو دەرسدار و سەروێرێ مەکتەبێ کار دکە. ئەوی رووپەلێد سەرهاتیا شووخلکاریاخوەیا پێشین دنیڤیسە. لێ مێل - مۆجێ زانێبوونێیە کوور ئەو ئانینە ئوونیڤێرسیتا ێرێڤانێ و فاکوولتێتا فیلۆلۆگییێ، کو ١٩٣٣ -ئا ب سەرفرازی خلاس کر. خوەندکارێ ئەرمەنیستانێ کوردی پێشن وێ شووندا ل ئینستیتووتا کوولتوورا ماتەریالییێیە رس س ە ب سەرەکڤانیا پرۆفێسۆر ئاساتوور خاچاتریان ئوسا ژی بوو ئاسپیرانتێ کوردی پێشن. ب ڤی جوورەیی ئەو ئێدی وا گۆتی ب رەسمی ژی دبە شوخلکارەکی جمعەتا خوەیی کوولتووری یا پێشینی ناسکری.

بالکێشە کو کاتبێ کۆمەرکەزیا پ ک ە پێشن ئا. خانجییان جیڤینا ٩ دا پێشداهاتنا خەباتچیێ کوردی عولمی بمبارەک دکە. لێ هەلبەستڤانێ ناڤدار ئێخیشێ چارێنس گوهدارییا مەخسوس ددە سەر حەجیێ جندی و مقالا ویە پێشنە د دەرحەقا هشیاربوونا کوردایێ سۆسیالیستێدا ب شکلێ ویڤا عالمانا‌خا فووندامەنتال " هۆکتێمبێر -نۆیێمبێر " دا نەشر دکە. هێ سالا ١٩٣٤ حەجیێ جندی ب حورمەتناما هاتیە رەواکرن. سالا ١٩٣٦ -٥٩ ئەو ل ئینستیتووتا رس س ە ئاو زمان و لیتێراتوورایێدا خەباتا خوە

پێشدا دبە. سالا ١٩٥٩ئا ل سەکتۆرا ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ یا ئاو رس س ە وەکو خەباتچیێ عولمیی سەرەکە دخەبتە و پێرا ژی هەتا ١٩٦٧ سەرکارێ ل پارا کوردزانییێ دکە. حەجیێ جندی ئوسا ژی رێداکسیا رۆژناما " ریا تەزە " دا ژ رۆژا همدانینا وێدا خەباتەکە بەربچاڤ مییاسەر کریە. سالا ١٩٣٠ ئی تەڤی زەینەڤا ئیڤۆ هم ل بەشا کوردی یا رادیۆێدا (ێرێڤان) خەبتنە وەکو دیکتۆر (سپیکێر). وەکو هاتە گۆتن، ئەو هێ سالا ١٩٢٩ دا پێشدا هاتییە وەکو دەرسدار و رۆناهیدار. سالا ١٩٣٠ دا هەتا سالا ١٩٣٨ ئا خوەندنێرا تەڤایی ئوسا ژی تێخنیکووما کوردایا پشکاڤکازێ یا پێداگۆگێدا خەبتییە وەکو دەرسدارێ زمانێ کوردی. سالێن ٥٠ ئی د بەشا خوەندنخانا ئەرمەنیایا پەدەگۆگییێ یا کوردیدا دەرسداری کریێ. سالا ١٩٦٨ ل بەشا فاکوولتێتا ئوونیڤێرسیتا ێرێڤانێییا رۆژهلاتزانێ ی کوردزانییێ دبە دەرسبێژێ زمان و لیتێراتوورا و زارگۆتنا کوردی. ئەوی هەتا نها چلی زێدەتر رێنیشێ مەتۆدیێ و پرۆگرام و کتێبێ دەرسایێ جودا -جودا نڤیسینە و حازر کرنە کو بوونە مەجال و مکانێد هینبوون و هینکرنێ ددەرەجا نەهێشتنا نەخوەندیتییێ و خەباتێد کوولتوور -رۆنکاییێیێ هەمجاع ناڤ کوردێ تفاقا سۆڤێتێدا. ئەوی سەر هیمێ ترانسکریپسیا ئالفابێتا رووسی ئەلیفبا کوردی یا تەزە حازر کریە کو سالا ١٩٤٥ ژئالیێ ڤەزارەتا رس س رۆنکبیرێدا هاتیە تەستقکرنێ. حەجیێ جندی دەرسدار و رۆناییدارە ب فکرا ڤان خەبەرایە هەرە بلند، فرە و تام. بەدلهەوا نینە، کۆ ئینتێلیگێنسیا ئەرمەنیا وی حەساب دکە خ. ئابۆڤیانێ کوردا.

ئەدی ٦٠ سالی زێدەترە بەرەڤکرنا زارگۆتنێ و خەباتا عولمیێ و لیتێراتووریێ بوونە جوورێ هەیاتیا عەمر ژیانا وییە هەرۆژی. راستە، تو دەرەجە -چقلەکە کوولتوورا کوردایا روحانیێ تونە کو ئەمەکێ وییی مەزن تێدا تونەبە کو وی گلیێ خوەیی قیمەتلی نەگۆتبە (زمانزانی، تارخزانی،

ملەتزانی، نڤیسارا خەبەرنامێ، مەتۆدیکا دەرسدارییێ، لیتێراتوورا بەدەوتیە، لیتێراتوورا تەرجمێ، زاراڤزانی، سازبەندیزانی، ژوورنالیستیک، پووبلیسیستیک و یێن دن)، لێ مەزمەزکێ شوخلکاریا ویێی هملی، جی -دەرەجا شوخل ئەمەلێ ویێی فووندامەنتال فۆلکلۆریستیکایە، ب ڕەنگەکی دن زارگۆتن و بەرەڤکرن و تێکستۆلۆگیا فۆلکلۆرییێ. ل وێ دەرێ ئەو رێڤاچوویێن و رەنگێ خوەڤا ژ ئەسل - ئەساسێ ئەمەکدارێ فیلۆلۆگیا کلاسیکیا هەمتۆمەرییە. د ئەرافێ وێ مەیدانێ مێرخاسیا حەجییێ جندی کر تو کەسی نەکر. ئەوی خەزنە - ئێنسیکلۆپێدیا تاریخا خوونا جمعەتا کورد و کەسکەسۆرا روح و تیرێژ - پەروازا گێنیا و فراسەتا وێ کۆکا خوەخوەتیا زار -دەنگێ ملەتییێ ژ ئوندابوونا بێ سەر -بەراتە خلاس کر و رووسپیتی تەسلیمی پاشوەختییێ کر... د ڤێ دەرێ وی مەرد -مەردانە ب ئیزن -روسقەتا مۆرالییێیا تام ب حەلالی قازانچکرو د رەخ گ. سرڤانستیانێ ئەرمەنی، کیرشا دانیلۆڤێ ئوورس، تۆماس پەرسییێ ئینگلیز، گریمێ برایێ عالمان، ڤووک کاراجیچێ سێرب و کریشیان بارۆنێ لاتیش سەکنی. هەما تەنێ رەقەما خەباتا حەجییێ جندی کری مەریا زەندەگرتی دهەلە. لێ پارەڤەکرن و سیستێمکرنێد وی قنیاتیە نەبینایە ژانرییێ و تێماتیک سەرەجەمیێ، پاسپۆرتیزاسییا و ب عولمی لێنهێراندنا وان حازرکرنا تێکستایا هەمبەرەڤکری! ئەوی مەجالێ تێخنیکییێ نەدانە خەباتێ. هەموو پارێد وێ خەباتا تیتانییێ ب دەستێ خوە و ب قەوەت -حەرەکەتا خوەیا نەفس ماسەرکرییە. گوند -گوند، باژار -باژار، جی -جی و زۆزان -زۆزان گەریایە، دیار کریە و ب خلاسکرنا زارگۆتنێڤا مژوول بوویە. چلک -چلک سازکرنا سینەمدەفتەرا کوردایا بێ سەری -بنی هاتیە دوومایکرنێ... سالا ١٩٣٦ی حەجییێ جندی ل یێریڤانێ بەرەڤۆکا " فۆلکلۆرا کورمانجا " نەشر کر. ئەو وەکو قەوماندنا کوولتووری یا -تاریخیی هاتە قەبوولکرن. جارا

پێشین بوو کو زارگۆتنا کوردا ب چاپەکە مەزن دبوو ئیزپاتیا نەشرکرنێ و کوردزانییێ. ئالییێ نێزیکبوونا مەتۆگۆلییێدا ژی ئەو بەرەڤۆک یا پێشن بوو چمکو تێدا باوەر بکی هەموو ژانر و جوورێ زارگۆتنا مە جییێ خوەیی لایق گرتبوون.

سالا ١٩٤٠ ئی حەجییێ جندی ب تێما " کەر و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " دیسێرتاسیا خوەیکر و ناڤێ دۆکتۆریا عولمێد فیلۆلۆگییێ ستەند. ئەو قەوماندن ئیرۆ سێ ئاسپێکتاڤا (تەبی) کەمال -سەرەجەما خورت دستینە. جارا عەولن زارگۆتنا کوردا دبوو تێما دیسێرتاسیا و دیسێرتانت ژی دبوو دۆکتۆرێ عولمایێ پێشن ل تفاقا سۆڤێتێیا. ب وی تەهەری سالا ١٩٤٠ ئی ب فکرا ئاکادێمییێ سالا هشیاربوون و رێکەتنا فکرداریا کوردێ سۆڤیەتێییێ عولم و ئیزگەرییێیە.

سالەکێ شووندا ئەو خەباتا ب کتێبەکە باشقە ل یێریڤانێ نەشر بوو. ئەو لێگەرین قەی بێژی تێ بیرکرنێ. لێ راستی ئەوە کۆ گەرەکی بێ دیتن و قیمەتکرن وەکو هیم و سەرکانیا کوردزانیا سۆڤیەتێ. زەمانێ پەی نەشربوونا وێرا دەرباسبوویدا چ خەبات ژی هاتنە کرنێ، دەندک -سرفێ وان ئالییێ تەبیە مەتۆدۆلۆگییێ، پرسدانینا و تەخمینکرنا یان ژی شرۆڤەکرنادا ئەدی کوردزانیا سۆڤیەتێدا هاتبوونە دانینێ. هەلبەت، مۆر - دورشما وەدا سەر وێ تێ کڤشێ. هنە تێز و پرینسیبێن ئیزگەرییا تۆمەری زووڤا کەڤن بوونە و ئیرۆ خوە عەفوو ناکن لێ ئەو یەک نە گونەکاریە و چیڤانێد تەمامیا عولمێ سۆڤیەتێرا تێ گرێدانە. هەما تەنێ نێرینا ڤیزووال (سەرسورتە) ژی کەمالا وێ خەباتێیە. پر گران تینە بەر چاڤا.

١- دیفێرێنسیاسییا ژانرێد زارگۆتنا کوردی و کاراکتێریستیکا وانە فوونکسییۆنال ئۆنتۆلۆگییایێ.

٢- هەلەقەتییێد زارگۆتنا کوردی تەڤی ئەفراندنێد جمعەتێ جینارە زارکی و نڤیسار.

٣- هوورگلی ئازوروکرن، شرۆڤەکرنا بەیت -سەرهاتیا " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " ب هەموو کۆمپۆنێنتا (بەدێوەتی، مێتریکا، زمان، گێنێسۆلۆژییا زارگۆتینێ، ملەتزانی، زاراڤزانی، ئێتنۆلۆگیا، تاقێد دەمۆگرافیا -تەرقێ -سۆسیالیێ، ئەکۆنۆمیکی، تۆپۆنیمیا، ئۆنۆماستیکا، سازبەندیزانی، خەریتزانی و تشتێن دن). حەجیێ جندی ڤرا سەر هیمێن ٣٢ شاخێ بەیت -سەرهاتیێ تێکستا همبەریهەڤکری حازرکرییە.

وەکو هوون دبینن ئەڤ لێگەرینا ئاقارا پرۆبلێماتیکا خوەڤا دکارە بێ حەسابکرن وەکو پرۆگرام -رێنیشا پێشداچووینا کوردزانێ یا وێ هێنە. ب کیتێب -دیسێرتاسیا " کەر و کولکێ سلێمانێ سلیڤی " حەجیێ جندییی ٣٢ سالی ل ئێرافێ مەیدانا عولم خوە کڤشکر وەکو زانەکی شەرەزاییی گهیشتی. و وێ دها راست و جی بوویا هەرکێ سەڤا وێ جارەکێرا ناڤێ دۆکتۆرێ (دەرەجا دودا) عولمێد فیلۆلۆگیێ بدانا وی. لێ ئەو دەرەجا ٢٤ سالا شووندا -١٩٦٤ ئا بێ خوەیکرنا دیسێرتاسیێ دانە وی. بەلێ، پێویست ب خوەیکرنا دودا تونەبوو چمکو وی ٢٤ سالا پێشدا ژی " نۆرما " دۆکتۆریێ ئەدی بۆل -بۆل تژی کربوو. لێ سالا ١٩٤٠ دا هەتا نها چڤا سال ب تەلی -تەنگاسی و شیرنایی -شابوونێد خوەڤا کشیانە و خولخولینە، بوونە سالێد شوخلکاری و کارکرنا گۆڤەکفرە و بلەت و کەسری. خەباتێ زارگۆتنبەرەڤکرنێ، تێکستۆلۆگیا فۆلکلۆریێ و ب زمانێد جودا -جودا نەشرکرن و پرۆپاگانداکرنا دوڕ -جەواهرێد جمعەتا کورد ئەدی گهیشتنە دەرەجا سینۆر -حودوودێد حەقزەندە ژ زەفتا نەفسەکی دەر.

ئەو هەموو خەباتێد تەکستۆلۆگییێ ب ئاپاراتێد عولمی، ناسییا و پێشخەبەراڤا هاتنە رازیکرن. ژ وان پێشخەبەرا هەر یەک پرسدانین- ئارگوومەنتاسیا، ئەنەنەکرن و تۆمەریکرنێد خوەڤا لێگەرین -

مۆنۆگرافیاکە عولمی یا تامە. دەستانینەکە زارگۆتنزانیێیە د هێلا مۆنۆگرافیا " نیشاندایینا دۆستییا جمعەتێد ئەرمەنی و کورد د ناڤ زارگۆتنێدا " (١٩٦٥، ئەرمەنکی). ئەو دەرەجا وێ تێما فەرزدا تۆمەریکرنا قنیات و تەخمینکرنێد عولمییە هەمجابە و ئیلاهی قیمەتێ خوەیی چاڤکانیزانیێ یێ بلندڤا جوودا دبە. بەلێ، حەجیێ جندی وێ کتێبێڤا ژی وەکو چاڤکانیزانەکی حازری دەستەمەل پێشدا هات.

سەرتاجەکە کوردزانییێ یا تۆمەرییە بەرەڤۆکا " مەسەلۆک -خەبەرۆکێ جمعەتا کورد. " ب ڤێ خەباتا ژ ٨٠٠ روویی حەجیێ جندی قەی بێژی خوەست بێژە -چکا شورەت و خەباتحزیا حەلالە ئەنزەل عەمرێ مەزندا ژی چ تۆ عەجێبا کوولتووریێ یا تەرکی دکارن بکن و چ تۆ ئەفاتیا بیننە سێری. پێشخەبەرا فکرکوورە سەر دەرەجا دەستانینێد زارگۆتنزانییێ ب رەنگەکی دن، ب پارێمۆلۆگیێ هاتیە نڤیساندن، پارەڤەکرن، سیستێمکرن و جی -وار کرنە. قنیاتێد چاپا ژ هش -عاقلا دەر، رێنیشێد تشتانیێ، نەڤسیی، جی -واری وێ کتێبێ دگهیننە هەلانێ تێکستۆلۆگیا فۆلکلۆریێ یا هەرە بلند، دکنە خەباتەکە مۆنوومێنتال.

وەکو لیتێراتوورزان حەجیێ جندی ب دو کتێبێد ب زمانێ ئەرمەنکی " لیتێراتوورا کوردایا ئەرمەنیستانا سۆڤیەتییێ " (١٩٥٤)، " گۆتارا لیتێراتوورا کوردایا ئەرمەنیستانا سۆڤیەتییێ " (١٩٧٠) و چلی زێدەتر مقالاڤا پێشدا هاتیە. ناڤ واندا ب جووریێ پۆزیتیڤ (ئەرێنکی) ژ تەبیێد چاپنیشا لیتێراتوورزانیا ئەلەخێریێ ریا لیتێراتوورا کوردی یا سۆڤیەتییێ تێ نیشاندایینێ. لیتێراتوورزانی رووح و خەیسەتێ خوەیی ئانالیتک (رەخنەداری) ئولمەکی سەرتی ئۆبیێکتیڤە و ژ سێکتانتیزمێ دوور و دەرە. لێ ڤان خەباتادا دوپا نە ب گونێ ئاڤتۆر گەلەک ناڤ و ئیزباتییێد مەری لێ شکبەر " سەرا -بەرا " ب پرۆتێکسییا ئەشکەرە

دەرسباسی سەر ریا نەشربوونێ بوویی جییێ بەلاسەبەب هاتنە وەرماندن و گلۆڤەرکرنێ. قیمەتێد ئێستێتیکییێ -بەدەوەتییێ عەینی جارنا بن سییا " بەژن -بالا " زوانا لیتێراتووراکەڤن دە مانە. هیمێن مانیا ڤێ قەوماندنێ ب تۆمەری ناڤ یەکالیتیا مێتۆدۆلۆگیا سۆسییۆلۆگییێدانن، وەکو رەخ قەیدە -قانوونێ سپێسیفیکووما ئیسکووستڤاییێرا دەرباس دبە و یا سەرەکە حەساب دکە " دەنگ -بەسێ " سنفییێ -سۆسیالییێیێ تەزییە ب بایێ رۆژێرا هاتی. لەما ژی " شووریێ " پرینسیپا وەکەهەڤکرنێ و راست -دووزکرنێیی ئێمپریک وێدەرێ چەپ -راست دبرە. دێمەک نە سووجێ ویە کو پرۆسێسا پێشداچووینا لیتێراتوورا کوردایا سۆڤیەتیێ کتێب و مقالێد ویدا سفەتێ خوەیی قیمەتییێی رێالڤا نایێ کڤشێ. ئەو یەک ب حوکومداریا مەخلووقەتییێ -سۆسیالییێ و سپێسیفیکا حالێ ملەتییێ و پسیخۆلۆگییێڤا تێ شرۆڤەکرن. لێ کەمالا وان کتێبا و مقالایە تەریقی - ئیزباتزانییێ توجار نایێ ئینکارکرنێ. ئەم بیرنەکن کو حەجییێ جندی سالێ درێژ تەشکیلدارێ عەمر و دەبا کوردێ سۆڤیەتێ یا لیتێراتوورییێ بوویە. ئەو دێلێگاتێ هەمجڤینا تفاقا نڤیسکارێ سۆڤیەتییێت یێ پێشنە. ژ سالا ١٩٣٢ ئا هەتانی ١٩٦٦ ئا سەروەری ل سێکسییا نڤیسکارێ کوردایا رەخ تفاقا نڤیسکارێ ئەرمەنیستانێ کریە. ئەدی دەڤە -دەڤی ٦٠ سالیە، کو ئەو ئوسا ژی کارێ تەرجمەکرنێڤا مژوول دبە. ب تەرجما وی وەکە ١٢ کتێبا نەشر بوونە و ١٥پییێس (شانۆ) هاتنە نیشاندانێ. ئیلاهی بەرەڤۆکێد " نڤیسکارێد ئەرمەنی یێ سۆڤیەتییێ " (١٩٣٦)، " دەستەگول " (١٩٦٣) و " بهارا دلا " (١٩٧٨) باشقە دبن. ئەو ب راستی گۆتی همدارەکی لیتێراتوورا مەیە تەرجمەکرنێیە. هەلبەت ب خوەستن و ئارمانجێ وەدەیە دیداکتیک -تەربییەتدارییێ حەجییێ جندی هیملی تەقل دایە سەر نێت و مەرەمێن تەرجمەکرنێییا تاریخێ - ناسداینێ. لەما ژی ئەو تەرجمانا دها زوو قەوماندنێد کوولتوورییێنە. لێ

هنە ئیزباتییێد ترانسفۆرماسیا بەدەواتیا ب قیمەتڤا تەرجمێد حەجییێ جندی د وەختێدا رۆلا خوەیە کوولتوور -رۆنکاییێ قەداندنە و جیییێ وان ناڤ تاریخا لیتێراتوورا تەرجمەکرنێدا جیکی کڤشە.

حەجییێ جندییی نڤسکار ل بەر دەرگوشا سازبوونا لیتێراتوورا کوردایێ سۆڤیەتییێ سەکنیە. راستە، وی شییێر، پۆێم و پییێس ژی نڤیسینە لێ شورەت -قەواتا ویە ئەفراندارییێ ئیلاهی پرۆزاییێدا (نڤیسارێ ڤەکری) بوونە " ناز -نامەتە " لیتێراتوورییێ. بەرەڤۆکا سەرهاتیایا " بەربانگا تەزە " (١٩٤٧) و رۆمانا " هەواری " (١٩٦٧) بیرانین " هشیارکرنێد " ریا کوردێ سۆڤیەتییێ بەدەوەتییێنە و بین -بۆخسا " تەندوورەکا " عەمرێ حەلال، جوورێد گلیکرنێیی دلۆڤان، تەقل -تۆقلا زمانێ دەولەمەندی پرئاواز و چڤر کو ژ نەخش -نەمووربیا " زەخیرا " خەبەردان و زارگۆتنا جمعەتێیا پلاستیک تێ "راچاڤکرن" و تیرکرن. جخیزێ خەیسەتێ ملەتییێ رۆمانا " هەوارییە " بییۆگرافییێ و خرۆنیکییێ کێماسییێد وێیە کۆمپۆزیسیۆن و فابوولییێ " سەپەدکن " و وێ داتیننە ناڤ رێزۆنانسا مەخلووقەتێ یا " دوومکدرێژ ". شەدەتییا وێ یەکێنە ئوسا ژی ئیزباتیا کورتکری، ب سەرنڤیسارا " و بەهار هات... " تەرجمەکرن و نەشرکرنێد وێیە رووسی و ئەرمەنکی (١٩٨٥).

سالێد ٣٠ ئیدا ح. جندی ئەفراندنێد بەدەوەتێ یێ " خوروو " خوەخوەتییێرا تەڤایی گەلەک نموونێد زارگۆتنێ ژی ڤەچێکرنە. مەسەلە، " چیرۆکێ کوردی " (ئەرمەنکی، ١٩٤٩)، " بەیت -سەرهاتییێد کوردی " (ئەرمەنکی، ١٩٦٠)، " کارخەزال " و گەلە بەرەڤۆکێد دن. چا تێ کڤشێ، وی ئەو بەرەڤۆک حازرکرنە هیملی سەڤا خوەندەڤانێد ئەرمەنی کو ناسیا وان دیسا و دیسا بدە زارگۆتنا مە.

دیارە کو ل لاتڤیایێ کریشیان بارۆن حەساب دکن " باڤێ داینا " (داینا

جورێ زارگۆتنا گەلێن بەربالتیکایێ). لێ ئەم ژی ب شێکرداریا کووره حەلال دۆکتۆرێ فلۆلۆگیێ، پرۆفێسۆر و شوخولکاره زانیستییێیه ئەمەکدار حەجیێ جندی جەواری ناڤکن " باڤێ زارگۆتنا جمعەتا کورد "، باڤ و کەمالا عەمر و ئەمەکێ ویژی مەزن سەڤا سلسلەتا ئەدی تەمی شیرەتە، وەسییەتە، جریا ئیسافێیه و چاڤکانیا روحداربوونا ئەنزەله بوهورتیه... ئەو ب خوه ژی هێ زێندیتیا خوەدا بوویە لێگێندەکه جندی...

پێشخەبەرا بەرەڤۆکا حەجیێ جندییە " بەهار "، سالا ١٩٨٨

ئیۆسێب مێگرێلیزێ، مراز جافارۆڤ

کوردناسێ مەشوور

(بۆنا ٨٠ سالیا بووینا حەجیێ جندی)

ئەم خودانێن ڤان خەتا، زووڤا و زەف باش وەکیلەکی کوردناسییا سۆڤیەتێ یێ وەختێ نهایی مەشوور حەجیێ جندی جەواری ناس دکن. تێ قەی بێژی هەما ئەوه مەنی و سەبەب کو بۆنا مە دژواره دەرحەقا ویدا بنڤیسن، خازما گاڤا دخوەزن خەبەرا کورت بێژن ل گۆری مەجال و مکانێن گۆتارا رۆژناماڤانییێ. راستی ژی ئەوه، کو کارکرنا وی دکاره ببه بنگەهـ و قنیاتێ تەمامیا لێکۆلینا و کتێبا.

حەوجەتی ژی قه تونه ڤی ناڤی رابەری وان شەخساکی یێن کو پڕی – هندکی ناسیا وان ل جڤاکا ئەرمەنیستانێ یا زانیاری –ئەدەبیاتی (و نەکو تەنێ)، وەلاتێ مەدا و ل جیهانێ کوردناسییێرا هەیه. ل ڤێ هێلێ حەجیێ جندی ئەوقاسی ناسکریه وەکی تو زانیار، نڤیسکار و کارکرەکی جڤاکی یێ کوردی دن نکاره ویرا گاڤا باڤێژه. لێ ئاها ژ خوەندەڤانێن " سۆڤێتاکان ڤراستان " ئێ (" گورجستانا سۆڤێتییێ ") هەموو نینن وەکی زانن کو ئەو مەرڤێ ناڤ و دەنگ ل ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ (ل تەرس س

–ئێ) دەستپێکرێ هەموو کارێن کوردایەتییێیه: ب گۆتنا ئاکادێمیک ئارارات خاریبیانیا ب نەخش و حەجیێ جندی ل ئەرمەنیستانێ هیمدار، رووسپی و ئوسا ژی خزمەتکارێ کوردناسییێیه.

ئەم بێژن، کو ئەو سالا ١٩٠٨ ئا ل گوندێ ئەمانچایریێ ل سەر قەزا قەرسێ ژ دێ بوویە. تەڤی ب دەهـ هەزارا کوردێن ئێزدی پەی شەرێ جیهانێی پێشنرا مهاجری ئەرمەنیستانا رۆژهلاتێ بوویە. وەک تایداشێن خوه ژ زولما وێ هێنێ خلازبوویی، زارۆتی و خۆرتانیا خوەیە سێوی ل ئێتیمخانا ب زەلوولیا دەرباسکریه. لێ خوەستنا خوەندنێ ئەو ئاخریێ ئانیه ئوونیڤێرستا یرێڤانێ.

ل وێدەرێ ئیدی مینا هنەک تەیداشان بەختێ وی لێدایە: بوویە شاگرتێ هراچیا ئاچاریان، مانووک ئابێخیان، ئارسێن تێرتێریان، گریگۆر خاپانسیان و مەزنێن ئەرمەنیناسێن یێن دن. ژ وان دەرسێن خەباتحزیا نەکەسری و هەتا داویێ خوه عولمرا پێشکێشکرنێ هلدایە و پێ ئاڤیتیه مەیدانا فیلۆلۆگ یێ و ب تەمامی قولخی وێ کریه.

ب تەڤاهی ٦٠ سالی حەجیێ جندی چڤا مژوول بوویە؟ دکارن بێژن هەر تشتێ کو ب کوردناسیێڤا گرێدایبه: وەک پێشنه کو کتێبێن کوردی یێ دەرسا نڤیسیه، ژ دەرسدارێن کوردێ پێشن بوویە، یەکی عەولنه کو شوخولڤانیا زانیاری و وێژەیی (ئەدەبەتی) ب زمانێ نەتەویڤا مژوول بوویە.

لێ هەرکێ ئەم بخوەزن ژ تەمامیا گۆڤەکا کارکرنا وی تشتەکی جودا کن ئەو یەلا دەرەجا فۆلکلۆرێبه (زارگۆتنێ). ڤێدەرێ ئیدی ئەو نه یەکی ژ یێن پێشنه. ڤرا ئەو راسته –راست هیمدارێ فۆلکلۆرزانیا کوردیه و دڤێ دەرەجێدا دێمێ هەری مەشوور. هەما ڤره، وەک حەجیێ جندی تایبەتمەندییێن خەیسەتێ دەرسدارێن خوەیە مەزن دیهارکرییه: فکراندنا

لێگەرینێ و هێزا نەبینایی و د هنداڤا کوردا حزکرنا بێحەد و حەساف.
ئەنجام، ب دەها جلدێن زارگۆتنا کوردا یا گرانبهانە، ب کوورانی بێجەرکرنا وانە زانیاری و ئەو ڤنیاتێن پرە هێ نەشرنەبوویی کو ل سەر وان هێ –هێ دخەبتە بێوەستاندن و بێسەکناندن...

لێ ئەو جێرگا خەباتێن ویە گرانبها کۆ وی پێشکێشی مژارا (تێما) دۆستانیا گەلێن ئەرمەنی و کورد کریە؟ لێ ئەو بەرێن قەلەما ویە بەدەوەتیێ کو ب زمانێن کوردی، ئەرمەنکی، رووسی و یێن دن رۆنکاییێ دیتنە؟ لێ ئەو تەرجمێن (وەرگەر) ویە کوردیێ ب قیمەت کو وی ژ زمانێ ئەرمەنکی، رووسی و گورجکی پێک ئانینە؟ لێ شوخولڤانیا ویە جڤاکێ یا رێژە ب دەهسالان (ئەندامێ سەرویرتیا یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانێ، سەرۆکێ بەشێ نڤیسکارێن کورد، ئەندامێ شێورێن زانیاریێ یێن جووا – جووا و هود). لێ خەباتا دەرسبێژیێ (مامۆستا) ل بەشێ رۆژهلاتزانییێ یێ ئوونیڤێرسیتێتا یێرێڤانێ و خوەندنخانا کوردیدا؟ لێ ب دەهان سالا کارکرنا ل ئینستیتووتێن ئاکادێمیا ئەرمەنیستانێ دا زانیارییێ ئەدەبیاتێ و رۆژهلاتزانییێ وەکو سەرۆکێ بەشێ و پاشێ ژی وەکو خەباتکارێ زانیستییێ سەرەکە؟ ...

و دیسا دکاری هەلا هێ بدۆمینی. قەی بێژی بەسە ئیدی. لێ نکاری نەدی کڤشێ کو حەجیێ جندی ئیرۆ ژی ب دۆستانیا خوەیا گەرم تەڤی یێخیشێ چارێنس، ئاکسێل باکوونس، ئاڤێتیک ئیساحاکیان، دێرێنیک دێمیرچیان، هراچیا کۆچار و رەوشەنبیرێن ئەرمەنیایێ مەزنە دنڤا کوبار و فرناخ دبە. ناسیا ویە شەخسی هەبوویە ئوسا ژی کاتبێ کۆمەرکەزیا پارتیا کۆموونیستیێ یا ئەرمەنیستانا سۆڤیەتێ د داوییا سالێن ١٩٢٠ ئی و دەستپێکا سالێن ١٩٣٠ ئی ئاخاسی خانجیانرا. ئەو جامێرێ ئەرمەنی هەرتم ب گوهداری، خەمخوری و خێرخازی بەربری پرسێن پێشداچووینا چاندا کوردایا ل ئەرمەنیستانێ دبوو. ئەو ناسیا ژی بوو سەبەبەکی وان

شەڕ و شولتاخا کو سالێن ١٩٣٧ -١٩٣٨ هنداڤا زانیارێ مەدا بوو گونەکاری ئوو... مەنیکە گرتنێ.

دبە کۆ ئەڤ بوویەرا یا تەک –تەنێیە کو دۆکتۆر –پرۆفێسۆرێ کوردی ل یەکیتیا سۆڤیەتێی پێشن هەرتم بیر تینە وەکو بێهورمەتی و برینا ب ئێشە نەکەویایی...

ئەم دخوەزن ئوسا ژی سەردا زێدەکن وەکی شوخولڤانێ کۆمارا ئەرمەنیستانێی ئەمەکدار و ئەندامێ ئاکادێمیاییێن عیراقێ و کوردستانێی (عیراق) حورمەتلی حەجیێ جندی پسمامێ گورجستانێیی و ب رەنگەکی دن پسمامێ رۆژهلاتزانێن گورجە دلحەلالە کو ب هەزار هەلەقەتیێن شەخسیب تبیلیسیێڤا گرێداییە. ئەو ب حزکرن بیر تینە وان رۆژێن ژیانا خوە کو ل ڤی پایتەختی دەرباسکریە.

هەروەها گەلەک وەکیلێن رەوشەنبیریا کۆمارا مە وێ ب حزکرن بخوەستانا ٨٠ سالیا ژ دایک بووینا کوردزانێ مەشوور حەجیێ جندی پیرۆزکرانا، ژ شەینەتی نیشانداین و دەرباسکرانا حەجیێ جندی شووندا سەکنیە. لێ ڤێ بوویێرێ ناڤ و دەنگەکی مەزن دەرخستییە د رووپێلێن چاپەمەنییا ئەرمەنیستانێدا و ئوسا ژی د ناڤ جڤاکا زانیاری و ئەدەبییەتیدا.

پرۆفێسۆر، خەبەرا دلێ مە ژی بپەژرینە (قەبوولکە) ...

ئیۆسێب مێگرێلیزێ

دۆکتۆرێ عولمێد فیلۆلۆگییێ، پرۆفێسۆر،
شوخولڤانێ کۆمەرا گورجستانێی ئەمەکدار

مراز جافارۆڤ

رۆژنامەڤان

" سۆڤێتاکان ڤراستان " (" گورجستانا سۆڤێتیێ "، ب ئەرمەنکی)
١٤ نیسانا س. ١٩٨٨ ئا، تبیلیسی

قیمەتکرنا ئەمەکێ رەوشەنبیرێ کورد

۸۰ سالیا بووینا زانیار، نڤیسکار و تەرجمەچی (وەرگەرڤان)، فیلۆلۆگ و فۆلکلۆریست و زمانزان، پێداگۆگێ کوردی ناڤدار، شوخولڤانێ مەخوولقەتییێ، دۆکتۆرێ فیلۆلۆگیێ پرۆفێسۆر حەجیێ جندی جەواری تەمام بوو. عەمر و کارێ ویی پرئەمەک مەسەلا قوولخکرنا بەر گەلێ خوەیی گەشە. راستی ژی دژواره یەکی وەکی وی ببینن کۆ ئەمەکەکی ئەوقاسی مەزن کربە ناڤا کارێ پێشدابرنا چاندا کوردێن سۆڤیەتێ. هەلا سەردا ئەو ب حەقی حەساب دبە وەکو دێمەکی چاندا کوردایا وەختێ نهای بەربچاڤ.

خەباتێد وی یێن کوردزانییێ د وەلاتێد دەرەکەدا ژی بلند تێنە قیمەت کرنێ. حەجیێ جندی ژ سالا ۱۹۷۲دا ئەندام -مقالەدارێ ئاکادێمییا رێسپووبلیکا ئیرەقێ یا کوردای.

د یەکتیا سۆڤێتێدا ئەو کوردێ پێشن بوو کو دەرەجا دۆکتۆرێ زانیارییێ دانێ. ئەمەکێ وی مەزنە د کارێ ب کوردی وەرگەراندنا ئەفراندنێد ئەرمەنیایێن کلاسیکی هەره باشدا. حەجیێ جندی ئەفراندنێن هۆڤهانێس توومانیان، سایات -نۆڤا، ئاڤێتیک ئیساحاکیان، ئال. شیرڤانزادێ، دێرێنیک دێمیرچیان و ییێن دن وەرگەراندییە.

بۆنا کارێن زانیارییێ و پێداگۆگییێ پرساله و سەبا ۸۰ سالیا بووینێ حەجیێ جندی جەواری ب حورمەتناما سەدرتیا سۆڤێتا رس س ئەرمەنیستانێیا تەورەبلند هاتیه رەواکرنێ. ۳۰ ئێ ئاڤگووستێ دەوسگرتییێ سەدرێ سەدرتیا سۆڤێتا رس س ئەرمەنیستانێیا تەورەبلند ڤ. خالوومیان چوو دیتنا حەجیێ جندی کو روویێ یاش و بێکێفیێدا ڤان رۆژا ژ مال دەرناییێ و پێشکێشا دەولەتێیا بلند تەسلیمی وی کر.

ڤ. خالوومیان ژ ناڤه کۆمەرکەزیا پارتیا کۆموونیستیا ئەرمەنیستانێ،

سەدرتیا سۆڤێتا رس س ئەرمەنیستانێیا تەورەبلند و حوکومەتا رێسپووبلیکایێ بۆنا ئەوێ پێشکێشێ ب دل حەجیێ جندی بمبارەک کرو ژێرا جانساخیا باش و خەباتا ئەمەکدار خوەست..

زانیارێ ناڤدار کو بۆنا بلند قیمەتکرنا ئەمەکێ خوە رازیبوونا خوە گۆت دا کڤشێ، وەکی هەر تەنێ وەدێ قەیدێ سۆڤێتییێدا پارەکە جمعەتا کوردا کو ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێدا ستار بووبوو، ب کۆمەکداریا جمعەتا ئەرمەنیایە براتییێ دکاربوو پێشدا هەره، ئەدەبیەت و عولمێ خوە سازکە و مالا جمعەتێن براتییێدا گولڤەدە.

دەوسگرتییێ دیرێکتۆرێ ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ یا ئاکادێمیا رس س ئەرمەنیستانێیە عولما دۆکتۆرێ عولمێ دیرۆکێ ن. هۆڤهانیسیان و سەروێرێ بەشا ئینستیتووتێیە کوردزانییێ دۆکتۆرێ عولمێد دیرۆکێ ش. محۆیان تەڤی شاینەتیا تەسلیمکرنا پێشکێشێ دبوون.

ئارمێنپرێس

رۆژناما " کۆموونیست "، ۳ ئێ سێنتیابر، سالا ۱۹۸۸

شەکرۆیێ محۆیی

مەزنایی و شیرحەلالیا زانیار

(بۆنا ۹۰ سالیا بووینا حەچیێ جندی)

حەجیێ جندی ناڤەکی مەشووره دناڤا کوردا و کوردستانێدا. ئەو ناڤ و شەرەفا سەر بنگەها کارەکی مەزن و قازانجا بێقوسوور هاتیه دەستانین. لێ ئەم باوارن کو زانیارێ مەزن چقاس ئەیانه، هاقاس ژی نه ناڤدار. هەزار و یەک تشت هەنه کو لایقی گوهدارییێنه و بالکێشن بۆنا کو گەلێ مەیی منەتدار عەولەدێ خوەیی شیرحەلال و خودانشورەت ب تەمامییا کرن و خەیسەتێ ویڤا ببینه و قیمەتکه.

گاڤا دینا خوە ددی عەمرژیان و کارێ حەجییێ جندی، تشتێ پێشن کو بالا مەرڤا دکشینە ئەڤە: عەمرێ وی، وەکە یێ گەلێ وی بوویە: تەلی – تەنگاسی، ئێتیمی، شەر و شەرکاری و پێرا تەڤایی نەشکەستن، خەربیدۆستی و مەرڤحزی. مەرڤێ کۆ حەجییێ جندی نێزیکڤا ناس نەکرا نکاربوو تەخمین بکرا کو ناڤا وی مێرێ روونەرم و پر کوولتووری –ئەدەبی دا هاقاس مێرانی، بەرکتی، زۆرایی و نەشکەستن هەبوو. عەینی عەولەدێ گەلێ خوە...

ئیرۆ، گاڤا گەلێ مە شەرێ مرن –ژیانێ دکە، گاڤا دەور –زەمان ب لەز هاتیە و تێ گوهاستن، سەرهاتیا زانیارێ کورد و ئەمەکێ ویییی مەزن دکارن بێن دەرسەکە کێرهاتی و ستوونا خوەپێگرتنێ بۆنا ب شیرحەلالی گەلێ خوەرا کار بکن. دەسپێکا عەمرێ حەجییێ جندی وەکە یا هەر کوردەکی بوو.

سالا ١٩٠٨ ئا ل قەزا قەرسێ گوندێ ئەمانچاییرێ ژ جندییێ ئەسەدرا کورەک بوو. ناڤێ وی دانین حەجی. پاشی وی براک و دو خووشک ژی هاتن دنە. دێ و باڤێ حەجی جندی و زۆزان پاشی جهێبوونێ را دناڤا چەند سالادا ژ خوەرا مالەکە خوەشک دانین و هیڤیا وان هەبوو کو وێ زارێ خوە فراخن و لەزەتا وان ببینن ل گۆری زەمین...

لێ بەختێ وان نەئانی و چەرخا وان چەپ زڤری.

سالا ١٩١٤ ئا شەرێ جهانێ دەست پێ بوو و خەزەبەکە مەزن ئانی سەرێ کوردا، ب تایبەتی کوردێن ئێزدی. جی –جیا دەستێن نەیارا کوردێن موسولمان و کوردێن ئێزدی راکرن دژی هەڤ. تەڤی ب هەزارا ئێزدیا مالا جندییێ ئەسەد ژی ژ جی یێ خوە شەهتی و بەرێ خوە دا خەربیێ. ژ شووری " رۆما رەش "خلاز بوون و هاتن ئەرمەنیستانێ گوندێ ئەلەگەزێ. ل ڤرا خەلایی بوو و تەمامیا ئەرمەنیستانێ وەک ئێتیمخانەکێ بوو.

زووترەکێ دو خووشکێ حەجی دچن رەحما خوەدێ. پاشی وان دایکا وی و باڤێ وی دچن هەقیا خوە.

حەجی و برێ وی خاچۆ سالا ١٩١٩ کەتن سێویخانا (ئێتیمخانا) ئامەریکاییێ. حەجییێ جندی لەزەتا زارۆتییێ نەدیت... د سێویخانێدا ئەوی زمانێ خوەیی دێ –کورمانجی بیر کر... حەجی وەک " سۆندا مێرە بەرێ " بریار دا کو زمانێ دێ –باڤێ خوە هێن ببە. کێ کو حەجییێ جندی ناس دکر زانبوو تشتێ کو ئەوی دانی پێشیا خوە ئەسەیی وێ بینە سەری. ئاوا، خۆرتێ ٢١ سالی سالا ١٩٢٩ – ٣٠ ئی ل گوندێ قوندەخسازێ (نها ریا تەزە) و ئەلەگەزێ دەرسێ کورمانجییێ ددا زارێ کوردا. ئاخرییێدا ئەمێ ببینن کو کورمانجیا حەجییێ جندی ب راستی پاقژ و بێقوسوور بوو.

تشتەکی بالکێشە وەک ژ داویا سالێن ٢٠ ئی گاڤا حەجییێ جندی دەست ب کارێ خوەیی دوور –درێژ کر، مەیدانا چاند و عەمرژیینا کوردا و کوردزانییێدا تو تشت بێیی حەجییێ جندی نەهاتیە کرن. هەر دەرا ئەم ناڤە وی و کارێ وی دبینن.

ئەم کورد نەتەوەکی شێکردارن. ئانگۆری ڤێ ئەم دڤێ هەرتم خوە منەتدارێ ئەرمەنیا و ئەرمەنیستانێ حەسابکن چمکی ل ڤر ب راستی کارەکی مەزن و بهاگران هات کرن بۆنا چاندا کوردا و کوردزانییێ. بنگەها گەلەک ئۆجاخێن چاندا کوردا ب دەستێ ئەرمەنیا ب خوە دهات دانین. ناڤێ رۆژهلاتزانێ مەزن هۆڤسێپ ئۆربێلی، پرۆفەسۆر ئاساتوور خاچاتریان، نڤیسکارێ مەشهوور هراچیا کۆچار، کۆمپۆزیتۆرێ ناڤدار کارۆ زاکاریان، نوونەرێن رەوشەنبیریا ئەرمەنیا ناڤدار هاکۆب خازاریان (لازۆ) و رووبێن درامپیان، هارووتیوون مکرتچیان، سامسۆن گاسپاریان و گەلەکێن دن جیێ وانی هەری حورمەتی د ناڤا دیرۆکا چاندا مەدا هەیە. حەجییێ جندی ب وان رەوشەنبرێن ئەرمەنیرا هەڤالتی و دۆستانیا مەزنڤا گرێدایی بوو.

سالا ١٩٣٠ ئی حەجییێ جندی تێ یێریڤانێ و ل خوەندنخانا کوردی کو تەزە ڤەدبوو دەرسێ کوردی ددە. وێ دەمێ کادرێن کوردا پر کێم بوون و مەرڤێن ژێهاتی ل چەند جییا کار دکرن. ب ڤی تەهەری ح. جندی ئوسا ژی ل رۆژناما " ریا تەزە " دا کار دکە، وەک سەرۆکێ بەشێ چاندێ و ئەدەبیاتێ. ب وێرا تەڤایی ژ سالا ١٩٣٠ ئی تەڤی کەڤانیا خوە زەینەڤا ئیڤۆ وەکو رەداکتۆر و سپیکێرێ رادیۆیا یێریڤانێ کار دکە. پەی خلازکرنا ئوونیڤێرسیتا یێریڤانێرا، سالا ١٩٣٣ ئەو ل ئاسپیرانتوورایێ تێ قەبوول کرنێ ئالییێ کوردزانییێدا. خوەستنا هینبوونێ، زانەبوونێن پرالی، روونەرمی و مەریفەتا پێوەندییێن تەڤی دەر –دۆرێ خوە ژ بۆ حەجی رێکە فرەهـ و شەرەف ڤەکرن. ئیدی د خۆرتانیا خوەدا حەجییێ جندی بوو مەرڤەکی ناڤدار و قەدربلند. سالا ١٩٣٤ ئا ئەو دبە ئەندام و هیمدارەکی یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانێ.

سالا ١٩٣٤ ئا ل مۆسکڤایێ کۆنگرێیا نڤیسکارێن یەکیتیا سۆڤیەتی دەرباز بوو. حەجییێ جندی تەڤی ڤێ کۆنگرێ بوو و راستی مەزنێن ئەدەبیاتا رووسی ماکسیم گۆرکی و یێن دن هات. کوردزان و نڤیسکارێ ب مەریفات تەڤی تڤدارەک دیتنا کۆنفێرانسا کوردزانییێ یا تەمامیا یەکیتیا سۆڤێتییێ بوو. ئەو سالا ١٩٣٤ ئا ل یێریڤانێ دەرباز بوو. تشتەکی بالکێشە کو ل ڤێ کۆنفێرانسێ گەلەک داکلاد ب زمانێ جووا – جووا هاتن خوەندن. داکلادەک ب کوردی هات خوەندنێ. ئەو یا حەجییێ جندی بوو.

٣٤ سالا، ژ سالا ١٩٣٤ هەتا سالا ١٩٦٨ ئا حەجییێ جندی ئەندامێ سەرۆکاتیا یەکیتیا نڤیسکارێن ئەرمەنیستانێ بوو و سەرۆکێ پارا نڤیسکارێد کوردا.

داویا سالێن ٣٠ ئی ل یەکیتیا سۆڤێتێدا دەست ب پێلا رێپرێسییا

(پەیکەتن) بوو. ئەو پێل گهیشتە ئەرمەنیستانێ ژی. مەسەلەکە مە کوردا دبێژە: " چیایێ بلند سەرێ وی بەرف و دوومانە " یا دین: " کورمێ دارێ نە ژ دارێ بە زەوالا دارە تونە ". چەڤنەباری و حەسوودی د هنداڤا حەجییێ جندیدا گەلەک بوو...

سالا ١٩٣٧، ٣ ئێ ئیلۆنێ د رۆژناما یێریڤانێ " کۆمـوونیست " دا گۆتارەک ب ڤێ سەرنڤیسێ چاپ بوو: " جاسووسا ژ یەکتیا نڤیسکارا راقەتینن ". تلیا چەند کوردا ژی ناڤا وی کاریدا هەبوو. مەهەکێ شووندا حەجییێ جندی ژ کارێ دەرسداریا زمانێ کوردی دەردخن. تشتەکی گەلەکی بالکێشە ئەم دینا خوە بدن مۆتڤێ دەرخستنا وی. حەجییێ جندی دهات گونەکار کرنێ ب:

١- بۆنا گۆتن و بیرباوەرییێن ناسیۆنالیستییێ (ملەتپەرەستییێ).

٢- بۆنا وێ یەکێ کو خالت جەلال زادێ کۆنترێڤۆلووسیۆن (دژیشۆرش) کو ژ حەبسێ ڤەگەرییا بوو د مالا خوەدا مەهەکێ خوەییکر بوو و ل خەباتێ جی کربوو. (خالت جەلال زادێ کوردێ مووسوولمان بوو و ژ زولما رۆمێ رەڤیا بوو ئەرمەنیستانێ. ش. خ.)

٣- بۆنا وێ یەکێ کو پشتگری عەرەب شامیلۆڤێ کۆنترێڤۆلووسیۆن کریە و ل پرتووکێن دەرسادا گۆتارا وی و شکلێ وی چاپ کربوو.

سالا ١٩٣٨ ئا ١٨ ئێ ئادارێ شەڤ پۆلیس تێ و حەجییێ جندی دبنە حەبسخانێ. دژی وی ئەڤ گونەکاری هاتە کارانینێ: قاشۆ ئەو سەرۆکاتییا ئێزدییێن دژی سۆڤێتێ دکە. گونەکاریکە دژی وی ژی ئەو بوو کو " نامێ وی و کوردێ دەرەکە جەلادێت بەدرخان هەڤرا هەنە. " سەد مخابن ئەو نامێن جەلادێت بەدرخان هاتن شەوتاندن.

حەجییێ جندی راست سالەکێ ل حەبسخانێ ما.

ئیشکەنجە و جەزاێن کۆ ئانیبوونە سەرێ وی ناێن گۆتنێ و

نڤیساریّ...ەوی ب خوە ئەو عەجیّب نەدخوەست بینە بیرا خوە و نە ژی بیّژە... تەڤی وی نڤیسکاریّ کوردی خوەیماریفەت جەردۆییّ گیّنجۆ ژی هاتە گرتن. حەبسخانە و زیّراندنا کو ل ور دانینە سەرە حەجییّ جنی، بوون ئینتامەکە نوو یا کاراکتیّر و خەیسەتیّ وی. ئەو خەزەبا کو دانینە سەریّ گرتییێن سیاسی گەلەک مەرڤ دشکیّناندن و ب مەجبووری ئەوانا گونەکاری هلددان سەر خوە داکو ژ ئیشکەنجا خلاس بن. حەجییّ جندی لبەر خوە دا و تو گونەکاری هلنەدا سەر خوە. سالا ١٩٣٩ ئامەها ئاداریّ دادا وی بوو. د ڤیّ دەما گراندا چەند رەوشەنبیرێن ئەرمەنیا (نڤیسکاریّ ناڤدار هراچیا کۆچار و ییّن دین) ب میّرانی پشتا وی سەکنین. حەجییّ جندی و هەڤالیّ وی جەردۆییّ گیّنجۆ هاتن عەفووکرن.

لیّ مخابن شابوونا حەجییّ جندی و مالباتا وی ژ سەرا دادگەهیّ دەر نەچوو. پاش عەفووکرنیّ رەوشەنبیریّ خودانشورەت بیّ کار ما. چاندا کوردا گەلەکی حەوجیّ زانیار و نڤیسکاریّ پر زانە بوو. لیّ مخابن دەرگیّ کار و خەباتیّ بەر وی دادابوون. ئەو حەساب دکرن " ناسیۆنالیست "و " مرۆڤیّ نە ئەمین ". چارا وی هاتە برین و ب مەجبووری ئەوی دەرحەقا رەوشا خوەدا نامە شاند نڤیسکاریّ رووسی ناڤدار ئالیّکساندر فادییێڤرا. بەرسڤا ویّ نامیّ ئەگلە نەبوو. نڤیسکاریّ ناڤدار ناڤچیتیا خوە شاند سەرۆکیّ کۆموونیستیّ ئەرمەنیستانیّ هارووتیوونۆڤرا و حەجییّ جندی هلدانە سەر خەباتیّ.

پاشی گرتنا خوە ئەو کاریّ سەر دیسیّرتاسیا خوە بەردەوام دکە. سالا ١٩٤٠ ئی ئەو دیسیّرتاسیا خوە یا دۆکتۆرییّ پیّشن خوەیی دکە ب تیّما " کەرٍ و کولکیّ سلیّمانیّ سلیڤی".

پاشی ریّپریّسیایێن داویا سالیّن ٣٠ ئی باوەر بکی هەم ئۆجاخیّن کوردا هاتن گرتن. ئەو ئیّن کو سالیّن ٢٠ – ٣٠ هاتبوو کرن بەرە –بەرە تیّ بیّژی

دتەمرن. ئەڤیّ دەما گراندا حەجییّ جندی کاریّ خوە ییّ زانیاری و ئەدەبیاتیّ ڤا بوو بەربینی و تاقەت بۆنا چاندا مە خوە دا بەر گرانیا مەزن کو ئۆجاخیّن چاندا مە نەتەمرن و بگهیژن رۆژا فرەه.

١٠ ئیّ هەزیرانیّ سالا ١٩٤١ ئیّ حوکومەتا ئەرمەنیستانیّ سەر هیمیّ خوەستنا سیّنتریّ (مۆسکڤاییّ) بریار دا کو چاپکرنا ئەدەبییاتا کوردا دەربازی سەر تیپیّن کیریلی بکن. سازکرنا ئائەلیفبا تەزە دسپیّرنە حەجییّ جندی. ئەو " ئەلیفبا " کوردی یا تەزە ب تیپیّن کیریلی حازر دکە. تەنیّ سالا ١٩٤٤ ئەلیفبا تەزە ژ تەرەفیّ حوکومەتیّ تیّ قەبوول کرنیّ و سالا ١٩٤٦ ئا " ئەلیفبا " حەجییّ جندی چاپ دبە. سالا ١٩٨٢ ئابۆنا جارا دەها دەرکەتنا ویّ " ئەلیفبیّ " حەجییّ جندی ژ ئالییّ حوکومەتیّدا تیّ رەوا کرن.

ژ نیڤیّ سالیّن ٥٠ ئی دەست ب دەمەکە نوو دبە یا پیّشداچووینا چاندا کوردی. ل ئەرمەنیستانیّ دەست ب کاریّ خوە کرن رۆژناما " ریا تەزە " و خەبەردانیّ رادیۆیا کوردی یا هەزۆژی و بەشیّ کوردی ل خوەندنخانا پیّداگۆگییّ و گەلەک تشتیّن دین. کاریّ خوەیی بنگەهیرا ب گشتی (ل ئینستیتووتا ئەدەبیاتیّ یا ئاکادیّمیا ئەرمەنیستانیّ یا زانستی) حەجییّ جندی خوە دا بەر گرانییا ڤان هەموو کار و بارا. گاڤا سالا ١٩٥٥ ئا " ریا تەزە " دیسا دەسپیّ کر دەرکەت ئەوی تەڤی هۆگریّ خوە ئیّتنۆگراف و شاعیریّ کورد ئەمینیّ عەڤدال دەرسدارییا مە و کارکریّن " ریا تەزە " کرن داکو ئەم زانەبوونا خوە یا زمانیّ کوردی کوور بکن و ل رۆژنامیّ کار بکن..

سالا ١٩٥٩ ئاکادیّمیا ئەرمەنیستانیّ یا زانیستی سیّکتۆرا (بەشیّ) رۆهلاتزانییّ ئامادە دکە. ل ڤر کۆما کوردزانییێ ژی تیّ چیّکرن. حەجییّ جندی ٨ سالا سەرۆکاتیا ڤیّ کۆمیّدا کارەکی مەزن دکە بۆنا کوردزانییێ بگهینە هیّلانیّن نوو. سالا ١٩٦٤ ئاکادیّمیا ئەرمەنیستانیّدا ژ بۆ ئەمەکیّ

مەزن ناڤا کوردزانییێدا بێ خوەیکرنا دیسێرتاسیا ناڤە دۆکتۆرێ فیلۆلۆگییێ دەرەجا دودا ددە وی. سالا ١٩٦٦ ئەو ناڤە پرۆفێسۆرییێ دستنە.

حەجییێ جندی سالێن ١٩٦٨ -١٩٧٤ فاکوولتێتا رۆژهلاتزانییێ یا ئوونیڤێریستا یرێڤانێ بەشێ کوردزانییێدا دەرسێ (لێکسییا) زمان و ئەدەبیاتا کوردی دخوینە.

کار و کرنێن زانیارێ ناڤدار گەلەکی بلند هاتنە قیمەت کرن ل یەکیتیا سۆڤیێتێ و ژ سینۆرێن وێ دەر. ئەو یەک ژ وان زانیارێن ئەرمەنیستانێ یێن قەدربلند و ناڤدار بوو کو لایقی ناڤە " شوخولکارێ زانیستییێ یێ ئەمەکدار " بوو. ژ تەرەفێ حوکومەتا سۆڤیێتێ گەلەک ئۆردێن و مەدال ستەند.

ب راستی ئەمەکێ زانیار پر مەزنە د تەرەفێ بەرەڤکرن، لێکۆلینکرن و چاپکرنا نموونێ فۆلکلۆرا (زارگۆتنا) کوردیدا. بنگەها ڤی کاری، دو پرینسیپێن وی هەبوون:

١- زارگۆتن ئنسیکلۆپێدیا د خەزنا چاندا جمعەتێیە. کەمالا وێ بۆنا هەر گەلەکی ئیلاهی یێن بندەست پر مەزنە. لەما ژی دەڤی وێیا بکن فاکتۆرەکە زۆر بۆنا گەلێ مە جیییێ خوە د ناڤا خەزنا چاندا جهانێدا بگرە.

٢- گەلەک نموونێ زارگۆتنێ ئیرۆ هەنە و سبێ تونەنە. و گلی نە تەنێ دەرحەقا ڤێ یەکێ دانە کو هەر شارازاکی فۆلکلۆرێ ب مرنا خوە گەلەک نموونێ وێ ژی خوەرا دبە و دکە ب خورێ ئوندابوونێ. حەجییێ جندی تم دگۆت کو هەر دەور -زەمانەک ب ئانەگۆری خوە دبە مەنیا ئوندابوونا گەلەک بیر و باوەرییێن پێشیا ب تایبەتی زەمانێ رادیۆ و تێلێڤیزیۆنێدا. پێوستە د ڤی شوخولیدا دەرەنگ نەکەڤن.

زانیارێ مەزن د ڤی کاریدا شوخولێ چەند مەرڤا کر. " فۆلکلۆرا کورمانجا " کتێبا مەزن کو سالا ١٩٣٦ دەرکەت و پێنج جلدێن حکیاتێن گەلێ کورد و بەرەڤۆکا مەزن یا " مەسەلۆک و خەبەرۆکێن جمعەتا کوردا " (نێزیک ٨٠٠ رووپەلی، سالا ١٩٨٥) حەساب دبن خەملا کارێ فۆلکلۆرزانییێ.

زانییار لێکۆلین و ئیزگەریا بهاگران کریە دەرحەقا گەلەک پرسگرێکێن فۆلکلۆرزانییێدا. بنگەهێن دەستانا دمدمێیا دیرۆکی و تەڤگرێدانێن ئەفراندنێن شێکسپیر د بوویەرێن کوردیدا، ڤاریانتێن رۆستەمی زال و کۆرۆخلی د ناڤا زارگۆتنا کوردیدا، مێتۆدۆلۆگییا چێبوونا ستران، لەگەند، چیرۆکێن مەرخاسییێ، یێن شین و شاییێ، دیتنێن گەلەک بالکێش سەر هۆستاتییا زاربێژییێ، رۆلا رۆهلاتزانێن مەزن ماز و ئۆربێلی ناڤا کوردزانییێدا، ئابۆڤیان و کوردزانی و گەلەک پرسێن دین پەرچەکی کارێ زانیارە بهاگران و بەربچاڤن. حەجییێ جندی ئەمەکەکی مەزن کرییە دناڤا هەلکرنا پرسێن زمانێ کوردیدا. ناڤا ڤی کاریدا رێنیش و بنگەها زانیارێ ناڤدار زارگۆتنا کوردی بوو کو ئەوی کور و هەرالی زانبوو و شارەزا و هۆستێ وێیی مەزن بوو.

گاڤا دینا خوە ددی کار و خەباتا حەجییێ جندی، مەرڤ زەندەگرتی دمینە کو مەرڤەکی هاقاس کارەکی مەزن و کێرهاتی کەنگێ و چاوا کرییە؟ ئەڤا فێنۆمێنا تەنێ ب دەستێ خوەستنێ و ئێنتووزییازمێ نایێ سێری و نایێ ب دەستانین. ئەز سەر ڤێ پرسێ فکریم و چمکی من ئەو ژ نێزیکڤا باش ناس دکر بەرسیڤا ڤێ ئەلبێرا هات سەر زارێ من. بنگەها ڤی کارێ مەزن یێ زانیارێ ناڤداردا دوو فاکتۆر (شەرت) هەبوون:

١- حەجییێ جندی بێ حەد و هەساب ژ گەلێ خوە حز دکر و سەرە خوە دابوو رهینا وی و ژێرا قولخ دکر وەکی ئەولادەی شیرحەلال. فەمدارییا

زانیاره ملەتپەرەستییێ ب فیلۆسۆفییا فکرێ کوور و دوور دیتی ڤا گرێدایی بوو: کولتوورا گەلێ بندەست دڤێ وەک رۆنکایا چاڤا بێ خوەیکرنێ و ببە شەرتەکی هەبوون و ئازادی و سەرخوەبوونا وی.

٢- زانیارێ ناڤدار خوەیێ کوولتوورا بلند بوو یا کار و خەباتێ. هەر رۆژەکە وی و هەر سەعەتەکە وی دهات کارانینێ بۆنا ئارمانجێ مەزن کو ئەوی دادانی پێشیا خوە. رێژیم و قەنوونا کارێ وی وەک یا ئاڤرۆپی بوو.

بۆنا ئیزباتکرنا فکرا ژۆرگۆتی ئەم ستاتیستیکا بالکێش بینن. ژ بن قەلەما حەجیێ جندی ئەڤ پرتووکێ هانێن دەرکەتنە: ١٥ پرتووکێن فۆلکلۆرزانییێ و ئەدەبیاتێ، ١٢ پرتووکێن (بەرەڤۆکێن) فۆلکلۆرییێ، ٧ پرتووکێن زانیستییێ پێداگۆگییێ، ٣٣ پرتووکێن دەرسا یێن زمان و ئەدەبیاتا کوردا و رۆمانا " هەواری " کو ب چار زمانا کوردی، ئەرمەنی، رووسی و عەرەبی هات چاپ کرنێ. ئەوی ١٩ پرتووکێن وەرگەرا ئەفراندنێن ژ ئەرمەنکی، رووسی و زمانێن دین ب کوردی چاپ کریە و نێزکی ٤٠٠ گۆتارێن وی ل رووپێلێن رۆژنامە و کۆڤارێن کوردی، ئەرمەنی، رووسی و زمانێن دین چاپ بوونە.

شەدەتیا قەدر و قیمەتێ کارێ وییی مەزن ئەوە کو د دەرحەقا ویدا ١٧٥ گۆتارێن شێکرداری رۆژنامادا و کۆڤارادا کوردی، ئەرمەنی، رووسی و ب زمانێن وەلاتێن دەرەکە چاپ بوونە.

د کتێبخانا حەجیێ جندییێ رەحمەتیدا باوەر بکی پرتووکێن هەموو نڤیسکار و زانیارێ ئەرمەنیا یێ ناڤدار و خۆیایی هەنە کو دیاری دانە وی. ئەو خەبەرێن کو سەر وان پرتووکا هاتنە نڤیسارێ نیشان ددن کو ئەولادێ کوردا یێ ناڤدار، ناڤ و شەرەفا وی چقاس بلند بوویە ناڤا رەوشەنبیرێ ئەرمەنیا و نە تەنێ ئەرمەنییادا. شاییرێ ئەرمەنیا یێ مەزن و

ناسکری ئاڤێتیک ئیساحاکیان سەر پرتووکا خوە ژ بۆ ح. جندی نڤیسیە:

" هەڤالێ برێز حەجیێ جندیرا، پێشەوتی و شوخولکارێ رۆنایداریا گەلێ کوردی برا کو لایقی پاشوەختیکە خوەشەباشە.

ب دل و قەدرگرتن ئاڤێتیک ئیساحاکیان

٢٦ - ١٠ - ١٩٥١ "

خەبەرێن ڤی جوورەیی ژ بۆ حەجیێ جندی و گەلێ وی ژ ئالیێ گەلەک گرەگرێن ئەدەبیات و زانستیا ئەرمەنیستانێ هاتنە نڤیسارێ. د ناڤا واندانن کلاسیکێ ئەدەبیەتا ئەرمەنییا دێرێنیک دێمیرچیان و هۆڤانێس شیراز و زانیارێن مەزن ئاشۆت هۆڤاننیسیان و کارۆ مێلیک -ئۆهانجانیان و گەلەکێن دین.

حەجیێ جندی یەک ژ وان مەرڤا بوو کو ئیزنا وی هەبوو ب لایقی ببە بایلۆزێ گەلێ خوە و ژێرا شەرەف و حورمەتێ بینە.

ئەم دەیندار و منەتدارن بێژن کو زانیارێ مەزن پر خەریبدۆست بوو. ب راستی سەرێ پێسەکنیا بوو. گەلەک و گەلەکا ئالیکارییا وی یا ئابۆری ستەندیە. ئەوی کارەکی مەزن دکر بۆنا خۆرت و قیز خوەندنا خوەیا بلند بستینن. ئارشیڤا ویدا نامێد گەلەک بالکێش و دلۆڤانی هەنە. ئەو مەرڤەکی ڤەکری و خێرخاز بوو بۆنا گشکا -کوردا، ئەرمەنیا، رووسا، ناسا و نەناسا د مەرڤێن حەبسێدا و لەشکەرا.

ناڤا ڤی کارێ وییی مەزندا هۆگر و پشتیڤانا وی زەینەڤا ئیڤۆ بوو. خانما کورمانجیێ کو پێنج زارێن ماریفەت مەزن کر: نوخورییا وان فریجە بوو دۆخترا زارۆکا یا ناڤدار، دۆکتۆرا دۆخترییێ، دۆسێنت. فریدە ب مێدالا زێز دبستان خلاز کرو ل مۆسکۆڤایێ خوەندنا بلند ستەند و بوو دەرسدارەکە یرێڤانێیا ناڤدار و تەڤی باڤێ خوە پرتووکێن دەرسا حازر کر. نوورێ بوو پێشەکزان دۆکتۆرا هونەرمەندزانییێ و زانیارەکە ناسکری د

ئالیێ مـووزیکا کورادا. زینێ و نازێ بوونه خوەیێ خوەندنا بلند د ئالییێ کیمیایێ و ماتێماتیکێدا.

ئیـسـال ۹۰ سـالیـا بووینا حـەجیـێ جندیه. سـالا ۱۹۹۰ ئی ئەو چوو حەقییا خوە. لێ کار و ناڤە وی دناڤا گەلێ شێکرداردا وێ هەر بمینه.

سەرۆکێ ناڤەندا لێکۆلینێن کوردی

رۆژناما " هێڤی "، ۲۳ – ۲۹ ماییس، ۱۹۹۸

سێسیا عولی بۆی ۹۰ سالیا بووینا حەجیێ جندی

۲۱ ئێ نیـسـانا سـالا ۱۹۹۸ ئینسـتیـتـووتا رۆژهلاتزانییێ یا ئاکـادەمـیـا کـۆمـارا ئەرمـەنیـسـتـانێـیـا ملەتێی و زانیـیـاریێ بۆنا ۹۰ سـالیـا بـووینا کـوردزانـێ پڕئەمـەک، دۆکـتـۆرێ فـیلۆلۆگـییێ پرۆفـێـسـۆر حـەجیـێ جندی سێسییا زانیاریێ ئامادە کر. دوێ سێسیاییێدا زانیارێد کورد و ئەرمەنی، وەکیلێد تەشکیلەتێد ئەفراندارییێ، مـەخلووقەتییێ و نـەفـەرێ مـالا حەجیێ جندی حازر بوون.

دیرێکتۆرێ ئینستیتووتا رۆژهلاتزانییێ، ئاکادێمیک دۆکتۆرێ دیرۆکێیی زانیستی پرۆفێسۆر نیکۆلای هۆڤهانیسیان سێسیا ڤەکر. ئەوی دا کڤشێ کو شوخلکارێ زانستییێیی ئەمەکدار، پرۆفێسۆر حەجیێ جندی ب کارێن خوەڤا بۆنا ئینسـتیـتـووتا رۆژهلاتزانییێ کوباریکە پڕ مەزن بوو. ئەوی ئوسا ژی گـۆ: " مـە هـەرتم ژ وی مـاقـوولی دەرسێ مـەرڤـاتیێ و خـێـرخـازیێ ستەندیه ".

ب تێما (بابەت) " حەجیێ جندی و کـوردزانی " دۆکـتـۆرێ فـیلۆلۆگییێ پرۆفێسۆر ماکسمێ خەمۆ داکلاد دا. ئەوی ئەمەکێ حەجیێ جندی ئانی بەر چاڤا و دا کڤشێ رۆلا وی د پێشداچووینا کوردزانییێدا. تێـمـا دۆکـتـۆرێ فـیلۆلۆگییێ پرۆفـێـسـۆر س. ئابراهامیـان ئاها بوو: " ئەمـەکدارێ فیلۆلۆگیا

کوردی یێ مەزن. ". ئەوی کارێ حەجیێ جندی بلند قیمەت کر و گۆت: " گاڤا ئەم خەباتکارییا حەجیێ جندییە ٦۰ سالا د دەرەجا فیلۆلۆگییێدا تینن بەر چاڤا ئیزنا مە هەیە بێژن کو ب حەجیێ جندی بنگەها بەرەڤکرنا فۆلکلۆرا کوردی یا دەولەمەند و ب زانیستی ناسکرن و شرۆڤەکرنا دوڕ – جەواهیـرێن وێ هاتیـه دانینێ. ئەمەکێ وییی فیلۆلۆگییێ پر مەزنه ئیرۆ. ئەو بۆنا کوردزانییێ بوو دێمەکی کلاسیک و بنگەها فۆلکلۆرزانییێ. ئیرۆ ب وێ رێچا وی سلسلەتەکە کوردزانییێ یا تەزە دمەشە و نێت –مەرەمێن ئیرۆ دده پێشیا خوه ".

پاشێ ڤیـسێ (جێگیـر) پرێزیندێنتێ ئاکـادەمـیـا ئەرمـەنیـسـتـانێـیـا زانیـاریێ، ئاکادێمیک گـاگیک چارگیـسـیـان خـەبەردا. ئەوی گـۆت کـو حەجیێ جندی وێ دیرۆکـا کـورد و کـووردیسـتـانێدا وەکـو فۆلکلۆریست و کـوردزانێ مـەشـوور بمینه. ئەوی دەرحـەقـا خـەباتحزی و حـەلالیـا حـەجیێ جندیدا گلی کر. پاشێ دەرحەقا کـتـێبا " مـەتەلۆک و خـەبەرۆکێ جمعەتا کـوردی " دا ب هوورگلی خـەبەردا و گـۆت: " فـۆلکلۆرزانێ ئەرمـێنیـایێ ناسکری ئاکادێمیک ئارام خانالانیان پێشگۆتنا وێ کتێبا حەجیێ جندیدا دایە کڤشێ کـومەتەلۆک ئێنسیکلۆپێدیا گەلێ کوردن و یا عـەمرێ وییی ئاقلبـــەندی و فکرداریا وی یا بەدەوسنەتییێ. ئەو نە کـــو تەنێ بۆنا فـۆلکلۆریسـتـا ، ملەتزانا و زمـانزانا گـەلەکی لازمن لێ ئوسا ژی بۆنا وان خوەندەڤانا یێن کو زارگۆتنا گەلڤا حەیر و هژمەکارن. " گ. چارکسیـان خـەبەردانا خـوە بەردەوام کـر و گـۆت کـو حـەجیـێ جندی تەڤی هۆگـر و پشتۆڤانا خوە زەینەبا ئیڤۆ ۵ کەچ مەزن کرنه و گشک ب خوەندنا بلندن. " من کەچا وانه مەزن فریجه رند ناسدکر ژ بەر کو ئەو کەڤانیا شەکرۆ بوو. فریجه خاس خانم بوو. ئاقل و ماریفەت و خوەیا کوولتوورا مەزن ".

پرۆفـێـسـۆر پ. مووراديان خەبەردانا خوەدا دا کڤشێ کو حەجیێ جندی

نەمرییە. کتێبێن وی وێ بکەڤنە خزمەتا گەلێ کورد. حەجیێ جندی وەکە ستوونەکییە بۆنا مەدەنیەتا کوردا.

پاشی سێسییایێ وەختا نانخارنێ یێن بەرەڤبوویی بیرانینێد خوەێن دەرحەقا حەجیێ جندیدا گلیکرن. هاتە گۆتنێ کو حەجیێ جندی مەرڤەکی قەنج و حەلال و تەرەفدارێ دۆستیا گەلێد ئەرمەنی و کورد بوو. جارەکی ژی ئاشکرا بوو کا رەوشەنبیرێد کورد و ئەرمەنی چقاس قەدرێ وی زانبوونە و فکرا ویرا حەساب روونشتنە. داوییێدا فریدا حەجی خەبەردا و ژ ناڤێ نەفەرێن مالێ رازیبوونا خوە دیارکر.

رۆژناما " ریا تەزە "، س. ١٩٩٨

حەجیێ جندی و مووزیکا (سازبەندیا) گەلەری

تەڤی بەرەڤکرنا زارگۆتنا گەلەری فکرەکێ هەردەم حەجیێ جندی مژول دکر: چاوا ئاوازێن سترانا بنڤسە؟ ئەو فکر کو ئاوازێن گەلەری وەکە تەکستێن سترانا قمەتلینە و حەوجێ گوهدارییێنە گەرە ب نۆتا بێنە نڤیسارێ و تابەت نەددانە وی و گەلەکی خەمگین دکرن.

وەختا س. ١٩٣١ ئێ وەزارەتا ڕۆناکبیریا گەلەری یا ئەرمەنیستانا سۆڤێتێ ئێکسپێدیسیا کوردزانییێ ژ بۆ بەرەڤکرن و لێکۆلینا فۆلکلۆر و زمانێ کوردی ئامەدە دکە ب هیڤیکرنا حەجیێ جندی سازبەندێ پرۆفەسیۆنال کۆمپۆزیتۆرێ ئەرمەنیا کارۆ زاکاریان تەڤی کارێن ئێخپێدیسیایێ دبە. پرۆف. ئاساتوور خاچاتریان سەرۆکەتی ل ئێکسپێدیسیایێ دکە. تەڤی کارێن ئێکسپێدیسیایێ دبە و هەروەها رەوشەنبیرێ کورد رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " جەردۆیێ گەنجۆ. ئێکسپێدیسیا ل وان ناڤچێن ئەرمەنیستانێ کو کورد دژیێن کار دکە: ل گوندێن ناڤچا ئاپارانێ /نها ئاراگاس/ ، تەلینێ، ڤاگارشاپاتێ /نها ئێچمیادزین) و ل باژارێ لێنیناکانێ /نها گیومری/.

وەختێ ئێکسپێدیسیایێ حەجیێ جندی ژ بۆ نۆتەنڤیسارا سترانا ب شابوون ئالی ک. زاکاریان دکە و ژێرا دڤە ئالیکار و وەرگێر.

کارەکی ئێکسپێدیسیایێ یێ بەربچاڤ بەرەڤۆکا " کلامێن جمعەتا کورمانجانە " کۆ سالا ١٩٣٦ کۆمپۆزیتۆر ک. زاکاریان و حەجیێ جندی دانە وەشاندنێ. پێشگۆتن و نۆتەنڤیسارا ئاوازا یێن کارۆ زاکاریانن و تێکستێن سترانا -نڤیسارێن حەجیێ جندینە.

حەجیێ جندی ژ سالێن ١٩٣٠ یی بۆ نڤیسارا سازبەندیا کوردی دەنگبێژێن پسپۆر ددیتن و دبرنە کابینێتا (ئۆفیسا) سەر ناڤێ ر. مێلیکیان یا زانیارییێ یا ل رەخ کۆمیتێیا کارێن چاندیی یا ئەرمەنیستانێ داکو سازبەندزان و فۆلکلۆرزان ئارام کۆچاریان ب تێکنیکا دەنگنڤیسارێیا پریمیتیڤا دەنگێ وانا دنڤیسین. ب سایا حەجیێ جندی د ئارشڤا دەنگنڤیسارێن ئا. کۆچاریاندا کو نها ل ئینستیتووتا ئەرمەنیستانێیە د هوونەرمەندیا زانیارییێدا تێنە خوەی کرنێ و گەلە سترانێن کووردی هەنە. حەجیێ جندی ئوسا ژی تێکستێن سترانا ژ بۆ کارێن وێ کۆمیتێ ژ زمانێ کوردی وەرگەراندیە سەر زمانێ ئەرمەنکی.

حەجیێ جندی چەند نۆتەنڤیسارێن ئا. کۆچاریان دپرتووکا خوەیە " کەڕ و کولکێ سلێمانێ سلیڤیدا " چاپ کرنە.

سالا١٩٤٩ مرازێ حەجیێ جندی میباسەربوو: دۆتا وی نووری (نووری جەوار) دبستانا سازبەندییێدا هاتە قەبوول کرنێ، سالا ١٩٥٦ ل کۆلێجا سازبەندییێدا هاتە قەبوولکرنێ و پاشێ کۆنسێرڤاتۆریا یرێڤانێ خلاز کر و درادۆیا کوردیدا کار کر و پاشێ پەی خوەندنا ئاسپیرانتوورایێرا دیسێرتاسیا (تەزا) دۆکتۆریێ خوەی کر و بوو دۆکتۆرا هونەرمەندزانییێ. نووری ژ سالا ١٩٥٦ ئا دەست ب بەرەڤکرن و نۆتەنڤسارا سترانێن کوردی کر. سالا ١٩٦٠ ئی پرتووکا وێیا پێشن " کلامێن کووردی یێن گۆڤەندێ " هاتە وەشاندن. پاشوەختییێ نوورە بوو پسپۆرا سازبەندیا کوردیی هێژا.

د ئارشیڤا حەجییێ جندیدا نۆتەنڤسارێن کۆمپۆزیتۆرێن ئەرمەنی ئارام کۆچاریان، گایانێ چێبۆتاریانێ و باردان سامڤەلیان هاتنە خوەیکرنێ. ئەو دەنگنڤیسار نها ل جەم نوورێنە. هنەک ژ وانا نوورا جەواری ل بەرەڤۆکێن خوەدا چاپ کرنە.

سالا ١٩٩٠ ئی دۆتا نوورا حەجی و نڤیسکار تۆسنێ رەشت -زۆزان ئۆزمانیان کوو وی چاخی خواندکارا کۆنسێرڤاتۆریا یێرێڤانێ بوو تەڤی بەرەڤکرن، لێکۆلین و چاپکرنا فۆلکلۆرا کوردی ببە.

سالێن ١٩٨٠ ی حەجییێ جندی ب خوە ژی (ل سەر قەیتانێ تەیپێ) ژ مەڤانێن دەنگبێژ سترانێن گەلەری دنڤیسین. دەنگنڤیسارێن وی ل ئارشیڤا ویدا تێنە خوەیکرنێ.

عەسکەرێ بۆییک

کورتکری

ئەز ل ڤی وارێ خەریب روونشتمە و پەی خوە دنهێرم و نوو تەخمین دکم کو ئەز د ناڤا مالباتەک رەوشەنبیرایا چاوان دا مەزن بوومە: کێ بوونە مامۆستایێ من؟ من پسمامتی، هۆگری و هەڤالتی ب کێرا کرییە؟

ئەز ب ناڤێ وان خوە کوبار و سەربلند دبینم: عەرەبێ شەمۆ، حەجییێ جندی، ئەمینێ عەڤدال، قاناتێ کوردۆ، شکۆیێ حەسەن، فێریکێ ئوسڤ، قاچاخێ مراد، نادۆ ماخموودۆڤ، جاسمێ جەلیل، میکاییێلێ رەشیت، عەلییێ عەڤدلرەحمان، سەعیدێ ئیڤۆ و ئووسڤێ بەکۆ.

ناڤ پرن، بیرانین کوور و دوور و شیرن. من تەنێ ناڤە هنەک رەحمەتیا دا. هەر یەک بلندابیک، ماقوولەک، شیرحەلال و کارکرێ چاندا گەلێ خوە...

کار و بارێن کوردێن ئەرمەنیستانێ یێ کوولتووری -چاندی و ئاخاڤتنێن رادیۆیا یێرێڤانێیا ب زمانێ کوردی ژ گەلێ وەلێترا ژی بوون بیر و باوەری. وان ژی روحێ کوردیتییێ دەمەکێ ژ ور دستاندن.

ئەز کەد و کارێ رەوشەنبیرێن مەێن ئەرمەنیستانێیە دن نمز ناکم. لێ حەقی ئەوە کو جییێ حەجییێ جندی د ناڤا گشکادا جودا بوو. ئەو تەیێ بگۆتا مالخوێ وێ مالباتا رەنگین بوو، خەمخور و رێڤابرێ گشکا.

ئەو هاڤینا تمێ دهاتە گوندێن مەیە پالا چیایێ ئەلەگەزێ و ژ دەڤێ کال و پیرا، چیرۆکبێژا و زانا زارگۆتن دنڤیسی. دەما ئەو دهات، جاو د ناڤ گەلدا بەلا دبوو و دگۆتن حەجییێ جندی هاتییە. ئەم زارۆک تۆپی ل سەر هەڤ دبوون و مە ژ دوورڤا لێ مێزە دکر. ئەلیفبا کو ئەم دبستانێدا پێ هین دبوون، وی نڤیسی بوو.

گەل پر حز لێ دکر و قەدرێ وی زانبوون. گشکا ب سەربلندایی و کوباری جەم گەلێ جینار ناڤە وی ددان.

...وەختێ مرۆڤ کرنا فۆلکلۆرزانێ مەزنرا دبە ناس، عەجێبمایی دمینە کو مرۆڤەکی چاوا کاربوویە میراتەکە ئەوقاس پەی خوە بهێلە...

کار و بارێن وی ژ ئالییێ یەکیتیا سۆڤێتێ و حوکومەتا ئەرمەنیستانێ ب لایقی هاتن قیمەت کرن. ئەو هێژایی ناڤە شوخولڤانێ زانەستییێ یێ ئەمەکدار بوو کو ددانە زانیارێن مەزنە ب ناڤ و دەنگ. ئوسا ژی ب گەلەک ئۆردێن و مێدالاڤا هاتیە رەواکرن.

لێ قیمەتێ مەزن ئەو حورمەت و ناڤە کو وی د دلێ گەلێ خوەدا هشتیە...

...رۆمانا حەجییێ جندی یا " هەواری " کول و ژانا گەلێ کوردە، ئێشا ب دەور و زەمانا. ب ژیانا عێلەکێ نڤیسکار ناکۆکی و پرۆبلێمێن ناڤا گەلدا، سەبابێن بێتفاقی، بندەستی و هەژاریا وی تینە حۆلە و ل بەر خوەندەوانا رادخە.

...رۆمان ل سەر قەوماندنێن بوویی هاتیە نڤیسار. نەڤس و نیگارێن رۆمانێ تەڤ ژی مرۆڤێن ئەسلینە و قەوم پسمامێن نڤیسکارن. ئەو بوبەر چاوا دەرباس بوونە و چا قەومینە و چاوا هەبوونە، ئوسا ژی بێ زێدەکرن و رەنگ و ئاوازێن زێدە رۆکریە سەر کاخز. وی، منا چیرۆکبێژەکی ئۆدان ب زمانەکی دەلال د دەرحەقا کال -باڤێن خوە و ئێلا سیپکادا گلی کرییە. هەتا ناڤێ ئەڤدا، جی و وارا و سال و دەم ژی نەگوهاستیە. مرۆڤ بێ شاشی وێ رۆمانێ دکارە حەساب بکە دیرۆکا کوردێن ئێزیدی یێن ئێلا سیپکا د دەما نیڤێن سەدسالیا ١٩ ئان هەتا نیڤێن سەدسالیا بیستی.

.. زمانێ رۆمانێ خوەش و گەلێریە. ب مەسەلە، مەتەلۆک، خەبەرۆک و سترانێن گەلێری رۆمان هاتیە خەملاندن. هەر گۆتنەک ل جییێ خوەدانە بێی شرۆڤەکرن، شیرەت، تەمی و سپارتنێ زێدە و ئەو ژی قیمەتێ رۆمانێ هێ بلند دکن. دیدەم و سفەتێ رۆمانێ ئوسا رند هاتنە نیگارکرن، رەنگ و رەوش ئوسا باش هاتنە کشاندن، تێ بێژی وەنەیێن چیا، گەلی، گەبۆز، زۆزان، گوهێر و گوندێن کوردانە.

ئەڤ رۆمانا دەلال دەستانینەکە ئەدەبیاتا کوردێ سۆڤییێتییە. پێویستە هەر کوردەک وێ بخوینە.

(ژ پرتووکا " نوورا ئەلەگەزێ "، س. ٢٠٠٤)

سالا بەرێ

سالا بەرێ خاتیا باڤێ من کدا ئیڤۆ ژ گوندێ پامپا کوردا (ناها سیپان) مێڤانی هاتبوو مالا مە.

باڤێ من، حەجیێ جندی بۆنا نڤیسارا زارگۆتنێ چووبوو گوندێد کورمانجا. دو رۆژێ دنێ باڤێ من هات. چاوا هەرگاڤ بۆنا هاتنا خاتیا خوە زاف شا بوو، پاشێ بالۆلە کاخەز دانی سەر تەختە و ب بەشەرەکە خوەش و ژ خوە پر رازی گۆ:

– من خزنەکە چاوا بەرەڤ کریە. ئەڤا بەیتا کو من بەرنڤیسییە فلانکەسێ گۆتییە، ئەڤا کلاما بێڤانکەسێ...

خاتیا کدێ پرسی و گۆ:

– تو ناڤێ وان مەریا ژی دکی دەفتەرا؟

گۆ: ئەرێ وەڵە، ناڤێ زاربێژا مقیم دنڤیسم!

– دە وەکی ئوسانە -خاتیا کدێ پر ب هەواس گۆت، ئێڤارێ ئەزێ ژی تەرا دو -سێ چیرۆکێن بچووک بێژم. ناڤێ من ژی خێرا سەحەتا خوە تێکە دەفتەرا.

گۆ:- سەر چاڤارا خاتی جان تەنیا تو بێژە!

ئێڤارێ خاتیا کدێ چەند حکیاتێد بچووک گۆتن و حەجیێ جندی بەر نڤیسی.

سبەترێ کێڤا خاتیا کدێ تونەبوو، بێحەواس و مەدەکری بوو. ئەوێ گۆ:

– ئیشەڤ -مشەڤ خەو نەکەتە چاڤێ من. و ل بەرخوە کەتی و مەلوول زێدە کر: مالا منێ ئاخ من قرکێ... حەجی، لاوۆ هەما ب ڤان چیرۆکا و قەلیبۆتکا تو ئەبوورا خوە دکی...؟

حەجیێ جندی عەمردا کێم دکەنیا لێ ڤێ جارێ ب دل تێر کەنیا و رابوو خاتیا خوەیە کنێزە خیرەت ماچ کر و گۆ:

– خوەدێ من بێی " چیرۆک و قەلیبۆتکا " نەکە خاتی جان. ئەز وانا پر حز دکم و ناخوەزم ئەوانا بێنە بیر کرنێ و ئوندا بن: ژ خانمێ مینا تە هیڤی دکم -منرا بەیت و کلام و حکیات و قەلیبۆتکا بێژن و ئەز ژی بنڤیسم.

سال بوهورینە... بەلێ، حەجیێ جندی ب زارگۆتنێ (فۆلکلۆرێ) نە کو تەنێ ئەبوورا خوە لێ ئوسا ژی عەبوورا گەلێ خوە دکر، عەبوورا روح و روسقەتێ. حەجیێ جندی ژیيانا خوە پێشکێشی " ملکێ مالێ "

بەرەڤکرن، لێنهێراندن و وەشاندنا زارگۆتنا گەلێ خوەیی پر حزکری کر.

سالێد شەرێ جیهانێ یێ عەول دەما زولما رۆمێ، رەڤ و بەزێ حەجییێ جندی ژ عێل و عێشیرا خوە قەتیا، خوناڤێ خوە: دێ و باڤ، خووشک و برا، کالک و پیرکێد خوە ئوندا کرن... سێویخانادا مەزن بوو. حەجییێ جندیرا تەنێ مابوون روتبێ کورمانجییێ، خیرەتا ملەتییێ و چدقێ قەنجییێ.

گوندێن ئەرمەنیستانێ کورمانج ئەلەگەز، قونداخساز (ناها ریا تەزە)، پامپا کوردا (ناها سیپان)، هەکۆ، تلک، گەلتۆ و یێد دین بۆنا حەجییێ جندی ب تۆمەری بوونە گوندێ زارۆتیا وی واتە ئەمانچاییرا دودا. زارگۆتن ژێرا بوو دەنگێ داییکا وییە زۆزانا ئیڤۆ.

زلامێ جێ و مسکەن، دێ و باڤ ئونداکری ب هەستا ئونداکرنێیا خەدار تەخمین کر کو دور و جەواهرێ گەل بەیت -سەرهاتی، حکیات، کلام و مەسەلۆک ژێ دکارن بێنە ئوندا کرنێ.

حەجییێ جندی نڤیسیە: " خزنەکە جمعەتێ دەور و زەمانا خوەی کری هەما ل بەر چاڤێ مە دحەلیا و بەتەڤە دبوو. ئەوێ فامدارییێ رحەتی نەددا من " (بنهێر- پێشخەبەرا بەرەڤۆکا ح. ج. " مەسەلۆک و خەبەرۆکێد کوردی ").

و ئەوی بەرنڤیسی... ب زانیستی لێکۆلین کر و بێجەر کر...

" من چڤا زارگۆتن دنڤیسی، حەجییێ جندی دانی بیرا خوە و ئەو ئاقاس ژمنرا دبوو خوون و گۆشت و من قرار کر کو دور و جەواهرێ زارگۆتنا مە بەرەڤکم کو ئەو نە داکو تەنێ ژ ئوندابوونێ خلاز بن، لێ ئوسا ژێ ببنە ئارزیتیا زانیارییێ و ئارزیتیا گەلەک سلسلەتا. زارگۆتنا مە پر دەولەمەندە و ب تایبەتی بەیت -سەرهاتییێد وێ کەڤرێد قیمەتلینە... "

حەجییێ جندی سالا ١٩٣٦، ٢٨ سالیا خوەدا بەرەڤۆکا " فۆلکلۆرا کورمانجا " حازر کر و دا وەشانێ. ئەڤ بەرەڤۆکا کارەکی پر گران بوو و

قەوماندنەکە بەربچاڤ دناڤا دیرۆکا چاندا کوردادا. ژ ٦٦٠ رووپێلێد وێ ٥٨٠ رووپێل هەجییێ جندی نڤیسیە، ٨٠ رووپێل ئەمینێ عەڤدال نڤیسییە. حەجییێ جندی ٣٠ شاخێن (ڤارییانتێن) دەستانا " کەرِ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی "، ١٧٢ کلامێد بەنگیتییێ، ٦٦ ئەفراندنێن زارۆتییێ، ٤١ یێد گۆڤەندێ، ١١ کلامێن عەڤدالێ زەینکێ،٣١ بەیت - سەرهاتی (وەکو " مەم و زین "، " زەمبیلفرۆش "، " خەجێ و سیابەند "، " مەمێ و عەیشێ "، " لەیل و مەجلووم "، " دمدم "، " دەوریشێ عەڤدی " و یێد دین)، ئوسا ژێ ٢٥ حکیات جی -وار کرنە.

حەجییێ جندی خودانێ وەک ٩٠ پرتووکانە- یێن زانیارییێ، دەرسا، پێداگۆگییێ، زارگۆتنێ و بەدەونڤیساریێ. ئەوی رۆمانا بهاگران " هەواری " نڤیسی، وەک ب زمانێ رووسی، ئەرمەنکی و عەرەبی هاتە وەرگەراندنێ و وەشاندن هەتا ٤٠٠ مقالە و لێکۆلین و پێشخەبەرێن وی و قنیاتێن دن درۆژنامە و کۆڤارێد جووا -جووا هاتنە چاپ کرن. ب ڤەچێکرنا ح. جندی ب دەها چیرۆکێن کوردی ب زمانێ ئەرمەنکی و رووسی د کتێب و بەرەڤۆکێن جودادا رۆنکاییێ دیتنە.

شێست سالادا ل ئەرمەنیستانێ توو دەرەجەکە کوردزانی یێ ئوسا تونە کو حەجییێ جندی ب کارێد خوە دەولەمەند نە کربە. حەجییێ جندی سالا ١٩٨٥ ئا پرتووکەکە مەزن یا ژ ٨٨٠ رووپێلی بەرەڤۆکا " مەسەلۆک و خەبەرۆکێد جمعەتا کوردا " دا وەشانێ. " ناڤا ڤێ بەرەڤۆکێدا مەسەلۆک، خەبەرۆک و فرازێد گەلێ کوردا هاتنە جی -وار کرنێ کو ب نێتا دیرۆکزانییێ، تەربەتییێ و بەدەوسنەتییێ پارەکە زارگۆتنا کوردایا دەولەمەندە زاف هێژانە. ئەوانا بۆنا هینداریا زمێن، بەدەونڤیساریێ، دیرۆکێ و ملەتزانییێ چەڤکانیا فەرزن " ئەم ل سەر رووپێلا بەرەڤۆکێیێ پێشن دخوونن. ئاکادێمیکێ ئەرمەنیایی ناڤدار ئارام خانالانیان پێشخەبەرا

پرتووکێدا نڤیسیە: " ئەو ئێنسیکلۆپێدیا گەلێ کوردایە و عەمرێ وێ، ئاقلبەندی و فکرداریا وێیە بەدەوسنەتییێیە... "

دۆکتۆر چەرکەزێ رەش نڤیسیە: " سەرتاجەکە کوردزانییێ یا تۆمەریە بەرەڤۆکا " مەسەلۆک و خەبەرۆکێد جمعەتا کوردا ". ب ڤێ خەباتا مەزنڤا حەجییێ جندی قەی بێژی خوەست بێژە چکا شورەت و خەباتجزیا حەلالە ئەنزەل عەمرێ مەزن دا ژی چ تۆ عەجێبا کوولتووریێ تەرکی دکارن بکن و چ تۆ ئەفاتیا بیننە سێری... قنیاتێن چاپا ژ هش وعاقلا دەر، رێنیشێد تشتانییێ، نەڤسی، جی و وارییێ دوێ کتێبێ دە دگهینە هێلانێ تێکستۆلۆگیا فۆلکلۆرییێیە یا هەرە بلند و دکنە خەباتەکە مۆنوومێنتال ".

دو سالێ دن ٨٠ سالیا خوەدا، ح. جندی دو کتێبێن خوە ژی دانە وەشانێ. یەک ژ وان کتێبا "حکیاتێد جمعەتا کوردا " ی پێنجا بوو.

ف. ح.

پرتووکا "حکیاتێد جمعەتا کوردا " -یا

جلدا ٦ -دا وەکو پێشخەبەر هاتیە وەشانێ

بیبلیۆگرافیا بەرهەمێن حەجیێ جندی

ئامادە کرنا نوورا حەجی جەواری

بەرهەمێن پێداگۆگیێ

١- مێتۆدیکا زمانێ کورمانجی، بۆنا خوەندنخانێ دەرەجا ئەولین، یێریڤان، ١٩٣٢.

٢- خەبەرناما فلەیی -کورمانجی (تەڤی هەڤالا)، یێریڤان، ١٩٣٣.

٣- رێزمانا کورمانجی، بۆنا مەکتەبێ (دبستانێ) ناڤەندی (تەڤی پرۆف. ئا. خاچاتریان)، یێریڤان، ١٩٣٥.

٤- خەبەرنەما تێرمینۆلۆگییێ، ئەرمەنکی -کورمانجی (تەڤی پرۆف. ئا. خاچاتریان)، یێریڤان، ١٩٣٦.

٥- پرۆگراما زمانێ کورمانجی. بۆنا دەرسخانێد ی -یڤ (تەڤی ئە. عەڤدال)، یێریڤان، ١٩٣٦.

٦- پرۆگراما زمانێ کورمانجی. بۆنا مەکتەبێن ئۆرتێ (تەڤی ئە. عەڤدال)، یێریڤان، ١٩٣٦.

٧- پرۆگراما زمانێ کورمانجی، بۆنا دەرسخانێد ٥ -٦ (تەڤی ئە. عەڤدال)، یێریڤان، ١٩٥٣.

٨- پرۆگراما زمانێ کورمانجی، بۆنا دەرسخانێد ٢ -٤ (تەڤی ئە. عەڤدال)، یێریڤان، ١٩٥٣.

پرتووکەن زمان و ئەدەبیاتا کوردی یێن دەرسا، ئوسا ژی یێن چەند جوورە ڤەچێکری (٣٠ پرتووک)

١- بەیراقا سۆر، بۆنا کۆما پێشن، یێریڤان، ١٩٣٢.

٢- عەمرێ تەزە، بۆنا کۆما ٢، یێریڤان، ١٩٣٢.

٣- دنیا تەزە، کتێبا زمانێ کورمانجی بۆنا کۆما ٥ -٦ -٧، یێرێڤان، ١٩٣٢.

٤- بەیراقا سۆر، ئەلیفبا بۆنا کۆما پێشن، یێرێڤان، ١٩٣٣.

٥- کۆلخۆزنیکێ دەربدار، ئەلیفبا بۆنا مەزنا، یێرێڤان، ١٩٣٣.

٦- کتێبا زمانێ کورمانجی، ئەلیفبا، یێرێڤان، ١٩٣٤.

٧- ئەلیفبا بۆنا کۆما ئەویلن، یێرێڤان، ١٩٣٥.

٨- کتێبا زمانێ کورمانجی بۆنا مەزنا، یێرێڤان، ١٩٣٤.

٩- کتێبا زمانێ کورمانجی بۆنا سالا ٢ ئا، یێرێڤان، ١٩٣٤.

١٠- کتێبا زمانێ کورمانجی (تەڤی هەڤالا) بۆنا دەرسخانا ٦ ئا، یێرێڤان، ١٩٣٥.

١١- ئەلیفبا بۆنا مەزنا، یێرێڤان، ١٩٣٦.

١٢- کتێبا زمانێ کورمانجی، یێرێڤان، ١٩٣٧.

١٣- کتێبا زمانێ کورمانجی بۆنا دەرسخانا ٧ ئا، یێرێڤان، ١٩٣٧.

١٤- ئەلیفبە و کتێبا خوەندنێ بۆنا سالا پێشین، یێرێڤان، ١٩٣٧.

١٥- ئەلیفبە، یێرێڤان، ١٩٤٦، ڤەچێکری چاپ بوویە سالێن ١٩٥١، ١٩٥٤.

١٦- ئەلیفبە، تەڤی فریدا جەواری، یێرێڤان، ڤەچێکری چاپ بوونە سالێن ١٩٥٧، ١٩٦١، ١٩٦٦، ١٩٧٤، ١٩٨٢.

١٧- کتێبا زمانێ کورمانجی، بۆنا کۆما ٣ ئا، یێرێڤان، ١٩٣٣.

١٨- زمانێ دێ، بۆنا دەرسخانا ٣ ئا، یێرێڤان، ڤەچێکری چاپ بوونە سالێن ١٩٤٨، ١٩٥٢، ١٩٥٥، ١٩٥٨، ١٩٦١، ١٩٧٠، ١٩٧٦، ١٩٨٧.

بەرهەمێن فیلۆلۆگییێ، بەرەڤۆکێن زارگۆت نێ

١- کلامێ جمعەتا کورمانجا (تەکست نڤیسین حەجییێ جندی،

دەنگنڤیساندن و پێشخەبەر یێن ک. زاکاریان)، یێرێڤان، ١٩٣٦.

٢- فۆلکلۆرا کورمانجا، یێرێڤان، ١٩٣٦.

٣- کەرِ و کولکێ سلێمانێ سلیڤی، دەستانا جمعەتا کوردا، لێگەرین و تێکست (لێگەرین ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٤١.

٤- وەتەن، ١٠ کلام ب زمانێ کورمانجی (تەڤی س. گاسپاریان)، رۆتۆپرینت،، سالا ١٩٤٢.

٥- ئەولادێت وەتەن، بەرەڤۆکا کلامێ کوردایە سۆڤیێتییێ (تەڤی س. گاسپاریان)، رۆتۆپرینت، یێرێڤان، ١٩٤٣.

٦- فۆلکلۆرا کوردی، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٤٧.

٧- چیرۆکێ جمعەتا کوردا (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٥٢.

٨- شاخێد دەستانا " کۆرۆخلیە " کوردی، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (پێشخەبەر، نڤیسارناسی ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٥٣.

٩- ئەدەبیاتا کوردی یا ئەرمەنیستانا سۆڤیێتییێ، لێگەرین (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٥٤.

١٠- مەمێ و زینێ، بەیت -سەرهاتیا جمعەتا کوردا، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٥٦.

١١- فۆلکلۆرا کورمانجییێ، یێرێڤان، ١٩٥٧.

١٢-حکیاتێد جمعەتا کوردا، یێرێڤان، ١٩٥٩.

١٣- بەیت -سەرهاتییێ جمعەتا کوردا (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێرێڤان، ١٩٦٠.

حکیاتێد جمعەتا کوردا، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی

١٤- جلدا پێشن، یرێڤان، ١٩٦١.

١٥- جلدا دودا، یرێڤان، ١٩٦٢.

١٦- جلدا سسیا، یرێڤان، ١٩٦٩.

١٧- جلدا چارا، یرێڤان، ١٩٨٠.

١٨- جلدا پێنجا، یرێڤان، ١٩٨٨.

١٩- جلدا شەشا، یرێڤان، ٢٠٠٥.

٢٠- بەیت -سەرهاتییێ کوردایێ ئێپیکیێ، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (پێشخەبەر، نڤیسارناسی ب زمانێ رووسی، تێکست ب زمانێ رووسی و کوردی)، مۆسکۆڤا، ١٩٦٢.

٢١- دیهاربوونا دۆستیا کوردا و ئەرمەنیا د ناڤا زارگۆتنێ دا، لێگەرین (ب زمانێ ئەرمەنکی)، یرێڤان، ١٩٦٥.

٢٢- کلامێد جمعەتا کوردای لیریکیێ، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (پێشخەبەر ب زمانێ کوردی، ئەرمەنکی)، یرێڤان، ١٩٧٢.

٢٣- گۆتارا ئەدەبیاتا کوردایێ ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ، لێگەرین ب زمانێ ئەرمەنکی، یرێڤان، ١٩٧٠.

٢٤- شاخێد دەستانا " رۆستەمێ زاله "، کوردی، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی (پێشخەبەر ب زمانێ رووسی)، یرێڤان، ١٩٧٧.

٢٥- حکیاتێد جمەتا کوردا (ب زمانێ رووسی)، یرێڤان، ١٩٨٥.

٢٦- مەسەلۆک و خەبەرۆکێد جمعەتا کوردا، پێشخەبەر، تێکست و نڤیسارناسی، یرێڤان، ١٩٨٥.

٢٧- بەهار، بەرەڤۆکا زارگۆتنێ، یرێڤان، ١٩٨٨.

٢٨- حکیاتێن گەلێ کورد، سڤێدێن، ١٩٩٨.

٢٩- ئووسڤ و زەلیخە، بەیت -سەرهاتی، پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارێن تێکستا (١٠ ڤارییانتا -شاخا) یرێڤان، ٢٠٠٣.

٣٠- دمدم، بەیت -سەرهاتی، پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارێن تێکستا (١٣ ڤارییانتا -شاخا)، یرێڤان، ٢٠٠٥.

٣١- شاخێن دەستانا " رۆستەمێ زاله " کوردی، بەرنڤیسارا ١٩ شاخێن نوو، پێشخەبەر، نڤیسارناسی، دهۆک، ٢٠٠٦.

پرتووکێن ئەدەبیاتێ و ڤەچێکرن

١- قوتیا دوو دەرمانا، ئاوا، یانێ وا، دو پیێسێن (شانۆ) یەکپەردەیی، یرێڤان، ١٩٣٢.

٢-حکیاتێد جمعەتا کوردا (ڤەچێکرن ب زمانێ ئەرمەنکی)، یرێڤان، ١٩٤٠.

٣- سڤا تەزە، بەرەڤۆکا سەرهاتیا (چیرۆکا)، یرێڤان، ١٩٤٧.

٤-حکیاتێد جمعەتا کوردا (ڤەچێکرن ب زمانێ ئەرمەنکی)، یرێڤان، ١٩٥٢.

٥-حکیاتێد جمعەتا کوردا (ڤەچێکرن ب زمانێ رووسی)، مۆسکڤا، ١٩٦٠.

٦- بەیت -سەرهاتییێ جمعەتا کوردا (ڤەچێکرن ب زمانێ ئەرمەنکی)، یرێڤان، ١٩٦٠.

٧- هەواری، رۆمان، یرێڤان، ١٩٦٧

٨- هەواری ب زمانێ رووسی، ب سەرنڤیسارا " و بهار هات "، مۆسکۆڤا، وەرگەراندن ئەفانێ ئەمین، ١٩٧٨.

٩- هەواری، ب زمانێ ئەرمەنکی، ب سەرنڤیسارا " و بهار هات "، یرێڤان، ١٩٨٥.

١٠- هەواری سالا ١٩٩٣ ئا ل سووریبیایێ ب زمانێ عەرەبی ژ ئالییێ

دۆكرۆرێ ديرۆكێ ئيسماعيل حەساف هاتە وەرگەراندنێ.

١١- هەوارى سالا١٩٩٩ ئا ژ ئالييێ وەشانێن " رۆژا نوو " دا ب تيپێن لاتينى چاپ بوو. رۆمان سالح ئۆمەرى ژ تيپێن كيريلى وەلگەراندنە سەر تيپێ لاتينى.

١٢-حكياتێد جمعەتا كوردا (ڤەچێكرن ب زمانێ ئەرمەنكى)، يێرێڤان، ١٩٧٣.

١٣- كارخەزال (حكياتێد جمعەتا كوردا، ڤەچێكرن ب زمانێ ئەرمەنكى)، يێرێڤان، ١٩٨٢.

بەرهەمێن ئەدەبيەتييێ ئوسا ژێ چاپ بوونە:

١- پرتووكێن حەجيێ جندى يێ دەرسا.

٢- بەرەڤۆكا " ئەفراندنا عەولين "، يێرێڤان، ١٩٣٢.

٣- " نڤيسكارێد كورمانجا، ئەفراندنا دودا "، يێرێڤان، ١٩٣٤.

٤- " نڤيسكارێ كورمانجا شێورى. ئەفراندنا سسيا "، يێرێڤان، ١٩٣٥.

٥- عالماناخێن " نڤيسكارێ كوردێن سۆڤێتييێ " و " بهارا تەزە "، يێرێڤان، س. ١٩٨٢، ١٩٨٣، ١٩٨٤، ١٩٨٥، ١٩٨٦، ١٩٨٧، ١٩٨٨.

٦- ئانتۆلۆگيا " نڤيسكارێ كوردێن سۆڤێتييێ "، يێرێڤان، ١٩٣٦.

٧- بەرەڤۆكا " شايرێ كوردێن سۆڤێتييێ " -دا، تەرجمە ب زمانێ ئەرمەنكى، يێرێڤان، ١٩٥٣.

٨- بەرەڤۆكا " شاعيرێ كوردێن سۆڤێتييێ "، تەرجمە ب زمانێ رووسى، يێرێڤان، ١٩٥٦.

٩- ئوسا ژێ د رۆژناما " ريا تەزە " و د گەلەک گۆڤار و رۆژنامێ رووسى و ئەرمەنكى.

بەرهەمێن (وەرگەراندى) ژ زمانێ ئەرمەنكى

١- لازۆ (هاكۆب گازاريان)، سەرهاتيا جاسمێ كورد، (تەڤى ئە. عەڤدال)، يێرێڤان، ١٩٣١.

٢- هـ. توومانيان، گيكۆر، سەرهاتى، يێرێڤان، ١٩٣٢.

٣- ئا. خازاريان، گڕ يێرێڤان، ١٩٣٣.

٤- ئا. ناڤاسارديان، تراخۆما، يێرێڤان، ١٩٣٣.

٥- ئا. شاڤارشيان، ماتێماتيكا، بۆنا كۆما سالا عەولن، يێرێڤان، ١٩٣٣

٦- پ. مارگاريان، سلامەتيا ژنا، يێرێڤان، ١٩٣٤.

٧- هـ. شالجيان، ريا تەزە، پيێس (شانۆ)، يێرێڤان، ١٩٣٤.

٨- هـ. سيراس، مەمێ و عەيشێ، يێرێڤان، ١٩٣٥.

٩- هـ. شالجيان، سەر ريا دەولەمەنديێ، پيێس، يێرێڤان، ١٩٣٥.

١٠- هـ. كۆچار، خەجێ، سەرهاتى، يێرێڤان، ١٩٣٥.

١١- نڤيسكارێ ئەرمەنيايێ سۆڤيەتيێ، ئانتۆلۆگيا، يێرێڤان، ١٩٣٦.

١٢- ئا. ئيساحاكيان، ئەمۆيێ كورد (بەرەڤۆكا سەرهاتيا)، يێرێڤان، ١٩٥٥.

١٣- دەستەگول(نڤيسكارێ ئەرمەنيا دەرحەقا كوردادا)، يێرێڤان، ١٩٦٣.

١٤- سايات -نۆڤا (بەرەڤۆكا وەرگەرا، تەڤى فێريكێ ئووسف)، يێرێڤان، ١٩٦٣.

١٥- بهارا دلا (ژ بەرهەمێن نڤيسكارێن جووا - جووا)، يێرێڤان، ١٩٧٨.

سالێن ١٩٤٠ دا ژێ بۆنا تێاترۆيا كوردا يا گوندێ ئەلەگەزێ، ل ناڤچا ئەرمەنيستانێ يا ئاخبارانێ، ١٥ پيێسێن (شانۆ) نڤيسكارێن ئەرمەنيا وەرگەرانديە سەر زمانێ كوردى.

تەنێ چەند گۆتارێن زانستی و پوبلیسیستی

١- گوهداریا مەزن ل سەر خەباتێ کوولتووریێ و خوەندنێ، رۆژناما " خۆرهرداین هایاستان " (ئەرمەنستانا سۆڤیەتیێ، ب زمانێ ئەرمەنکی) یێریڤان، ٢٧. ٣. ١٩٣٢.

٢- ئەدەبیاتا کوردێن سۆڤێتییێ، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیەتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ٢٠ - ١٠ - ١٩٣٣.

٣- پیۆنێرێ سازبەندیا کوردێن سۆڤێتییێ (دەرحەقا س. گاسپاریاندا)، کۆڤارا " سۆڤێتاکان ئارڤێست " (هونەرمەندیا سۆڤێتیێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، هژمارا. ٣، ١٩٣٥.

٤- سترانێ کورداتی مەکتەبێ، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی) یێریڤان، ١ - ١١ - ١٩٣٦.

٥- دەرحەقا عاشقێ کوردادا، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ١٨ - ٢ - ١٩٣٧.

٦- داوودێ ساسوونێ (دەرحەقا مێرخاسێ دەستانا ئەرمەنیادا)، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ٣٠ - ٨ - ١٩٣٩.

٧- مۆتیڤێ مێرخاسیێ و وەتەنزیێ د ناڤا زارگۆتنا کوردادا، کۆڤارا " تێخێکاگیر " یا ئارمفانێ (ئەلامنڤیسیا ئاکادێمیا زانیاریێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، هژ. ٥، ١٩٤٢.

٨- ن. ماز و کوردزانی، کۆڤارا " خەباتێد کابینێتا سەر ناڤێ مار یا ئوونیڤێرسیتا یێریڤانێیا دەولەتێ "، یێریڤان، هژ. ٣، ١٩٤٨.

٩- ئابۆڤیان و جمعەتا کوردا، کۆڤارا " سۆڤێتاکان گراکانووتیوون یێڤ ئارڤێست " (ئەدەبیات و هونەرماندیا سۆڤەتیێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، هژ. ٩، ١٩٤٨.

١٠- ئابۆڤیان دەرحەقا زارگۆتنا کوردادا، رۆژناما " سۆڤێت ئەرمەنیستانی " (ئەرمەنستانا سۆڤێتیێ، ب زمانێ ئازەری)، یێریڤان، ٢٣ - ٧ - ١٩٤٨.

١١- پووشکین د ناڤا ئەدەبیاتا کوردیدا، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ٣١/٥/ ١٩٤٩.

١٢- کۆمیتاس و سازبەندیا کوردا، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژنەما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ٢ - ١٠ - ١٩٤٩.

١٣- جمعەتا هشیاربوویی، رۆژناما " زڤێستیا " (بەس، ب زمانێ رووسی)، مۆسکوڤا، ٥ - ١٢ - ١٩٥٠.

١٤- پەشداچوونا کوردا ل ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ، رۆژناما " سۆڤێتاکان هایاستان " (ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، ٧. ١٢. ١٩٥٠.

١٥- ئەدەبیەتا کوردایە سۆڤێتیێ، کۆڤارا " سۆڤێتاکان گراکانووتیوون یێڤ ئارڤێست " (ئەدەبیات و هونەرمەندیا سۆڤێتییێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، هژ ١٢، ١٩٥٠.

١٦- توومانیانێ مە (دەرحەقا نڤیسکارێ ئەرمەنیایێ ناڤدار هۆڤ. توومانیاندا)، رۆژناما " سۆڤییێت ئەرمەنیستانی " (ئەرمەنیستانا سۆڤییێتیێ، ب زمانێ ئازەری)، یێریڤان، ١١- ٤ - ١٩٥٣.

١٧- ئەدەبیاتا کوردایا تەرجما (وەرگەراندنا) سۆڤێتیێ، کۆڤارا " سۆڤێتاکان گراکانووتیوون " (ئەدەبیاتا سۆڤێتیێ، ب زمانێ ئەرمەنکی) هژ. ١١، یێریڤان، ١٩٥١.

١٨- فۆلکلۆرا کوردێن سۆڤییێتیێ، کۆڤارا " لرابێر، زانستیێن جڤاکی یا ئاکادێمییا ئەرمەنستانێیا زانیاریێ " (بەس، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یێریڤان، هژ ١٠، ١٩٥١.

۱۹- ل. ن. تۆلستۆی دەرحەقا کوردادا و د ناڤا ئەدەبیاتا کوردیدا، کۆڤارا " تێخێکاگیر یا ئاکادەمیا ئەرمەنستانێیا زانیارێ (ئەلامنڤیس، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، هژ ۱۰، ۱۹۵۳.

۲۰- ژ دیرۆکا مەکتەبێ کوردی، کۆڤارا " سۆڤێتاکان مانکاڤارژ " (مامۆستایێ سۆڤێتییێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، هژ ۳، ۱۹۵۳.

۲۱- دەرحەقا ئەدەبیاتا کوردیدا، کۆڤارا " لیتێراتوورنایا ئامێنییا " (ئەرمەنیستانا ئەدەبیاتییێ، ب زمانێ رووسی)، یەرێڤان، هژ ٦، ۱۹٦۰.

۲۲- کوردزانی ل ئەرمەنیستانا سۆڤێتییێ، کۆڤارا " پاتمابانا‌سیراکان هاندێس " یا ئاکادەمیا ئەرمەنیستانێیا زانیارێ (کۆڤارا دیرۆک - فیلۆلۆژی، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، هژ ۲، ۱۹٦۰.

۲۳- توومانیان دەرحەقا کوردادا و د ناڤا ئەدەبیاتا کوردیدا، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، ۱۹٦۱/٤/۳۱.

۲٤- حەرفێ مێسرۆپی و کوولتوورا گەلێ کورد، کۆڤارا " تێخێکاگیر، یا ئاکادەمییا ئەرمەنیستانێیا زانیارێ (ئەلامنڤیس، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، هژ. ۵، ۱۹٦۲.

۲۵- ئەفراندنێن سایات -نۆڤا ب زمانێ کوردی، کۆڤارا " سۆڤێتاکان گراکانووتیوون " (ئەدەبیاتا سۆڤێتییێ، ب زمانێ ئەرمەنکی) یەرێڤان، هژ ۱۰، ۱۹٦۳.

۲٦- یەرێڤان- مەرکەزا چاندا کوردی، رۆژناما " یەرێکۆیان یەرێڤان "، (یەرێڤانا ئێڤارێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، ۲۲ - ٤ - ۱۹۷۰.

۲۷- تەمیێ گۆرکی (خەبەرا دێلێگاتێ کۆنگرێیا یەکیتیا نڤیسکارێن سۆڤێتییێ یا سالا ۱۹۳٤ ئا)، رۆژناما " کۆموونیست " (کۆموونیست، ب زمانێ رووسی)، یەرێڤان، ۲۸ - ۸ - ۱۹۷٤.

۲۸- دەرحەقا شاخێد " رۆستەمێ زالە کوردی "، بەرەڤۆکا " کوردزانییێ "، یا ئاکادێمیا ئەرمەنیستانێیا زانیارێ، یەرێڤان ۱۹۷۵.

۲۹- شێکسپیر و کوردایەتی، بەرەڤۆکا " شێکسپیراکان " یا ئاکادەمیا ئەرمەنیستانێیا زانیارێ (شێکسپیری، ب زمانە ئەرمەنکی)، یەرێڤان، جلد ۵، ۱۹۷۵.

۳۰- دۆستێ چاندا کوردا (سەدسالیا بوونا نڤیسکارێ ئەرمەنیایی ناڤدار ئاڤ. ئیساحاکیان)، رۆژناما " گراکان تێرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، ۱۹۷۵/۲/۲۸.

۳۱- عەمرێ مەزن (۷۰ سالیا بوونا ئە. عەڤدال) رۆژناما "کۆموونیست" (کۆموونیست، ب زمانێ رووسی)، یەرێڤان، ۱۹۷٦/۱۰/۱٦.

۳۲- ئەمەکدارێ مەزن (۸۰ سالیا بوونا ئە. شامیلۆڤ) رۆژناما " گراکان تەرت "، (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان، ۱۹۸۰/۳/۲۸.

۳۳- ریا پێشداهاتنێ (۷۰ سالیا نڤیسکار باخچۆیێ ئیسکۆ) رۆژناما " لیتێراتوورالی ساکارتڤێلۆ "، (ئەدەبیاتا گوورجا، ب زمانە گوورجکی)، تبیلیسی، ۱۹۸۳/۳/٤.

۳٤- رووپەلەک ژ عەمرێ زاریان (نڤیسکارێ ئەرمەنیا)، رۆژناما " گراکان تەرت " (رۆژناما ئەدەبیاتێ، ب زمانێ ئەرمەنکی)، یەرێڤان،۱۹۸۳/۸/۲٦.

۳۵- شاخێد ئێپۆسا کوردا " دم -دم " بەرەڤۆکا " کوردزانییێ " ۲ ئا یا ئاکادێمیا ئەرمەنیستانێیا زانیارێ (ب زمانێ ئەرمەنکی) - یەرێڤان - ۱۹۸۵.

ئوسا ژی گەلە و گەلە گۆتارێن دن د رۆژناما و کۆڤارێن ب زمانێ کوردی، ئەرمەنکی، رووسی و ب زمانێن دن هاتنە وەشاندنێ.

کەڤانیا حەجیێ جندی - زەینەڤا ئیڤۆ

دیکتۆرا (سپیکێرا) پێشن

زەینەڤا ئیڤۆ سالا ١٩٣١ ئێ ب رادییۆیا ێرێڤانێ. دەنگ و باسێ تەزە ژ رۆژناما " ریا تەزە" دخوونە.

" ێرێڤان خەبەر ددە گوهدارێد ئەزیز، ببهێن خەبەردانا مە ب زمانێ کورمانجی... " ئەڤ جوملا کوردی هێ سالا ١٩٣٠ ئی جارا عەولن ب لوتڤێ حەجیێ جندی و حەلالا وی زەینەڤا ئیڤۆ ب رادیۆیا ئەرمەنستانێ بەلایی چار ئالیێ دنیایێ بوو...

ژ زەینەڤا ئیڤۆرا زارۆتییێدا دگۆتن زانۆ. ئەو، زەڤۆ، پەریشان و برێ وانا بۆندۆ زارێد ئیڤۆیێ حەسۆ و شاکا عەرەب بوون ل گوندێ ئێنگووکێ قەزا قەرسێ دمان.

وانا بچووکتیا خوە بێ خەم دەرباس دکرن هەتا شەرێ جیهانێیی پێشن...زانۆ ٤ –٥ سالی بوو گاڤا مالا وان دا سەر رەڤێ...

درەڤێدا ئیڤۆ گران نەخوەش دکەڤە و دمرە.

رۆم ڤەدکشە و شاکا ستووخار تەڤی گوندی و زارێ خوە ڤەدگەرنە ئێنگووکێ. سالەکێ شووندا دیسا ژ رۆمێ درەڤن. گوندیێ وانا تێنە ئەرمەنیستانێ و دچنە ئێجمیادزینێ. ل وێ دەرێ ئەوانا پێ دحەسن کو بۆنا زارێ کوردێن ئێتیم ل ئاشتاراکێ ئێتیمخانە ڤەبوویە. شاکا ئەرەب تەڤی ٢ –٣ کوولفەتا و تەڤی زارا ب زۆر –جەفاکی تێنە ئاشتاراکێ دچنە وێ ئێتیمخانێ.

مەزنا ئێتیمخانا ئاشتاراکێ کوولفەتەکە کورده خوەندی، ئەگن و بەدەو

خانم نوورا عەگیت ئاغا پۆلاتبێگۆڤا بوو، خووشکا شۆرشڤانێ ناڤدار فێریک پۆلاتبێگۆڤ. ئەو زانۆ و بۆندۆ ئێتیمخانێدا قەبوول دکە لێ زەڤۆ کۆ قیزا مەزن بوو و پێریشانا بچووک قەبوول ناکە. نوورا پۆلاتبێگۆڤاب وانارا کورمانجی خەبەر ددا، ئەوێ کورمانجی و زمانێ رووسی زانبوو و ئەرمەنکی نزانبوو.

شاکێ ٢ –٣ جارا ب سەر زارێ خوەدا تێ و دچە. و وێ شووندا دیا من پێ دحەسە کو ئاپانێ وان زەڤۆ خوەرا برنە و دانە مێر، لێ دیا وێ و پەریشانا خووشک ژ برچیبوونێ و نەخوەشییێ مرنە.

زولم بوویە...

وێ ئێتیمخانێدا سالا ١٩٢١ ئێ ئەلیخانێ سەردار شاهینۆڤ کو سێمینارایا ێرێڤانێیا رووسی خلاز کربوو و نوورا عێگیت ئاغا پۆلاتبێکۆڤایێ کار دکرن.

پایزا سالا ١٩٢١ ل ئێجمیازینێ ئێلیفبا کورمانجیە ب حەرفێ ئەرمەنکی چاپ دبە و خودانێ وێ ئەلیفبایێ کەدکارێ چاندا گەلێ کوردا لازۆ (هاکۆب گازاریان) تێ ئێتیمخانێ و ب وێ پرتووکا " شەمس " زارێ کوردا هینی خوەندنێ دکە. دوێ ئێتیمخانێدا هەتا ٥٠ –٦٠ زارێ کورد هەبوونە. ژ وانا: نڤیسکار و رێداکتۆرێ رۆژناما " ریا تەزە " جەردۆیێ گێنجۆ، خووشکا وی تەزۆ، برێ وی شکۆ، زمانزان دۆکتۆر چەرکەز باکاییێڤ، کوراپێ وی دیرەکتۆرێ خوەندنخانا کوردایا پێداگۆگییێ برۆیێ مەمۆ، مامۆستایێ گوندێ شامیرامێ ئووسڤێ عەلی، خانما رزگۆ، بۆندۆیێ ئیڤۆ مامۆستێ دبستانێ دەرسدارا باخچە زارا حسرەتا میرزە و گەلەک دن.

چەند سال وێ ئۆرتێ دەرباس دبن. مێرێ مەتا دیا من تێ بۆندۆ ژ ئێتیمخانێ دەردخەو دڤە، لێ دیا من زانۆ هەتا سالا ١٩٢٦ ئا

دئاشتاراکێدا دمینه و پاشێ وانا دڤنه ل جەلالۆخلییێ (ستێپاناڤانا نها)، پاشێ ئیجێڤانێ و پەی خەلاس کرنا دبستانا هەڤتسالییێرا کەچکا تینن یێرێڤانێ داکو دکارخانادا بخەبتن. و سێ کەچێد کورد زانێ (زەینەڤا ئیڤۆ) و خانما رزگۆ و حسرەتا میرزە ژ سالا ١٩٣٠ دا دبنه بنەلییێن یێرێڤانێ.

جەردۆیێ گێنجۆ وێ هنگێ تەڤی کوولفەتا خوە یێرێڤانێدا دما و وەختا پێ دحەسە کو کەچکێ ئێتیمخانا وانا ئاشتاراکێ ئانینێ شەهەر دچە وانا دبینە و تەگلیفی مالا خوە دکە. ئا هەما مالا جەردۆیێ گێنجۆدا حەجییێ جندی راستی زەینەبا ئیڤۆ تێ. حەجییێ جندی و جەردۆیێ گێنجۆ ئالی ڤان هەرسێ کەچکا دکن داکو خوەندنخانا کوردایا تەزە ڤەکیریدا قەبوولبن.

دیا من گلی دکە: " ئەم تێخنیکووما (خوەندنخانا) کوردا یا پشکاڤکازێ یا پێداگۆگییێ هاتنە هلدانێ. مە کورمانجی بیر کربوو لێ ژ بەر کو من حەرفێ لاتنی زانبوو، گۆتارێن ریا تەزە مالدا ئەزبەر دکر و ب رادیۆیا کورد دو -سێ جارا دخوەند. لاوکێد تێخنیکوومێ دکەتنە کرێ مەومەرا دگۆتن: " هەرکێ هوون کورمانجن، ژ کونە، قە کەس ژ مەرڤێ وە نائێنە بیرا وە...؟ " کەتە بیرا من و من گۆ کو ناڤێ خالێ من مرازە، ناڤێ خووشکا من زەڤۆیە و ناڤێ برێ من بۆندۆیە. وی چاخی خۆرتەک ژ جیییێ خوە قولۆز بوو و ب شابوون گۆت: " ئێ نە مرازێ عەرەب خالێ زەڤۆیە، ئەوانا ژ گوندێ مە هەکۆنە. ئەزێ جاب بکم برا بێن ". ئوسا ئەز راستی زەڤۆ و مێرێ وێ تەیۆ هاتم. دە ئەو راستهاتن عەمرێ مندا شابوونا عەولن بوو. شابوونا دنێ ژی ئەو بوو کو من و هەجی هەڤدو بەگەمکر و سالا ١٩٣١ ئێ مە هەڤ ستەند. لێ بەری وێ یەکێ ئەز پەی کوورسا یەکێرا گوندێ پامپا کوردادا (نها سیپان) دو مەهێ هاڤینێ باخچێ زارادا وەکو تەربیەتدار خەبتیم. ئەز پامپێدا مالا بەکرێ شەمۆدا (ئاپێ حەجی دهات) دمام.

حەجی دەقەکێ ڤالا نە دما و ئەز ژی تەڤ دخەبتیم. من کۆرێکتۆریا (حەرف راستکرنا) کتێبا و رۆژنامێ دکر و دچوومە دەرسا. ئەز خوەندکار بووم و ئەو دەرسبێژێ خوەندنخانێ خوەندەکارێ زانینگەهێ بوو. گەرە مە گۆتار ژ بۆنا رادیۆیا کوردا حازر کرا و ل ور سپیکێری بکرا. حەجی پرتووکێ دەرسا حازر دکر و درێداکسیا " ریا تەزە " دا کار دکر. پەی خەلاس کرنا زانینگەهێرا کەتە ئاسپیرانتوورایێ و دیسێرتاسا (تێز) دنڤیسی...

دە هاتن و چووینا مە ژی زاف بوو. دهاتن ژ گوندا، ب رۆژا دمالا مەدا دمان. ناس و نەناس دهاتن. دهاتن بۆنا کارێ خوە: عەرزەکێیان شکیاتەکی بکن. هیڤی حەجی دکرن ئالی وانا بکە و هەرتم نا -نا بوونا حەجی تونە بوو. پێشیا وانا دکەت و ب هەر تەهەری وەخت و قەدرە خوە خەرج دکر و کارە لە وانا دانی سێری. وەختا پێ دحەسیا کو مەڤانێ مە کلام، چیرۆک یان حکیاتێن گەلەرێ زانن دگۆت: " دە، کەرەما خوە منرا بێژن " و دنڤیسی "...

مە حەساب کریە ژ سالا ١٩٣١ ئێ هەتا سالا ١٩٣٧ ئا ٣٦ پرتووکێن حەجییێ جندی یێ دەرسا، بەرەڤۆکێن فۆلکلۆرێ، یێد ئەدەبیاتێ و تەرجما (وەرگەراندنێ) هاتنە چاپ کرنێ... کۆرێکتۆرییا وان پرتووکا دوپا ئەوی و زەینەڤا ئیڤۆ کرنە. ئەو کار گەلەکی دژوار بوویە ژ بەر کۆ کارکرێد چاپخانێ ئەرمەنی بوون و خەبەرێ مە فام نەدکرن. و قنیات ژی دەستنڤیسار دچوونە بەر دەستێ وان.

ژ گشکا دژوارتر دیا من بیر تینە کو کۆرێکتۆریکرنا " فۆلکلۆرا کورمانجا " بوویە (١٩٣٦). " ئەو ٦٧٠ رووپێل بوو و مە ٥ -٦ جارا ئەو پرتووک تەمز کر. " سەر پرتووکا " فۆلکلۆرا کورمانجا " و چەند پرتووکێن دەرسا یێن سالێن ٣٠ ئی هاتییە نڤیساری: " تەمز کرن ح. ج. و زەینەڤا ئیڤۆ ".

سالا ١٩٣٤ زەینەڤا ئیڤۆ خوەندنا خوە ل خوەندنخانا کوردایا پشکاڤکازیێیا پەداگۆگیێ کوتا دکە. هەما وێ سالێ ژی خوەندنخانا ئەرمەنییایا پەداگۆگیێ ژ کوتا دکە. پەیرا زەینەڤا ئیڤۆ وەکو مامۆستا زمێن و پاشێ یا تبیەتزانیێ ل خوەندنخانێدا کار دکە. د کوورسێد نەهێشتنا نەخوەندییێ دا د ناڤا ژنادا دەرسێ زمانێ کوردی ددە. خوەندکارێد وێ ئەزنیڤا رەشید، عالماستا ژنا ئەمین، ئاسا ژنا عەلیێ حەجی ژ گوندێ چۆبانمازێ (ناها دێرک)، فریجا خودۆ، ژنا ئوورزۆیێ بەکر ژ گوندێ پامپێ، نینا، نازێ و گۆزێ بونە...

کەچا ئاسێ باشێ، ژنا میشا تیێ منە. سالا بەرێ، گاڤا هاڤینا ئەم مالێڤا دچوونە پامپێ هاڤینگێ و دیا باشێ ژی ب مێڤانی ژ گوندە چۆبانمازێ دهاتە مالا کەچا خوە و ئەم راستی هەڤ دهاتن و دگۆ: " دەرسدارا من قە چاوانە، کێفا وێ پرسکە " و ئەز پر کێفخوەش دبووم.

حزکرنا دێ و باڤێ من زاف نازک و بەدەو بوویێ. " ئەزیزا دلە من "، " کنێزا من "، " کوبارییا من " و " حەلال و هەڤالا من... " ڤان خەبەراڤا نامێ باڤێ من کو وەختێ جووا -جووا ژ دیا منرا نڤیسییە دەستپێ دبن...

پەی گرتنا حەجیێ جندیرا د سالێد رێپرێسیا (زۆر و زەخت) ستالین، زەینەڤا ئیڤۆ وەکو ژنا "دژمنێ سۆڤێتییێ "ژ خوەندنخوانێ جیبجی بەری ددنێ. پاشێ ب زۆرەکێ دباخچێ زارادا دخەبتە و هەردو زارۆکێ خوە خوەی دکە و ح. جندیرا ژی مەهێ ٣٠ رووبلی (ماناتی) دشینە کەلێ.

هەما وێ سالێ ژی (١٩٣٨) هەموو ئۆجاخێن چاندا مە، رۆژناما " ریا تەزە "، رادیۆ، بەشا نڤیسکارێن کوردا و خوەندنخانە تێنە دادانێ و حەرفێ مەیی لاتینی تێنە هلدانێ...

دیا من هەردو کەچێد خوەیە بچووکا فریجێ و فریدێڤا تەنێ دمینە. سایا هەڤالەکە باڤێ منا ئێتیمخانێ، ئەو دباخچێ ێرێڤانێیێ زارا هەژمارا ٦٠

دا وەکو تەربییەتدار قەبوول دبە.

بیرا من تێ کو سبە -سبە کەڕ و لال ئەم رادبوون و دچونە وی باخچەیی و ئێڤارا ژی ترسە -ترس دهاتنە مالێ... پاشێ مە فەمکر کو دیا مە دترسیا کو دکارن وێ ژی بگرن، یانێ ژی مە مالێڤا سرگوون بکن. کەسی دەری مە ڤەنەدکر. هەڤالێد باڤێ منی نەزیک گاڤا چاڤ مە دکەتن ریا خوە دگوهاستن.

دەمەک ئوسا بوو...

لێ حەقیێ ئالت کر. باڤێ من ب بریارا دادێ (مەحکەمە) ئازا کرن...

زەینەڤا ئیڤۆ ژ سالا ١٩٤٢ ئادا (٧ -٨ سالا) هاڤینا ل گوندێد پامپا کوردا، هەکۆ و شامیرامێدا باخچێ زارا ڤەکریە و ب خوە ژی بوویە تەربییەتدارا زارا.

حەجیێ جندی و زەینەڤا ئیڤۆ پەنج کەچ مەزن کرنە. هەر پێنجا ژی خوەندنا بلند ستەندنە. لێ دو کەچ بوونە دۆکتۆر فریجە بوو دۆکتۆرا دۆختریێ (بژیشکییێ) دۆسێنت، لێ نووریێ (نوورا جەواری) دۆکتۆرا هونەرمەندزانییێ.

سالا ١٩٥٥ ئا دیسا ب رادییۆیا ێرێڤانێ هاتە بهیستنێ: " ێرێڤان خەبەر ددە، ببهێن خەبەردانا مە ب زمانێ کوردی ". دیسا حەجیێ جندی و زەینەڤا ئیڤۆ، پەی ١٨ سالێن کەربوونا رادیۆیا کوردیرا ڤێ جارێ ژی، لێ تەنیا وێ رۆژا پێشن، رۆژا مزگینییێ سپیکێری کرنە.

نوورا حەجی جەواری زێدە دکە: تەسیرا باڤێ من ل سەر نەفەرێ مالێ گەلە هەبوو. باڤێ من تەمامیا عەمرێ خوە پێشکێشی فۆلکلۆرا گەلێ خوە کر. شەڤ و رۆژ ب پرانی ل مال دا کار دکر. مێڤانێ مە ژی هەر دەم هەبوون. گەلە جینار، پسمام، هەڤال، خوەندکارێن کورد، ناس و نەناس بێتری ژ گوندا، ب پرۆبلێمێن (پرسگرێکێن) خوە ڤا دهاتن و دچوون.

باڤێ من پرۆبلێمێن وان سافی دکر. جارنا ژ وانا نموونێن فۆلکلۆری ژی دنڤیسین. دایکا من ژی کو سالێن ١٩٣٠'یی وەک سپیکێرا رادیۆیا یێریڤانێ یا کوردی و خوەندنخانا کوردیدا وەک مامۆستا زمانێ کورمانجی کار کریە، تەڤی کارێن مالێ پێ را دگیهاند کۆرێکتۆری ل پرتووکێن باڤێ من بکە.

٢٦ ئێ سباتا سالا ٢٠٠٧، ٩٣ سالیا خوەدا زەینەڤا ئیڤۆ چوو رەحمەتێ.

کەندال نەزان

خەمگینیا وە پار دکم

ئەز چەندەکێ ل کوردستانێ بووم و هێ نوو ڤەگەریام پاریسێ.

د ڤەگەرێ دە من خەبەرا وەفاتا دایکا وە بهیست. سەرێ وە ساخ بە!

ئەوێ د ژیانا خوە یا درێژ و دەولەمەند دە خزمەتەکە مەزن کر ژ بۆ

زانیارێ ناڤدار حەجیێ جندی و زارۆیێن هەژا یەن وەکی وە مەزن کر.

ئەڤ ژ بۆ گەلێ کورد ژی خزمەتەکە مەزن بوو. خوەدێ ژێ رازی بە، روحێ وێ شاد و جیێ وێ جنەت بە!

ئەز ل سەر ناڤێ خوە و یێ هەمو هەڤکارێن ئەنستیتویا کوردی یا پاریسێ

خەمگینیا وە پار دکم، سەرساخیا وە دخوازم.

عەسکەرێ بۆییک

پیرەکا هەجیێ جندی: زەینەڤا ئیڤۆ چوو سەر دلۆڤانیا خوە

٢٦ ئێ سباتێ، ٩٣ سالیێ دا، ل باژارێ یێریڤانێ پیرەکا زانیارێ مەزن حەجیێ جندی: زەینەڤا ئیڤۆ. چوو سەر دلۆڤانیا خوە

دایکا زەینەڤ، ئەو پیرەکا پرئەمەک درێکە دوور و درێژە دەرباز بوویە...

... سالا ١٩٣١ ئێ ئەو و حەجیێ جندی دزەوجن.

رادیۆیا یێریڤانێ بەشێ زمانێ کوردی ب سپیکێریا وێ دەست ب ئاخافتنا خۆیا ئەولن کریە...

ل گەلەک جیێیا مامۆستاتی کریە.

ئەمەکێ وێ پیرەکا ژێهاتی د کار و بارێ حەجیێ جندی یێ زانیاریێ دا پرە.

وێ و مێر مالباتەکە رەوشەمبیرێ رەنگین دۆرا خوە جڤاندبوون. وانرا بوونە وەک دێ -باڤ، شیرەتکار و ئالیکار. رەوشەمبیرێن ئوسا کو ناڤێ وان هەر یەکی مەدەنیەتا کوردێن سۆڤێتا بەرێ دخەملینە.

پێنج کەچ مالا واندا مەزن بینە: فریجا رەحمەتی: دۆکتۆرا بژیشکیێ بوو پیرەکا زانیارێ مەزن پرۆف. شەکرۆیێ خودۆ.

فریدە، مامۆستا ماتێماتیک و فیزیک و دڤان سالێ داویێ وێ کارەکی پر مەزن کر، هم دایکا نەخوەش خوەیی کر هم ژی خەباتێن باڤێ حەجیێ جندی و یێن زلامێ خوە یێ رەحمەتی هەلبەستڤان فێریکێ ئووسڤ دانە وەشاندن.

کەچا سسیا زینێ، پێشێ خوەڤا کیمیک، پیرەکا بەرپرسیارێ رادیۆیا یێریڤانێ بەشا زمانێ کوردی رەحمەتیێ ئاحمەدێ گۆگێ.

نوورێ، دۆکتۆرا سازبەندیزانییێیە، پیرەکا نڤیسکار و دۆکتۆر تۆسنێ رەشیت. (نها ئاڤسترالیایێ دمینن).

کەچا پێنجا نازێ، پێشەکێ خوە ڤا مامۆستایێ ماتێماتیک، پیرەکا دۆکتۆر پرۆفێسۆر فەیزۆیێ عەگت، سەرۆکێ بەشا ماتێماتیکێ یا زانینگەها باژارێ بریانسکێیا (رووسیا). نازێ ژی نها وێ زانینگەهێ دا دەرسبێژە.

نەبی و نەبیچرکێ دایکا زەینەڤ پرن.

دمینە ئەم رەحما خوەدێ زەینەڤا ئیڤۆرا بخوازن.

برا جیییێ وێ ل رەخ حەجییێ جندی (سالا ١٩٩٠ چوویە سەر دلۆڤانیا خوە) ل گۆرستانا گوندێ پامپا کوردا (نها سیپان) بوهوشت بە.

١- ٣- ٢٠٠٧

تێمووریێ خەلیل

رۆناکبیرا مە -زەینەبا ئیبۆ

هنەک کەس هەنە ب ناڤێ دێ و باڤێ خوە تێن ناسکرن، هنەک ب مالباتا خوە، هنەک ب زارۆکێن خوە، هنەک ژی ب خوە ناسکری نە.

زەینەبا ئیبۆ خانما حەجییێ جندی بوو، دایکا ٥ کەچێن د ناڤ کوردان دا ب ناڤ و دەنگ. کەچا وێ یا مەزن فریجە دۆکتۆرا بژیشکییێ بوو، خانما ئاکادێمیک شەکرۆیێ خودۆ، فریدە مامۆستایا کۆمارا ئەرمەنیستانێ یا ئەمەکدارە، خانما هەلبەستڤانێ مەزن فێریکێ ئووسڤ، نووریێ دۆکتۆرا هونەرمەندزانیێیە، خانما نڤیسکار تۆسنێ رەشید. هەردو قیزێن وێ یێن دن ژی ئوونیڤێرسیتە خلاز کرنە. زاڤایەکی وێ فەیزۆیێ ئەگیت پرۆفێسۆرێ ماتێماتیکێ یێ گەلەکی ناڤدارە ل ئەرمەنیستانێ و کۆمارێن سۆڤیەتا بەرێ دا.

لێ زەینەبا ئیبۆ نە ب ڤان کەسێن ب ناڤ و دەنگ دهات ناسکرنێ. ئەو ب خوە ناسکری بوو. ئەو د سالێن ٣٠ی دا سپیکێرا رادیۆیا کوردی یا لۆکال بوو ل یێریڤانێ. هێسایە مەری ڤێ هەڤۆکێ بنڤیسە. لێ گاڤا مەرڤ هنەکی بفکرە عەجێبەکە راست و خوەش تێ بەر چاڤان: ژنا کوردان بەری ٧٠ سالان ب زمانێ خوە نڤیسیە و خوەندیە. لێ ژ سالا ١٩٣٤ ئا هەتا سالا١٩٣٨د خوەندنخانا کوردیدا دەرسبەژ بوویە.

زەینەبا ئیبۆ د ٩٣ سالیا خوە دا ب دلەکی رەحەت ژ ڤێ جهانێ بار کر.

ڤان سالێن داویێ کەچا وێ فریدەیێ وەک دبێژن ئەو مینا رۆنایا چاڤێن خوە خوەی دکر و وەک دبێژن هەردەم بەر سەرێ وێ بوو. وێ ژنا کوردان یا شیرحەلال هم د دایرەکە خوەندنێ یا بلند دا مامۆستاتی دکر و هم دیا خوە خوەی دکر و هم ئەفراندنێن باڤێ خوە و مێرێ خوە یێن چاپنەکری ئامادە دکر بۆنا چاپێ و هم ژی ب ئاکتیڤی ژ رۆژنامە و گۆڤارێن کوردی را دنڤیسی. خوەسما ژ "ئاڤێستا "یێ را. دەرحەڤا زەینەبا ئیبۆ دا گۆتارەکە وێ یا مەزن د www.avestakurd.net دا هەیە.

ملەتێ زەینەڤا ئیڤۆ ئەو ژ بیر نە دکر. ب دەهان و سەدان کەس ل مالا وێ بوونە مێڤان و ئەو وەک دایکا خوە حەساب کرنە. هەتا ڤان داویان ژی گوهێ گەلەک رۆناکبیرێن مە ل سەر توندوروستیا وێ بوو و ب تێلێفۆن و سەرتێدانان حال و کێفێن وێ دپرسین. ئەز ب خوە پشتی هاتنا من یا ل سوێد چار جاران چوومە ئەرمەنیستانێ و هەر چار جاران ژی چوومە سەرتێدانا وێ. جارا داوی هاڤینا دەربازبوویی بوو. ژ من را دگۆت: "تێموورێ مە هات " و مە ژ رۆژێن بوهوری خەبەر ددا و ئەز شاش و زەندەگرتی دمام کو ئەو ژ گەلەک هوورگلیان تو تشت ژ بیر نەکربوو. فکرا وێ گەلەک زەلال و مەژوویێ وێ ساخلەم بوو. دگۆت: " سلاڤێن من ژ سەرۆکێ ئینستیتووتا کوردی ل پاریسێ کەندال نەزان و سەرۆکێ کتێبخانەیا کوردی ل ستۆجکهۆلمێ نەدین داخدەڤیرێن بکە "...

هێژایە دەرحەڤا ڤێ مالباتا لێگێندار دا پرتووک بێ نڤیسار. هیڤیدارم، کۆ ئەو رۆژ نە دوورە.

ئادار، ٢٠٠٧

پەیهاتن ٢

دۆتێن حەجیێ جندی

فریجا حەجی ١٩ ئاڤگووستا سالا ١٩٣٢ ئا یێرێڤانێ ژ دیا خوە بوویە.

پەی کوتاکرنا دبستانا رووسیرا، ئەو ل ئینستیتووتا یێرێڤانێیە دۆختربییێدا (بژیشکیێدا) تێ قەبوول کرنێ. " شکر ڤێ گاڤێرا، فریجا من بوو خوەندەکارا ئینستیتووتا دۆختریێ (بژیشکیێ) "، حەجیێ جندی وێ سالێ رۆژنیشا خوەدا نڤیسیە.

سالا ١٩٥٦ فریجە وێ ئینستیتووتێ ب سەرفریازی خلاز دکە و دبە دۆخترا کوردیا پێشن. دوورا، فریجا حەجی وەکو دۆخترا زارا پۆلیکلنیکاییێدا دەربازی سەر کار دبە.

سالا ١٩٦٠ ئی بۆنا خەباتا بەربچاڤ ئەو ب " حورمەتنەما شێورا باژارێ یێرێڤانێ " تێ رەواکرن.

پاشێ فریجا جەواری ئۆردیناتوورایێدا تێ قەبوولکرنە و پەی کوتاکرنێرا ژ سالا ١٩٦٣ هەتا سالا ١٩٩٣ کافێدرا پێدیاتریێ یا ئینستیتووتا تامکرنا دۆخترایە دەولەتێدا کار دکە.

هەتا سالا ١٩٨٩ ئا ئەو ئینستیتووت تەسلیمی مۆسکۆڤاییێ دبوو و دۆختر -کوورسانتێد وێ ژ هەموو کۆمارێ ڤیەتیا بەرێ بوون. ئەوێ بۆنا وانا لێکسیا دخاندن و سێمینار دەرباز دکرن: ژوانارا دڤابوو تشتێ زانیاریێ یێ تەزە شرۆبکرا و رازی کرا. بەر چاڤێ مەنە ئەو نامە کو ئەوێ ژ باژارێ جووا -جووا ژ کوورسانتێد خوەیە رووس، ئووکراییێن، گورج، قازاخ، یاکووت، کورد، ئەرمەنی و یێد دن ستەندنە. هەمو نامادا رێزێد وا هەنێ: " ...ئەم ژ وە زاف رازینە دەرسبێژا مەیە حزکری... "

سالا ١٩٧٨ ئا دئینستیتووتێدا کۆنکوورسا (لەجا) لێکتۆرا (دەرسبێژا) ئەلامکربوون. سایا ئاقل، ماریفەت و خیرەتبوونا وێ ئەو ب ناڤێ " لێکتۆرا هەرە باش " هاتە رەواکرنێ. ژ دەرسا و سەمیناریێ وێ و نەخاسم ئالبۆمێد کۆ ئەوێ حازرکربوون، پڕ رازی مابوون.

فریجا حەجی ئوسا ژی دنەخوەشخانێدا کار دکر.

فریجێ لێکسیاییێد خوە حازر دکرن و گۆتارێن زانیاریێ دنڤیسین. رۆژناما " ریا تەزە " دا گۆتارێن وێ دەرحەقا نەخوەشیێد زارادا دهاتنە وەشانێ ب خوە د رادیۆیا کوردیدا مژوولی ب بابەتێ دۆختربییێ دەرباس دکرن و دمالا خوەدا مەجال سازدکرن داکو وەکی شەکرۆیێ زڤا دیسێرتاسیا خوەیە کاندیداتیێ و پاشێ یا دۆکتۆریێ حازرکە، ئەوێ سێ کورێ خوە مەزن دکرن پێرا ژی ئینتامێد ئاسپیرانتیێ ب قیمەتێد بلندڤا ددان و دیسێرتاسیا (تێزا) خوە دنڤیسی... ژێرا پر دژوار بوو. لێ وێ دژواری ئالتکرن و سالا ١٩٧٤ ئا دیسێرتاسیا خوە ب تێما کاردیۆلۆگیێ ب سەرفرازی و یەکدەنگی خوەیکر و بوو دۆکتۆرا بژیشکیێ.

سالا ١٩٨٠ فریجا حەجی ناڤێ دۆسەنتیێ ستەند. رێفێراتا وێدا کو رێکتۆراتا ئینستیتووتێ حازر کربوو، هاتبوو نڤیسارێ کو " کارێ خوەدا ژ سالا ١٩٦٦ ئا فریجا جەواری خوە دایە کڤشێ وەکو پێشەکزانا ب دەرەجا بلند و حەلال. ئەو سەر دەرەجا زانیاری -مەتۆدیێیە وێ دەمێ یا بلند دۆختر -کوورسانتارا دەرسا دخوونە و سێمینار و دەرسێن پراکتیک دەرباس دکە... ئەو کۆمەکداریکە قەنجکرن و شەورداریێ یا مەزن ددە پارێد کۆمارێ یا ساخلەمیخوەیکرنێ ".

٦٢ پرتووک و گۆتارێن فریجا جەواری یێ زانیاریێ هەنە. ژ وان ٢٥ گۆتار د سالێد جوواقە -جووادا ل مۆسکۆڤاییێ چاپ بوونە. بەرهەمێن وێ بوونێ قنیاتێن لازم سەر تەختێد دۆخترێن (بژیشکێن) زارایێ کاردیۆلۆگ و نە تەنێ کاردیۆلۆگ..

لێ ئەوێ چەندک -چەند داکلاد یرێڤانێ و مۆسکۆڤایێ د کۆنفێرانسێد دۆختـرێد زارادا خـوەندنە. چەندک چەند جارا دێ و باڤێ زارێن نەخـوەش دەرێ مالا وێ خستنە: " دۆختر، بباخشینە و گۆتنە ژ کەرەما خوە تەسەلیا زارێ بکە ". چەندک -چەند جارا هەتا شەڤێ ژی گازی نەخوەشخانا کرنە بۆنا شـێـوردارییا کـو کـۆمـەکێ بیـدە نەخـوەشێ گـران. چەندک چەند جـارا دۆخترێ ئەرمەنی بۆنا خاترێ ناڤ و حورمەتا فریجێ نەخوەشێن کورد زار بوویا یان مـەزن پر پاک نهێرینە و گووهدارییا وانیا مەخـسووس سەر وان نەخوەشا هەبوویە...

هاڤینا ژی، وەختـا مـالا وان دچوو گوندێ مـالبـاتا شـەکرۆیێ خـودۆ ئەلەگەزێ هاڤینگێ، ژ گوندێ جینار کورمانج دێ و باڤا زارێ خوەیە رێ نەخوەش دانینە جەم فریجێ و دگۆتن: " فریجا مە هاتییە "...

فریجا جەواری خوە نەدهێڤشاند. تمێ خوە نەخوەشارا دگیهاند. و هەرتم و هەرجار ب زانەبوونێن خوەیە پر کوورڤا، ب ماریفەت و مەرڤاتیا خوەیە بێحەسابڤا ئەوێ پرسێ دژوار سافی دکرن ئالی نەخوەشا دکر و باش دکر...

هەزار مخابن ئەوێ تەک -تەنێ ئالی خوە نەکر... ١٧ ئێ مەها مژدارێ سالا **١٩٩٣** ژ وەختێ زووتر د ٦١ سالیا خوەدا خاترێ خوە ژ ڤێ جیهانا رۆنک هەتا -هەتایێ خوەست و چوو ئاخ و بەرێ سار...

فریجا جەواری ستوونەکە زێرین بوو ژ گەلێ خوەیی حزکریرا، دێ و باڤێ خوە حەجیێ جندی و زەینەڤا ئیڤۆرا، مانجوە خوە شەکرۆیێ محۆییرا، زارێ خوەرا، نەڤـیـێن خوەرا و خـووشکارا. فریجە خووشکا مە یا مـەزن بوو و کوبارییا خووشکێن خوە بوو.

فریجا حـەجی جـەواری خـووشکا منە رەحـمـەتی، خـانم -خـاتوونەکـە کورمانجییێ بوو: ئاقل، ماریفەت، خیرەت، نازک، کنێزەکە شەوات، ژنانی و کەڤانیکە خاس خاتوونەکە گۆتنا وە.

فێرکێ ئووسف

(بالتووزا من) فریجێ را

خاس خاتوونێ مینانی تە -
رەما خوەدێڤا پەروەدە،
تەربە -تۆرە، تەمز، دەلال،
ماقوول، کنێز، حەیف و حەلال،
ئارە -ئارە تێنە دنیا بەد و بەتەر،
فێل و فنیاز...

ڤی تەهەری بەری وەدە
گولەکە نوور شاخ ڤەددە،
نەرمک، نازک دسڤسڤە،
شەختە ددە سەر و دڤە...

١٨- ١١- ١٩٩٣

فریدا حەجی

دەرحەقا خوەدا

پەی قەداندنا ب مێدالا زێڕ دبستانا یرێڤانێیا هەژمارا ٥، من خوەندنا بلند ل زانینگێها مۆسکڤایێ ستەند، فاکوولتا (بەشا) فیزیک -ماتێماتیکایێ قەداند. پەیرا وەک ٥٠ سالا ل یرێڤانێ وەک مـامـۆسـتـا ماتێماتیکاد دبستانێدا و پاشێ کۆلێجێدا کار کریە.

خوەندکارێن من پر جارا ئۆلیمپێدا ماتێماتیکێدا

جیـیێ حورمەتلی دگرتن وەکو کۆمارا ئەرمەنیـستانێ، ئوسا ژی وەلاتێ سۆڤێتێ.

ئەز ژ سالا ١٩٥٧ ئا تەڤی باڤێ خوە حەجیێ جندی، تەڤی حازرکرنا پرتووکێن دەرسا یێن " ئەلیفبا " و " زمانێ کوردی " بۆنا دەرسخانا سسیا بوومە.

هاتمە رەواکرنێ:

سالا ١٩٨١ ئێ ب ئۆردێنا سۆڤێتێیە پر بلند کو مۆسکڤا حەق دکر، " ئۆردێنا خەباتێیا بەیرەقا سۆر ".

سالا ١٩٧٥ مێدالا " ژ بۆ کارێ ئەفاتیێ ".

سالا ١٩٧٥ هێژەیی نیشانا " سەرکەڤتیا پێشڤکا سۆسیالیستیێ " بوومە.

سالا ١٩٦٢ " هوورمەتنامێیا وەزیرەتا ئەرمەنیستانێیە یا رۆنکبیرێ " ستەندییە.

سالا ١٩٧٩ ناڤێ " دەرسدار -مێتۆدیست " دانە من.

سێ جارا هاتمە هلبـژارتن وەک پارلامێنتارا شێورا باژارێ یرێڤانێ (سالێن سۆڤێتێیێدا).

سالا ١٩٩٨ تەڤی کارێن " کۆنگرێا نیشتیمانی کوردستان ئا ٤ مین " بوومە.

من پەی مرنا باڤێ خوە حەجیێ جندیرا ئەڤان پرتووکان جارا یەکەمین ئامادە کرن، کۆمپیوتۆرێد بەرەڤ کرن و دانە وەشاندنێ.

١- فریدا هەجی -حەجیێ جندی، ژییان و کار (ب بیرانینا، دەکومەنتێن ئارشیڤا، قیمەتکرنا، نێرینا و شکلا)، س. ٢٠٠٣.

٢- " ئووسڤ و زەلیخە "، پێشگۆتن و نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ١٠

شاخا (ڤاریانتا) یێن حەجیێ جندی، س. ٢٠٠٣.

٣- "حکیاتێد جمعەتا کوردا "، کتێبا ٦ ئا (٨٠ حکیات)، س. ٢٠٠٥.

٤- " دمدم "، پێشگۆتن، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ١٥ ڤاریانتا یێن حەجیێ جندی، س. ٢٠٠٥.

٥- شاخێن دەستانا " رۆستەمێ زالە " کوردی، جلدا دودا، پێشگۆتن و بەرنڤیسارا ١٩ ڤاریانتێن نوو یێن حەجیێ جندی، دوهۆک، ٢٠٠٦ ب ئالیکاریا سەرۆکێ نڤسکارەن کوردستانێ کاک حەسەن سلێڤانی هاتە وەشاندن.

٦- ف. ح. حەجیێ جندی، ژیان و کار، وەشانا دویەمین، ب گوهاستناڤا، س. ٢٠٠٧، پرتووک ب ئالیکاریا سەرۆکێ ئەنستتویا کوردی یا پاریسە کەندال نەزان هاتیە وەشاندنێ.

ئوسا ژی پرتووکێن فێریکێ ئۆوسڤ دانە وەشاندنێ:

١- " حسرەت " بەرەڤۆکا هەلبەستا. س. ٢٠٠٤

٢- " بەر ئاڤا گورێ "، ب زمانێ ئەرمەنکی، بۆنا ٧٠ سالیا فێریکێ ئووسڤ ب حوکومەتی چاپ بوو س. ٢٠٠٤

٣- " دەستان " (١٣ دەستانێن وی جیوار بوونە) س. ٢٠٠٥.

٤- " بەرا بەر دەریا " بەرەڤۆکا وەرگەرا، س. ٢٠٠٦.

٥- " کەردیگا کلاما " بەرەڤۆکا هەلبەستێن چاپنەکری س. ٢٠٠٧.

پرتووک ب ئالیکاریا سەرۆکێ ئەنستتویا کوردی یا پاریسێ کەندال نەزان هاتیە وەشاندن.

دۆکتۆر چەرکەزێ رەش رە داکتۆریا ڤان پرتوکا کریە.

پەیهاتن ٣

زینا هەجی

زینێ بەشا کیمیایێ یا زانینگەها پێداگۆگیە خلاز کریە و وەختەکی درێژ وەکو ئینژینییرا کیمیایێ کار کرییە. سالا بەرێ زینا حەجی شەدەتنەما ژ مۆسکۆڤایێ ستەندیە کو هاتیە نڤساریێ ئەو ئاڤتۆرا (خودانا) فۆرموولەکە کیمیا نوویە ددەرحەقا ستەندنا توتخالەکە نوو.

دۆتا زینێ- دایکا ئاحمەد مامۆستا زمان و ئەدەبیاتا رووسییا ناسکریە د کۆلێجەکە باژارێ لۆندۆنێدا.

دۆکتۆر نوورا هەجی

نوورێ دبستانا سازبەندیێ پارا پیانۆیێ دا خواندیە. پەیرا سالا ١٩٥٦ ئا ئەو ل کۆلێجا سەر ناڤە ر. مێلیکیانە سازبەندیێ دا دیسا پارا پیانۆیێ دا هاتیە قەبوولکرن پستی کۆلێجێ را سالا ١٩٦٠ ئی ئەو ل کۆنسێرڤاتۆریا یێرێڤانێیا سەر ناڤێ کۆمیتاسەدا پارا پیانۆیێ دا تێ قەبوولکرن و پاشێ دەربازی بەشا تێۆریا سازبەندیێ دبە.

سالا ١٩٦٦ ئا نوورێ کۆنسێرڤاتۆریا ب تێزا ل سەر سازبەندیا کوردی ب رووسپیتی خلاس دکە. سالا ١٩٦٧ ئا ل ئینستیتووتا هونەرمەندیێ یا ئاکادێمیا ئارمێنیایێ زانیستی دا دخوونە وەک ئاسپیرانت، لێ سالا ١٩٧١ ئێ نوورا جەواری تێزا خوە " هونەرمەندیا سترانێن کوردی یا گەلێریێ " خوەی دکە و دەرەجا کاندیداتا (دۆکتۆرا) هونەرمەندزانیێ دەستنە. ژ سالا ١٩٧١ ئێ هەتانی سالا ١٩٩٣ ئا ل وێ ئینستیتووتێ دا وەک لێکۆلینێر کار کریە.

نوورێ خودانا ب دەها پرتوکان و گۆتارائێن زانەستیە ددەرحەقا سازبەندیا

کوردادا. نوورێ پسپۆرا سازبەندیا کوردی یا هێژایە. ناها مال نەفەراڤا ئاڤستراليايێدا دژین.

نازا حەجی

نازێ پەی قەداندنا دبستانا رووسییە هژ.١٢٢ را، بەشا ماتێماتیکا یا ئوونیڤێرسیتا یێرێڤانێیا دەولەتێ دقە دینە.

ئەو ل دبستانەکە یێرێڤانێ و ڤان سالێن پاشین ل ئونیڤێرسیتا بریانسکێ /رووسییا/ وەکو ماتێماتیک کار دکە.

هەردو زارێ نازێ ژی دۆکتۆرن: سۆنا فەیزۆ دۆکتۆرا بژیشکێیە و رۆمۆیێ فەیزۆ دۆکتۆرێ ماتێماتیکایە.

هەر پێنج دۆتێن حەجییێ جندی بوونە پێشەکزانێن پر ناڤدار. مە ب شیرەتا دێ و باڤێ خوە ناڤێ گەلێ خوەیی حزکری ناڤا کارێ خوەدا و هەڤال -هۆگرادا تم بلند خوەی کرییە.

دەرحەقا حەجییێ جندی دا (پرتووکادا)

١- لێڤۆن مێسرۆپ، کورد و کوردستان، پاریس، ١٩٥٧ (ب زمانێ ئەرمەنکی).
٢- گێڤۆرگ ئێمین، عیشقێن یێرێڤانێ، یێرێڤان ١٩٥٧.
٣- ئێنسیکۆلۆپێدییا سۆڤیەتێ یا مەزن، جلدا ١ ئێ، مۆسکڤا ١٩٦٩، ١٩٨٥ (ب روسی).
٤- ئێنسیکلۆپێدییا ئەدەبیەتێیا کورت، جلدا ١ ئێ، مۆسکڤا ١٩٦٢ (ب روسی).
٥- ئێنسیکلۆپێدیا ئەرمەنیایا سۆڤیەتیێ، جلدا ٦ ئا، یێرێڤان ١٩٨٠.
٦- ئێنسیکلۆپێدیا ئەرمەنیایا سۆڤیەتییێ، جلدا ١٢ ئان، یێرێڤان ١٩٨٦.

٧- سالخناما ئەدەبیاتی، یرێڤان ١٩٨٦.
٨- فەرهەنگا سۆڤیەتێ یا ئێنسیکلۆپیدی، مۆسکڤا١٩٨٩ (ب روسی).
٩- فریدا حەجی جەواری، " حەجیێ جندی، ژیان و کار " وەشانا یەکەمن، یرێڤان سالا ٢٠٠٣.
١٠- عەسکەرێ بۆییک " نوورا ئەلەگەزێ " ئۆلدێنبوورگ سالا ٢٠٠٤.
١١- دەرسبێژێن (لێکتۆرێن) زانینگەها یرێڤانێیێن ئەیان، س. ٢٠٠٦
١٢- ف. ح. جەواری " حەجیێ جندی، ژیان و کار، وەشانا دویەمین، ب هنە گوهاستناڤا، سالا ٢٠٠٧.

پەی مرنا حەجیێ جندیرا دەرحەق ویدا ئەڤ گۆتار هاتنە وەشانێ

١- فێریکێ ئوسف حەجیێ جندیرا، " ریا تەزە " مای، ١٩٩٠.
٢- پرۆف. حەجیێ جندی وەفات کر " ئارمانج " مای ١٩٩٠.
٣- شەکرۆیێ محۆیی مرنا زانیارێ کورد حەجیێ جندی، رۆژناما " کورمانجی " هژ. ٧- ١٩٩٠
٤- تۆسنێ رەشید و نوورا جەواری- مرنا حەجیێ جندی، کۆڤارا " هێوی " یا ئینستیتووتا پاریسێ ١٩٩٠.
٥- پرۆف. حەجیێ جندی " بەرگەه " هژ. ٤، ١٩٩٠.
٦- عالم، پێداگۆگ و فۆلکلۆرزانێ مەزن حەجیێ جندی چوو سەر حەقیا خوە کۆڤارا " رۆژا نوو " هژ. ٢٨، ١٩٩٠.
٧- شێخێ کوردناسیێ ح. جندی چوو سەر حەقیا خوە " بەربانگ " ١٩٩٠.
٨- م. گالۆیان- خەبەرا بیرانینێ " ریا تەزە " گولان ١٩٩٠.
٩- کاراپێتیان- سەد حەیف " ریا تەزە " گولان، ١٩٩٠.
١٠- ه.. خاربیبان- ب دلکۆڤانی " ریا تەزە " گولان، ١٩٩٠.

١١- زاکاریان- حەجیێ جندی، رۆژناما " گراکان تێرت " مای ١٩٩٠.
١٢- عەسکەرێ بۆییک حەجیێ جندیرا، " ریا تەزە " مای، ١٩٩٠.
١٣- میراس- سەرهاتیا شکلەکی " ریا تەزە " مای، ١٩٩٠.
١٤- فریدا جەواری- دۆکوومێنتەکە بەربچاڤ " ریا تەزە " ئادار ١٩٩١.
١٥- ف. جەواری- ژ رووپێلێد رۆژێد گران " ریا تەزە " مای ١٩٩١.
١٦- ف. جەواری-بال ئاڤ. ئیساحاکیان "ریا تەزە" ئاڤگووست ١٩٩٢.
١٧- ف. جەواری شوخول هژمارا ٧٦٢٣ " گۆلۆس کوردا " هژ. ٢ -٤، ٥ -٦ ١٩٩٣.
١٨- ف. جەواری- ژ عەمرێ حەجیێ جندی "ریا تەزە"هژ. ٤ -٢٣ س. ١٩٩٤.
١٩- شەکرۆیێ خودۆ مەزنایی و شیرحەلالیا زانییار " هێڤی " ٢٣ -٢٤ مایس ١٩٩٨.
٢٠- ف. جەواری- دەرحەقا گرتنا حەجیێ جندیدا، رۆژنەما "گۆلۆس ئارمێنیا"، (دەنگە ئارمێنیایێ، ب زمانێ رووسی) نیسانا س. ١٩٩٨.
٢١- زەینەڤا ئیڤۆ سێ- رۆژێد دادێ " ریا تەزە " ئادار ١٩٩٨.
٢٢- شەرەف عەشیری-مەزنایا زانیار، کۆڤارا"درووژبا" هژ. ٤، ١٩٩٨.
٢٣- ف. جەواری- جەلادەت بەدرخان د عەمرێ حەجیێ جندیدا " نۆڤیی کووردیستان " نۆی. دێکابر، ١٩٩٨
٢٤- چەرکەرێ رەش- پێشیکێشێ (رێبەرێ) چاندا کوردی، رۆژناما " ئازگ "، ١٢ ئێ گولانێ ١٩٩٨
٢٥- شێرۆ سیپکی- متالە دەرحەقا زانیار و مالباتا ویدا " نۆڤی کوردستان " هژ ٥، ٢٠٠٠.

بەرهەمێن حەجیێ جندی، کو پەی وەفاتبوونا ویرا یەکەمین هاتنە وەشانێ

١- حەجیێ جندی هەواری، رۆمان، ب ناڤێ " و بهار هات "، کۆ دۆک. ئیسماعیل حەساف ژ کوردی تەرجمەیی زمانێ عەرەبی کرییە، دمشق (سووریا) ١٩٩٣.

٢- حەجیێ جندی – حکیاتێن جمعەتا کوردا، ب تیپێن لاتینی، وەشانێن رۆژا نوو، سوێدێن ١٩٩٨.

٣- حەجیێ جندی – هەواری، رۆمان ب تیپێن لاتینی، وەشانێن رۆژا نوو، سوێدێن ١٩٩٩.

٤- حەجیێ جندی. ژیان و کار، ب بیرانینا، شرۆڤەکرنا، ئیزباتیێد ئارشیڤا، نێرینا و شکلا، یێرێڤان ٢٠٠٣.

٥- ئووسف و زەلیخە – پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارێن ١٠ شاخا (ڤاریانتا) یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان، ٢٠٠٣.

٦-حکیاتێد جمعەتا کوردا – کتێبا ٦ ئا، پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ٨٠ حکیاتا یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان س. ٢٠٠٥.

٧- دمدم – پێشخەبەر، نڤیسارناسی و بەرنڤیسارا ١٣ شاخا یێن حەجیێ جندی، یێرێڤان ٢٠٠٥.

٨- شاخێن دەستانا " رۆستەمێ زاله " کوردی، پێشخەبەر و بەرنڤیسارا ١٩ شاخێن نوو یێن حەجیێ جندی. جلدا ٢ ئا، دوهۆک، ٢٠٠٦.

٩- حەجیێ جندی. ژیان و کار، وەشانا دویەمین، یێرێڤان ٢٠٠٧.

ناڤەرۆک

ژ بیرانینێد حەجیێ جندی (١ –٦) 9
١- گوندێ من 9
٢- پێشییێد من 12
٣- بچووکتیا من 16
٤- کۆچبەربوونا مە 22
٥- سێوبخانە 31
٦- گوندێ قوندەخسازێ 33
٧- سالێن خوەندکارییێ 36
٨- بەرب ئاسۆیێن نوویە فرە 41
٩- " ئاها، ئەڤە قورئانا مە " 47
١٠- بەری گرتنێ 50
١١- گـرتن 56
١٢- ئازادییێـدا 76
١٣- سالێد شەرێ جیهانی یێ دویەمین 86
١٤- ئەلیفبا کوردییە کیریلییە تەزە 89
١٥- سالێن ٥٠ ئی مینا سالێن ٣٠ ئی 91
١٦- " ئەز بمبارەک دکم " 93
١٧- سالێن ١٩٦٥ – ١٩٩٠ 97
١٨- " ئەز بۆرجدارم ئالی بکم " 104
١٩- رووپێل ژ ژیانا وەلاتپارێز 109
٢٠- رۆژێد عەمرێ حەجیێ جندی یێ داوییێ 113
فێریکێ ئووسف – حەجیێ جندیرا 122

شەکرۆیێ محۆیی – مرنا زانایێ کورد حەجیێ جندی 123
دو نامە ژ سڤێدێ 127
عەسکەرێ بۆییک – حەجیێ جندیرا 129
سەردازێدەکرن 130
– دەرحەقا حەجیێ جندیدا...... 129
– ئی. ئی. سووکێرمان– خودانێ کارێ مەزن 142
– فەریکێ ئووسڤ– حەجیێ جندیرا 147
پەیهاتن ١ 149
– وەزیرێ ئەشۆ– ئەولادێ جمعەتێ یی ئەمەکدار 149
– فێریکێ ئووسڤ– ئاپێ منی حەجیرا 153
– شەرەفێ عەشر– قەدرگرتنا حەجیێ جندی 153
– فێریکێ ئووسڤ– حەجیێ جندی 156
– فێریکێ ئووسڤ– حەجیێ جندیرا، ب حزکرن 159
– چەرکەرێ رەش– باڤێ زارگۆتنا جمعەتا کورد 161
– ئی. مێگرێلیزێ، م. جافارۆڤ– کوردناسێ مەشوور 171
– قیمەتکرنا ئەمەکێ رەوشەنبیرێ کورد 175
– شەکرۆیێ محۆیی– مەزنایی و شیرحەلالیا زانیار 176
– سێسیبیا ئولمی بۆی ٩٠–سالیا بووی ینا حەجیێ جندی 187
– حەجیێ جندی و مووزیکا (سازبەندییا) گەلەری 189
– عەسکەرێ بۆییک– حەجیێ جندی 191
– سالا بەرێ 193
بیبلیۆگرافیا بەرهەمێن حەجیێ جندی 198
– کەڤانیا حەجیێ جندی – زەینەڤا ئیڤۆ 209
– کەندال نەزان 215
– عەسکەرێ بۆییک 215
– تێمووری خەلیل 217

پەیهاتن ٢ 219
– دۆتێن حەجیێ جندی 219
– فێرکێ ئووسڤ 222
– فریدا حەجی 222
پەیهاتن ٣ 225